

Raili Törmäkangas

Perheyrittäjyyden arjen kulttuuri

Kolmen sukupolven sahatoimintaa

	Raha tili		Punttvara tili		Saha ja myydy	
	S	a.	S.	a.	S.	a.
<u>Tili avaus 2.16.</u>						
<u>Kasat</u>						
Punttvara varast	6 854.00		6 854.00			
Kone tarpeita	131.15					
Saattoria	5 288.14					
Kaluste ja kiirtoimist	16 570.-					
	<u>28 843.29</u>					
<u>Velat:</u>						
Ariskankalle tilille	878.48					
Saima ja pankki	12 867.59					
Osake pääoma	10 470.-					
Kassarahast	779.85					
Viitto	778.27					
	<u>23 874.19</u>					

ABSTRACT

Törmäkangas, Raili

The Everyday Culture of Entrepreneurship over three generations in a saw mill
Jyväskylä: University of Jyväskylä 2005, 203 p.

(Jyväskylä Studies in Business and Economics

ISSN 1457-1986; 43)

ISBN 951-39-2270-7

English Summary

Diss.

This study focuses on the entrepreneurial longevity of a family business by observing an old sawmill. The activities within the firm are influenced by the change in the Finnish Society during the 20th century and the decline of the village community. The challenge for surviving at the periphery and maintaining operations in a single family over generations is cultural knowledge. Ethnographic approach through thick descriptions provides a chance to follow the change in everyday customs and interpret its meanings, and these are evaluated using critical methodology. The interdisciplinary theoretical foundation and approach combines the disciplines of economy and anthropology.

The family business theories are divided into systems of entrepreneurship, family and ownership, which are followed as themes in this study. The data was collected during a ten-year period and it brought up questions, 1) how does the firm develop its activities in profit-making and competition, 2) how is cultural capital used to strengthen the entrepreneurship and 3) what are the beliefs behind these actions? The answers are divided into two system models: first, the adaptive and autonomous cultural niche is a model of the family business that is an open system, and rhizome relationship that remains active as long as communication is valid between the system and its environment. In this open-ended system dialogue the firm is seen as an intermediary and the entrepreneur as a discoverer. These metaphors describe the alertness and creative synthesis of information as part of entrepreneurship that are behind the embedded awareness of new profit opportunities.

The philosophical and ontological point of view in this study is in a pragmatistic creation of knowledge, which is the basis for the second model of values and beliefs in the family business. The continuity and basic values are described as a process of mythologising, which make the fundamental principles of profit seeking and utilitarian tendencies meaningful objectives of entrepreneurship. Myths are the means that make the living world rational and sustainable and they open the way to self-development from a narrow local actor into an international Nordic wood supplier. The entrepreneurial knowledge is the heritage that the family leaves to the next generation in everyday practices and gives the volatility to choose entrepreneurship in the future.

Thus, the family business entrepreneurship is defined as alertness in an uncertain open-ended market, where the firm is an initiating intermediary with the capability to synthesise information to costs and profits.

Keywords: Entrepreneurship, family business, succession, myth, culture, profit, locality

Author's Adress Raili Törmäkangas
Hillakuja 38
FI-40340 JYVÄSKYLÄ

Supervisor Professor Matti Koiranen
School of Business and Economics
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Emeritaprofessor Katariina Eskola
University of Jyväskylä, Finland

Ph.D Kimmo Hyrsky
Senior Advisor
Industrial Department
Ministry of Trade and Industry, Finland

Opponent Ph.D Jari Ojala
Senior Assistant
Faculty of Humanities
University of Jyväskylä, Finland

ESIPUHE

Väitöskirjaksi tarkoitettu työ joutui lopulta valmiiksi nopeasti. Sen aloittamisprosessi oli pitkä, lähes kymmenen vuotta. Motivoitumisen taustalla on perheyrittäjyyden ilmiö ja elämismaaailma, joka on minulle niin läheinen. Kasvoin tutkimuksen kohteena olevan sahan vieressä, minusta tuli teknisesti suuntautunut ammattilainen kuten muistakin leikkitovereistani. Omaksuin elämäntyylin, jossa asiaan paneutuminen ja innostuminen on arvostettua ja sen uskotaan lopulta palkitsevan tekijäänsä. Työssäni yrittäjänä kohtasin samanlaisia ihmisiä. Mutta jokin jäi askarruttamaan kohdatessani toisenlaista ajattelutapaa ja tämän pohdinnan tuloksena on vihdoin syntynyt tämä väitöskirja. Se on ollut oppimisen, työn ja harrastuksen yhdistelmä.

Kuten yrittäminen, ei oppiminen ja tutkimuskaan voi edetä ilman yhteistyötä ja tukea. Sitä olen saanut erityisesti ohjaajaltani professori Matti Koiraselta ja hänen johtamaltaan yrittäjyyden oppiaineen tiiviiltä tiimiltä, samoin kuin seminaari- ja opiskelijatovereilta, joiden monenlaisista taustoista ja erikäisyydestä kumpuava palaute on ollut antoisaa ja rakentavaa. Kiitän myös esitarkastajia ja vastaväittäjää mielenkiintoisista kommenteista. Sain niistä jälleen uutta näkökulmaa ja toteutin korjausehdotukset niin kuin ne ymmärsin. Nämä palautteet olivat jälleen uutta ajattelua herättävää aivan kuten on ollut sekin palaute, jota olen saanut jatko-opintojen aikana osallistumissani konferensseissa.

Kiitän myös siitä taloudellista tuesta, jota työhön ovat apurahoina antaneet Jyväskylän kauppalaiseuran säätiö, Jyväskylän yliopisto, Ellen ja Artturi Nyysösen säätiö, Kyösti Haatajan säätiö ja Waldemar von Frenckells stiftelse.

Tutkimuksen suorittaminen sahaympäristössä on ollut mahdollista ainoastaan yrittäjäperheen tuen ansiosta. He ovat auttaneet minua kaikin tavoin – kertaakaan kyselemättä mitä he tästä hyötyvät. Tämä osoittaa aitoa kiinnostusta ja luottamusta työhöni. Toivon, että akateemisen maailman tarjoama teoreettinen tieto konkretisoituu lopulta myös perheyrittäjien ja maaseudulla toimivien pienten yritysten hyödyksi.

Kiitos myös sukulaisille, jotka olette osallistuneet vihjeiden ja tuen muodossa välillä loputtomaltakin tuntuvaan aineiston keruuseen. Vielä lopuksi, kiitos omalle perheelleni. Miniäni Mari luki kesälomallaan käsikirjoituksen tehden kielentarkistusehdotuksia, poikani Timo on huolitellut käännöstekstejäni, tyttäreni Tiinan ehdotukset auttoivat ulkoasun viimeistelyssä ja vävyäni Timo on huolehtinut hyvinvoinnistamme monin tavoin. Puolisoni Kari on kanssaelänyt tätä pitkää prosessia ja osoittanut myös harhapolkujen vaaroista.

Erityisesti omistan tämän kirjan äidilleni. Sytytit sen nöyrän tiedonjonon, jonka olen yrittänyt muistaa kirjoittaessani.

Jyväskylässä lokakuussa 2005, Raili Törmäkangas

KUVIOT

Kuvio 1	Peircen semioosi.....	28
Kuvio 2	Tutkimuksen kulku	32
Kuvio 3	Tutkimuksen vaiheiden mukainen tiedon kehittyminen	33
Kuvio 4	Myytti metakielen kaaviossa	54
Kuvio 5	Adaptiivinen ja dynaaminen niche-systeemi	64
Kuvio 6	Sahan omistajat ja tuotannon kehitysvaiheet aikajanalla	73
Kuvio 7	Sahayrittäjäperhe	77
Kuvio 8	Arkielämän merkitysten maailma	83
Kuvio 9	Innovaatioprosessi.....	87
Kuvio 10	Synteettinen yrityksen määritelmä	92
Kuvio 11	Kulttuurisen lokeron teoreettiset tarkastelunäkökulmat	103
Kuvio 12	Adaptiivinen ja autonominen perheyrittäjyyden lokero.....	117
Kuvio 13	Kannattavuuden myyttiset uskomusten tasot	120
Kuvio 14	Yrittäjien sukupuu.....	131
Kuvio 15	Kovanpäivän myytin todellisuuden tasot	154
Kuvio 16	Dynaaminen myytti.....	158
Kuvio 17	Verotuskertomuksesta analysoitu kannattavuuden myytti.....	162
Kuvio 18	Perheyrittäjyyden avoin määrittely	173

KUVAT

Kuva 1	Sahan julkisivu vuonna 1992	39
Kuva 2	Sahan julkisivu vuonna 1957	110
Kuva 3	Yrittäjäpuoliso kotikonttorissa 1970-luvun lopussa	111
Kuva 4	Lautapojat vuonna 1970	142
Kuva 5	Mittausta 1970-luvun lopussa	143
Kuva 6	Kuormaajan ajoa vuonna 1982	144
Kuva 7	Terien teroitusta, vuodelta 1982.....	146
Kuva 8	Sunnuntaina sahalla vuonna 1957	147
Kuva 9	Sunnuntaina sahalla vuonna 1995	148
Kuva 10	Pelikenttä sahan vieressä 1970-luvun lopussa	149

TAULUKOT

Taulukko 1	Perheyrittäjyyden kansainvälisesti	15
------------	--	----

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA KUVAT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	9
1.1	Tausta ja tavoitteet.....	12
1.2	Tutkimuksen teema.....	15
1.2.1	Tutkimus ja ihminen	18
1.2.2	Kulttuurin ja talouden teoreettinen sidos	22
1.3	Kulttuurin muutos.....	25
1.3.1	Epistemologia - pragmatistinen tiedon rakenne.....	29
1.3.2	Metodologinen asetelma.....	32
1.4	Etnografinen aineisto muutoksesta.....	33
1.4.1	Kenttätutkimus yhdestä yrityksestä	33
1.4.2	Luotettavuus.....	35
1.4.3	Eettiset ulottuvuudet.....	38
1.4.4	Tiivis kuvaus - talouden ja kulttuurin yhteensovittaminen.....	41
1.5	Käsitteet.....	44
1.5.1	Perheyrittäjäyys, elämismailma ja arjen kulttuuri.....	44
1.5.2	Diskurssin ja myytin analyysi.....	49
2	ARKIELÄMÄN MUUTOS.....	57
2.1	Kulttuurinmuutoksen tutkimus	57
2.1.1	Adaptiivinen ja dynaaminen vuorovaikutus	63
2.1.2	Tulkinnan taustaa	68
2.2.	Yrityksen alun vuosikymmenet - kylän, sahan ja perheen historia....	69
2.2.1	Yrityksen kehitys	70
2.2.2	Yrittäjäperhe	75
2.3.	Kannattavuuden rituaali	78
2.4	Päätelmiä: tulkinnan kulku	80
3	LIIKE-ELÄMÄN KULTTUURINEN TOIMIJA	82
3.1	Yrityksen yrittäjäyyslähtöinen teoria	82
3.1.1	Yrityksen teoretisoinnin vaihtoehtoja.....	86
3.1.2	Informaation tulkitsija.....	88
3.1.3	Välittäjänä markkinoiden organisoinnissa	90
3.1.4	Yrittäjäyys talousteorian keskiössä	91
3.2	Kylän ja yrityksen muutos	93
3.2.1	Yhteisön tieto.....	93
3.2.2	Tieto strategiana.....	98
3.2.3	Kulttuurinen adaptiivinen ja autonominen lokero.....	101
3.3	Yrityksestä perheyrittäjäyksi.....	104

3.3.1	Arki	104
3.3.2	Merkitykset	113
3.3.4	Yritys elämismaailmana	118
3.4	Semioottisia päätelmiä: kannattavuuden rationalisointia	119
4	YRITTÄJIEN SUKU	122
4.1	Yrittäjyyden idean siirtyminen	123
4.1.1	Yrittäjyys suvussa	125
4.1.2	Yrityksen periminen	126
4.2	Sukupolvet	127
4.2.1	Suvun rakenteen muutos	127
4.2.2	Sukupolvenvaihdos	135
4.2.3	Avaintapahtumien ohjaama tulevaisuus	139
4.3	Kovanpäivän myytti	141
4.3.1	Arki ja merkitykset	141
4.3.2	Orientoituminen omistamiseen	149
4.4	Semioottisia päätelmiä: myyttinen tulevaisuus	152
5	PERHEYRITTÄJÄN KATSE	156
5.1	Kulttuurinen konteksti	157
5.1.1	Kannattavuuden aktualisoituminen myytissä	160
5.1.2	Myytti tulevaisuuden rakentajana	163
5.2	Löytöretkeilijä luonnostaan	166
5.3	Semioottisia päätelmiä: toimintaa ja vastuuta	170
6	TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	174
6.1	Loppujen lopuksi	179
	SUMMARY	182
	LÄHTEET	185
	Kirjallisuus	185
	Aineistolähteet ja painamattomat tutkielmat	198
	Nauhoitteet ja muu aineisto	199
	LIITTEET	200
	Liite 1 Aineisto	
	Liite 2 Kuvasto sahausen tuotantolinjasta 1980-luvulla	

1 JOHDANTO

Kalle oli päällikkönä sahalla, kun tapasi Marin, yhtiökumppaninsa piian. Mari ja Kalle avioituivat, ja samaan aikaan saha myytiin hyvien suhdanteiden vallitessa etelästä tulleelle liikemiehelle. Parin vuoden jälkeen saha joutui kuitenkin konkurssipesän haltuun ja Kalle päätti ostaa sen jälleen itselleen. Maria osto hirvitti ja velkaakin täytyi ottaa. Erityisesti Mari muistaa, kuinka Kalle lähti kaupunkiin kirjoittamaan kauppakirjoja. Uusi turkki hankittiin matkaa varten. (Haa 11, 4.) Vuonna 1926 oli odotettavissa sosiaalisen nousun mahdollisuus.

Lukion jälkeen Markku oli sahalla töissä ja luki illalla yliopiston pääsykokeisiin. Hän oli ollut sahalla töissä aivan pienestä asti isän ja vaarin mukana. Kesäisin melkein kaikki kylän pojat olivat sahalla. Markku oli kiinnostunut paperihommista ja ihmisten kanssa yhdessä tekemisestä, mutta tekniikka ei oikein innostanut. Talvikausi töitä kumisaappaat jalassa kylmässä lumihangessa nosti opiskelumotivaatiota. (Haa 7, 2-4.) 1970-luvulla kylässä oli paljon nuoria, jotka suuntasivat opintoihin ja ammatteihin, joita aiemmin ei oltu perheissä koettu.

Pirjo on lähdössä Italiaan vaihto-ohjelmaan, jossa kauppaopiston opettajat tutustuvat paikalliseen kulttuuriin ja työskentelevät italialaisissa yrityksissä. Sen jälkeen hän aikoo ottaa työstään puolen vuoden vuorotteluvapaan ja olla sahalla Jukan apuna. Sahalla on tehty markkinointiponnisteluja jo usean vuoden ajan Italian suuntaan. Ongelmana on ollut eteläeurooppalaisten arvostamien henkilökohtaisten suhteiden puute. (Haa 14, 8.) Vuonna 2003 yrittäjyyden arvostus on jälleen noussut ja yrittäjän puoliso voi yhdistää oman ammatillisen kehityksensä perheyrittäjänsä hankittuun kokemukseen.

Perheyrittäjänsä synty ei ole ainoastaan hetki historian kuluessa, vaan siinä jokainen sukupolvi integroi oman perheensä yritykseen. Mari, Markku ja Pirjo ovat sahayrittäjien perheenjäseniä ja he ovat kukin vuorollaan olleet vaikuttamassa siihen, että saha on jatkunut suvun hallussa jo kolmessa polvessa. Yrittäjyys ulottuu yli sukupolvien ja se adaptoituu ympäristöön kulttuurisin, sosiaalisin ja taloudellisin sitein. Perheyrittäjänsä muuntuminen ja uudelleen syntyminen sukupolvenvaihdoksessa on monisäikeinen tapahtuma, jota on vasta vähän tutkittu pitkäjänteisen kulttuuriproessin näkökulmasta.

Tämä on tutkimus perheyrittäjänsästä. Se merkitsee tutkimusta liiketalouden periaatteella toimivasta yrityksestä, johon on sitoutunut mukaan yrittäjä ja yrittäjänsä perhe. Yrityksen elinkaaren ajatellaan olevan pitkän – pitemmän kuin yhden ihmisen elinkaaren. Tutkimus on suoritettu taloustieteen ja yrittäjyyden tieteenalan mukaisesti, mutta kuitenkin poikkitieteisesti. Yrittäjyyden

seuraaminen yli sukupolvien vaatii ymmärrystä talouden ja liikkeenjohtamisen käsitteistä ja siitä keskustelusta, joilla nämä käsitteet muotoutuvat. Kun kuitenkin mukana on hyvin toisella periaatteella toimiva perhe, jossa sukulaisuus ja ihmisten välinen vuorovaikutus tapahtuu erityisesti vaihdannan periaatteella, tutkimus yhdistyy antropologiseen keskusteluun.

Tutkimustehtävänä on kuvata, kuinka perheyrittäjyyden kulttuuri ilmenee pitkään toimineen yrityksen arjessa.

Tässä tutkimuksessa perheyrittäjyyden strategia perustuu sen kulttuuriin. Liiketalouden muutosta tutkitaan strategisina muutosprosesseina, jossa toimintaa suunnataan uusille urille. Se voi kiinnittyä markkinoinnin, rahoituksen, johtamisen tai muihin erityiskysymyksiin. Pienen perheyrittäjyyden muutos on kuitenkin kokonaisvaltaista ja sitä johdetaan yrittäjän toimesta, joten siinä on havaittavissa yksilökohtaisia eroja sen mukaan, millä alueella yrittäjä on hankkinut parhaan kokemuksen ja millä toimialalla yritys toimii. Liiketalouden ja yrittäjyyden muutos on tutkimuksessa nähty nopeita toimenpiteitä vaativaksi sarjaksi ja sen johdosta yritystä on tarkasteltu hyvin pitkällä aikavälillä. Yrityksen pitkä elinkaari ei ole sinällään ollut tavoiteltava tai tutkimuksen premissi. Strategiatutkimuksen perimmäisenä tarkoituksena on auttaa yrityksissä toimivia ymmärtämään, kuinka kehittää toimintaa, jotta yrityksen kannattavuus olisi kilpailukykyistä. Näin määriteltynä ajatellaan yrityksen strategioiden olevan muutokseen johtavana takeena sille, että yritys voi jatkaa tarkoituksellista toimintaansa myös tulevaisuudessa.

Perheen muutoksen tutkimisessa on monitieteinen ote. Tutkimukseni rajautuu pienen perheyrittäjyyden ongelmaan, joka ei ole yksittäisenä ilmiönä ollut laajasti kiinnostava tutkimuksen kohde. Valtavirrassa kulkevat diskurssit ovat suurten perheyrittäjyyden ongelmiin paneutuvia ja niitä kehittävät yritysneuvottelintoihin tai poliittiseen keskusteluun osallistujat. Niissä on paneuduttu teoreettisesti yksilöimään perheyrittäjyyden systeemejä omina kohdennettuina osaluueina, joilla monitieteisyys voidaan sovittaa yhteen (vrt. Lagus, Lillrank & Helin 2001). Ne paneutuvat yrityksen omistukseen lakien (Manninen 2001, Marcus 1991) ja verotuksen näkökulmasta (Ayres 1998) tai perheenjäsenten välisiin yksilöpsykologisiin kitkatekijöihin (Hubler 1999). Yhdistettynä liiketoimintaan uusi tieteenala (Dyer & Handler 1994, 79), perheyrittäjyyden tutkimus, on suuntautunut myös perheen problematisoimisessa erilaisten strategioiden tutkimukseen.

Pienten yritysten tuntemus on tärkeä, koska länsimaissa maailmansotien jälkeisen rakennemuutoksen seurauksena syntyneet yritykset ovat tulossa tilanteeseen, jossa omistajayrittäjät jäävät eläkkeelle. Suomessa tämä vaihe on jo menossa ja muissa maissa sen huippu tullaan saavuttamaan hieman myöhemmin. Yritykset, jotka työllistävät alle kymmenen henkeä, työllistävät kuitenkin huomattavan osa eurooppalaisista yksityisen alan työntekijöistä. Heidän kannaltaan onnistunut pienyrityksen sukupolvenvaihdos on tärkeä yhteiskunnallinen tavoite. Yrittäjät ovat luopumassa yrityksistään ja heidän vaihtoehtonaan on joko liiketoiminnan lopettaminen tai myyminen ellei yrittäjän perheenjäsenet

jatka toimintaa. (KTM 2005.) Tutkimukseni innoittajana on ollut tämän ilmiön tavoittaminen perheyrittäjyystutkimuksen tieteellisen käsitteistön avulla.

Tutkimuksen aihe on ollut mielessäni yli kymmenen vuotta ja olen tehnyt sen ympärillä monenlaista taustatyötä, joka on kartuttanut aineistoa ja ymmärrystä yrittäjyydestä. Tutkimus on tänä aikana muovautunut siihen muotoon, jossa sen nyt esitän. Perheyrittäjyden käsitteellistäminen uudelleen on ajankohtainen, koska siihen liittyy myös sellaisia yhteiskunnallisia ja kansallisia tekijöitä, joiden tutkiminen on tyypillisesti kulttuurintutkimuksen aluetta. Toimijakeskeinen kulttuurintutkimus antaa mahdollisuuden ymmärtää niinkin kesteistä talouden aluetta, mitä perheyrittäjyys edustaa. Kulttuuriantropologinen ote on johtanut avaamaan uudelleen yrityksen käsitteen, sekä osittain perheyrittäjyden taustalla olevan sukupolvenvaihdoksen ja omistajuuden käsitteet. Ne on nivottu yhteen perheyrittäjyden liiketalouden kannattavuuden syvällistä käsittämistä varten.

Koska talouden käsitteet lähtevät liikkeelle systeemiajattelusta, jossa resurssien avulla strategisesti luodaan pääomia, on tässäkin tutkimuksessa luokiteltu taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma omiksi osa-alueikseen. Kuitenkin tutkimus etsii vastausta siihen, *kuinka kulttuurista pääomaa käytetään niin, että yritys kykenee jatkamaan toimintaa yli sukupolvien*. Tutkimuksen tärkeä teema on etsiä tapoja ja uskomuksia, jotka mahdollistavat tämän dynamiikan. Se on löydettävissä kulttuurisen akkulturaation avulla, jossa adaptaatio ja innovaatiot ovat tärkeässä asemassa, kun valtakulttuurin reuna-alueella toimivat sopeuttavat muutosta elämismailmaansa. Yrittäjyden kirjallisuuden Schumpeterin (1974, 31) hengen mukaisesti oletetaan yrittäjän olevan nopea aistimaan muutoksen suunnan ja saattamaan innovaatiot yleiseen käyttöön. Yrittäjällä on oma roolinsa yhteiskunnan muuttajana, joten tässä roolissa hän on altis yhteisön vaikutuksille.

Tutkimuksen perusajatuksena on, että kulttuuri luo ajatteluumme sen taustan, jolla toiminta tapahtuu. Olen kiteyttänyt sen antropologisen myytin avulla kannattavuuden käsitteeseen. Koska myyttiin liittyy ajattelun rationaalisuus, symbolis-rituaalinen yhteisöllisyys ja pragmatistinen muutosmahdollisuus, sen sopivuutta on testattu tämän päivän elämismailman arvojen selittäjänä. Myytin teoreettinen mallinnus on tämän tutkimuksen toinen pääteema. Se nivoutuu arkipäivän toimiin, jossa jatkuvuus taataan adaptiivisella muutoksella. Tarkastelen, *kuinka myytin muutos auttaa käsittämään koko kulttuurin muutosta*.

Tutkimus on jaettu kuuteen päälukuun. Ensimmäisessä luvussa erittelen tutkimuksen teemaa ja ajattelutapaani erityisesti antropologisena tutkimusasetelmana, sekä asetan peruslähtökohdat käsitteille ja pääteorioille. Toisessa luvussa teen historia-orienteisen katsauksen aineistoon; suomalaisen kylään, sahaan ja yrittäjäperheeseen. Kolmannessa luvussa tarkastelen yritystä kriittisen teorian avulla liiketoiminnan jatkuvuuden merkeissä. Neljännessä luvussa käsittelen yrittäjien sukua, perhettä ja sukupolvenvaihdosta rakenteellisen ja symbolisen vaihdannan temalla. Viidennessä luvussa huomio on kiinnitetty yrittäjään ja yrityksen omistajuuteen. Samassa luvussa kehitetään erityisesti myytin teoriaa, joka on koko tutkimuksen läpi virtaava teoreettinen tavoite.

Kuudennessa luvussa pohdin ja arvioin, kuinka luova arjen kulttuuri on mahdollistanut yrityksen kehityksen sadan vuoden aikana.

Tutkimuksen jokaisessa luvussa käsitellään tutkimusteemaa eri näkökulmista. Tämän johdosta niissä asetetaan omat tutkimusongelmat sitä mukaan kuin teeman kehittäminen on niitä tuonut tärkeiksi. Näin havainnollistan sitä tutkimusprosessia, jolla tämä tutkimus on syntynyt. Tutkimuksen tavoitteena on paitsi kartuttaa omaa ymmärrystäni perheyrittäjyyden kulttuurista myös lukijan omaehtoista käsittämistä aiheesta, joka on juuri nyt yhteiskunnallisesti ajankohtainen. Vaikka kohteena on yksi ainoa yritys, on siihen nivoutuneet ne mahdollisuudet, jotka ovat olleet kunakin aikakautena valittavina. Luvun alussa olevien aineisto-otteiden mukaisesti perheyrittäjyys koskettaa koko perhettä ja suuntaa sen tulevaisuutta kymmeniä vuosia. Sillä on merkitystä.

1.1 Tausta ja tavoitteet

Perheyrittäjyyden alueelle syntynyt monitieteellinen tutkimus on luonut yrittäjyyden teorioille ja metodeille oman erityispiirteen. Perheyrittäjyystutkimuksen hyödyntäminen on tähän asti opetuksen ja yrittäjyyden edistämiseen luomalla määrällistä ja laadullista aineistoa erilaisista empiirisistä tapauksista. Koska perheyrittäjyys sinällään ei ole säännöllisen tilastoinnin kohde, on aineisto tuotettava suodattamalla muita arkistoja ja tietokantoja tai, kuten tämä tutkimus, keräämällä tapauskohtainen aineisto tutkimusta varten. Teoreettiset puitteet (mm. Astrachan, Klein & Smyrniotis 2002, Davis 2001, Ward & Dolan 1998, Gersick, Davis, McCollon & Landsberg 1997, Dyer 1986) ovat usein liittyneet taloustieteen tutkimukseen ja sen tuoma osuus onkin välttämätön, jotta yrittäjyyttä voisi ymmärtää syvällisemmin. Perheyrittäjyyteen liittyy kuitenkin muita osaluokkia, joiden esille saaminen on ollut esimerkiksi psykologian, psykoanalyysin, kasvatustieteen tai sosiologian kysymysasettelun ohjaamaa. Perheyrittäjyyden tutkimukselle on tyypillistä kiinnittää huomio siihen, kuinka perhe tai suku vaikuttaa yritykseen.

Tutkimus on tähän mennessä ulottunut tulkitsemaan pitkäjänteisesti kulttuurisia merkityksiä lähinnä yrityshistoriikirjoituksissa silloin, kun ne ovat liittyneet suomalaiseen perheyrittäjyyteen (esimerkiksi Ahvenainen 1984, Kuisma 1993, Paavilainen 2002). Sisällän omaan kulttuurintutkimukseeni teorioita ja metodeja, jotka valaisevat sekä sukulaisuuteen että talouteen liittyviä suhteita, rakenteita ja merkityksiä. Sellaisia tieteenaloja ovat taloustieteen ohella esimerkiksi historia, kansatiede tai sosiologia. Näiden tieteenalojen problematisoinnit eivät tuota niinkään käytännönläheisiin yleistyksiin tarvittavaa tietoa, vaan auttavat paremmin ymmärtämään ilmiön eri piirteitä ja siten löytämään uusia avauksia jatkotutkimukselle. White (1987) onkin esittänyt tällaisten historiallisten ja sosiaalisten ilmiöiden tutkimista lähes taiteelliseksi prosessiksi, jota on luotava aina uudelleen vanhoistakin lähteistä käsin, koska käsityksemme maailmasta muuttuu jatkuvasti. Vaikka uudet ilmiöt näyttävät irrallisilta, ne ovat sidoksissa – etenkin meidän tulkintamme niistä on sidoksissa – johonkin tut-

tuun, johon sitä verrataan ja arvioidaan uutuuksien sitomiseksi merkitysmaailmaamme. Siten kulttuurintutkimuksen ja siihen liittyvän arkielämän tuominen perheyrittäjyystutkimukseen on haaste sekä lukijalle että tutkijalle.

Tutkimukseni tarkoituksena on löytää niitä elementtejä, jotka suojaavat perhettä ja yritystä niin, että se on voinut kehittyä pitkällä aikavälillä. Toinen edellytys sukupolvien yli kulkevalle yrittäjyydelle on sellaisten muutoksen elementtien löytyminen, jotka stimuloivat kestäväan kehitykseen. Tutkimuksessa on tarkoitus osoittaa, miten yrittäjäperhe on nämä elementit valinnut ja muuntanut. Muutoksen elementit perheyrittäjyydessä muodostuvat perheen yhtenäisyyden säilyttämisestä ja yritysmaailman dynaamisuudesta. Kun tein aineiston järjestelyä, huomasin eron kulttuurisen perheen ja kontekstuaalisen yritys ympäristön välillä. Tästä sain ajatuksen keskittyä yrityskulttuuriin adaptiivisena systeeminä. Se edistää perheenjäsenten voimakasta sitoutumista, joka suosii sekä virikkeellisiä että säilyttäviä elementtejä. Pitkänkeston tradition olen ymmärtänyt prosessiksi, joka tuottaa uusia sovelluksia, kun niitä tarvitaan elämäntavan säilyttämiseksi muuttuvassa ympäristössä. Tästä seuraa, että jos tradition ydin ei ole muunnettavissa sopivalla tavalla, perheyritys tulee tiensä päätökseen. Tämä prosessi on hidas ja sitä voidaan seurata yrityksissä, joissa isät ja pojat työskentelevät yhdessä. Tradition on kerrostunut edellisten polvien työ ja se on alitajuinen pohja, jota uudennetaan tulkinnoin joka päivä. (Pöysä 2001, 59-71). Yrittäjyyden traditio aktualistuu jokaisella sukupolvella eri tavalla ja siksi toimiva yrittäjä on ensisijassa adaptoiva toimija. Hänen työnsä ja kulttuuris-taloudellinen maailmansa on se perusta, johon tämä tutkimus paneutuu.

Tutkimuksen aihe, yrittäjyys, liittyy läheisesti lapsuuteeni ja myöhemmin omaan työhöni. Olen ollut yhteydessä yrittäjiin lähes koko elämäni ajan. Yrittäjyys kuitenkin hahmottui mielessäni, kun työskentelin suurissa organisaatioissa ja huomasin, kuinka toisenlainen suhtautuminen työntekoon sellaisessa ympäristössä oli. Toinen merkittävä oma kokemus on ollut työskentely kolmannella sektorilla, jossa toimintaperiaatteet ovat osittain yrittäjyyttä edellyttäviä ja osittain taloudellisen tuloksen vaatimuksen kieltäviä. Näissä molemmissa ympäristöissä toimiessani sosiaalisten suhteiden painotus tuli erityisen korostetuksi. Se minun oli opittava uudella tavalla, jota en aiemmin ollut tiedostanut. Näin kypsyi ajatus työtapojen ja asenteiden ”perinnöllisyydestä”, jota tämä tutkimukseni koskee. Oman lähtökohtani huomioiden olen valinnut tutkimusstrategiaksi tapaustutkimuksen ja mikrohistoriallisen näkökulman, koska näin voin parhaiten hyödyntää kokemustani sekä kulttuuriantropologista että yrittäjyyskoulutustani.

Yrittäjyyden tutkimuksen valossa näyttää kiinnostusta olleen erityisesti suuriin ja laajalle vaikuttaviin yrityksiin. Talouden ja historian tutkimus on tuottanut runsaasti tietoa suurista ja merkittävistä kohteista (Hautamäki 2000, Ojala 1999, Ahvenainen 1984). Perheyrittäjyyttä käsittelevässä kirjallisuudessa tuodaan esiin vaikutusvaltaisia tai liikevaihdoltaan merkittäviä sukuja (Komsu, Lindström & Zetterberg 2002). Yrittäjyyden väitöskirjatutkimuksissa ovat tapaustutkimukset kohdistuneet sellaisiin ilmiöihin, kuten kannattavuus (Alanko 2002) tai innovatiivisuus (Hokkanen 2001) ja kasvu (Halttunen 2004). Perheyrittäjyyden merkittävyys on nähtävä myös pienten yritysten osuudessa ja tätä on käsitelty esimerkiksi Kosken (2002) ja Hyrskyn tutkimuksissa (2001). Kulttuu-

rista ympäristöä käsittelevä tutkimus on nostanut myös esille muutosherkkyden ja tapojen aistimisen (Grenender-Nyberg 1985), joilla selitetään esimerkiksi vallankäytön epäonnistumista liikeyrityksessä (Petrisalo 2001).

Näiden edeltävien tutkimusten vastapainoksi olen päätenyt tarkastelemaan perheyrittäjyyttä hyvin tavanomaisena toimintatapana. Suomalainen teollisuustoiminta perustuu suurelta osin metsätalouden kehittymiseen ja puunkäytön osaaminen on luonut varallisuus pohjan, jonka turvin yhteiskuntamme muut alueet ovat voineet kehittyä (Kuisma 1993). Kehitys on ollut nopeaa ja monipuolista koko itsenäisyyden ajan (Hjerppe 1993). Näin sahat ovat olleet suurten teollisuusyhdyskuntien alkusijoja (Kortelainen 1996, Lönnquist 1997, Väätäinen 1978), mutta myös pienten osuuskuntamuotoisten ja vuoden kierto- kulkuaan perustuvien työliittymien toimeenpanemia (Talve 1962, Selby 1984). Tapaustutkimukseni sahayritys on tällaisen monimuotoisen yhteiskunnallisen kehityksen tulos. Toisaalta yrittäjyyden tutkimus on nostanut keskusteluihin pienyrittäjyyden suuren kansantaloudellisen merkityksen työllistäjänä. Vuonna 2000 Euroopan Unionissa 1 % yrityksistä työllisti enemmän kuin 50 työntekijää. Vastaavasti Yhdysvalloissa 99,7 % ja Australiassa 96 % työllistävästä maatalouden ulkopuolisilla aloilla olevista yrityksistä on pieniä (Morrison, Breen & Ali 2003, 417.) Tämän tutkimuksen näkökulmasta tärkeä ryhmä, pienet yritykset, jotka työllistävät alle 50 työntekijää, muodostavat noin 6 %:n osuuden EU- alueen yrityksistä (Frank & Landström 1997, 3). Näin ollen pienyrittäjyyden tutkimuksen antamat taustat ovat tärkeitä globaalitalouksien yhteiskunnille ja poliittiselle päätöksenteolle.

Kvalitatiivisen tutkimuksen anti on nimensä mukaisestikin laadullista; se auttaa ymmärtämään, millaisena yrittäjyys koetaan yrityksen ja yrittäjien tasolla. Perheyritysten kvantitatiivisen tutkimuksen haasteena on ollut ilmiön yhteiskunnallinen "löytyminen" vasta 1990-luvulla, joten vasta viime vuosina on julkaistu tilastollisia vertailuja perheyritysten merkityksestä kansainvälisesti. Ongelmana on ollut perheyrityksen määritelmän vaikeus, joka osaltaan viittaa siihen kulttuuriseen kontekstiin, jossa perheyritys ja sen omistaminen toteutuu (Weasthead & Cowling 1998). Kaikki perheyritykset eivät ole pienyrittäjäisiä vaan niiden koko vaihtelee kuten yritysten koko yleensäkin. Perheyritysten osuus kaikista yrityksistä on kiinnostava jo senkin takia, että niiden merkitys kansantalouden ja työllisyyden suhteen on kansainvälisesti merkittävää. Euroopassa 60-93 % yrityksistä on perheyrityksiä (taulukko 1) ja esimerkiksi Yhdysvalloissa 500 suurimmista yrityksestä on 35 % perheyrityksiä. Taulukon mukaisesti useissa maissa ei voida sanoa edes arviota perheyritysten vaikutuksista, mutta eurooppalainen missio näyttää olevan perheyrittäjyyden haasteiden ja teknisten ongelmien kuten verotuksen tarkasteluun ottaminen julkisen sektorin taholla (KTM 2005, 24, 54).

TAULUKKO 1 Perheyrietykset kansainvälisesti (IFERA, 2003)

Maa	% yrityksistä	% BKT	% työllisistä
Yhdysvallat	95	40	60
Italia	93		79
Suomi	80	40-45	40-60
Kreikka	80		
Kypros	80		
Ruotsi	79		
Espanja	75	65	
Alankomaat	74	54	43
Portugali	70	60	
Belgia	70	55	
Englanti	70		>50
Saksa	60	55	58
Ranska	>60	>60	45
Australia	75	50	50

Tutkittava saha on perustettu 1905 ja vuodesta 1927 lähtien se on ollut Verkasaalon perheen hallussa. Olen nykyisen yrittäjän serkku. Nuorena asuin aivan sahan läheisyydessä ja seurasin kehitystä varsinkin vuosien 1986 – 1995 välisenä aikana, jolloin toimin yrityksen kirjanpitäjänä. Tämä oli kuitenkin sangen etäältä tapahtuvaa tarkkailua; välimatka oli noin 300 km. Tuolloin saha toimi sopivan kokonsa vuoksi testiympäristönä sovellutuksille, joita kehitin silloisen oman yritykseni nimissä. Tunsin siten sahan vaiheet jo ennen tutkimuksen aloittamista ja voin varsinaisen tutkimuspäätöksen synnyttyä keskittyä tarkkailuun, jonka kohteena oli sahallä tapahtuva toiminta, siitä kertominen ja yhteydet, jotka rakensivat ja muuttivat yrittäjien tulkintaa tulevaisuudestaan. Toinen tärkeä tutkimusprosessin kohde on ollut – kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensäkin – oman tutkijakäsitykseni muovautuminen suomalaisesta perheyrittäjyydestä.

1.2 Tutkimuksen teema

Tämä on etnografinen perheyrittäjyyden tutkimus. Se kertoo, kuinka kolmen polven aikana yksi yritys on suoriutunut ympäristön muutoksista, sopeuttanut liikeidean ajan vaatimusten mukaiseksi ja toiminut perheen yhteisenä projektina talouden ja identiteetin lähteeksi. Perheyrittäjyyden syntyä ei tarkastella ainoastaan kronologisena tapauksena, vaan kykynä tuottaa yritteliäisyyttä perheessä yhä uudelleen ja uudelleen. Tutkimuksen pääteemana on tarkastella yrittäjyyden ja perheyrittäjyyden kulttuurin siirtymistä yli sukupolvien. Se sisältää perheen sitoutumisen yrityselaämään kulttuurisena organisoitumisena ja arkikäytännöissä niin, että yritystoiminta jatkuu yli sukupolvien. Tutkimukseni ajoittuu siihen suomalaiseen yrittäjyyteen, joka on kehittynyt 1900-luvun kuluessa ja jättää ulkopuolelle esimerkiksi yhä toimivat ennen vuosisadan alkua syntyneet perheyhtiöt tai yhä jatkavat kauppayhtiöt, joiden alkuunpano oli pal-

jon riippuvainen Suomen ulkopuolelta tulleista resursseista (Komsu, Lindström & Zetterberg 2002, Kuisma 1993). Edelleen oletukseni on, että valitsemani tapaus tuo esille yhteiskunnan muutoksessa muovautuneet uskomukset ja vanhaan talonpoikaiseen käytäntöön sovelletut uutuudet suomalaisille tyypillisenä yrittäjyytenä. Etsin vastausta kulttuuritutkimuksen avulla ja tarkastelen kysymystä kolmesta näkökulmasta, joista syntyy dialogi teoreettisen perheyrittäjyyskirjallisuuden, kerätyn aineiston ja omien kokemuksieni kesken.

Perheyrittäjyyden kehittyminen maaseudulla pohjalaisessa kylässä yhdistyy yrittäjyyden ja antropologian teoriakehykseen. Liitän mikrotason deskriptiivisen kuvauksen adaptiivisen avoimen systeemin mallin avulla kulttuuriseksi perheyrittäjyyskäsitteeksi. Näin toimien pyrin analyttiseen yleistykseen, jolloin tapausta voidaan peilata teorian valossa (Yin 1994, 36). Teoriakehysten yhdistämisen ansiosta kysymykseni asettuu täsmällisemmin sukupolvenvaihdosten seurauksena tapahtuneiden muutosten tarkasteluun, sekä muuttumattomien perusolettamusten vastakkaisakselien hahmottamiseen.

Käytän Denzinin ehdottamaa kehystä tutkimukseni runkona. Hän toteaa, että organisaatioiden historiaa symbolisten vuorovaikutusverkostojen avulla tarkasteltaessa on huomioitava, että sopeutuminen on muovannut ja konstruoinut koko vuorovaikutusten kenttää, jotta organisaatio on voinut historiansa aikana vastata esiin tuleviin uusiin piirteisiin. Siten tutkimuksen piiriin kuuluvat sekä toiminnat ja sijainti että toimijat, joiden fragmentoituneet verkostot ovat itsestään selviä tai erityisen keskustelun herättäjiä. Tutkimuksen kohteena on perheyrittäjyyden elämäntapa ja sen kontekstualisointi. Tällaisen tutkimuksen suorittamiseen kuuluvat seuraavat vaiheet:

- historiallisten tapahtumien konstruointi, organisaation tai yrittäjän elämänkeran tutkiminen siten, että siihen vaikuttavat erityispiirteet tulevat esille (luvussa 2)
- ulkoisten ja sisäisten voimien arvioiminen niiden päivittäisten tapojen ylläpitäjänä tai muuntajana (luvussa 3)
- sääntöjen ja ydinkäsitteiden merkitys ja ymmärtäminen, erityisesti asenteiden ja moraalien näkökulmasta (luvussa 4)
- yrittäjyyden muodostuminen ja ankkuroituminen toimijoihin kokonaisvaltaisesti (luvussa 5). (Denzin 1981, 164.)

Laajat kysymyksenasettelut johtavat monipuoliseen kirjallisuuteen ja koska dialogi on läsnä menetelmällisesti, teen rajauksen jo kulttuuri- ja sosiaaliantropologisen sekä taloustieteellisen kirjallisuuden suhteen. Näin ollen jätän yksilöllisen aspektin selittäväksi tekijäksi ja keskityn perheeseen, sukuun ja yritykseen kollektiivina – tämän johdosta psykologinen ja kasvatustieteellinen yrittäjyyskirjallisuus jää reuna-alueille tai kokonaan sivuun. Yrittäjä on toimija, jonka yksilölliset piirteet, ratkaisut ja mahdollisuudet ovat sidoksissa kollektiiviseen perheyrittäjyyteen. Koska kyseessä on suomalaisen perheyrittäjyyden tutkimus, pyrin löytämään vastaavia tutkimuksia etenkin Suomesta ja Euroopasta. Kulttuurihistoriallinen ja taloushistoriallinen kirjallisuus sopivat kulttuurikäsitteeseen.

Erityisesti teoreettisesta kirjallisuudesta nousee esille elämäkertatutkimus, jossa muistelmilla ja kerronnalla rakennetaan yhteiseen käyttöön ymmär-

rystä omasta elämästä, sen sidoksesta lähiympäristöön ja yhteiskuntaan, eli yksityisen ja yleisen kohtaamisesta. Perheyrittäjyyttä koskien olen käyttänyt viitekehyksenäni erityisesti Daniel Bertauxin ja Isabelle Betraux-Wiamen artikkelia *Heritage and its Lineage: A Case History of Transmission and Social Mobility over Five Generations* (1997, 62-97). Ranskalaisen sosiaalitieteellisen tutkimuksen traditioon kuuluu vahva sidos strukturalismiin, joka on artikkelissa yhdistetty toimijateoriaan. Marginaalissa olevaa tapausta on käytetty kohteena silloin, kun tarkoituksena on sosiaalis-historiallisen todellisuuden löytäminen sille, mitä todella tapahtui. Tällaiseen kysymykseen ei löydy vastausta suurten aineistojen keruulla, vaan aineiston loogisella yhdistelyllä pala palalta. Toimijoiden strategiat ja ilmiötä kuvaavat rakenteet yhdistyvät kerronnallisissa kokemuksissa ja avaavat uuden näköalan arjen kautta. (Bertaux & Thompson 1997, 63.) Perheyrittäjyys on erinomainen ilmaus sosiaalisen mobiliteetin¹ käsitteellä tutkittuna, koska yritysmaailmasta katsottuna vain pieni osa yrityksistä säilyy saman suvun hallussa kolmannelle ja neljännelle polvelle. Yrittäjyyttä ei voi siirtää vanhemmilta lapsille kuin mitä tahansa statusta. Lapsille voi vain tarjota mahdollisuuden, jakaa resursseja tai pääomaa, ja niiden pohjalta perilliset voivat jatkaa ja edelleen rakentaa yrittäjyyden kaarta. Bertaux ja Bertaux-Wiame kutsuvat tätä reproduktiiviseksi dynaamiseksi prosessiksi, johon osallistuvat yksilöt kilpailevat yleisistä sosiaalisista eduista. Strukturaalisesti nähtynä yhteiskunnan tasoilla varsinkin naiset yhdistetään kotiin, perhettä sitoviksi ja lasten tulevaisuutta viitoittaviksi toimijoiksi. Elämäkertatarinoiden teoria perustuukin tähän ajatteluun. Perheiden sisäiset prosessit ja yksilöiden kertomukset tuodaan vastakkain sellaisten ulkoisten prosessien kanssa kuten paikalliset työmarkkinat ja rakenteelliset mahdollisuudet tai kollektiiviset historialliset tapahtumat. (Bertaux & Thompson 1997, 64-65.)

Perheen tarjoamat resurssit ennustavat lasten uravalintaa jo koulutuksen ja kulttuurisen mikro-ilmaston johdosta, mutta ne ovat vain karkea ennuste. Lapset voivat valita tulevaisuuden hyvin eri tavalla kuin vanhempansa tai muuttaa suuntaansa jo ensimmäisen työpaikan jälkeen. Tarinat antavat mahdollisuuden tutkia niitä *suhteita*, joissa sosiaalistuminen tapahtuu: millaisia rooleja muodostuu, asenteita ja arvoja nostetaan pinnalle tai millaisia tabuja ja kielellisiä, havaittavia, tiedollisia, kasvatuksellisia, vastavuoroisia tai tunneperäisiä resursseja yhdessä talouden ja perinnön *resurssien* kanssa tulee esille. (Bertaux & Thompson 1997, 65). Niitä siirretään vapaaehtoisesti ja niiden vastaanottaminen lasten tai lastenlasten taholta voi vaihdella huomattavasti perheen sisällä. Se on riippuvainen persoonallisuudesta, mutta voi toisaalta vaikuttaa identiteetin kehitykseen. Perheen sisäisen henki viestittää lapsille sosiaalisen integraation merkityksen ja antaa osaltaan vihjeen, kuinka kehittyä työmaailman kollektiiviseksi taitajaksi. Tämä on konseptuaalinen kehys, joka pelkistää perinteen-siirron idean. Siirrossa syntyy perheenjäsenille uskomus siitä, kuinka velvoitta-

¹ Mobiliteetti ja sosiaalis-historiallinen liike viittaavat sosiaalisten suhteiden olemassa oloon. Ne ovat strukturaalisia ja institutionaalisia suhteita, ei henkilöiden välisiä. Yksilöiden välisissä suhteissa etsitään sellaisia muuttujia kuten arvot, asenteet ja käyttäytyminen ja niissä aika ei ole kronologisesti historiallinen ulottuvuus. (Bertaux 1981, 34.)

vana perheyriksen jatkaminen nähdään perheessä. Kun tarkastellaan kertomuksia, jotka käsittelevät aikaa yli 90 vuotta sitten, niistä piirtey kuvaus, joka vaikuttaa yhä suomalaisen yrittäjyyden olemukseen (Kyrö 1997, 208).

Vertailevan otteen avulla on löydettävissä sellainen mahdollisten kohtaloiden kirjo, joka samasta suvusta lähteneille on ollut todennäköistä, mahdollista tai tavoitettavissa olevaa. Vasta sen jälkeen vertailu erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä on mahdollista. Kun osa suvun jäsenistä näkee mahdollisuutensa ja tavoitteensa suunnan muualla kuin perheyriksessä tai yrittäjyydessä yleensä, on prosessissa mukana sekä yksilöllisiä että ympäristöön liittyviä muuttujia. Vertailu ei kuitenkaan tarkoita muuttujien vertailua sinällään, vaan tutkimista, kuinka muiden sukuhaarojen yleiset dimensiot ovat yhtäläisiä tai eroavia. Tutkittava yritys on yleisesti kuvaava ja siitä kerronta on johtanut sekä tutkimusongelman jäljille, että nostanut esille olennaiset ilmiöt. Perheyrittäjyyden syntyä ja muutosta kuvaava yritys on sellaiselta alueelta, että se voi osoittaa pitkän keston ja periytyksen vaiheet eri sukupolvien välillä. Sen tulisi tuoda myös esille yksilön toimijuuden ja sosiaalisten suhteiden vaikutuksen yrittäjyyteen ryhtymiseen. Sellaiset käsitteet kuten saavutukset, prosessi statuksen hankkimiseksi tai strategiat vastaavat suoraan tällaiseen problematisointiin (Bertaux & Thompson 1997, 66-67). Näillä reunaehdoilla arvioituna valitsemani sahayritys pohjalaiskylässä mahdollistaa teoreettisen yleistämisen analysoitujen yrittäjyyden tekijöiden avulla. Tutkimukseni ei käsittele mekaanisen puunjalostuksen toimialaa, vaan saha-alaa merkittävänä suomalaisuuteen ja yrittäjyyden kulttuuriin liittyvänä toimeentulon muotona. Pitkään jatkuneen yrityksen taustalla on suomalaisille tyypillinen ja luonnon olosuhteiden mahdollistama elinkeino, jota koko kansakunta on kehittänyt. Vastaava esimerkki japanilaisesta ja samalla koko maailman ehkä vanhimmasta perheyriksessä on 500-luvulta oleva Hoshi (KTM 2005, 24), joka toimii majoitusallalla.

1.2.1 Tutkimus ja ihminen

Kulttuuri on tutkimukseni päätyöväline. Sen tutkiminen tuo mukanaan tiettyjä taustaolettamuksia ontologiasta ja epistemologiasta, joista tutkimus ja tämä raportti rakentuvat. Lienee syytä tarkastella taustalla olevaa tietämisen käsitystä tutkimuksen mahdollisuudesta selvittää sellaisia käsitteitä kuin kulttuuri tai elämäntapa, johon se liittyy. Koska emme pysty täydellisesti selvittämään kaiken alkuperää emmekä tulevaisuutta, voimme ainoastaan sanoa, miltä asiat näyttävät nyt. Tältä omalta näköalapaikaltani olen katsojana ja tutkijana takanani tietty kokonaisuus akateemisia ja muita opintoja, työuran jättämiä muistoja ja tunteita yrittäjyydestä ja yrittäjien kanssa toimimisesta sekä yrittäjyyden ilmapiirissä varttumisesta. Tutkimukseni tavoitteena on ymmärtää ilmiötä ja sen taustaa sekä tuoda esille, kuinka olen tähän ymmärrykseen päässyt, jotta lukija *käsittäisi* tämän prosessin ja perustelut sekä voisi samalla luoda omaa ymmärrystään perheyrittäjyydestä. Tämä ajattelu nojautuu hermeneutiikkaan, jota esimerkiksi Ricouer (2000a) on kirjoituksissaan pohtinut.

Tutkimuskysymykseni on laaja ja vaikeasti rajattavissa. Siihen liittyy käsitykseni maailmasta ja ihmisistä sekä tieteestä. Koska antropologinen tutkimus

laajimmillaan selvittää ihmisen kokonaisuutta, on tärkeässä keskiössä suhde luontoon, toisiin ihmisiin ja suhde itseen, eli subjektina olemiseen. Tutkittavana on elämisen maailma ja elämysmaailma, joka on rajattava tutkimuskohteeksi ns. antropologisen reduktionismin tapaan (Laine & Kuhmonen 1995, 17, 217-229). Teen tutkimusta kysyvästi ajatellen. Tutkimustraditioon kuuluu ajattelun ja teoriankehityksen perustaminen aiemmalle tutkimukselle. Tähän paneutumiseen liittyen on ollut kiinnostavaa lukea erilaisten suuntausten kehitystä ja irtautumista omiksi osa-alueikseen (Riggs 1992, Suppe 1977). Taloustieteen perusta sosiaalisena tieteenalana yhdistyy antropologiaan erityistieteenä, jonka kysymykset ovat lähinnä länsimaisen kulttuurin kehitykseen suuntautumista. Vaihdamme ja talous antropologisenä ilmiönä on vailla maantieteellistä rajausta. Näin useiden filosofisten nykysuuntausten taustalla on ajattelijoita, jotka ovat eläneet sadan tai kahdensadan vuoden takaisessa maailmassa ja siten osoittavat elämysmaailman hitaan muutoksen johdonmukaisuutta.

Etsin pitkään filosofian kirjallisuudesta teoksia, jotka voisivat selventää ajatuksiani ja päädyin muun muassa Daniel Dennetin evoluutioon pohjautuviin selityksiin (Dennett 1997, Dennett 1991), joita on jatkanut sosiaalisen ja kulttuurirevoluution suuntaan mm. Susan Blackmore (1999). Niissä on ajatuksena, että sosiaalibiologisen kehityksen tuloksena meille ihmisille on kehittynyt ylivertainen asema maailmassa paitsi biologisen luonnonvalinnan avulla, myös sosiaalisen kulttuurivalinnan myötä. Olemme kieleemme ja sosiaalisen kykymme avulla pystyneet luomaan ja kehittämään sivilisaatioita. Tärkein sosiaalinen taitomme on – ja se on ymmärrettävissä tärkeimmäksi evoluution avulla – jäljittely. Tässä taidossa olemme mestareita ja se näyttää olevan myötäsyttyistä, koska jo aivan pienet lapset ovat siinä mestareita. Kielen opimme tämän jäljittelytaitomme avulla ja muut koodijärjestelmämme kehittyvät vasta myöhemmin. Jäljittelemme, sosiaalisesti oppiessa, ihmiset samalla luovat uutta. Jäljittely ei ole kopiointia, vaan siihen liittyy korjaava funktio. Jos näen televisiossa japanilaisen taittelevan paperista lennokin ja lopputuloksena on kaunis, toimiva ja mielihyvää tuottava esine, olen valmis yrittämään samaa kotona. En ole aivan yhtä taitava ja joitakin taittoyhdistelmiä en muista aivan tarkalleen, joten teen ehkä eri tavalla kuin japanilainen taitaja alun perin teki. Ehkä joku toinen oli vieressäni, kun yritin muistella lennokin rakentumista, ja oppi samalla lennokinteon *idean*. Jos yritelmäni onnistui ja sen tuottama mielihyvä ja kiinnostus lennokintekoa kohtaan siirtyi minulta katselijalle, hän ehkä yrittää samaa. Japanilainen taitaja on saanut meidät kiinnostumaan lennokkien taittelusta puhumatta sanaakaan, ja pian, jos teemme lennokkeja niin, että muitakin ihmisiä on paikalla, taito leviää ja paperilennokkien variaatio kasvaa. Mutta lennokin idea säilyy. Aivan samoin kuin biologisessa valinnassa, jos lennokin idea ei ole toimiva tai esteettisesti miellyttävä, lennokinteon idea ei siirry eteenpäin ja se jää vaille merkitystä sosiaalisessa ja kulttuurisessa evoluutiossa.² Sovellan tätä idean siirtämistä yrittäjyden ideaan ja sen variointiin perheyrytyksessä sukupolvelta toiselle.

² Jäljittelystä puhuu myös Agnes Heller (1984, 168-174) pragmatistisessa mielessä, jolloin mahdollinen, imitaatio ja analogia ovat sosiaalisesti ja lajityypillisesti ihmisyyteisöä jäljittelyn avulla ylläpitäviä käsitteitä.

Biologinen evoluutio (muuntelu, lisääntyminen, erojen syntyminen) on mahdollistanut ihmislajille erityisvalmiuksia, kuten kielen ja muut sosiaalisen viestinnän työkalut, mutta myös yhtenäisyyteen suuntautuvan jäljittelemisen valmiudet. Näiden avulla syntyy uusia suuntauksia, joita monistetaan ja kehitetään. Dennett muistuttaa, että vaikka uutta informaatiota tavoitellaan, tarvitsemme muistamisen apuvälineitä – kulttuuriperintömme ansiosta opimme laajentamaan mielen maailman, jossa kehittynyt jäljentämis- ja tunnistamiskykymme ovat parhaimmillaan (Dennett 1997, 135). Kulttuuri on se tapa, millä teemme asioita toistemme kanssa tietyssä paikassa. Se on erottamaton osa ihmisten puhetta, ajatuksia, toimintaa, esineitä ja riippuu ihmisen kyvykkyydestä oppia ja välittää tietoa seuraaville sukupolville. (Deal & Kennedy 1982, 4.) Kulttuurituotteille ajattelemmme olevan ominaista tunnistaa niiden haltijat tai tekijät. Näin ei aina ole, vaan saattaa olla vaikeaa tunnistaa, millaisesta kulttuurista on kysymys. Esimerkkinä ovat kirjoitetut tekstit, jotka ovat ”karanneet” tekijältään ja alkuperäiseltä yleisöltään. Ne hankkivat uusia lukijoita ja tulevat uudelleen omaksutuiksi ja ehkä väärinymmärrettyinä avaavat uuden ajattelun suunnan (Ricoeur 2000a, 142). Kulttuuri on siten sekä informaatioita että kommunikaatiota.

Kaikki ihmiset hankkivat tietonsa ja ymmärryksensä maailmasta kulttuurin avulla. Lett (1987, 58) jakaa kulttuurin toisaalta adaptiivisiksi sosiokulttuurisiksi systeemeiksi, jotka muodostuvat käyttäytymisestä ja osallistujien uskomuksista, ja toisaalta merkityksellisiksi symbolisiksi systeemeiksi. Sosiokulttuuriset systeemit, jotka liittyvät esimerkiksi elämäntapoihin, ovat rationaalisia, adaptiivisia ja ilmenevät muotoihin kiinnittyneistä yhteisön jäsenien kohtaamisissa. Niiden muodot ovat kannatettuja, perusteltuja ja siirrettyjä yhteisten uskomusten ja näkemysten avulla. Esimerkki tällaisesta muotoon kiinnittyneestä uskomusten kannatustavasta on myyttien tai rituaalien esiintyminen. Kulttuurisysteemien moninaisuus, yhtäaikaisuus ja säilyminen ovat vaikeasti ymmärrettävissä, jos ajatellaan niiden kiinnittymistä hetkeen ja paikkaan. Yksittäisen kulttuurin sulkeutuneisuus on kulttuurien moninaisuuden puolustusmekanismi, joka antaa tilaa yksittäisille kulttuureille. Ilman sitä vain yksi dominoiva kulttuuri tai puhtaasti tekninen ja hallinnollinen järjestelmä tuhoaisi kulttuurien maailman. (Touraine 1995, 189.) Perheyrittäjyden tutkimus on kohdannut tämän kulttuurien moninaisuuden elinvoimaisten perheiden kulttuurien tutkimuksessa. Etsiessään universaaleja teoreettisia malleja ovat tutkijat löytäneet moninaisen ja fragmentaarisen empiirisen maailman. Näin systeemistä on muodostunut malli, jolla yksinkertaistetaan näkyvää maailmaa, mutta samalla jäykistetään moninaisuus. Kulttuurin ja sosiaalisen todellisuuden ymmärtäminen on sidoksissa ympäristöön ja aikaan – kontekstiin, jossa sitä tarkastellaan (Turner 1992, xiii). Mukana on historiallinen kehitys, mutta myös valta ja tieteessä usein tahaton asemointi – kenen kulttuuria tarkastelemme, kenen näkökulmaa käytetään. Parhaimmillaankin voimme sosiaalista todellisuutta tutkiessa päätyä yrityksiin sen ymmärtämisessä, pyrkimättäkään selvityksiin, mikä on yksiselitteisesti totta. Tarkastelussa ei pysähdytä kausaaliin johtopäätöksiin vaan edetään kriittiseen analyysiin, jotta pelkän intuition tai varmana pidettyjen totuuksien logiikka ei houkuttelisi johtopäätöksiin, jotka näyttävät selviltä. Näin on tehtävä metodologinen valinta edetä kokonaisuudesta osien tarkasteluun tai päinvastoin. Seuraan Mannheimin neuvoa, jonka hän antaa

historiaa tutkivalle, eli kerään kokoon osat ja niiden avulla kokonaisuuden. (Mannheim 1992, 24-25.)

Sosiokulttuuriset systeemit ovat rakenteellisia kokonaisuuksia, joiden piirteiden välillä on niin kiinteät suhteet, että jos yksikin piirre poistetaan, järjestelmä rikkoutuu, eikä voi enää toimia. Siten tällaisen järjestelmän tutkiminen on sidoksissa funktionaaliseen ajatteluun. Koska järjestelmää tarkastellaan tässä tutkimuksessa diakronisesti, eli aikajakso on pitkä – suorastaan historiallinen – on syytä ottaa käyttöön myös toinen kulttuurin ominaisuus eli sen kiinnittymisen symboleihin.

Merkitykselliset symbolisysteemit ovat opittuja, jaettuja ja vakiintuneita merkityksiä, joiden avulla ihmisten on mahdollista ymmärtää, tulkita ja arvioida elämää. Ne ovat sekä eksplisiittisiä että implisiittisiä, ja ne ilmenevät ja ilmaistaan uskomuksissa ja käyttäytymisessä. Siten symbolinen järjestelmä sisältyy sosiokulttuuriseen systeemiin ja tutkimuskohteena on koko systeemi, ei ainoastaan yksilön käyttäytyminen tai uskomukset. Tässä tutkimuksessa symbolijärjestelmää edustaa tyypillisimmillään kieli³, jonka hallinta välittää näkemystä maailmasta ja jonka avulla ihmiset rajaavat sosiaalista todellisuuttaan.

Kulttuurin tutkimus eroaa luonnontieteestä tutkimuksesta, koska tutkimuskohteella on tekijän tietoa omasta toiminnastaan ja sen tuloksista. Tutkimus kohdistuu ontologisesti siihen todellisuuden piiriin, johon kulloinkin tutkittava kulttuuri kuuluu. Vielä tarkemmin ilmaistuna kulttuuria on se ihmisten sosiaalisen toiminnan kautta luoma abstrakti ja konkreettinen maailma, joka syntyy kun yliyksilölliset merkitykset ovat sekä niiden valmistajien, uusintajien ja käyttäjien toiminnan kohteita että konteksteja. (Niiniluoto 1985, 15-16.) Yksilö ei voi mielin määrin reproducoida näitä kulttuurin tuotteita, joten kellään ei ole täydellistä tekijän tietoa, ja siten objektiivista kuvaa kulttuurista ei voi antaa. Muotoilen oman kulttuurikäsitteeni pitkälti Geertzin tapaan (Geertz 1973, 89). Nimitän sitä kulttuurin arjen määritelmäksi, koska siinä kulttuuri ei erotaudu muusta ihmisten keskinäisestä toiminnasta:

Kulttuuri viittaa historiallisesti välitettyihin merkitysjärjestelmiin, perittyihin käsityssysteemeihin, jotka ilmaistaan symbolisessa muodossa rituaaleissa, myyteissä ja muissa kulttuurituotteissa, kun ihmiset kommunikoivat, säilyttävät ja kehittävät tietoaan elämästä ja asenteitaan sitä kohtaan. Tämä määritelmä osoittaa, että sukulaisuus ja talous ovat kulttuurin tuotoksia ja niiden avulla yhteisö parantaa mahdollisuuksiaan elämäntapansa ylläpitämiseksi ja parantamiseksi.

Kulttuuriantropologian kokonaisvaltaisuus on perustana tutkimusotteelleni, joten pitäessäni sitä ensisijaisena olettamuksena päädyn tutkimaan inhimillisen elämän ja sen identiteetin ylläpitämistä. Nämä kaksi aluetta yhdistetään tieteenalan pääkysymyksiksi. Elämän ylläpitäminen sisältää sen, mitä tarvitaan toimeentuloon, terveyteen, fyysiseen ympäristöön jne. Siten siihen kuuluu myös esimerkiksi työnjako ja sosiaalisen järjestyksen ylläpito. Identiteetin ylläpitäminen liittyy lähinnä ihmisten välisten statusten määrittämiseen ja rajaamiseen tai inhimilliseen taipumukseen antaa maailmassa oleville symbolisia mer-

³ Myöhemmin analyysissä käytän tästä kielen laajasta ilmauksesta nimitystä diskursusi, joka sisältää kielen asemoinnin kontekstin ja käyttöyhteyden avulla.

kityksiä. Näille näkemyksille perustuvat esimerkiksi sellaiset käsitykset kuten persoonallisuus ja maailmankuva, joita ilmaistaan kielessä, rituaaleissa tai myyteissä. (Lett 1987, 49). Siten esimerkiksi rituaalinen käyttäytyminen, vaikka olisikin käytännöllisesti selitettyä, ei ole välttämättömyys elämän ylläpitämiseksi, vaan se vahvistaa ja parantaa sosiaalista yhtenäisyyttä eli ylläpitää identiteettiä. Antropologinen selitys vaatii kuitenkin molempien puolien huomioon ottamisen. Kulttuuriantropologian tutkimuskohteena on kulttuuriolento, joka on sekä konkreettinen yksilö (yrittäjä ja perheenjäsenet), että yrittäjyyden kokonaisvaltainen käsite. Tässä tutkimuksessa painopiste on perheyrittäjyydessä ja sen kulttuurisen taustan selventämisessä ja ymmärtämisessä.

Antropologisen metodin teoria on perustunut tieteenalan kehityksen alkuvaiheessa eksoottisten kansojen kulttuurin luettelointiin, rakenteiden konstruointiin tai symbolisen maailman selityksiin. On yritetty nähdä "toinen" ja tulkita tätä eksoottista olentoa omista lähtökohdista (Marcus & Fisher 1986). Muistiinpanot, kuvat ja nauhoitukset ovat nojatuolissa, kaukana kentältä, muuttuneet teksteiksi, jotka oli tarkoitettu lähinnä tutkijoille tai heidän taustallaan liikkuneille intressitahoille. Tedlock (1991) on arvostellut tällaista analogista traditiota ja kehottanut tutkijat suuntaamaan tekemisensä kohti kenttää dialogisen antropologian kehittämiseksi. Kun reflektiot tehdään kentän suunnassa, ne voivat tuottaa uusia tuloksia, sen sijaan että yritettäisiin löytää kentältä sitä, mitä on jo löydetty muista kulttuureista. Esimerkkinä hän kertoo, kuinka tutkimukset osoittivat, että Pohjois-Amerikan alkuperäiskansoilla ei ole luomiskertomuksia, kun niitä yritettiin etsiä Vanhan testamentin luomiskertomuksen mukaisina tai sen mallin mukaisesti kehitetyn Aristoteleen metafysiikan tapaan. Myöhemmin, kun länsimainen usko muuttui tahdonvoimaan uskomiseksi, osattiin jo etsiä muita tapoja syntykertomusten ja myyttien tulkitaan. Löytyi mayakansojen kertomus alkuperästä, jossa alkua ei ole yksi universaalinen Logos, kosmologinen järki, vaan dialoginen keskustelu, joka jatkuu lainauksina ja uusina kysymyksinä vielä nykyisinkin. Luomiskertomus ei pääty, vaan jatkuu edelleen. (Tedlock 1991, 321-338.) Oletan, että perheyrittäjyyden synty on tällaista päättymätöntä dialogia, jossa myyttien muuntuminen osoittaa yrittäjyyden uudelleen määrittelyn tai vaihtoehtoisesti niiden muuntautumattomuus johtaa yrittäjyyden katkoksen. Taloustieteiden hyötyorientaatio paikantuu dialogissa strategia-ajatteluun ja ihmisten uskomattomaan kykyyn muodostaa sosiaalisia yhteisöjä, jotka varmistavat selviytymisen. Yhteiset strategiat luovat niitä statuksia ja valta-asemia, joissa yrittäjyyttä harjoitetaan.

1.2.2 Kulttuurin ja talouden teoreettinen sidos

Kulttuuriseen valintaan liittyy paradoksaalisuutta. Universaali käsitys talouteen liittyvästä valinnasta on rationaalisuus, jossa järki ja älykkyys ovat systeemiä ylläpitäviä tekijöitä. Sen perusteita on mm. Sen (1991) ja Ulin (1984) pohtineet filosofioissaan ja tulleet johtopäätökseen, että rationaalisuus on kulttuurisidonnaisuudessaan vastakohtia ilmentävää päätöksentekoa. Kulttuuriin sisällytetty eettinen näkemys on tärkeä taloudellisissa operaatioissa monella tapaa. Se, mitä taloudessa tapahtuu, on mitä ihmiset valitsevat tekevänsä. Valinta on

keskeistä taloudessa työskentelemiselle ja sen johdosta eettisellä tarkastelulla on perustavaa merkitystä talouden luonteeseen.

Toisaalta poliittisten instituutioiden taholta tuleva vaikutus muotoutuu niiden eettisistä prioriteeteista, päämääristä ja ohjelmista, joita erilaiset eturyhmittä yrittävät muuttaa painostuskeinoillaan. (Sen 1991, 1.) Siten taloudellisiin operaatioihin vaikuttaa institutionaalinen rakenne. Niiden syntyminen, eloonjäänti ja toiminta ovat riippuvaisia paitsi yksilöstä myös ryhmästä ja käsittää ne, jotka olivat menneenä aikana ja ovat nyt. Yksilöiden ja ryhmien valinnat ovat eettisten normien hallitsemia ja näin ollen institutionaalinen selkäranka on taloudessa myös läpikotaisin etiikasta riippuvaista. Taloudessa rationaalisuuteen liitetään johdonmukaisuus, mutta myös itsekkyyt. Ihminen valitsee oman mielenkiintonsa mukaan. (Sen 1991, 7.) Toiset voivat vaikuttaa näihin rationaalsiin laskelmointeihin vain, mikäli haittaavat toisten hyvinvointia ja mahdollisuuksia. Rationaalisuuden idean pitää olla yhteydessä järkevyyden tehokkaaseen käyttöön ja jää siksi vaillinaiseksi, kun järkeily rajoitetaan tehokkaaksi ainoastaan, jos se on yksipuolista tai perustuu tietämättömyyteen. Se tapahtuu, kun oman edun tavoittelu jää ainoaksi perusteluksi valinnoille. (Sen 1991, 8.) Rationaalisuuden peruste saattaa olla jakava tekijä. Ulin löytää kaksi erilaista perustelua: joko lähtökohdiltaan instrumentaalisenä ajatuksena, jolle on luonteenomaista systeemin resurssien ja strategioiden arviointi, tai toisaalta kommunikatiivisena, jonka me yhdistämme ei-länsimaiseen kulttuuriin. Kommunikatiivisen rationaalisuuden tunnusmerkkejä on talouden jakaminen ja sosiaalisesti konsensuspainottuneet normit. (Ulin 1984.) Perheyrittäjyydessä esimerkiksi omistuksen siirto on osittain instrumentaalista ja osittain kommunikatiivista; rahalla mitattavaa perintöä ja vaihdantaan perustuvaa omaksumista. Schumpeter (1974, 5) havainnollistaa pohjimmiltaan samaa jakotapaa kapitalistisella talousjärjestelmällä ja siihen liittyvällä käyttäytymisen ja ajatusmaaliman rationaalisuudella.

Tedlock kirjoittaa myös tutkimuksessa tapahtuvasta tulkinnasta ja jatkuvasta uudelleen arvioinnista. Vertaileva analyysi vieraiden kulttuurien maailmankuvan ja länsimaisen maailmankuvan välillä johtaa käsitykseen, että etniset identiteetit, myös meidän länsimaalaisten, ovat jatkuvassa liikkeessä, mutta palaavat maailmankuvan perustaan hyvin kiinteästi ja hyvin pitkään. Maailmassa olemisen on toisenlainen kuin maailmansynty. Se on jatkuvaa selittämistä itselle, miten uusi on suhteessa jo olevaan. (Tedlock 1991, 281.) Tämän johdosta kulttuurin ja talouden sidos taustoittuu eettisen yksilön ja yhteiskunnan dialogina.

Yrittäjyyden edellytyksiin liittyy vahvasti yhteiskunnallinen kehitys. Yhteiskunnan muutokset ovat olleet talouden muutoksia yksilön näkökentästä. Hidas kehitys on kuitenkin vaikuttanut vähitellen mielenlaadun muutoksiin (Touraine 1995, 94). Jos verrataan yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten alkuunpanijoita ja heidän alkuperäistä luokkaansa, tai säätyä 1900-luvun alussa, näyttää Alapuron (1995, 249) mukaan käsityöläisillä ja heidän jälkeläisillään olleen osuutta paikallisen organisoituneen toiminnan järjestämisessä. Näillä ryhmillä oli sekä kokemuksen tuomaa osaamista sosiaalisesta toiminnasta että kykyä hahmottaa visioita, joita tavoitella. Suomessa työväenliikkeen syntyyn vai-

kuttivat juuri tällaiset henkilöt ja varsinainen työväestö heräsi ajamaan etujaan paljon myöhemmin, kun puolueiden asema oli saatu luotua yhteiskunnalliseksi mielen läpäisijäksi.

Tourainen mukaan modernin yhteiskunnan kehitys johti näihin tulkintoihin. Työväenliike syntyi, koska sillä oli tilaus teollistuvan kansakunnan synnyttäjänä. Samoin Virtanen (2001) näkee Suomen poliittisten puolueiden erkaantuneen fennomaanisen liikkeen jälkeen, koska kansallisvaltio oli endogeeninen kehitysprosessi, jossa vastavoimat tarvitsivat toisiaan. 1970-luvun ilmasto oli keskittävää ja poliittisesti tietoista, jossa uskottiin suurteollisuuden luovan hyvinvointia rationaalisesti ja demokraattisesti (Sarmela 1984). Yrittäjyys oli epäsuosiossa ja sen olemus leimattiin negatiivisilla olettamuksilla yrittäjien päämäärästä (Kyrö, 98), mikä antoi tilaa uusintaa kulttuuria suurorganisaatioita suosiviksi (Aaltio-Marjosola 1992).

Kulttuurin ja talouden yhdistävien ilmiöiden tutkiminen tapahtuu paikallistasolla, jossa työ ja toimeentulo yhdistyvät ja saavat aikaan siteitä. Poliitiikan ja sosiaalisen maailman välille tullut railo erottaa ne toisistaan kollektiivisuuden suhteen (Touraine 1995, 68, 70). Jäljelle on jäänyt moraalinen oikeus olla olemassa yksilönä, mikä ei tarkoita erilaisuutta (Touraine 1995, 148). Kulttuurisen ja sosiaalisen tutkiminen kohtaa toimijoita ja intellektuaalinen kritiikki vaihtuu toimijoiden ja käytäntöjen tutkimukseksi (Touraine 1995, 158). Se merkitsee, että lähipiirissä vallitsee lokaalisuuden periaate ja globaalissa kapitalismin periaate. Kollektiivisille teoille syntyy uudet merkitykset yhdistävinä, oikeuttavina, kunnioittavina ja arvostavina (Touraine 1995, 184). Ne ovat uusi dynaaminen voima, jossa säilyy jännite itsen ja yhteisen välillä, ja jossa perheyriytyksen aika ja paikka muodostavat merkityksen.

Perheyrittäjyyteen sovellettuna keskiössä on subjekti ja järki vuorovaikutteisesti. Subjekti ei ole pelkästään yksilö vaan tietoinen toimija. Kun subjekti-järki on toiminnan ja päätöksenteon suodatin, muuttavat pirstoutuvat elämänalueet suuntaa kohti yhtenäisyyttä. Perheyriytyksen kollektiivisuus antaa merkityksen yksilölle ja liike-elämän muutos on järjellinen perustelu tuotantoon ja yritykseen panostamiselle. (Touraine 1995, 219.) Subjekti-järki yhdistää olevaa ja muutosta, kun taas pelkkä laskelmoiva rationaalisuus erottaisi niitä toisistaan.

Valtavirtaan kuuluva yritysten syntymisen ja ilmaantumisen tutkimus on amerikkalaista unelmaa tutkittaessa tullut johtopäätökseen, että kasvua ja menestymistä ei luoda enää perinnöllä vaan uudella muuttuvalla tiedolla. Se vaatii myös paradigman muutosta tutkimuksessa, jota edustaa esimerkiksi Boltonin mallin (Bolton 1997, xxii) mukaan painotukset koulutukseen ja tutkimukseen, uusien yritysten synnyttämiseen ja kasvuun, kilpailulliseen etuun (Porter, 1990) ja talouden kehittymiseen (Malecki 1991). Tässä kaupallisesti elinvoimaisen liiketoiminnan mallissa korostuu uusien yritysten syntyyn vaikuttavina tekijöinä visiot ja arvot, jotka vallitsevat toimintaympäristössä sekä toisaalla innostuneisuus ja uskomus, joka jatkaa prosessia infrastruktuurin kannattamana (Bolton 1997, 3). Kuitenkin, kuten Agnes Heller muistuttaa, sosiaalista muutosta ei voi panna täytäntöön ainoastaan makrotasolta. Arkipäivän elämää voidaan muuttaa, humanistisesti tai demokraattisesti, huolimatta joidenkin tapojen ja niihin kiinnittyneiden arvojen toistuvasta esiintymisestä (Heller 1984, x). Näin ollen

antropologinen analyysi paikallisista yhteisöistä on etnografisessa havainnollisuudessa apuna luokittelujen esiin nostamisessa. Vertailemalla saadaan esiin se yhtenäisyys, joka vallitsee käytännön tasolla ja joka ei kuitenkaan ole yhtenäisyyttä, jota globalisaatio edustaa. Tieteellis-poliittinen retoriikka on kääntynyt innovaatioiden ja yrittäjyyden liturgiaksi, joka sovitetaan Suomessa IT-alaan, mutta joka Berglundin mukaan (Berglund 2003, 6) on metsäteollisuutta varten rakennetun struktuurin johdannainen nykyaikana.

1.3 Kulttuurin muutos

Kulttuurin tutkimukseen liittyy käsitteitä, joiden avulla operoin jatkossa. Vaikka edellä on pohdittu erilaisia filosofisia vaihtoehtoja, on kulttuurin muutosta tutkivalla kuitenkin ajan ja paikan ongelman lisäksi ongelmana, kuinka kulttuurinen tieto, ja kutsun sitä jatkossa tietämykseksi, syntyy, siirtyy ihmisille ja muuttuu ihmisten välillä. Kyseessä on siten toimijuuden määrittely ja siinä erityisesti luovuuden osuus. Taloustieteellinen tutkimus on ennen kaikkea toimintatutkimusta, jolloin tekijä ja toimija osoittavat muutostahtoisuuttaan, päämäärätietoisuuttaan ja älykkyytään rationaalisissa strategioissaan. Käytän tässä tutkimuksessa kriittisesti tätä taloustieteen otetta ja samalla esitän, että yrittäjyyden tutkimusta hyödyttää myös tällainen kriittinen ote, jonka pyrkimyksenä on akateemisen pohdinnan avulla mallintaa perheyrittäjyyttä ja etenkin siihen liittyvää muutoksen ketjua. Näin ajatellen yksittäisten muutostapahtumien ja muutosketjujen lähtökohtana ei välttämättä ole kriisi vaan yhtä hyvin kulttuurinen kaaos aiheuttaa jatkuvaa valintojen tekoa. Tutkija voi jälkikäteen päätellä, millaisia vaihtoehtoisia valintoja olisi voitu tehdä tietyssä ratkaisevaksi osoittautuneessa tilanteessa, jolloin itse asiassa tekijyys on muuttunut toimijuudeksi. Ajatteluni on siten lähempänä ”pragmatismien semioosia kuin uusstrukturalista sosiaalista konstruktionismia (Heiskala 2000, 140-152)”.

Semiotiikka on merkkien tutkimusta, mutta sen tutkijoille merkki on vaikeasti määriteltävissä oleva yksikkö. En puutu nyt tähän keskusteluun (Tarasti 2004, 9), vaan määrittelen merkin toiminnan yksinkertaisesti kommunikoinniksi, jossa puolestaan todellisuuden ilmiöt ovat merkkejä. Nämä merkit voidaan jäsentää kolmen elementin avulla (kuvio 1). Ensin merkki itse (M), joka on sen materiaalinen tai mentaalinen kantaja. Sitten objekti, johon se viittaa (O) ja viimein interpretantti (I), joka on eräänlainen toisen asteen merkki, joka kytkee merkin ja objektin yhteen. Esimerkiksi merkki ”lauta”: ensin puuainesta ja havaitsemme sen aistien avulla (M), mielessämme on samanlainen kokemus ja tietämys laudasta, johon sitä vertaamme (O) ja nämä yhdessä vahvistavat mielikuvan oikeaksi tai se muuttuu toisenlaiseksi kuin aiemmin (I). Merkkinä ”lauta” tuo mieleemme joko saman todellisuuden kuin aiemminkin tai mikäli aiempi merkki ei vastaa uutta, liitämme sen lautojen kategoriaan uutena merkkinä. Peirce antaa esimerkin merkkien moninaisuudesta: me jokainen olemme merkki (Peirce 2001, 68). Toinen tärkeä termi on semioosi ja sitä kuvaa parhaiten kuviossa 1 se prosessi, jossa merkit syntyvät. Semioosissa muodostuu tietoisuus

todellisuudesta ja se on tulkitsijana materiaalisen todellisuuden ja kulttuurisen maailman välillä (Veivo & Huttunen 1999, 15).

Pragmatistisen semiotiikan mukaisesti miellän merkityksen merkin käytön seurauksena – eli merkki on toimintaa (Veivo & Huttunen 1999, 94). Merkin käyttö on maailmaa muuttava, mutta se on myös dialoginen ja sopimusluontoinen (Veivo & Huttunen 1999, 100). Kieltä, tekstejä ja diskurssia tuottava yksilö tai ryhmä on toimijan asemassa kommunikaation tasolla. Semioottinen kompetenssi muodostuu tulkitsessa diskurssia ”oikein”, eli tulkinta on suhteutettava relevantteihin sääntöihin ja pääteltävä maailmaa koskevan tiedon avulla. Jotta voi tietää, poimiiko oikeat elementit diskurssista ja liittääkö niihin sopivan tulkinnan, on tuotava käsitys muiden kommunikaatioon osallistuvien pohdittavaksi ja arvioitavaksi. Näin semioosissa muotoutuu merkitys yhteisöllisen ja dialogisen toiminnan myötä. Merkin kokeminen tuo sen yksilölliseksi: siinä sisäinen kokemus suhteutuu ulkoiseen, konkreettiseen todellisuuteen, objektiivisten merkkijärjestelmien ja kommunikaation maailmaan. (Veivo & Huttunen 1999, 108-110.) Näin tavallisesta arkisesta kokemuksesta muodostuu yhteistä kulttuurista tietämystä, joka välittyy uskomuksiin.

Tavan käsitteellistäminen on pragmatismen ja konstruktionismin tärkeä erottava tekijä. Kun konstruktionistit johtavat tavat tietoisesta toiminnasta, ajattelun toisin päin, kuten pragmatistit, tapojen olevan perusta, jolle tietoinen tulkinta pohjaa ja niiden varassa uskomukset ja tieto kehittyvät. Peircen mukaan toistettu samantyyppinen käyttäytyminen, joka tapahtuu samanlaisten havaintojen ja kuvitelmien yhteydessä, tuottaa taipumuksen tosiasiallisesti käyttäytyä samalla tavalla samanlaisissa olosuhteissa tulevaisuudessa (Peirce, CP 5.487). Tämä tiedon kehittyminen tapahtuu loputtomassa semioosissa, merkitysten virrassa. Konstruktiolle tiedostamattomat tavat, rutiinit, arkitieto tai tilapäisesti tietoisuudelta unohtuneet tietoiset ketjut, eivät ole varsinaisesti tapoja, vaan tapoja ovat tietoisesti harjoitellut ja sen jälkeen automatisoituneet toimet, joihin ei enää tarvitse suunnata jatkuvasti huomiota. Pragmatistille tapa on laajempi käsite, kuten esimerkiksi kukan tapa kääntyä valoa kohden tai ihmisen tapa nukahtaa yöllä. Tavan perusmuoto on, että siltä puuttuu tietoinen tulkinta, seuraavalla tasolla on uskomus ja sitten tieto. Tässä hierarkiassa uskomukset ovat erityisen tärkeällä tasolla ja ne edustavat välittävää tasoa tiedon ja tapojen kesken. Niinpä toimintatavoille ei välttämättä tarvitse olla refleksiivistä tulkintaa uskomuksina (Heiskala 2000, 109-110).

Uskomuksia ei kuitenkaan voi syntyä ilman sosiaalista vuorovaikutusta. Tavat ovat perustavanlaatuisia merkitysten muodostamista, josta reaktiivinen käyttäytyminen on esimerkkinä. Käden heilauttaminen on sosiaalinen merkki, johon vastataan samalla eleellä. Koiralla sama merkitys on hännän heiluttamisella. Koiralla tavat kuitenkin jäävät tälle tasolle, kun taas ihmiset liittävät erilaisia uskomuksia eleisiin ja tyyliin, jolla heiluttelu tapahtuu. Yhteisöön liitettyinä tavoilla on historiallinen ja ainutlaatuinen olemus, joka ilmenee aika-kauteen sidottuna ja tulkittuna ja ne ovat näin ollen jatkuvasti muutoksessa (Mannheim 1992, 6). Uskomusten taso avaa tien suunniteltuun toimintaan, jossa varsinaiset merkitykset ja tulkinnat syntyvät. Peircen mukaan ymmärrys on jostain jota voidaan nimittää tietoisuudeksi tottumuksesta, eli kun tuntemus vaih-

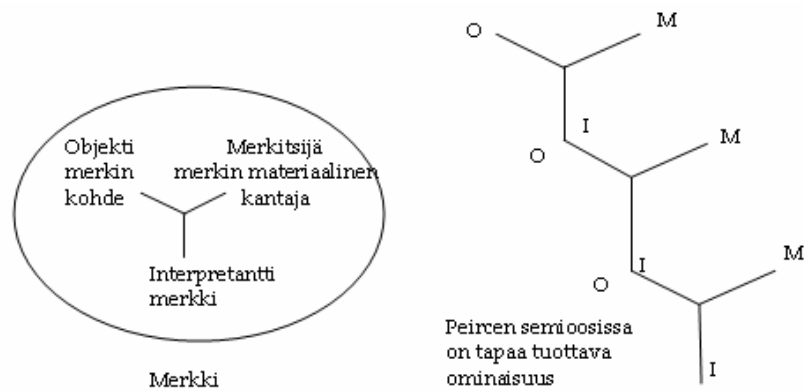
tuu toiseen, syntyy vasteaistimus ja kun samanlainen tapahtuma toistuu useita kertoja, on syntynyt tottumus, jota pidämme yleiskäsitteenä (Peirce 2001, 455).

Perheyrittäjyyden toimijuus on tietoista, tulkitsevaa ja luovaa ilmausta tilanteessa, joka vaatii jonkinasteista uudelleenarviointia. Perheyrityksen strategioiden muotoutuminen on tämän toimijuuden ilmentymää, jossa tietty omaehtoisuus ja vapaaehtoisuus antaa tilaa uudistumiselle. Yrittäjä tekijänä saattaa olla rationaalinen ja tehdä taloudellisesti kannattavia valintoja hyötyfunktioita seuraten, joista on tullut automaattisesti pakottava ehto laskelmoinnille. Toimijuuden ehtona on luovuus ja toisaalta aikaisempi kulttuuritausta sekä kommunikointimahdollisuus, jotka saattavat liikkeelle semioosin. Tulkintojen vaihtoehtoisuus ja valinnan runsaus takaavat kulttuurisen moninaisuuden, joka ei kuitenkaan perustu pelkkään sattumaan. Taustalla on biologiset ja aikaisemmat semioosisissa syntyneet tulkinnat, joka rajoittavat toimijuutta historiallisessa prosessissa. (Heiskala 2000, 120-123.) Näin perheyrittäjyyden edellytyksenä semioottisesti on sekä uudistumisen että aiemmin koetun tietämyksen yhdistäminen hyväksyttävällä tavalla. Perheyrittäjyydestä muodostuu luonnollinen elämissä maailma siinä kasvaneille. Sen uskomusten taustalla ovat merkit, jotka ve-toavat tuttuudella ja tulkinnan luonnollisuudella.

Lähemmin tarkasteltuna Peircen semioosi on kiteytettävissä seuraavaan malliin (kuvio 1), joissa uskomukset ja tietämys kehittyvät. Merkin objekti (object), merkin materiaallinen kantaja eli merkitsijä (representamen, sign) ja merkin interpretantti (interpretant) muodostavat analyttisen tarkastelun kolme kohtioita. Objekti on merkin kohde, materiaallinen kantaja on aistittavissa oleva muoto kuten puheen ääni, ja interpretantti on näiden liitos merkiksi.

Semioosin malliin kuuluu, että objektin ei tarvitse olla ulkopuolinen referentti, vaan se voi olla myös semioosin sisäinen representaatio. Näin semioosi on tietty tapa ymmärtää kulttuurin kehittyminen ja tutkimuksen ongelmiksi nousevat sellaiset kysymykset, kuten millaisessa yhteisössä taloudellista kehitystä tapahtuu, ja kuinka taloudellinen kehitys on ilmaistu näiden yhteisöjen määrittelyissä. Semioosi on siten kulttuurin toteutumisen tapa ja vastaa siihen, kuinka kulttuurin keskeiset oliot ovat syntyneet. Eri merkit eivät ole siitä erotettavissa muuten kuin keinotekoisesti tutkimuksen analyysissä. Merkityksiä ja tulkintoja pitää yllä vakiintunut tapa ja jatkuva toisto, jotka ovat luoneet suhteellisen pysyviä yhteisöjen merkitysrakenteita. Semioosi on sidoksissa materiaalliseen todellisuuteen ja ympäröivään kulttuuriin, joka aktualisoituu tulkitsijalle välittävän historian ja toimijan itsetietoisuuden suhteena. Näin kulttuuri on jatkuva prosessi, joka muokkaa toimijaa yksilönä. Yksilön sisäinen minä on tapojen ja mielteiden virtaa, jonka subjekti-minä, yleistynyt toinen, ymmärtää toisten tulkintana välittyvänä sisäisenä minä-kuvana (Heiskala 2000, 112-117).

Näin muotoutuu *itsetietoisuus*, joka on syntynyt vuoropuheluna ja jatkaa sosiaalisen merkityksen ketjua erilaisten luokitusjärjestelmien syntyyn ja arvottamiseen. Ricoeurin tulkinnanteoriassa tämän itsetietoisuuden tarkastelu liittyy samalla tavalla yksilön sisäisen ja yhteisön välisen tietoisuuden kohtauspisteseen.

KUVIO 1 Peirren semioosi, jossa merkin materiaallinen kantaja (M) liittyy suhteessa objektiin (O), aiemman semioosin tuottamaan interpretanttiin (I).

Siten toimijuus on tietoista, mutta kummallakin, sekä toimijuudella että tekijyydellä on muutosvaltaa. Tekijä ei käytä valtaa tietoisesti kuten toimija ja saa siten aikaan tavoitteellista muutosta (Heiskala 2000, 189). Tämän eron ymmärtäminen on tärkeä perheyrittäjyyden toimintojen ja muutoksen tarkastelussa. Tavoitteellisen eron ymmärtämistä auttaa Durkheimin ja Lévi-Straussin käsitykset ritualisoituneesta kollektiivista toiminnasta. Sen mukaan emotionaalisesti latautunut yhteisön symbolijärjestelmä pitää yllä järjestystä, jota rituaalein vahvistetaan. Teoria pohjaa uskonnollisten käsitteiden ylläpitoon, mutta sitä on sovellettu myös nykyaikaiseen yhteiskuntaan monella tavalla. Sen mukaan kollektiivinen tietoisuus nousee yhteisten rituaalien kautta yleisemmälle abstraktisten päämäärien tasolle. Goffmanin tarkastelu taas on kohdistunut pienempiin yhteisöihin ja organisaatioihin, joissa hän selittää vallitsevan etiketin toimivan sanktion oikeutuksena. Jos kädenheilautukseen ei vastata odotetulla tavalla, se aiheuttaa ohimenevää närkästystä tai hämmennystä. Selitys antaa myös perustan sosialisointiin ymmärtämiselle. Tässä käyttäytymisessä on jäljellä sitä pitkiä riittien kaavaa, joka on velvoittanut palvelemaan yliluonnollisia olioita. Tilalle on tullut persoonien väliset rituaalit, joiden havaitseminen on niiden strategialuonteen takia vaikeaa omassa elämässä (Goffman 1959). Rituaalien paikallisuus ja ajallisuus rajoittavat ne useimmiten pieniin ryhmiin ja vain harvat kaikkia järkyttävät tapahtumat saavat aikaan laajan yhteiskunnan kattavan tietoisuuden voiman. Merkit sinällään eivät saa muutosta aikaan, mutta niiden rituaaleissa vahvistettu emotionaalinen ja moraalinen artikulointi voivat sen tehdä.

Teksteissä merkitsevät elementit hahmottuvat tulkinnan läpi, kun niitä suhteutetaan toisiin merkkeihin, kokonaisuuteen, rinnakkaiseen havaintoon ja käsityksiin tilanteen kannalta oleellisista merkkijärjestelmistä. Semioottinen havainto on aktiivista toimintaa, jossa joudutaan analysoimaan, suhteuttamaan, tekemään oletuksia ja korjaamaan käsityksiä. (Veivo & Huttunen 1999, 68.) Hahmottamalla semiotiikan näkökulmasta universaaleja ominaisuuksia, voidaan päätellä merkitysten sosiaalisesti muodostuneet piirteet, jotka eivät välttämättä ole faktisesti todellisia. Esimerkiksi vedessä elävä valas on nisäkäs, vaikka sitä puhekielessä kutsuttaisiin valaskalaksi. (Veivo & Huttunen 1999, 77.) Näin merkille on annettu referentti ja sen mukaan voidaan perustellusti sanoa, mitkä piirteet kuuluvat tietyn käsitteen alaan, varsinkin metaforan tai

myytin tapauksessa. On kuitenkin muistettava, että merkki ei ole pysyvä, kulttuurista tai sen toimijoista riippumaton, vaan se on olemassa kulttuurissa sen rakenteiden ja toimijoiden kannattelemana. Vaikka merkki on altis muutoksille, kulttuuri tarjoaa sille pysyvän perustan, jonka varassa sen toimintaa voidaan tulkita. (Veivo & Huttunen 1999, 84.) Tämä on selityksenä myös yrittäjyyteen liittyvien merkkien ja merkitysten muutokselle ja jatkuvuudelle.

Pragmatismiin liittyen kulttuurin muutoksen oleellinen lähtökohta on, että se on muutoksen avulla myös säilyttänyt entistä. Muutokseen pyrkimys on vahvistanut ihmisten käsitystä hyvästä elämästä ja sen perusteella tapahtuvasta kestävästä kehityksestä. Agnes Heller noudattelee arkielämän teoriassaan pragmatismia kuten C. S. Peirce. Arkielämässä ei olla kiinnostuneita uskomusten ja tapojen alkuperästä, ainoastaan niiden käytöstä ja käyttökelpoisuudesta. Kysymme ainoastaan "miksi", mikäli työ tai toimemme epäonnistuu tai emme saavuta toivottua ja tehokasta lopputulosta. Vain harvoin pysähdymme määrittelemään käsitteitä, joita käytämme jokapäiväisesti. (Heller 1984, 166-167.) Ne ovat opittuja ja sukupolvien välillä siirrettyjä, kulttuurisesti selviä kunnes ympäristöstä tulevat signaalit saattavat ne määrittelyn tai uudelleen määrittelyn kohteeksi. Objektiointi itsessään perustuu todennäköisyyteen. Ei kuitenkaan mihin tahansa todennäköiseen, jolloin emme tunnista riskin olemassa oloa, vaan reflektion ja intuition avulla arvioituun onnistumista tuottavaan valintaan. Jokaista uutta tilannetta on arvioitava ja arkielämän tilanteissa teemme sitä riittävillä perusteilla, jotka olemme saavuttaneet sosiaalisen ja kulttuurisen osaaamisen avulla. Arvioimme, millaisia tuloksia toimintamme tuottaa ja käytämme siinä persoonallisen impulssin lisäksi moraalista reflektiota tai laskelmointia. Lisäksi mukana on uskomus, joka liittyy ja lujittaa päätöksiamme tunteen avulla. (Heller 1984, 170.)

1.3.1 Epistemologia – pragmatistinen tiedon rakenne

Laadullisen metodin valinta on epistemologinen kysymys⁴, eli se viittaa siihen tiedon konstruktioon, jota tutkijana pidän tärkeänä ja juuri niihin kysymyksiin sopivana, joita olen ratkaisemassa. Tutkijan halu nähdä syvemmälle ilmiöön ja sitä kautta ymmärtää paremmin syysuhteita ja prosesseja, jotka saavat aikaan ja ylläpitävät ilmiötä, ovat luonnollisia valintoja laadulliseen suuntaan. Ei ole kuitenkaan olemassa tarkkaa rajaa, jolla voi perustella, millaiset menetelmät tulisi olla käytössä kuhunkin tutkimuskysymykseen. On ehdotettu, että määrällinen tutkimus on luonteeltaan tarkkaa ja numeroihin perustuvaa ja sen lopputuloksena on todennäköisyyksiä ja ennusteita tietyn tapauksen suhteen. Teorianmuodostuksessa kvantitatiivista otetta käyttäen päästään hypoteettisdeduktiivisen päättelyn avulla yleistyksen, mutta nämä menetelmät sopivat myös kvalitatiiviseen otteeseen. (Hammersley 1992, 161). Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen ote eivät ole toisiaan pois sulkevia, vaan täydentävät epistemo-

⁴ Epistemologinen ydinkysymys on, kuinka tieto on tuotettu (Kovalainen 2000, 42). Erotan yrittäjän ja tutkimuskohteen tuottaman kulttuurisen *tietämyksen* ja tutkimukseen liittyvän tieteellisen *tiedon* toisistaan.

logista prosessia ja ovat siten strategisia ratkaisuja. Loogisten päätelmien tekeminen aikaisemman tieteen keskustelun pohjalta onkin tutkimuksessani sitä lähdeaineistoa, jolla empiiriseltä aineistoltaan suppeampi tapaustutkimus asemoidaan tieteelliseen jatkumoon. Kun tilastollisen aineiston tutkijalla on analyysissään tavoitteena selittää ilmiötä yleistäen matemaattisesti, on etnografisen tutkimuksen tavoitteena selittää kuvailemalla ja saada lukijat näkemään ja ymmärtämään, mitä aineisto todella edustaa ja millaisia tulkintoja sen perusteella voidaan tehdä.

Yrittäjyystutkimuksen epistemologinen lähtökohta on yleensä pohjautunut teorioihin, jotka selittävät tutkimuskohdetta henkilönä, ihmisenä. Silloin on etsitty yrittäjän luonteenpiirteitä tai hänen rooliaan yritysaktiiviteeteissa. Näin yksilö on pääasiallinen agentti, johon metodologisilla välineillä kohdistetaan tutkimuksen kysymykset. Koska etsin perheyrittäjyyteen liittyviä vastauksia, pidän kuitenkin tärkeämpänä ottaa huomioon koko yhteisö tutkimuskeskusteluissa ja sen johdosta päädyn kontekstuaaliseen ja sosiaaliseen epistemologiaan. (Kovalainen 2000, 45-47.) Nämä ovat luonnollisia seuralaisia etsittäessä esimerkiksi vastausta kysymyksiin, kuinka yhteisenä pidetyt arvot säilyttävät tai muovaavat yritystä ja siinä toimimista. Elämismaailma kokonaisuutena on tutkimuksen kohteena ja siitä kumpuavat uskomukset niitä herätteitä, jotka vaikuttavat ihmisten päätöksiin individuaalisten erojen rinnalla. Yrittäjyyden tutkimuksena tässä on kysymyksessä kuitenkin tapaustutkimus, joten taustoitus saadaan juuri siitä ympäristöstä, joka on tapauksen näyttämönä.

Millaisia elementtejä tapaustutkimukseen otetaan tarkasteltavaksi, on teorian testauksessa loogisen päättelyn tulosta. Koska tapauksen tuottamaa aineistoa on rajattu muutamiin muuttujiin, on niiden perusteet harkittava tarkoin. Jos muuttujina testataan muiden teorioiden tuottamia hypoteeseja, on tietenkin tarkasteltava näiden validiteettia suhteessa omaan teoriaan. Laadullisen tutkimuksen muuttujien valintaa suositellaan suoritettavan analyttisen induktion avulla (Hammersley 1992, 179-180). Esimerkkinä induktiivisesta analyysistä on

tapaus: nämä ihmiset ovat saman perheen jäseniä,

tulos: he ovat yrittäjiä,

sääntö: kyseessä on perheyritys (vrt. Peirce 2001, 469).

Tästä seuraa edelleen, että tapaustutkimus ei tuota yllättäviä tuloksia, mutta saattaa syventää näkemystä ilmiöstä. Tapauksen valinta on halua ymmärtää ilmiö luonnollisessa ympäristössä, joten yksityiskohtia otetaan mukaan enemmän kuin haastattelututkimuksessa. Niiden vaikutus ilmiön muutokseen on kuitenkin vaikeampi yleistää kuin laboratoriokokeiden syy-seuraussuhteissa. (Hammersley 1992, 186,193).

Pragmatismi on Peircen mukaan abduktiivista, eli tieteellisesti luodaan hypoteeseja, joiden seuraukset voidaan selittää loogisesti deduktion ja empiirisesti induktion avulla. Niinpä edellä ollut tapaus-tulos-sääntö on abduktiossa järjestyksessä sääntö-tulos-tapaus, eli perheyritys on muodostunut yrittäjistä, jotka ovat sukulaisia keskenään (yleensä alanevassa tai ylenevässä polvessa). Abdukti-

ossa päättelyn tuloksena saatu *tapaus* on kohtuullinen olettamus. (Peirce 2001, 469.) Tähän liittyy antropologisen metodologian olettamus, että empiiriset tapaukset antavat pirstoutuneen kuvan ihmisestä ja kokonaisuus on saavutettavissa filosofisin perustein, erottamatta ihmistä ympäristöstään eli luonnosta, yhteisöstään ja historiastaan (Laine & Kuhmonen 1995, 225). Antropologinen teoria on perustunut siihen, että tutkimuskohde sijaitsee jossakin, eli historiallinen paikka jo sinällään on tutkimuksen kohde. Kuvaukset ja analyysit linkitetään ja luokitellaan spatiaalisesti, sidoksissa aikaan ja paikkaan. (Clifford 1990, 65.)

Tietyn tutkimusstrategian valinnassa ratkaisee myös sen taloudellisuus. Koska kaikkea ei voi sisällyttää yhteen tutkimukseen, on valittava sellainen metodi, jonka odotetaan tuottavan luotettavia ja relevantteja tutkimuksellisia tuloksia. Empiirisen yleistettävyyden ei tarvitse olla suoraan tavoitettavissa vaan löydöksiensä edustavuus on pääteltävä enemmänkin analyttisen kuin loogisen yleistettävyyden avulla⁵. Tapauksen valinta voi perustua myös epätyypilliseen tapaukseen ja sen avulla tehdään vertailevia johtopäätöksiä yleisen suhteen, ja ehkä tullaan uuteen malliin, jota suositellaan yleiseen käyttöön (Hammersley 1992, 191).

Jotta nykyhetki, perhe ja yritys tulisivat paremmin esille, olen jatkuvasti kerännyt aineistoa vuodesta 1992 lähtien. Se on siis tutkimuksen jatkuva prosessi. Perheenjäsenet olivat kiinnostuneita osallistumaan ja laadimme yhteisen tutkimussuunnitelman. Minun roolini on kirjoittaa tiivis kuvaus keskustelujen ja kirjallisuuden pohjalta. Näiden avulla on kahteen otteeseen arvioitu kirjoituksen onnistumista. Ennako-odotuksenani oli, että saan nykyhetkeen kiinnittynyttä arviointia ja tehtävänäni on palauttaa mukaan reflektio aikaisemmilta sukupolvilta kerätystä materiaalista käyttäen muistamiseen, kertomiseen ja esittämiseen liittyviä menetelmiä. Osittain näin kävikin. Aktiivisesti toimivat yrittäjät eivät arkielämässään katso taaksepäin, mutta yrityksen ympärillä ilman jokapäiväistä osallistumista olevat haastateltavat perustavat tietonsa muistin varaan. Muistiaineistoa ei voida pitää yleensä varmana ja eksaktina todistusaineistona menneisyydestä, koska sen antama informaatio on usein epätarkkaa ja ristiriitaista (Yow 1994, 212). Asiat, henkilöt, tapahtumat ja mielipiteet kuvailaan kertomuksissa hyvin havainnollisesti. Kulttuuritutkijan kannalta on mielenkiintoista se, mitä menneisyydestä kerrotaan, millaisin keinoin asioita kuvaillaan ja minkälaisia vertauskuvia käytetään. (Kortelainen 1996, 145.) Muistitiedon sisältöön vaikuttaa myös haastateltavan ikä ja elämäntilanne. Eläkkeelle jääminen on usein suuri elämänmuutos, joka voi muuttaa henkilön suhtautumista menneisyyteen. Aikaisempia tapahtumia on katsottu ikään kuin uusista raameista; menneisyyttä tarkasteltu nykyisyyden verhon läpi.

Tämä tulkitseva menetelmä on siten heuristinen⁶, että pyrkimyksenä on perheyrityksyyden synnyn ja kehittymisen ymmärtäminen. Näin on mahdollista käsittää (kuvio 2), mikä on perheyritys ja millaiset olosuhteet ja toimijat ovat

⁵ vrt. Blackmoren epistemologinen perustelu meemiteorialle aikaisemman tutkimuksen vahvistamana. Meemiä ei ole todettu empiirisesti, vaan se on analogisesti päätelty aikaisempia tutkimuksia analysoimalla (Blackmore 1999, 16-17).

⁶ heuristinen, eli loogisesti keksimiseen pyrkivä

saattaneet sen mahdolliseksi. Tiivistäen menetelmänä on laajasti ymmärrettynä diskurssin avulla osoittaminen ja selittäminen⁷, josta tutkijana kirjoitan ymmärrykseni. Lukijan, tutkijan ja aineiston tuottamisessa avustaneet yrittäjät pyrkivät näin luomaan käsittämisen, eli semioosin mukaisen uuden merkityksen perheyrittäjyydestä.

diskurssi > osoittaminen > selittäminen < kirjoittaminen < ymmärtäminen < käsittäminen

KUVIO 2 Tutkimuksen kulku tulkinnan prosessina.

Käsittämisen tavoite on asetettu lukijalle (kuvio 2) tutkimuksen kulkua seuraten. Kuitenkin tutkijana olen saanut useita ahaa-elämyksiä, jolloin olen palannut takaisin diskurssiin, aineistoon tai keskusteluihin yrittäjän kanssa. Laadullisen tutkimuksen raportointi on kirjoittamista ja uudelleenkirjoittamista, sen mukaan kuin käsitteellistämässä edetään. Näin tutkimusongelma ei ole valmis ennen kuin myös lukija pääsee tutkimusraportin loppuun. Tutkimuksen alussa on tiedossa ainoastaan tutkimuksen tema, tutkimuskysymykset tarkentuvat kirjoittamisen edetessä.

1.3.2 Metodologinen asetelma

Olen valinnut antropologisen menetelmän tutkimuksen läpivirtaavaksi ajattelun ohjeeksi. Tähän menetelmään liittyy yleensä tutkimusraportti, joka on kirjoitettu etnografisesti. Se on kuvaileva tapa esittää tuloksia. Etnografia on kuitenkin enemmän kuin pelkkä aineiston keruu- ja raportointimenetelmä. Wolcott (1995, 155) kutsuu sitä mielen laaduksi. Etnografia ei lähde tutkimusongelmasta vaan löytää sen. Etnografian tarkoituksena ei ole ratkaista ongelmaa tai löytää yleisiä lausumia, jotka selittävät, kuinka tietty ongelma on selvitetty. Sen avulla onkin tarkoitus saavuttaa löytöjä ja tulkintoja siitä maailmasta, josta se kertoo. Kriittisesti edeten tutkimuksen teemaa noudattaen tutkija raportoi mitä mahdollisesti merkityksellistä on havaittu. Varhaiset etnografiat eivät juuri varustautuneet teoreettisilla päätelmillä tai käsitteiden muodostamisella teoriapainotteisesti. Tutkimuksen tarkoituksena oli löytää vieraasta ja erityisestä kokonaisvaltaisen kuvauksen avulla sellaisia yleisiä luokitteluja, jotka olisivat sovellettavissa universaalisti vastaaviin ilmiöihin. (Wolcott 1995, 162-163.)

⁷ Selittäminen tässä laadullisen tutkimuksen mallissa eroaa määrällisen tutkimuksen käsitteestä, joka viittaa tilastolliseen selittämiseen muuttujien ja niiden saaman arvon avulla.

<p>Korkea abstraktiotaso</p> <p>↑</p> <p>Induktion ja deduktion vuorottelu</p> <p>↑</p> <p>Alhainen abstraktiotaso</p>	Yleinen teoria	Adaptiivinen ja dynaaminen kulttuurisysteemi, pragmatistin silmälasit
	Malleja tuottavat teoriat	Kulttuuriset kaavat, strategiat, kulttuurinen lokero, myytit
	Matalan abstraktiotason väittämät ja teoriat	Rituaalit, normit, symbolit, perhe, omistus, liiketoiminta
	Havainnoititavat, aineiston muodostus ja luokittelu	Tekstit, diskurssit, luovat omaelämäkerralliset havainnot, kritiikki
	Tapahtumien maailma	Haastattelut, havainnot, kuvat, dokumentit

KUVIO 3 Tutkimuksen vaiheiden mukainen tiedon kehittyminen tietämyksestä tiedoksi (vrt. tiedon tikapuut Peltö 1978, 3).

Tutkimukseni kuuluu kuitenkin uudempaan suuntaukseen, jossa ajatellaan, että teoria on hyvä käyttöliittymä kenttähavaintojen, muun aineiston ja aikaisempien tutkimusten välillä. Tätä on havainnollistettu kuviossa 3. Teoria ei yksinomaan ohjaa tutkijaa, vaan tutkittava ilmiö, siitä kerätty aineisto ja tutkijan oma mielenlaatu ratkaisee, millaiset teoriat ovat kulloinkin sopivia. Tutkimus käsitteellistetään ja sen asetelma muovataan teorioiden leikittelyllä. Tutkija ikään kuin kysyy teorialta, mikä on kohtuullinen vastaus ja teorioiden poiminta etenee sitä mukaa kun käsitys ilmiöstä kasvaa. Tutkimukseni antropologinen menetelmä on pantu kokoon siitä, kuinka aineisto ja kenttätyö on järjestetty, kuinka tutkimusasetelma on muotoiltu, mikä on jännite teorioiden ja aineiston välillä; kuinka siitä on saatu tasapaino aikaan ja kuinka tutkimuksen harmonia on onnistunut (Wolcott 1995, 178-187).

1.4 Etnografinen aineisto

1.4.1 Kenttätutkimus yhdestä yrityksestä

Tutkimuksessa tarkastelen yrittämistä kulttuurisena ilmiönä, jonka nykypäivän toimintaan vaikuttavat sen historian tapahtumat, ihmiset ja perintönä saatu fyysinen ja henkinen omaisuus. Nämä tapahtumat ja tradition tuotteet ovat olleet haastateltujen yrittäjien ja yritystä lähellä olleiden henkilöiden tulkinnan välineitä ja niitä on käytetty nykypäivän rakentamiseen. (Arbner & Bjerke 1997, 239.)

Perheyrittäjyyden muutosprosessin tulkintaan ja selvittämiseen käytän aineistona pohjalaissahaa, joka on toiminut noin sadan vuoden ajan. Tätä varten olen nauhoittanut (Haa1-3, Haa6-10, Haa12) ja merkinnyt muistiin haastatteluja (Haa14) kolmelta sukupolvelta.⁸ Käytössäni on myös muuta dokumentaatiota yrityksen ja kylän elämästä, jota ovat tehneet aiemmat sukupolvet (Haa15, Haa16), suvun jäsenet (Haa4, Haa5, Haa11, Mikkela 2000) ja historian tutkijat (Karjalainen 1977, Lackman 1991). Kyläyhdistysten tekemät kyläkirjat (Karjalainen 1977, Laitala 2001, Laitala 2005) ja yrityshistoriat (Turunen 2005) ovat antoisia lähteitä narratiivisina kokoelmina ja lähiseudun ihmisten näkemyksinä omasta historiastaan. Viimeisten vuosien aikana olen tehnyt lisäksi muutaman (2-5) päivän mittaisia havainnointijaksoja ja sitä ennen osallistunut työhön yhtiössä kirjanpitäjänä oman työni ohessa. Liitteessä 1 oleva tarkempi yksilöinti aineistosta on yhteenveto erilaatuisesta materiaalista ja niiden tallentamistiedot. Aineiston keruuta on tapahtunut vieraillemalla yrityksessä ja yrittäjäperheen kodissa muutaman kerran vuodessa kymmenen vuoden ajan. Oma työni oli tuolloin yrityshallinnon ohjelmistojen suunnittelua ja saha toimi silloin myös omien sovellutusteni testiympäristönä.

Tärkeä osa antropologista tutkimusta on kenttämuistiinpanojen tallennus. Nämä merkinnät ovat ikään kuin välittäjinä omien muistojen ja teorian välillä (Jackson 1990, 14). Muistiinpanojen kirjallinen ylikorostuminen on ollut joskus silmiinpistävää jopa liioitteluun saakka (Jackson 1990, 23), mutta näin pitkän ajanjakson takia ne ovat palauttaneet mieleen, mitä todella tapahtui. Toinen merkittävä tekijä on, että muistiinpanoista laaditun kuvauksen kronologisuus heijastaa kenttätöiden etenemistä myös teoreettisesti abstraktimpien kysymysten tullessa eteen. Työn perustuminen ainoastaan kenttäpäiväkirjoille tai muutamille muistiinmerkityille sanoille on osoitus epäformaalista menetelmästä (Jackson 1990, 10), joka perustuu antropologian perusajatukseen tutkijan kokonaisvaltaisesta heittäytymisestä kenttätöihin (Rose 1990). Ajatus, että olen itse kenttäpäiväkirja, on ollut usein esillä (Jackson 1990, 21).

Käytössäni on myös kuvakokoelma 1970-luvulta, jolloin nykyisen yrittäjän veli oli työssä mukana, sekä oma kokoelmani vuosilta 1993-1995 ja ranskalaisen harjoittelijan ottama kuvasarja vuodelta 2001. Kuvat edustavat tiivistetysti leikkauksia yrityksen arjesta. Niiden tutkiminen jo sinällään on luonut kuvan, kuinka asiat olivat ennen.

Kylän elämä on ollut myös omaa lapsuudenmaisemaani ja tunnen perheen hyvin, koska kuulun sukuun etäisenä jäsenenä (Mikkela ym. 2000, 311). Veljeni ovat nuoruudessaan työskennelleet sahallä muutamia kuukausia kuten useimmat kylän koulupojat. Siten kokemukseni on yhtä hyvin aineistoa. Kuitenkin jo fyysinen ja ajallinen etäisyys auttavat etäännyttämään ja paremmin tulkitsemaan (Meurling 1996, 47-54) suomalaista perheyrittäjyyttä.

⁸ Suuria aineistoja käsiteltäessä on huomattu, että ensimmäinen haastattelu kertoo yrittäjyydestä paljon uutta, samoin toinen ja kolmas. Kymmenes haastattelu ei tuo enää paljon uusia piirteitä ja viidestoista jo toistaa samaa. Saavutetaan satuuraatiopiste, jonka jälkeen uusien haastattelujen tekeminen ei tuota lisäarvoa tapauksen suhteen. (Bertaux 1981, 37.)

Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin perspektiivi, jolla ilmiötä voidaan tulkita. Sitä voidaan nimittää tieteelliseksi subjektiivisuudeksi (Wolcott 1995, 165). Subjektiivinen ja rajattu aineisto antaa tähän mahdollisuuden, koska silloin lukijakin voi nähdä toimijan näkökulman. Siihen liittyvät olosuhteet, tarkoitukset ja ilmaukset ovat näkyvillä. Tällä tavalla suuret elämänmuutokset ja katkokset vanhaan tulevat uudelleen arvioitaviksi ja ikään kuin suurennetuiksi, mille totutumpi tapa hiljentää toimijan ääni ja muuttaa se akateemiseksi ei anna sijaa. (Marcus 1998, 4.)

1.4.2 Luotettavuus

Validiteetti on arvioitavissa tutkimuksen suunnitelman ja tutkimustulosten tulkinnan välisessä paikkansapitävyudessa. Yin antaa tähän ohjeeksi tutkimuksen konstruktion, sisäisen ja ulkoisen pätevyyden ja reliabiliteetin tarkastelun. Konstruktion tarkastelussa huomioidaan aineiston luotettavuus ja sen yhteensopiavuus, jotta tarpeellinen näyttö saadaan aikaan. Sisäinen pätevyys liittyy analyysiin, jotka näyttävät, millä perusteella tulkintajohtopäätöksiin on päästy. Ulkoinen pätevyys liittyy analyttisen yleistämisen mahdollisuuteen ja kytkeytyy osittain tapauksen valinnan relevanssiin. Reliabiliteetti on tapaustutkimuksessa osoitettavissa tutkimuksen kulun tarkalla dokumentoinnilla, jotta se on jäljitettävissä ja todennettavissa, joskaan tarkoituksena ei ole laboratoriomaisesti samojen tutkimustulosten aikaansaaminen. (Yin 1994, 33.) Yinin ohje on kuitenkin helpommin sovellettavissa tutkimukseen, jossa tutkija pyrkii olemaan etäisesti yhteydessä tutkimuskohteeseen. Etnografiassa ja tiheässä kuvaustavassa nämä validiteetti- ja reliabiliteettiohjeet jo sisältyvät metodiin. Sanjek painottaa etnografisessa tapaustutkimuksessa validiutta osoittamaan kolmen kaanonin näkyvyyttä: teoreettinen puolueettomuus ja suoruus, tutkijan polku ja muistiinpanojen todistusvoima (Sanjek 1993, 395-404). Validius on palautettavissa tutkimuksen teemaan ja sen mukaisesti asetettuihin jatkokysymyksiin. Tavallaan ratkaistavana on ongelman ongelma, eli perheyrittäjyyden arjen kulttuurin merkitys yrityksen jatkumiselle. Toinen luotettavuutta arvioiva kriteeri on tutkimuksen vastaavuus todellisuuden kanssa. (Wolcott 1995, 169.) Tätä varmistaa haastattelujen tulkinnan jälkeinen yrittäjien kommentointi ja raportin uudelleen kirjoitus.

Tutkimukseni pääaineistosta suuren osan muodostaa haastatteluaineisto. Siinä keruu on suoritettu pääasiassa avoimien kysymysten avulla. Koska aineistoa on kerätty moneen otteeseen (Wolcott 1990, 50), on ollut mahdollista tarkastaa päätelmiä, kysyä tarkennuksia useilta haastateltavilta tai käyttää toisenlaatuista aineistomateriaalia kuten esimerkiksi kuvia tai tilastoja. Nämä ovat aineistoa, jonka tuottamiseen on ollut joku muu syy kuin tämän tutkimuksen tekeminen. Sen johdosta niihin sisältyy jonkin sanoma, jota varten ne ovat alkuaan tallennettu. Niiden valinnassa olen pohtinut, ovatko ne tulkittavissa ja onko niillä vaikutusta nykyiseen yritykseen (Arbnor & Bjerke 1997, 240). Etnografisessa tutkimuksessa oleellista onkin, että tutkija luo vain osan aineistoa tietystä ilmiöstä ja muu aineisto on jo olemassa ja se kootaan tutkimuksen käyttöön. Näin etnografia ei ole toistettavissa, koska ilmiöt eivät tapahdu tilanteen men-

tyä ohi enää samanlaisina uudelleen. Tulosten arvioinnissa on ollut apuna myös aivan viime vuosina tehty taloustieteellinen tutkimus. Katson myös sen kuuluvan aineistooni. Kuitenkin tällaisissa päätelmissä on etnosentrismin vaara (Sanjek 1993, 405). Olen lähellä kohdetta ja oma asenteellisuuteni johtaa siihen, että tulkintani on inhimillisesti rajoittunutta (Sanjek 1993, 403). Tätä pyrin kuitenkin analyttisten ja kriittisten menetelmien käytöllä lieventämään, onhan tutkija kuitenkin aina ennakkoasenteineen mukana jokaisessa tutkimusasetelmassa (Humphreys, Brown & Hatch 2003, 7). Perusteluni aiheen valinnalle onkin, että juuri näistä lähtökohdista olen käytössäni olleilla resursseilla voinut hankkia kulttuuriantropologisen aineiston. On selvää, että niin pitkäaikainen aineiston keruu vaikuttaa myös tutkimuskohteeseen, etenkin, kun menetelmävälineistössä on osallistuva havainnointi.⁹

Tutkimuksessa olisi toivottavaa pysyä realismissa - sellaisessa totuudessa, jonka asettaa tutkimuksensa päämääräksi. Tällainen ajattelu johtaa ontologiseen päätelmään, että tutkimus on konstruktivinen prosessi, jossa vaatimus tuottaa täysin objektiivinen kuvaus ei ole toteutettavissa. Etnografian uskotaan jopa luovan kulttuurisia realiteetteja rationaalisen konstruktion ja retoristen menetelmien avulla. (Hammersley 1992, 48.) Relativismi on mukana ajatusmallina, että kulttuuri on erottamaton osa tätä konstruktiota. Toinen arvioitava seikka on praktinen soveltuvuus. Jos ajatellaan, että etnografia on vain yksi versio totuudesta, mitä arvoa tutkimuksella on? Dokumenttifilmi tai etikettiopas hoitaa saman viihdyttävän elementin. Etnografiseen menetelmään sisäänrakennettu relativismi saattaa olla joko naiivi tai vaihtoehtoisesti julma tilitys. Ei ole tutkijasta ja lukijasta irrallista tutkimusmenetelmää ja jokaisen abstraktiotason, joilla luullaan, että tulkinta on etäännytty tutkijan ja lukijan omista oletamuksista, on loogisesti yhtä arvolatautunut kuin edellinenkin. Tutkimuksen tehtävä on representoida todellinen maailma uudelleen luomalla, ei sen omin termein. Silloin katsantokanta tuo esille ilmiöstä niitä ominaisuuksia, jotka ovat relevantteja ja ilmiöstä voidaan luoda useita, mutta ei ristiriitaisia valideja kuvauksia ja selityksiä. (Hammersley 1992, 50-51.) Luomalla, tutkimalla ja tulkitsemalla saavutettu etnografia on kollektiivinen ja sosiaalinen aktiviteetti, jossa samalla tutkija ja lukija konstruoi itseään (Humphreys, Brown & Hatch 2003, 9). Tässä tutkimuksessa myös tutkimuksen kohde, perheyrittäjät, osallistuvat aktiivisesti konstruointiin.

Varsin positivistinen ajatus, että väittämien todenperäisyyden ja uskottavuuden arvioiminen suhteessa jo olemassa olevaan tutkimustietoon on sinällään jo validiuden merkki, saattaa johtaa lukijan ristiriitaisiin päätelmiin. Voidaan myös lähdekriittisesti kysyä, miksi väittämät ovat uskottavia ja ovatko ne riittävän tarkkoja ottaen huomioon tutkimusolosuhteet. Voidaan siis arvioida tutkittavana olevan näytön uskottavuus ja kuinka se vastaanotetaan lukevassa yleisössä eli tiedeyhteisössä. (Hammersley 1992, 70.) Kenttätyössä ovat havainnot pääosassa ja ne perustuvat tutkijan aisteihin. Tulkinnan tapahtuessa muka-

⁹ Oma kenttätyökokemukseni on karttunut myös täysin vieraista oloista aasialaisessa kehitysyhteistyössä, joka ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen aiheena, mutta auttaa "vieraannuttamisessa" ja kriittisessä "toiseudessa" (Ricoeur 2000a, 43,79).

na on se mitä on nähty, mutta myös mitä on haluttu nähdä (Stoller 1989, 56). Kun tällaista valikointia tapahtuu, se rakentaa osaltaan tutkimusta tiettyyn suuntaan. Toinen huomioitava seikka on aineiston laatu, jossa keskeisiin tuloksiin liittyvät väitteet ovat tarkemmin ja vakuuttavammin todennettavissa. Esimerkiksi Stoller kannustaa läpinäkyvyyteen ajatusleikillä ”kuvittele antropologinen diskurssi, jossa ’toiset’ luokittelevat antropologeja samalla tavalla kuin me luokittelemme heitä” (Stoller 1989, 85) tai ”[kenttätyössä] ensimmäinen kuukausi oli ... täysin epäonnistunut” (Stoller 1989, 125). Näillä keinoilla tutkija asettaa itsensä näkyville ja antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida aineiston keräykseen liittyviä olosuhteita. Olen pyrkinyt esittämään useissa otteissa suoraan näkemykseni haastatteluista ja havainnoista. Ne kertovat osaltaan siitä, millaisesta relativismista tai mahdollisesta asenteellisyydestä on tulkinnoissa kysymys. Näitä tulkintoja ovat myös yrittäjät lukeneet ja esittäneet niistä omat näkemyksensä.

Kolmas harkinnan aihe on väittämän tyyppi ts. onko kyseessä määritelmä, kuvaus, selitys vai teoria. Esimerkiksi kuvaus on ajallinen ja paikallinen väittämä, jonka todisteet ovat paikkaan ja tiettyihin tapahtumiin sidottuja. Se liittyy ja sopii rakennettuihin kategorioihin ja informaatio on näiden suhteen tarkkaa. Teoria taas koskee tietyn tyyppisten ilmiöiden suhteita, missä tahansa ne ilmenevätkin. (Hammersley 1992, 71.) Esimerkiksi väite, joka leimaa jonkin eroavaksi muiden piirteiden ollessa yhtäläisiä, lisää eroavuutta. Teoriaväitteiden tueksi on tuotettu kuvailevaa todistetta jostain tapauksesta, joka on relevanttia teorian suhteen. Vastaavasti etsitään aineistoa muista tapauksista ottaen huomioon niiden todistusvoima. Näin yritetään osoittaa, että näin on tässä tapauksessa ja muissa jo aiemmin tutkituissa tapauksissa, mutta teorian todistusaineisto on kuitenkin tuotu tutkimuksen alla olevasta kohteesta. Muuta ei voidakaan väittää. Päätelmien tekeminen on tunnetusti ongelmallista. Paradoksaalisesti tarvitaan informaatiota monista lähteistä, vaikka validiteetin vaatimus säilyy. Mielestäni tämä on antropologisen metodin ominaisuus, jolla voidaan yhdistää löysä-tiukka-löysä-tiukka tutkimuksenteon ote. Löysän vaiheen aikana tutkijalla on näköpiirissään laaja vaihtoehtojen kirjo, sitten kerätään aineistoa tai seuloetaan teorioita tai aiempia tutkimuksia myös eri aloilta. Tiukan vaiheen aikana nämä näköalat supistuvat ja keskitytään johonkin kohteena olevan alueen osaan. Jos alue tuottaa uutta ymmärrystä tutkijalle, se suuntaa jälleen tutkimuksen polkua, mutta yhtä hyvin se saattaa joutua hylätyksi. Näin tutkijan vire vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja lopputulokseen. Jotta vire säilyisi, on huomio tutkimuksen kollektiivisesta ja sosiaalisesta aktista tärkeä juuri etnografisessa tutkimusotteessa. Sekä koko prosessin kestävä kenttätyö että tutkijayhteisön dialogi lopulta auttavat tavoitteeseen pääsemiseen. Tässä tutkimuksessa varsinkin myytin mallin kehittely johti lokeromallin uudelleen arvioimiseen. Uskomusten syntydynamiikka ja semioosiin perehtyminen akateemisissa keskusteluissa avasi aineiston uudelleen kirjoitettavaksi myös sukulaisuuden ja sukupolvenvaihdojen osalta.

Validiteetin arvioiminen on tutkimuksen pääväittämien ja muiden väittämien tunnistamista ja niiden vertaamista aineistoon. Mikäli todenmukaisuus ja uskottavuus eivät ole itsestään selviä, ottaen huomioon lukijakunta jolle raport-

ti on suunnattu, arvioidaan, millaista osuutta väite edustaa tutkimuksessa ja kuinka suurta vakuutusarvoa se siten edustaa. (Hammersley 1992, 72.) Tutkija voi varmistaa tätä pitkillä kenttätyöjaksoilla (Pelto & Pelto 1978, 33) tai pyrkimällä sisäiseen luotettavuuteen kirjallisuuden pohjalta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ja yhtäpitävyys ovat tavoiteltavissa reflektion avulla, jota edustaa tässä tutkimuksessa yksilön ja systeemin ja toisaalta yksilön elämänkerän suhdetta verrataan yleisiin historiallisiin tapahtumiin. Toimijan kautta luodaan ymmärrystä koko systeemin osalta ja analysointiyksiköt ovat elämäntaakan vaiheita, jotka laajenevat koko ryhmän historiaksi (Camargo 1981, 199-200) ja perheyrittäjyyden temaattiseksi liiketoiminnan, perheen ja omistuksen merkityksen alueiksi (Tagiuri & Davis 1996).

1.4.3 Eettiset ulottuvuudet

Kun aineistona on yhden tapauksen materiaali, kuvaus ja tulkinta, analyysin avulla palaset kootaan yhteen ja järjestetään kokonaisuudeksi. Haastattelujen aikana yrittäjät olivat hyvin tietoisia, millaisessa maailmassa he elävät ja toimivat. Oli ikään kuin paikallisen tietämyksen määrä jo olisi riittävä ilman tutkimustakin. Näin minulla ei ole paljon lisättävää heidän sanomiseensa. Analyysi on kuitenkin väline, jolla tieto välitetään muille tahoille ja kokemalla omaksuttu tietämys muunnetaan luettavaan muotoon. Analyysi ja synteesi yhdistävät ilmiön kokonaisuuteen, joka on laajempi kuin paikallinen elämisen maailma yhdistäen mukaan teoreettisen ulottuvuuden. Näin empiirinen osio nivoutuu uudeksi teoreettiseksi maailmaksi. (Bertaux 1981, 39-40.)

Aineiston ainutlaatuisuus johtaisi edellytykseen, että mahdollisimman monipuolista lainausta suoraan materiaalista tuotaisiin esille tutkimusraportissa. Siten lukija voisi varmistua, kuinka johtopäätökset muotoutuvat. Asia ei ole ongelmaton, koska kyseessä on toimiva yritys (Pink 2001, 42). Olen pitänyt kiinni periaatteesta, johon sitouduin jo ensimmäisten haastattelujen alussa. Keskusteluissa käsiteltiin aiheita, jotka yritysperheen jäsenet halusivat tuoda julki. Siis historiallinen tausta yrittäjyydelle on nimenomaan kerrottua ja muisteltua, toisen osapuolen kuultavaksi tarkoitettua. Jos kyseessä olisi esimerkiksi psykoanalyttinen istunto, olisi kertomuksen sisältö tyystin toisenlainen. Joten kysymyksenasettelut – jos niitä edes tarvittiin, niin innostuneena kerronta joskus virtasi – ovat suurten otsikoiden tyyppisiä ja niihin vastaamisen laajuus on ollut haastateltavan harkinnanvarainen asia. Syvähaastattelun ajatusta ei ole käytetty siinä mielessä, että tutkijana olisin ollut erityisen kiinnostunut yksilöiden sisimmistä tuntemuksista, vaan koska tutkimuskohteena on yrittäjyyden kulttuuri, sen ilmeneminen on konstruktio, joka on tarkoitettu nähtäväksi.

Tutkimus on ollut tutkimuskohteen, perheyrittäjyyden, ja tutkijan yhteinen projekti, prosessi ja ohjelma. Tätä moniäänisyyttä on tuotu esille runsaasta haastattelunauhoituksista luoduissa otteissa, ja toisaalta omien havaintojen mahdollisimman tarkkana kuvauksena. Kuvamateriaali oli eräs tulkinnan kohde (Sini-salo 1981) ja sen seulominen julkaistavaksi on ollut pohdinnan kohteena aivan kuten tekstinkin. Pink toteaa, että kuvan ottamisella on erityinen asema materiaalina, koska se on erityisen voimakas vallankäytön muoto kenttätyössä

(Pink 2001, 22). Lopulta päädyin pyyntöön, että yrittäjät itse lähettäisivät tutkimukseen tarvittavia kuvia. Näin sain erittäin runsaista kuva-albumeista kiinnostavan otoksen, joka kuvaa samaa ajatusta kuin haastattelut, eli kerrotaan se, mitä pidetään itse tärkeänä oman elämäntyön kannalta. Tällä tavalla kuvamateriaalin tulkinta on jo kerran tehty ennen tutkimuksen ulottuville saattamista ja se osaltaan kuvaa sitä politiikkaa, jolla yrittäjät osallistuvat tutkimukseen (Pink, 2001, 44,118). Kun kuvamateriaalia sitten tulkitaan, sen lukemisen helpottamiseksi kertaan näkyvässä kuvassa olevan tekstimuodossa. Kuvat jäävät ilman varsinaista kattavaa viitetekstiä, jotta lukijalla olisi mahdollisuus hahmottaa oma näkemys kuvasta asiayhteyden mukana.

KUVA 1 Sahan julkisivu vuonna 1992.

Kuvaa katsomalla erotamme siinä kaksi tapaa hahmottaa sen merkitys. Kuvaa kannattelee sen asetelma (studium) tai siihen liitetty osoitin (punctum) (Barthes 1985, 32-33). Asetelma on tavallaan passiivinen kulttuurin ja historian yhdistelmä, joka on osa kokoelmaa, perhealbumin muistiarkistoa tai lehtien sivuilla olevaa oheisinformaatiota. Asetelma on kulttuuritutkimuksen osalta mielenkiintoista, kun siihen liitetään merkitykset, osoittimet. Ne herättävät kuvat kertoviksi teksteiksi ja osoittimen avulla kuvat kertovat enemmän kuin pelkän tilanteen, johon ne on katkaistu kuvanottohetkellä. Barthes vertaa osoitinta keluvaksi salamaksi (Barthes 1985, 59), joka vastakohtaisuudellaan tuo mieleen jotain muutakin kuin pelkän asetelman.

Analysoidessani kuvia pidän niitä osana tekstejä, joihin sisältyy kuvaa katsellessa noussut kertomus ja juuri kuvien avulla näytettävä ristiriitaisuus. Sen avulla tekstit ovat nousseet merkeiksi ja merkityksellistetty osaksi kulttuurista tietoutta. Kuvat todistavat, mitä on todella ollut (Barthes 1985, 88) menneenä ja todellisena, mutta kuitenkin semioottisena tavanomaisuutena merkkiin liittyneenä. Analyysin valossa kuvalla on todistusvoimaa ajan suhteen; valokuvassa on asetelma aikakaudesta, vaatteista, koneista, rakennuksista, kasvoista ja asennoista. Osoitin tuo sen lähelle, koska semioosissa siihen on liittynyt nykyyhetkeä, tulkintaa ja ymmärtämistä. Kun katson kuvaa 1, näen kuormaajan liik-

keen ja voin paikantaa sen 1990-luvun alkuun. Sahan kyltti oli jo kiinnitettynä näkyville varaston seinään ja tuotantojärjestelyt olivat muuttaneet sahausjätteen myynnin tapahtumaksi, jossa kuljetusyhtiö huolehti lastauksesta. Voin tulkita kuvasta Jukan aloittaneen rationalisoinnin, kuljetusketjun ulkoistamisen, jo tuolloin ennen kuin tunsin sanan "ulkoistaminen". Kuvaan liittyy myös tiedossani oleva höyläysjätteen hinnan muodostuminen ja se, kuinka verotus muutti jätteen tuotteistamisen erilaisille asiakasryhmille soveltuvaksi. Kuvaan on siten ladattu paitsi sahan imagoon liittyvä todellisuus, sen toimintaan liittyvä kannattavuuden vaaliminen tuotantoon sovellettuna. Poissa ovat ihmiset, jotka aiempina vuosina olivat palkattuina lastaamaan lautakuormia tai raaka-aineen ja valmiiden tuotteiden varaston käsittelyssä ulkotiloissa. Heidät on siirretty tuotantotiimin jäseniksi rakennusten sisällä tapahtuvaan työhön. Näin osoitin ilmaisee myös tulevaisuuden (Bartes 1985, 102).

Tässä tutkimuksessa en hakeudu neutraalin tutkijan otteeseen vaan haastateltavani ottavat mukaansa niitä alueita, joita he pitävät tärkeinä. Tällä tarkoitan lähinnä tutkimuksen moniäänisyyttä ja kollektiivisuutta (Humphreys, Brown & Hatch 2003, 12, 21). Teemojen ja osa-alueiden haastatteluissa ja käsittelyn yhteydessä on usein siirtymä seuraavaan alueeseen ollut luonnollista, haastateltavan lopettaessa ilmaisuun "siinä olikin kaikki". Tutkimuskohde on niin läheinen, että kiinnityn siihen omalla persoonallani ja sen tähden kenttätyö on viitoittunut alusta asti hyvin myötätuntoiseksi. En ole etsinyt primitiivistä alkuasukasta, jonka elämismaailma kokonaisuudessaan olisi tutkimuskohteena, vaan tutkimuskohde on aktiivisesti osallistunut aineiston tuottamiseen tuntemalla keruumenetelmiä, tapoja kertoa elämäkertansa ja myös analysoida tuotostaan. Näin moniäänisyys samoin kuin retorisuus on läsnä ja tutkimustulosten omistajuus on ollut mielesäni raportin kirjoituksessa. (Sanjek 1993, 405-408.) Lukijalle jää tilaisuus omaan arviointiin tulosten ja tapauksen valinnan suhteen.

Klassisena esimerkkinä eri tutkijoiden, ja vieläpä naisten ja miesten, päätyemisestä täysin toisiaan poikkeaviin päätelmiin kulttuurin luonteesta voidaan pitää Margaret Meadin ja Derek Freemanin tulkintoja Samoan lasten ja nuorten maailmasta. Mead näkee sen kulttuurin seesteisenä ja harmonisena, jossa lapset kasvat turvallisessa suurperheessä. Freeman väittää Meadin tulleen huijatuksi kenttätöiden aikana ja todellisuudessa Samoan lapset elävät pelossa ja nuoret naiset joutuvat alinomaa raiskatuiksi ennen aikuisikää. Tulkinnat poikkeavat toisistaan erilaisten kentällä tehtyjen havaintojen puolesta, koska Meadillä oli pääsy ainoastaan naisten maailmaan ja Freemanilla miesten yhteisöön. Toinen huomioitava seikka on tutkijoiden erilainen näkemys maailmasta. Meadin orientaatiota leimaa maaseuturomanttinen paratiisiallegoria ja Freedman samaistaa Samoan naiset uhreihin synkän villi-ihmisen allegorialla (Warren 1990, 55-56). Vaikka oma yrittäjyyden aikani on jo ohi, suhtaudun edelleen siihen positiivisesti. Kuitenkin tavattuani lukuisia erilaisia yrittäjiä, pidän yrittäjyyden omaksumista paitsi yksilön myös hänen läheistensä ratkaisuna rakentaa elämismaailmansa yhteiskunnan asettamissa rajoissa. Tutkijan biografinen ja historiallinen perspektiivi nojaa omaan länsimaiseen tapaan sukupuolittuneeseen tulkintaan, jolla selitetään kulttuurin olemusta. Epäillessäni etnografisen kuvauksen mahdollisuutta heijastaa peilin tavoin todellisuutta etäisyyden ja uppou-

tumisen avulla, olen vaihtanut kuvauksen tulkinnan epistemologiseen huomi-
oon refleksiivisyydestä ja eläytymisestä. Täydellisen etäännyttämisen vaatimus-
ta tuskin enää esitetään, sen sijaan oma eläytymiseni tämän tapauksen osalta ei
ole täydellistä, koska yrittäjyyden kokemukseni ovat konsultoivan ja uuden
teknologian alueelta, jolla ei toimialaan liittyviä perinteitä vielä tuolloin ollut.
Naisena en ole ollut sahan ruumiillisessa työssä, joten työntekijöiden haastatte-
lua ja havainnointia ei ole empiirisesti mukana.

1.4.4 Tiivis kuvaus – talouden ja kulttuurin yhteensovittaminen

Metodikirjallisuudesta löytyy ohjeita välttää pelkän deskriptiivisen kuvauksen
käyttöä, koska siihen on vähän yleisesti hyväksyttyjä analysointimenetelmiä
(Yin 1994, 104). Ehkä kuvausten muoto raportointina on ollut lukijalle vaikeasti
hyväksyttävää, koska kieli on lähellä arkielämän kieltä, toisin kuin teoreettises-
ta käsiteanalyysistä lähtevässä muodollisessa tapaustutkimuksessa. On hyvä
muistaa, että kuinka hyvänsä asiat ovatkin jonkun mielessä, saamme siitä tietoa
vain heidän ilmauksensa välittämänä, ei minään maagisena tunkeutumisena toi-
sen sisimpään (Geertz 1983, 373). Kun etnografista tutkimusta määritellään,
joudutaan kahdelle polulle. "Toisen" ymmärtämiseen pyrkimys on tavoitteena,
johon toiset tutkijat etsivät vastausta fenomenologisen ja symbolis-
toimintastrategisen lähestymisen kautta, toiset hermeneuttisen tai ideografisen
otteen avulla. Etnografia voidaan myös ymmärtää kuten tässä tutkimuksessa
kokonaisvaltaisena välittäjänä, jossa vastakkaiset toiminnalliset vaatimukset
tutkijan yhtä hyvin kuin "toisen" identiteetistä ovat rinnakkain tutkittavina.
(Humphreys, Brown & Hatch 2003, 10.) Tämä tutkimusstrategia jo pitää sisäl-
lään sitä dynamiikkaa, jota olen tutkimassa.

Etnografian ja tiiviin kuvauksen materiaalina ovat muun muassa kentällä
tehdyt muistiinpanot ja siellä otetut muistiinpanoiksi tarkoitetut kuvat. Muistiin-
panojen laatu on vaihdellut lyhyistä luetteloista muistiin merkittyihin tapahtu-
miin. Useimmat niistä ovat päiväkirjanomaisia kellonaikojen tai tapahtumapaik-
kojen kirjaamisia. Toisissa kohdin on merkitty muistiin keskusteluja tai puhetilant-
teita ja sanomisia. Tarkoituksena on ollut, että niiden perusteella voi edelleen
muistaa, mitä tapahtui. Vain hyvin harvoissa tapauksissa niitä on tehty haastatel-
tavien katsellessa, vaan heti tapahtuman jälkeen samana päivänä tai matkalla ta-
pahtumapaikalta (Clifford 1990, 54). Näin tehden on oikeutettua arvioida muis-
tiinpanojen olevan "heistä", eli jo osittain käännettynä tutkimusta varten; tuoretta
ei-fakta-aineistoa, mutta ei raakaa (Clifford 1990, 56). Aineiston systemaattinen
analyysi on aina ongelmallista ja niinpä Clifford ehdottaa Geertziä myötäillen tii-
viin kuvauksen kokoamista orkestroimalla (Clifford 1990, 60). Tämä lisää luotet-
tavuutta, että tutkija on todella "ollut siellä" ja kuvannut "todellisuutta läheltä",
jolloin etnografia puhuu kulttuurisista totuuksista, joita lukijakin voisi nähdä.
Kontekstuaaliset kommentit lisäävät tiiviyttä (Clifford 1990, 63), mutta kuvaukset
ovat myös retorisia kirjoituksia. Niitä syntyi keskusteluissa, narratiossa ja uudel-
leen kirjoittamisessa ilman, että väittävät varsinaisesti kuvaavan mitään täsmällis-
tä tapahtumaa (Clifford 1990, 68). Tällä tavalla tiivis kuvaus irtautuu Yinin mää-
rittelemästä positivistisesta tapaustutkimuksesta.

Moninaisten käsiterakenteiden edessä symboliantropologia yrittää ensin tarttua noiden rakenteiden merkityksiin ja sitten ottaa ne haltuun saattaen merkityksen tutkijalle ja lukijalle ymmärrettävään muotoon. Siten syntyy repertuaari yleisiä akateemisia käsitteitä ja käsitejärjestelmiä, kuten ideologia, eetos, myytti, maailmankuva, rituaali tai talous, joiden tarkoituksena on etnografian tiiviin kuvauksen avulla tulkita pelkät sattumat tieteellisen tyylikkäästi (Geertz 1973, 10, 28)! Tekstiksi siirrettynä puheessa tapahtuva osoittaminen menettää toimijan ja hetken viittaavuuden ja siirtyy mahdolliseen maailmaan. Kuvaus pyrkii osoittamaan ja avaamaan vaihtoehtoiset elämismaailmakäsitykset. "Diskurssissa näyttäminen on uuden olemisen muodon luomista" (Ricoeur 2000a, 137), kuvitteellisesta tieteellisestä kielestä.

Historiateoria on suhteeltaan samankaltainen tekstiteorian ja toimintateorian kanssa. Se pyrkii totuuden mukaiseen kertomukseen, ei myyttiseen tai fiktiiviseen tarinaan. Toisaalta se tarkastelee ihmisten toimintaa jälkeenpäin. (Ricoeur 1988, 89.) Historiaa voidaan tutkia ikään kuin ihmisten toimintaa ohjaisi aikomukset, projektit ja motiivit. Niiden avulla ymmärretään eläytymällä toisten elämään. Silloin historiankirjoittajan tavoitteena on saada käsitys ulkoisesta ja sisäisestä maailmasta ja uudelleen aktivoida ja uudelleen ajatella se. (Ricoeur 1988, 90.) Epistemologiseksi ongelmaksi tulee, kuinka aika, kriittinen hetki tai, kuten Ricoeur sitä nimittää, traaginen dimensio ja ymmärrys syntyvät. Tässä ei voidakaan käyttää luonnontieteellistä mallia tai taiteellista skeemaa. Uudempi historiankirjoitus lähtee alkuperäisten olosuhteiden kuvailusta ja etenee yleisen säännönmukaisen lain muotoiluun, jolle selitys perustuu. Jos kertomus näyttää heiluvan tieteellisen ja tutkittavan antaman selityksen välillä, se johtuu siitä, että lait itsessään ovat säännönmukaisuuksia eriasteisilla tieteellisillä tasoilla (vrt. kuvio 3). Samanaikaisesti on kahdenlaisia väittämiä: erityisiä, alkuperäisiä tilanteita ja universaaleja hypoteeseja, väitettyjä tai verifioituja. (Ricoeur 1988, 92.) Epistemologisen heikkoutensa takia historia, tai tiivis kuvaus siitä, joutuu luomaan luonnoksenomaisia selityksiä. Ne voivat vain osoittaa olosuhteita, jotka ovat tärkeitä tietynlaisille kysymyksille ja tiedonintresseille. Kertomukset eivät irtaannu arkielämän puheesta. Historia on siten kerrottua historiaa, joka kantaa toimintaa, ajatuksia ja tunteita. Lukija ei keskitykään siihen, mikä on pinnan alla, vaan yrittää seurata kerrotun toiminnan kulkua, koko ajan vertaillen, mitä tulee tapahtumaan. Niin ymmärrämme. (Ricoeur 1988, 94.) Tämä on samanlainen kuin narratiivinen eläytymisteoria. Etsimme selitystä kysymykselle miksi, joka spontaanisti nousee kysymyksestä mikä. Selittämisen funktio on ymmärtäminen, joka nousee jokaiselta tasolta: yleistämisestä, säännönmukaisuudesta ja tieteellisyydestä. Historian tehtävä ei ole järjestää tapausta lainalaisuuteen vaan sovittaa laki kertomukseen niin että saadaan uusi alkuperäiselle. (Ricoeur 1988, 95-96.) Perheyriksen historialla on tehtävänä osoittaa, miksi on ollut mahdollista jatkaa toimintaa kolmessa polvessa.

Tiivis kuvaus ja elämäkerrallinen aineisto ovat olleet avaintekijöitä, joilla on saatu esille esimerkiksi naisten rooli sosiaalisten ja taloudellisten yhteisöjen voimakkaina ja vastuullisina rakentajina. Tutkijana olen asettanut kysymyksiä joustavasti. Dialoginen yhdistelmä tutkimusta ja haastatteluaineistolta kyselyä auttaa odottamaan ennalta odottamattomia. Haastatteluissa ei ole käytetty teo-

reettisiä rajauksia, vaan haastateltava on itse päättänyt, kuinka muotoilee tai muovaa sanottavaansa. Tällainen joustavuus on menetelmällinen vahvuus, ja aineistoon liittyvät havainnoinnit johdattavat edelleen tarkistamaan tutkijana olon tulkinnallisuutta etäältä tilanteen jo mentyä ohi. Tutkimuksen tekeminen on siten elävää koko prosessin ajan, ja siinä sekä teoreettisesti että sisällöllisesti ollaan kulttuurisen ja taloudellisen arkimaailman perustalla. (Thompson 1981, 294.) Tulkinnan syvyys ja aste voidaan käsittää semioottisena ulottuvuutena: tunne, merkitys ja merkityksellisyys. Kuvaukset johdattavat tietoisuuden uudelle tasolle, jossa ihmisten elämänurat ja yleiset uskomukset ja mielipiteet heijastavat ihmisten reagoimista erilaisiin talouden kriiseihin ja muutoksiin. (Thompson 1981, 296.)

Barthes muistuttaa jälleen tulkinnallisen tutkimuksen ominaisuuksista ja sen suhteesta omaan aistillisuuteemme.

Pysyvä on olemassa vain meidän kömpelöiden elimiemme ansiosta, jotka kutistavat ja palauttavat kaiken arkipäiväisyyden tasolle, vaikka mikään ei itse asiassa ole olemassa tässä muodossa. Puu on joka hetki uusi puu: me vahvistamme muotoa, koska emme havaitse tuon absoluuttisen liikkeen herkkyyttä. Myös teksti on tällainen puu, jonka (tilapäisestä) nimeämisestä saamme kiittää elimiemme kömpelyyttä. Me olemme tieteellisiä, koska meiltä puuttuu herkkyyttä. Mikä on signifikaatio? Se on merkitys siinä määrin kuin se on aistimellisesti tuotettu (Barthes 1993, 81).

Tutkimuksessa voidaan luokitella ilmiöt eri asteisiksi yleisyyden tai ominaisuuksien mukaan. Tutkimus, jonka yksikkönä on yksi tapaus, ei tämä ole tarpeellista vaan yleistys voi lähteä periaatteesta, että jokainen yrittäjä on jossain määrin a) kuten toiset yrittäjät, b) kuten joku muu yrittäjä ja c) kuten ei kukaan muu yrittäjä. Nämä ehdothan sisältyvät yhteen ainutkertaiseen. (Wolcott 1995, 173.) Etnografisen tutkimuksen laadullisuus perustuu ainutkertaisuuteen, jossa yleistys tapahtuu vain harvojen yhtymäkohtien avulla. Itse asiassa yleistys jääkin lukijan tehtäväksi; hän poimii tutkimuksesta ne osat, jotka sopivat hänen omaan elämismaailmaansa (Wolcott 1995, 172), ja näin tutkimus avaa mahdollisuuden ymmärtää omaa elämismaailmaa uudella tavalla. Tämä käsittämisen semioottinen dynamiikka tekee lukijasta toimijan, jolla on valta ja valtuutus käyttää tietoa edelleen.

Kulttuurin muutos tapahtuu vanhan ja uuden kohtaamisessa (Suojanen 1999, 102). Historiallisia rakenteita korostavassa näkökulmassa muutoksen tarkkailu tapahtuu yksilö-yhteiskuntasuhteen avulla. Käytän siinä kolmea tasoa: 1) toimijan ja sosiaalisen ryhmän, 2) toimijan ja yhteiskuntasysteemin ja 3) toimijan elämänhistorian ja yleisen historian suhdetta (Camargo 1981, 200). Toimijakeskeisyys ja sosiaalisen maailman rakenteellisuus on nähtävissä dynamiikkana, jossa tavoitellaan progressiivista selvitystä historiallisista suhteista. Tämä tulee hyvin esille toimijayrittäjien ja suvun rakenteen tarkasteluna historiaan sidottuna spatiaalisuutena. Kulttuuri ei pysy paikallaan, jotta sitä voitaisiin hypoteettisen todistelun avulla näyttää selitetyksi, mutta se ei myöskään ole illuusio, jonka vaikutuksia ei voisi tutkia ymmärtääksemme (Bertaux 1981, 41) ja käsittääksemme.

Ymmärrän kulttuuriantropologisen kysymyksenasettelun holistiseksi ja vertailevaksi. Vaikka yhden tapaustutkimuksen piiriin ei voida saattaa koko

ilmiötä, voidaan yleistäen löytää ratkaisu universaalien sosiokulttuurisen ja symbolisen systeemin avulla. Kuitenkin tiedonkeruun aikana ei voida rajoittua pelkästään muutamiin piirteisiin, vaan kulttuurin moni-ilmeisyys, toistuvuus ja kaavoittuneisuus paljastuvat usean kulttuurituotteen tarkastelussa. Kulttuurin vertailu syntyy selitysten etsimisessä historiallisista ja nykyisistä kerrostumista, joihin minulla tutkijana on ollut pääsy.

Muutoksen analysoiminen lähteekin ositetuista kysymyksistä. Ovatko sellaiset kulttuurituotteet kuten myytit ja rituaalit ihmisten käyttämiä välineitä jäsentää elämismaailmaansa? Onko näillä tuotteilla yhteys ympäröivään yhteiskuntaan ja voivako ne olla välittäjinä muutoksessa? Näiden avuksi on vielä tarkennettava käsitteitä, joilla jatkossa operoidaan. Kysymykset ankkuroituvat yrittäjän, yrittäjyyden ja perheyrittäjyyden sekä elämäntavan ja elämismaailman avulla yleisestä erityiseen, eli teoriasta empiiriseen saha-aineistoon.

1.5 Käsitteet

1.5.1 Perheyrittäjyys, elämismaailma ja arjen kulttuuri

Yrittäjä käsitteen varhaisimpia määritelmiä 1960-luvun talousantropologiassa on Fredrik Barthin toiminnallinen määritelmä, jonka mukaan yrittäjä hyödyntää tiettyjä resursseja ja harjoittaa laajenevaa taloudellista politiikkaa. Yrittäjä johtaa liikeyritystä, tavoittelee voittoa, luo uutuuksia ja ottaa taloudellisen riskin. Samoin yrittäjälle on tärkeä se verkosto, jonka avulla hän pyrkii tavoitteisiinsa, ja sen välineenä toimii organisaatioyritys, joka ilmentää yrittäjyyden aktiviteettia. Yrityksessä toimivat siten vaihdannan prosessit eri tasoilla, ja niihin liittyvät arvonmäärittelyt ovat kulttuurin tutkimuksen kohteita. Yrittäjän tavoitteena on saavuttaa optimaalinen hyöty tässä arvonkiertojärjestelmässä. (Pennanen 1985, 60-61.) Tämä optimaalinen hyöty ilmaistaan yritysstrategiassa kannattavuutena, jonka varassa yrittäjä voi jatkaa toimintaa yrittäjänä.

Johtamisen ja omistamisen rakenteiden jakaantuminen on jättänyt tilaa erityiselle yrittäjyyden käsitteelle. Aiempi taloustieteellinen tutkimus ei huomannut yrittäjyyden käsitettä lainkaan tai liitti sen osaksi instituutiota (Kovalainen 1993, 58), siis yritystä tai yrittäjän johtamaa organisaatiota. Yrittäjä nähtiin opportunistiksi, riskejä ottavaksi yksilöksi, joka säilyi vain hetken jättäen organisaation tehokkaammille ja pystyvimmille ammattilaisille. Näin ollen, yritys oli teorian ydin, mieluummin systeemikeskeisenä kuin toimintaan orientoituneena. Korkeintaan sosiologinen painotus kapitalistiseen yrittäjään piirsi esiin sankari-yrittäjän (Kovalainen 1993, 63), jonka käytössä oli maallinen ja yliluonnollinen tieto. Näin yrittäjä piiryy uutta, uraa uurtavaa tietään kulkeväksi pioneeriksi, joskus jopa negatiivisesti normien rajalla tai lain ulkopuolella liikkuvaksi uhkapeluriksi.

Nykyisin yrittäjän ominaisuudet liitetään lähes kaikkeen itsenäiseen toimintaan. Sen mukaan yrittäjämäinen orientaatio jakautuu autonomiaan, ris-

kinottamiseen, proaktiivisuuteen, kilpailuhalukkuuteen ja innovatiivisuuteen (Lumpkin & Dess 1996).

Ymmärrän yrittäjän olevan henkilön, joka yrittää; tekee sen organisoituneesti liiketoiminnan riskinalaisten tuottojen muodossa ja innovaatioiden kaupallistamisen avulla.

Yrittäjyyden normimääritelmä kiteytyy ajatukseen, että yrittäjyys on luovasti tuhoavaa toimintaa. Jos yrittäjyys käsitetään vanhojen konseptien korvaamisella, on kyseessä käyttäytyminen, jota on syytä tarkastella kulttuuriselta näkökannalta. Schumpeteriläisittäin on kyseessä ydin, jonka sisällä talouden muutos on perinnäinen tapa toimia ja muutos on vastaus ulkopuolelta tuleviin impulsseihin (Schumpeter 1974, 104). Yrittäjyys viittaa yrittäjäpäätöksiin sisältöön, siihen mitä on otettu tehtäväksi. Yrittävyyskäsite taas viittaa siihen, miten uusia tehtäviä tehdään (Verhees & Meulenbergh 2004, 138). Organisaatioita koskeva tutkimus perusolettamuksinaan kehitys, vakaus ja kasvu, ei ole valmistautunut antamaan vastauksia tähän dilemmaan (Marcus 1998, 9), joten yrittäjyystutkimus ja -koulutus on eriytynyt omaksi yrittäjyystutkimuksen kentäksi. Peltonen nostaa yrittäjyyden avainkäsitteiksi motivaation ja luovuuden, jotka tulevat ilmi muuntauutumiskykyinä (Peltonen 1985, 105,187). Luovuuden tuloksena on jatkuva kehittyminen ja vaikeuksien tulkitseminen mahdollisuuksina, jota luovalle ihmiselle tyypillisellä elämäntavalla pidetään yllä (Peltonen 1985, 190). Siten yrittäjyyteen sisältyy epäsuorasti myös Schumpeterin mukaan joustavuus ja visio jatkuvasta muutoksesta sekä toisaalta kyvykkyys rakentaa uudelleen ja välittää tämä visio yritykseen tai organisaatioon. Luovan yrittäjyyden avainasemassa ovat tietotyöläiset, keskijohdossa työskentelevät ja omistajayrittäjät. Heidän kiinnostuksensa on kasvanut kulttuuristen muuttujien vaikutuksiin (Marcus 1998, 10). Yrittäjyyden elämäntapa voi kuitenkin asettua moniin erilaisiin versioihin.

Sosiologinen yrittäjyyskirjallisuus on enimmäkseen liittynyt pikkuporvareiden tai pienteollisuuden yrittäjiin. Siinä kirjallisuudessa ei etsitä vastausta omistajuuteen, työn kontrolliin ja autonomiaan, vaan yrittäjyys määritellään tilastollisia tarkoituksia varten. Näin siihen liittyy lainmukainen määritelmä, heijastaen eroa työntekijöihin, kuten päällikkyyys, kuri ja palkka. Niinpä esimerkiksi syntyi tilastollinen kuriositeetti, jossa itsensä ja korkeintaan perheenjäseniä työllistävä yhtiö laskettiin vuoteen 1987 saakka työntekijöiden kategoriaan. (Kovalainen 1993, 20.) Yrittäjä jäi näissä tilastoissa huomaamatta ja samalla se kuvaa yleistä asennetta yrittäjiä kohtaan. Yrittäjyyden määritelmäksi käy tässä tutkimuksessa yrittäjän yrittämisen prosessi;

yrittäjyys ei ole yrityksessä ainoastaan johtamista tai omistamista, vaan siihen sisältyy tavoitteellinen toimintaprosessi, jossa uutuudet, innovaatiot, saatetaan liiketoiminnan riskin mukaisesti muiden käyttöön. Kulttuuriselta kannalta yrittäjyys muo-
vaa yhteisöä uusien kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten tuotteiden käyttöön-
otossa ja sopeuttamisessa osaksi yleistä kulttuurista elämismailmaa.

Yrityskulttuuri on taloustieteen tutkimuksessa kehitetty yhden yrityksen tai organisaation kuvaukseen liittyvä käsite. Yrityskulttuuria voidaan keinotekoisesti muokata, jolloin se nähdään yrityksen resurssina (Hampden-Turner 1991, 9-10,

Marcus 1998, 18). Yrityskulttuurin luonteen ajatellaan olevan ”tässä ja nyt”, siihen tullaan ja siitä lähdetään, ja se opetetaan ryhmän uusille jäsenille. Yrityskulttuurikirjallisuus korostaa arvojen merkitystä (Peltonen 1985, Hampden-Turner 1991, 23). Kuten Peltonen toteaa, motivaatio ja arvot sopivat työilmapiirin tutkimiseen, varsinkin jos kyseessä on yrityksen sisäisen kehittämisen tutkimus. Yritys on kuitenkin myös rakenne, se on järjestelmiä ja ihmisiä sekä lisäksi kulttuuria (Peltonen 1985, 163). Näissä keskusteluissa kulttuuri nähdään kausaalina tekijänä ja funktionaalisen manipuloinnin kohteina. Kulttuuri olisi erotettavissa varsinaisesta tekniikasta, taloudesta tai markkinoinnista. Tällöin, kun kulttuuria tarkastellaan, katsotaan sitä yhtenä tekijänä, joka esimerkiksi vaikeuttaa tekniikan käyttöä. Hyrskyn mukaan kuitenkin yrittäjyyteen liitettävä yhteiskunnan yrityskulttuurinen ilmasto sisältää sellaisia yrittäjyyden määreitä, kuten esimerkiksi innovatiivisuus, riskinoton hyväksyminen, itsensä toteuttamisen halu, itsenäisyys, rohkeus ja itseluottamus, jotka nostavat esille mahdolliset yrittäjiksi aikovat (Hyrsky 2001, 35). Tällainen kulttuurin määrittely perustuu erilaiseen yrittäjyyden tematiikkaan kuin kulttuuriresurssi ajattelu. Yritys, yrittäjyys ja yrittäjyyskulttuuri tai yrittäjyysyhteiskunta kuuluvat myös retoriseen sanastoon, jossa ne rinnastetaan keskenään. Niiden ajatellaan silloin liittyvän kilpailullisuuteen, epävarmuuteen ja monimutkaiseen globaaliin laajentuneeseen yhteiskuntakäsitykseen. Näissä yhteyksissä yrittäjä on lähinnä yrityksen perustaja, kun taas termit yritys ja yrittäjyys viittaavat liike-elämään. (Gibb 2000, 15.)

Perheyrittäjyys jatkuu yli sukupolvien. Arkikielessä määrittely ei ole aivan selvä, koska silloin perheyritykseksi ajatellaan myös nuoria yrityksiä, jossa pariskunta työskentelee tai on mukana puolison yrityksen osakkaana. Ongelmallinen se on ollut myös tutkijoiden keskuudessa. Hyviä yhteenvetoja perheyrittäjyyden määrittelmistä ovat koonneet esimerkiksi Niemelä (2003) ja Halttunen (2004). Perheyrityksessä on vaikea asettaa selvää eroa perhesysteemin ja yritysjärjestelmän välille (Brunåker 1999). Astrachan ja Shanker (2003) jaottelevatkin perheyrittäjyyden määrittelmät kolmeen luokkaan sen mukaan kuinka perheenjäsenet osallistuvat yrittäjyyteen. Näin muodostuu ensin lavean luokan määrittelmät, joissa perhe osallistuu strategiseen ohjaukseen ja osallistuu liiketoimintaan. Seuraavassa luokassa edellisen lisäksi perustajayrittäjä johtaa yritystä, joka on tarkoitus luovuttaa seuraajalle. Kapein määrittely sisältää edelliset, mutta on keskittynyt sukupolvenvaihdoksiin ja siihen, että useimmat polvet osallistuvat tai ovat osallistuneet ja vastanneet yrityksen toiminnasta. Näin ollen perheen ja yrityksen välillä nähdään olevan jännitteitä, joita tutkimuksella halutaan valaista (Anderson, Jack & Dodd 2005, 137). Yrittäjyyden ja perheyrittäjyyden välille on vaikea asettaa rajaa, joten Hoy ja Verser (1994, 18) määrittävätkin sen erilaisena suhtautumistapana ja arvomaailmana, jotka ohjaavat strategioita. Esimerkiksi Lassila etsi maaseudulla toimivien matkailuyrittäjien suhtautumista yrittäjyytensä ja havaitsi sitä ohjaavan erilaiset talonpoikaiset arvot (Lassila 2005, 161). Perheyrityksestä puhuttaessa viitataan usein pienyritykseen, mutta se ei ole ainoa perheyrityksen muoto. Suomen TOP 500 yrityksistä neljännes on perheyrityksiä (KTM 2005, 20). Suuryhtiönä toimiva perheyrittäjä saattaa saada monia erityispiirteitä, jolloin esimerkiksi osa perheestä johtaa liiketoimintaa ja

omistaminen on hajautettu usean sukuhaaran haltuun (Konsi, Lindström & Zetterberg 2002). Näin erilaiset ulottuvuudet ja elinkaari määrittävät perheyriksen tilannetta ja yritystoimintaan osallistumista (Gersick, Langdsberg, Desjardins & Dunn 1999). Perheyriks on yleensä perheenomaisesti organisoitu (Landsberg, 1988) niin, että yrityksessä lomittuvat niin liiketoiminta, omistus kuin perhe. Samassa taloudessa elävistä osa tai kaikki työskentelevät yrityksessä, omistavat osuuksia ja osallistuvat päätöksentekoon yrityksen tulevaisuudesta. Vahvat yrittäjäperheet, jotka ovat erityisen suuntautuneita perheeseen, ilmaisevat kiitollisuuttaan ja kommunikoiivat tehokkaasti, sitoutuvat saavuttamaan perheenä myös henkisen tason hyvinvointia ja pystyvät käsittelemään kriisejä (Dyer & Handler 1994, 74). Tällainen perheyriks perustuu sisarusten väliseen veljeyteen niin käytännön töissä kuin epävirallisissa strategianeuvotte- luissa. Menestyvän yrittäjän luotettu liikekumppani on hänen puolisonsa (Kaye 1999) ja tämän ohella perhe pyrkii säilyttämään määräysvallan kaikissa olosuh- teissa ilman, että sitä luovutetaan merkittävästi ulkopuolisten haltuun. Per- heyriksistä kuvaa vahva integraatio, sitoutuminen ja kollektiivisuus (Johannis- son 1998), joka jatkuu yli sukupolvien. Pieni perheyriks on yleensä paljon enemmän kuin toimeentulonlähde. Perheyrittäjäyks on elämänmuoto (Rogers, Carsrud & Krueger 1996), joka helposti vie koko ajan ja määrää perheen elä- mänrytmin. (Paasio & Heinonen 1993, 10.) Perheyrittäjäyks leimaavat tavoitteet ottaa omistajariskejä, pitää päätösvalta ja taloudellinen riippuvuus perheessä (Roessl 2005, 204). Näin strategioista, visioista ja sitoutumisesta syntyy suhteel- lisen epämuodollista toimintaa, jota selvennetään ja jalostetaan enemmän kes- kinäisellä kommunikaatiolla kuin muodollisilla rakenteisiin liittyvillä käytän- nöillä. Määrittelen perheyrittäjäyksden ”kapeasti” (Anderson, Jack & Dodd 2005, 137) kiinnittäen huomion sen eroavuuteen muusta yrittäjäyksdestä. Se tulee esille juuri tavoitteessa toteuttaa sukupolvenvaihdoksia:

perheyrittäjäyksden tavoitteena on siirtää yritys seuraavalle sukupolvelle, ja siksi ke- hittää yritystä kestäväällä pohjalla.

Tähän liittyy perheen elämäntapa ja sen yhdistäminen ympäristöön elämismaa- ilma. Elämäntapa on käyttäytymiseen liittyvä näkökulma, joka muodostuu sellaisista tekijöistä kuin arvot, asenteet ja motivaatio (Peltonen 1985, 32). Pelto- nen toteaa, että elämäntapomus ja elämäntapa opittuna ja koettuna suhtautu- mistapana on keskeinen kriteeri yrittäjänä olemisessä. Edellytyksenä on luot- tamus ihmiseen ja hänen oppimiskykynsä, usko omiin mahdollisuuksiin ja ke- hittymiseen, realistinen luottamus tulevaisuuteen ja kypsyyneisyys elämän pe- ruskysymyksissä. (Peltonen 1985, 126-127.) Yrittäjäksi ryhtymisen edellytyksinä hän näkee paitsi yksilöön liittyviä persoonallisuus- ja motivaatiotekijöitä, myös ympäristöön ja tilanteeseen liittyviä tekijöitä (Peltonen 1985, 50).

Symbolijärjestelmiä seuraamalla ja analysoimalla voidaan todeta kuinka ne kiinnittyvät funktionaalisesti elämäntapaan. Niinpä esimerkiksi yrittäjän identiteettiä pidetään yllä perheelle ominaisella tavalla yli sukupolvien. Samon tuotantoprosessiin liittyvät tilat ja laitteet saavat vuosien varrella oman symbo- lisen merkityksen yrityksen jatkuvuuden takajana. Siten elämäntapa on nor- matiivista. Se on sidoksissa yksilön kyvykkyyteen ymmärtää oma asemansa ja

toisaalta se perustuu taipumukseen sopeutua ympäristöön niin, että jatkuva konflikti ei uhkaa olemassaoloa. Mitä lähemmäs nykyhetkeä tulemme, vaikuttaa elämäntavan muutos johtavan elämänpolitiikan suuntaan, jossa näkyvät omaa elämää koskevat individualistit päätökset (Jokinen & Saaristo 2002, 138).

Elämäntapa ja elämismaailma ovat sisällä suullisessa historiassa, joka on kerrottu itsestä ja jonka kertojat uskovat eniten merkitsevän elämässään. Se avaa perspektiivin aikaan ja luotuihin strategioihin, jotka yhä muistetaan. (Thompson 1981, 290-292.) Elämäntapaan vaikuttavia voimia, jotka katalysoivat muutosta, ovat talouden ja demografian alueelliset tekijät. Niiden vaikutus ideologiseen ja kollektiiviseen paineeseen voidaan ymmärtää pitkävaikutteisesti elämäntutkimuksissa, jossa se vaikuttaa yksilötasolla. Sosialisaatio ja kumuloituvat elämäntutkimukset kerryttävät sitä rakennetta, josta muutos versoo mallinnettavaksi. (Thompson 1981, 299.) Elämismaailmaan liittyvät arvot ja moraalit, joilla elämäntapa liitetään yhteen oman ja muiden kanssa. Elämismaailmalla on siten ulkoinen ja sisäinen piiri, ja sen jatkuva prosessi heijastuu tulevassa, mahdollisessa ja tarkoituksellisessa elämismaailmassa (Tarasti 2004, 22). Perheyrittäjä tarkastellessa elämismaailma muuttuu, koska sukupolvilla on toisistaan eroavat käsitykset tulevaisuudesta. Siinä sekoittuu ulkoinen mahdollisuus sisäiseen perheessä kehittyneeseen elämismaailmana ja tarkoitukselliseksi koettuun.

Elämismaailmaan liittyy arkielämä, joka on kokonaisuus yksilöllisiä uudistumisen ja uudistamisen tekoja. Omaa elämää koskeva prosessi on käynnissä, vaikka elämmekin valmiissa maailmassa tai yhteisössä. Konkreettisisissa tilanteissa huolehditaan siitä, että tietämystä ja taitoja siirretään seuraavalle sukupolvelle, vaikka sitä ei tehtäisikään jokaisessa tilanteessa tarkoituksellisesti. Samoin on uudistumisen kannalta tärkeää oppia vaihtamaan vaihdetta, kun ympäristössä tapahtuu muutoksia. (Heller 1984, 3-6.) Näin tapahtuu dynaamisessa yhteisössä, jossa nousee esille uusia asioita yhteiskunnan muuttuessa yhä yksilökeskeisemmäksi. Tämä tapahtuu semioottisessa dynamiikassa, jossa kollektiivinen muuttuu yksilön omaksi elämismaailmaksi. Symbolien ja normatiivisten kaavojen avulla se on hallittavissa. Näistä perustelun tavoista ovat myytit niitä yhteisiä ja yksilöllisesti koettuja uskomuksia, joilla arvot jaetaan varauksella elämisen perustaksi. Myynteillä viestimme toisillemme keitä olemme.

Elämismaailmassa maailmankuvan ja eetoksen käsitteissä tulee julki symbolismin luonne ja merkittävyys. Maailmankuva on oletettu todellisuuden struktuuri eli kulttuurisesti spesifejä oletuksia olemassa olosta. Eetos taas on hyväksytty tapa elää eli sosiaalisesti konstruoidut normatiiviset säännöt. (Lett 1987, 118.) Kaikissa kulttuureissa ihmiset vetävät normatiivisia johtopäätöksiä todellisista lähtökohdista ja vastaavasti luovat normeilla todellisuutta. Geertz huomauttaa, että meillä on taipumus syntetisoida eetos ja maailmankuva ainakin jollakin tasolla. Jos tällainen elämismaailman syntetisointi ei ole loogisesti välttämätön niin se on empiirisesti pakonomainen tapa; ehkä ei filosofisesti puolustettava mutta käytännössä universaali (Geertz 1973, 126-141). Arjen kulttuuri on siten määriteltävissä elämismaailman avulla, jossa symboleihin ja normeihin yhdistetty rationaalisuus muuttuu myyttiseksi maailmankuvaksi.

Perheyrittäjyyden arjen kulttuuri perustuu vaihtoon eli viestintään, joka on mm. tavaroiden vaihtoa, kielellistä viestintää ja sukulaisuutta. Tässä elämismaailmassa ovat myyttiset perustelut niitä ajattelumalleja, jotka yksilöt oppivat ja joilla he muuntavat vaihdon moraalisesti ja lojaalilla tavalla sopiviksi käytännön toimiksi. Arjen kulttuuri on paitsi eksistentiaalista myös elämismaailmaa muuttavaa.

1.5.2 Diskurssin ja myytin analyysi

Yhdistettäessä eri tieteenalojen käsitteitä on haasteena niissä erikoistunut kielenkäyttö. Koska kuitenkin tulokset raportoidaan pääsääntöisesti kirjoitettuna teksteinä, on muistettava, että soveltava ala kuten taloustiede, joutuu lainaamaan osan käsitteistään sellaisilta perustutkimuksen aloilta kuten esimerkiksi semiotiikasta. Käsitykseni onkin, että antropologinen lukutapani, jossa merkitykset ovat keskeisiä tulkinnan kohteita, voisi toimia välittäjänä, joka antaa mahdollisuuden käsitteiden "neutraloimiseen" eli saattamaan ne synkroniseen tilaan ja tarkasteluajankohtaan. Samaa ajattelutapaa edustaa esimerkiksi metaforien avulla rakennettu kehys tutkimusongelmien ympärille (Humphreys, Brown & Hatch 2003, 23). Niinpä käsitteet, kuten diskurssi ja myytti, määritellään tätä tutkimusta varten hakematta niiden varsin laajaa määritelmien kirjoa kirjallisuudesta (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993). Tavoitteena on tulla ymmärretyksi, ilman että metodologinen välineistö ottaa yliotteen varsinaisesta perheyrittäjyyden tutkimuksesta (Humphreys, Brown & Hatch 2003, 15). Joitakin oleellisia piirteitä kielen olemuksen ymmärryksestäni kuitenkin tuon esille, jotta tämäkin teksti ja tutkimusaineiston perusteet tulevat selville.

Symbolisten järjestelmien tutkimisen perustana on ihmiselle ainutlaatuisen kielen tutkimus. Muut symbolit tulevat samalla ymmärretyksi, jos ymmärrämme, kuinka kieli hahmottaa elämän kosmologiaa¹. Avaan tätä semiotiikan avulla. Semiotiikan tutkimus on kehittynyt useaan suuntaan (Tarasti 2004), ja tässä tutkimuksessa olen päätenyt Vološinovin (1990) ajattelun perusteella syntyneisiin perusolettamuksiin. Siinä historiallinen eli diakroninen kielifilosofia perustuu lakiin kielivirheestä. Kieli, symbolijärjestelmä, kehittyy yksilön tietoisuuden ulkopuolella ja symbolien siirtymät eivät ole tietoisesti aiheutettuja (Vološinov 1990, 75). Tämän huomaa hyvin verrattaessa äidinkielen omaksumista vieraan kielen opetteluun. Äidinkieli on puhunutta, jossa merkitykset syntyvät luonnollisesti, orgaanisesti. Vieraasta kielestä joudumme hahmottamaan signaaleja, normatiivisia muotoja ja saattamaan ne oman tiedostamisemme muotoon äidinkielellämme. Kun äidinkielessä vallitsee kielellinen makumme, jonka avulla teemme kielestä individualistista, tällainen työväline puuttuu vaihtuesamme vieraan kielen saman lausuman tuottajaksi. Vasta, kun vieras kieli tulee niin tutuksi, että omaksumme sen pelkän merkkiluonteen ja tunnistaminen on vaihtunut puhtaaseen ymmärtämiseen, yksilöllinen maku ja tyyli tulevat sosi-aalisesti ymmärretyksi.

¹ Kosmologia on yläkäsite, jolla tarkoitetaan uskomuksista ja myyteistä kuvastuvaa näkemystä maailman rakenteesta ja järjestyksestä. Sen alakäsitteissä, kosmogoniassa ovat myytit maailman synnystä ja kaaoksen järjestymisestä sekä kosmografiassa kuvaukset maailman kuvittelusta rakenteesta. Ilman kosmologiaa, kosmosta, vallitsee kaaos, sekasortoinen tila (Perinnetutkimuksen terminologia 2001, 25).

Symbolien ymmärtäminen realisoituu siinä sosiaalisessa ympäristössä ja kanssakäymisessä, jossa se on merkityksellinen. Symboleihin sisältyy kaksi puolta: merkin muoto ja merkin sisältö, eli sen moraalinen arvoaksentti. Symbolilla on siten ideologinen maailmansa, se sosiaalinen näköpiiri, jossa se on tullut hyväksytyksi. Nimitän sitä merkin käsitteeksi tai konseptiksi. Symbolin muoto ja konsepti ovat kiinni toisissaan ja muodostavat sisäisen dialektisuuden, joka ei tule esille normaalioloissa, vaan ainoastaan kriisien tai välttämättömien elämäntavan muutosten yhteydessä. Dialektisuus saattaa jähmettää muutoksen painottaessaan vanhaa totuutta uutena totuutena ja estäen siten muodon ja konseptin sisäisen dialogin kehittämästä uutta ilmaisua, joka vastaa sitä emotionaalista kokemusta, missä käytännön ympäröivä maailma on muuttunut. (Vološinov 1990, 38-41.) Perheyrittäjyyden jääminen tällaisen ulkoisen informaation ulkopuolelle esimerkiksi kun se ei ota haltuun uusia viestintävälineitä, jotka ovat muissa yrityksissä osa arjen rutiineja, saattaa myös niiden metatavoitteen siirtää yritys seuraavalle sukupolvelle uhanalaiseksi. Näin uskomus, että ainoastaan ydinosaamiseen keskittymällä voi yritystä jatkaa kuten ennenkin, saattaa osoittautua kohtalokkaaksi myytiksi, joka lopulta johtaa yrityksen lyhyeen elinkaareen. Dialektisuudella ja kielen hahmottamisella on mahdollista kokemusperäisesti syntetisoida ilmaukset omiksi yrittäjyyden käsityksiksi ja merkityksiksi. Niissä kulttuurin symbolijärjestelmät kietoutuvat myyteiksi, jotka ovat ydinkäsityksiä itsestä (Broms & Gahmberg 1983, 483). Niiden avulla tutkija voi avata kulttuuriyhteisön jäsenten tapaa jäsentää itseään todellisuuden osana.

Symbolijärjestelmän analysointia varten luon havainnoista etnografian ja arkikielen diskurssien analyysin sekä lähdekirjallisuuden dialogin. Etnografinen analyysi tuottaa ne puheilmaisuudet ja tekemisen muodot, jotka ovat tyypillisiä tässä perheyrittäjäydessä, sen arkipäivässä. Diskurssien analysointi erottelee merkittäviksi havaitut puhunnat, niiden kontekstin ja puhetilanteet (Ricoeur 2000a, 34,37,43). Latinan *discursus*, juoksentelee sinne tänne, viittaa aiheen ympärillä käytävään keskusteluun ja kertomustapaan. Suhteemme todellisuuteen saa ilmaisunsa tietyssä diskurssissa, ja kyseinen diskurssi määrää kokemuksemme todellisuudesta. (Gothóni 1997, 148.)

Diskurssi on puheen rakenne, tilanne ja sen sanoma. Siksi se ei ole välttämättä jatkuvasti samanlainen, vaan riippuu esitystilanteesta ja yleisöstä. Kommunikaatiovaikeudet tai väärinymmärtämiset johtuvat siitä, että ollaan eri diskurssissa ja koettu sosiaalinen todellisuus näyttäytyy niissä erilaisina. Diskurssien ja etnografian avulla voin rekonstruoida myytit, joiden ymmärtäminen avaa näköalan yrittäjyyden taustalla olevaan elämäntapaan (kts. kuvio 2). Myyttisyyden taustan ymmärtäminen on tärkeä myös vastapuolen keskuudessa. Yrittäjyyden myytit ottavat haltuunsa yrittäjät, mutta ilman niiden ymmärtämistä esimerkiksi viranomaisten, konsulttien tai kouluttajien tuloksellinen työ on mahdotonta. Myytistä ei pyritä eroon, mutta on ymmärrettävä kenen elämämaailmasta on kysymys. Tutkimuksellisesti asettamalla vastakkain aikaisemman perheyrittäjyyden kirjallisuuden ja empiirisen aineiston sekä vertaamalla saatuja tuloksia, voidaan kritiikin avulla arvioida perheyrittäjyyden synty- ja muutosprosessia. Barthes kuvaa menetelmää osuvasti:

Teksti tarvitsee varjonsa. Tässä varjossa on *häivähdys* ideologiaa, *katkelma* representatiota, *kaistale* subjektia: kummituksia, valetaskuja, jälkiä, välttämättömiä pilvimuodostelmia: kumouksen tulee myös tuottaa oma valonhämynsä (Barthes 1993, 45).

Tedlockin mukaan sellainen kenttätöiden perinne, jossa nauhoitetaan keskusteluja, siirretään ne teksteiksi ja analysoidaan välineillä, jotka ovat käyttökelpoisia tuotettujen tekstien kuten kirjallisuuden, runojen, journalistiikan analysoinnissa, on verrattavissa salakuunteluun. Tutkija etsii motiiveja ja asenteita, jotka ovat vasta kirjoituspöydällä paljastettavissa tai rekonstruoitavissa. Tutkimuksen kohde saatetaan etäälle analyysin tuloksista niin, että informantit eivät enää itsekään tunnista itseään. Tosiasiassa nauhoituksen tekeminen on jo muuttanut kertomustilannetta, ja kertoja odottaa molemminpuolista osallistumista tilanteeseen. (Tedlock 1991, 237,286-287.) Tässä etnografian teoriaa noudattavassa ensimmäisessä vaiheessa syntyi raakaversio etnografiasta. Seuraavassa vaiheessa siirryin dialogisempaan tulkintaan, jossa haastateltavat antoivat kommenttinsa etnografiasta.

Swantzin perustelu havainnoinnin metodologiseen käyttöön on lähtökohdiltaan erilainen. Antropologin kokemus ihmisistä, jotka eivät ole tuttuja tutkimusmenetelmien kanssa, on, että he eivät esimerkiksi pysty vastaamaan kyselyyn, vaan tutkijan on juuri sen takia valittava osallistuva menetelmä ja havainnointi työvälineikseen muiden menetelmien rinnalla (Swantz 1986, 60). Tutkijan tehtäväksi tulee merkitä mahdollisimman tarkasti muistiin kentän tapahtumat, tilanteet ja paikat, jotta hän voi jälkepäin tulkinnasta löytää sen ymmärryksen, jonka menetelmien yhdistäminen tuottaa. Tällä ymmärryksellä ei välttämättä ole välitöntä käyttöarvoa informanteille yksilöinä, vaan se on yhteydessä kriittiseen kulttuurin kehityksen ja elämismaailman muutoksen tarkasteluun.

Keskustelun ja diskurssin analyysissä tärkeä erottelu tapahtuu toinenminä -systemissä, jossa "toinen" ei salli muokata itseään, vaan on aktiivinen ulkopuolinen subjekti-objekti. Näin haastattelussa toimii kaksi vierasta, kuitenkin suuntautuneina ulkomaailmaan omasta perspektiivistään nähden. Suhde edellyttää kahta persoonaa kokonaisvaltaisesti tunnustaen nykyhetken "toisen" ilman sosiaalisia rooleja. (Laine & Kuhmonen 1995, 69-72.) Swantzin haastattelussa tuli kuitenkin hyvin selville, kuinka tilannesidonnaista keskustelu on. Kertomukset ja todellisuuden tulkinnat vaihtelevat ja riippuvat joskus haastattelijan statuksesta, joskus kysymyksistä, joita haastattelijan odotetaan tekevän tai yleisöstä, joka puuhailee taustalla, mutta osallistuu kollektiivisesti tarkkailemalla tilannetta. (Swantz 1986, 61.) Samoja kokemuksia kirjaa Laura Aro kylätutkimuksessaan (Aro 1996): tutkimuksessa ollaan lähellä omaa kulttuuria, mutta dialoginen menetelmä auttaa esille "toisen", josta tutkijana saatan tehdä ainoastaan rooliini sidottuja tulkintoja.

Heuristinen lähestyminen saattaa yksittäiset kulttuurin tuotteet osaksi kokonaisuutta. Silloin tutkimuksen kohteeksi valitut problematisoinnit ovat kulttuurin historiassa riittävän pitkään vaikuttaneita, jotta erot tulevat ilmi. On kuunneltava puheen sävyjä, seurattava kertojan polkuja, nähtävä tekstin maailma edessään. Vertailumenetelmä on mahdollinen, mutta ei yksittäisten kulttuurituotteiden kautta, vaan sävyjen, juonen tai maailmankuvan tasolla. (Ted-

lock 1991, 266.) Tämän otteen mukaisesti tutkimukset, joissa useiden maiden yrittäjiä tai yrittäjyyden edellytyksiä vertaillaan keskenään, joutuvat lähinnä yhteiskunnallisen ja poliittisen tarkastelun kohteeksi sahayrityksen suhteen. Varsinaisesti yrittäjyksiä koskevat vertailut taustoittuvat ihmisten väliseksi kulttuuriseksi eroiksi. Erityisesti tutkimukseni lopussa pohdittaessa yrittäjien suhtautumista omistajuuteen ja siihen liittyneisiin rationaalisuuden oletuksiin, vertailumenetelmä on käsitettävä korkeammalla tyylin ja elämismaailman tasolla.

Kulttuurin analyysi keskittyy esimerkiksi kaskuihin ja pilapuheisiin, sankaritarinoihin, rituaaleihin tai seremonioihin. Niiden tarkoitus on yhdistää ihmisiä ja samalla osoittaa, mikä on sallittua, ihailtavaa tai halveksittavaa, epäaitoa. Analysoinnin tarkoitus on tuoda esille myyttejä, jotka ovat näiden tuotteiden taustalla (Deal & Kennedy 1982, 62-63). Myyttien ymmärtäminen auttaa ymmärtämään kulttuuria, koska niissä kulttuuri on sisään koodattuna erilaisina uskomuksina ja arvoina. Myytti on siten kulttuurituotteen perustelu. Organisaatiokulttuurin tutkimuksessa voi analysointi alkaa vaikkapa kokousrituaalien tarkastelusta. Suuremmissa organisaatioissa osa johtajista toimittaa tätä rituaalia suurimman osa työajastaan ja niille on suurempi merkitys organisaatioiden välisessä yhteistyössä kuin perinteisesti ajatellulla logiikalla (Broms & Gahmberg 1982, 39-40). Kokousrituaaleille on varattu tietyt tilat, jopa pöydän muoto ja tuolit viestivät rituaalin suorittajien statuksista. Kun eri ihmiset kokoontuvat samaan tilaan päivä toisensa jälkeen, heidän vakiintuneet paikkansa ja puheenvuoronsa viestivät kulttuuristen verkostojen rakenteista ja tehtävistä, joita kyseisessä kulttuurissa on (Deal & Kennedy 1982, 68-72, 85). Näin pelkistetty havainnointi saattaa tuoda esille tapoja, joita voidaan lähemmin analysoida puheenvuoroista ja pöytäkirjoista, tai myöhemmin samojen henkilöiden kesken tehdyistä haastatteluista.

Myytti on myös tarina, joka järjestää kokemuksen kertoen jotain suoraan merkityksestä – missä olemme, mistä tulemme tai minne olemme menossa. Sen johdosta myyttiin on suhtauduttava varauksella, kuinka tulkita tarina, jonka toinen on kertonut. Sama kokemus muuttuu toiseksi, kun se on jo kerran tulkittu myytin osaksi – siitä on tehty henkilökohtaisesti merkittävää. (Marcus 1998, 20.) Kollektiivisen identiteetin rakentaminen on myytin luomista, jossa liitytään osaksi kokonaisuutta. Siihen uskotaan, jotta hämmentävät ristiriitaisuudet ja arkipäivän konfliktit voitaisiin selittää ja ymmärtää. Sitä ei kuitenkaan omisteta henkilökohtaisesti. Myytti on vahvasti aikaan ja paikkaan sidoksissa, jotta se voisi toimia ohjeistuksena, kuinka tulee elää. Toisaalta myytti on ajallisesti taipuisa ja sen muotoutuminen jatkuva, jotta se kykenee viittaamaan kokemukseen, jotka ovat pohjana uskomuksillemme toisista ja tulevaisuudesta.

Myytin sisältönä voi olla myös kokemusten negatiiviset elementit, joten niiden ohjeistus antaa vihjeitä puolustukselle tai aggressioille. Myytin ydin on sangen pysyvää ja jatkuu yli sukupolvien, siten äkkinäiset kriisit eivät muuta yhdessä yössä ihmisen käyttäytymistä, vaan saattavat mielen kaaokseen. Myytit auttavat järjestämään elämän jälleen niin, että vaikka muutos tapahtuu, se on perusteltavissa ja ymmärrettävissä. Näin ollen tutkimuksessa on pyritty yhä enemmän paneutumaan suurien kertomusten avaamiseen. Uskonnot ja usko-

mukset suomalaisista kansakuntana ovat tällaisia kertomuksia, jossa yksilö liitetään osaksi suurta kokonaisuutta. Talouselämän pienempiä kertomuksia, ja usein nopeasti pirstoutuvia, ovat esimerkiksi osallisuudet suurissa yrityksissä kuten Nokia tai Posti, jolloin itse voi olla osana menestystä tai vaihtoehtoisesti taantuvaa yrityskuvaa. Tällaisesta oman identiteetin raaka-aineesta luopuminen tulee tuskalliseksi, jollei tilalle ole sijoittaa muuta. Muutoksen tutkimuksessa kertomusten avulla pyritään löytämään yleislinjoja, joita ihmiset noudattavat. Kertomukset eivät anna vastausta, millainen tulevaisuus on, vaan kuinka mennyttä käytetään joka päivä, sitä edes tunnistamatta. Näin myytti on keino ylittää aika, tai ainakin lausuttuna tekstinä esitetty ja nähty myytti on elävää hetkeä (Tedlock 1991, 5).

Myytin avaaminen aloitetaan ilmiön tasolta. Diskurssin analyysi tutkii, mihin kieltä käytetään. Lausumia ei käytetä aina yhtä tarkoituksenmukaisesti, joten jo niiden lingvistinen muoto on vihjeenä julkisen sisällön ja vuorovaikutteisen esittämisen, sosiaalisten suhteiden ja yksilöllisten asenteiden kuvaajina. Kieli sisältää tosiasiallista ja väitteenomaista informaatiota eli se on sanoma-orientoitunutta. Jotta moninaiset kulttuurivariaatiot olisivat ymmärrettävissä, ovat kielen sisältämät mytologiat ylläpitämässä arvojärjestelmiä ja välittämässä niitä edelleen. Erityisesti kirjoitettu teksti kehittyy tieteissä ja taiteissa laajaksi kulttuuriseksi tietämykseksi. Arkikielen käyttö painottuu keskusteluun ja sosiaaliseen ajan käyttöön. Sen ensisijaisena tarkoituksena ei ole tiedonvälitys, vaan paremminkin se vahvistaa yhteistä näkemystä ja uskomuksia maailmasta. (Brown 1984, 1-4.) Myytti luodaan yhteisöllisesti, ja vaikka nykyajan myytit näyttävät hyvin laajalle levinneiltä, niiden ydin on kuitenkin sitoutunut paikalliseen elämäntapomukseen. Työhön liittyviä myyttejä, kuten globalisoituminen, naisistuminen tai uusi työ, luodaan tarkoituksellisesti. Niissä näyttäytyy se ajattelu, joka leimaa nykyajan pintakerrosta ja tarkemmin tutkittaessa ankkuroituu vanhoihin asenteisiin ja arvoihin. Näin myytit kertovat, kuinka elämä maailma muuttuu ja miksi se muuttuu. Myös nykyajan ihmiset perustelevat myyttien avulla kulttuurista maailmaansa ja itseään sen osana. (Bradley, Erickson, Stephenson & Williams 2000, 2.)

Myytin analyysissä on tehtävänä määrittää moderni diskurssi ja perinteen jatkuvuus, eli tuore kokemuksellisuus ja kova traditio. Urban nimittää tätä polaaraisuutta kuumiksi valitusten litanioiksi ja kylmäksi myytin toistamisen viehätykseksi (Urban 2001, 30, 39). Myytin rakenne tekee mahdolliseksi ratkaista tämä analyttinen ongelma. Kokemuksellisuuden ongelman vastakohtana on järjellinen selitys, joka yhdistää kokonaisuuden johonkin keskivälille. Ihmiset rationalisoivat käsityksensä säännöillä, jotka esitetään rituaalisesti ikään kuin myytin merkityksinä. Näin syntyy mielikuva, jolla kuitenkin on historialliset rajoitteensa niin, että esimerkiksi globalisaatio, uusi talous tai naisten työelämään osallistuminen on ymmärrettävää ja luonnollista. Tällainen ymmärrys antaa henkistä voimaa arvioida, mitä tarvitaan ja mikä on kiinnostavaa. (Lévi-Strauss 1979, 8,17.) Swantz toteaa, että paralleelinen ulkoasu kiinnittää symbolit tapauskohtaiseen ja luonnolliseen merkitykseen, mutta dualistinen moraalinen osa on vaikeampaa tulkita, koska nämä lisämerkitykset eivät ole niin ilmeisiä.

Sen merkityksen ymmärtäminen avaa ymmärryksen yhteisöä läpäiseviin käsitteisiin ja käsitysten muutoksiin (Swantz 1986, 276).

Myytti semioottisen teorian mukaan on metakielen tasoa (Barthes 1994, 178), jolloin arkikielen merkitykset ovat myytin ”kielen” merkkejä. Kuvio 4 havainnollistaa Barthesin myytin teoriaa. Arkikielessä, ilmiasun tasolla, merkitykset syntyvät merkitsijän (1) ja merkittävän (2) liitosta. Kun *yrittäjän* (**merkitsijän**) puheessa toistuu sanontoja ja lausuntoja pitkistä työpäivistä, kiireestä tai mitä moninaisimmista käytännön tehtävistä, joita hän on työpäivänsä aikana suorittanut, se kaikki on tarkoitettu merkitsemään hänen osuuttaan perheyrietyksessä. **Merkittävänä** on tällöin se *hellittämättömyys*, jolla perheyrietystä johdetaan ja jolla siellä työskentelevä yrittäjä on saavuttanut tähänastisen asemansa. **Merkiksi** (3) muodostuu siten *kyvykkyys* toimia yrittäjänä ja hallita yritystä ennen, nyt ja tulevaisuudessa.

KUVIO 4 Myytti metakielen kaavion asussa (Barthes 1994, 178).

Barthes nimittää myyttiä kuitenkin toisen potenssin kielisysteemiksi (Barthes 1994, 178). Sisällön taso, eli moraalisen perustelun taso, liittyy ilmiasun tasoon merkin välityksellä. Muoto (I) on lainattu kokemuksellisuudesta ja konsepti (II) binäärinen operaattorina tulee ongelmasta, joka vaatii selitystä. Koska myyttillä on älyllinen ja tunneperäinen funktio, se on ymmärrettävissä kokonaisuutena kertomuksena, ei ainoastaan sanoina tai lausumina (Lévi-Strauss 1979, 22,45.) Kun diskurssissa kyvykkyys on koko rationaalinen merkitys, niin samaan aikaan myyttissä se kuuluu traditioon ikään kuin tyhjänä muotona, myyttisenä merkitsijänä. Diskursiivinen merkki on menettänyt arvonsa ja tarvitsee rinnalleen vastineen konseptista. Kovasta työpäivästä puhuva yrittäjä ilmaisee sen *tyyllillä, joka on soveliasta* juuri tässä perheessä tai tässä yrityksessä. Se on hyväksyttyä ja sosiaalisen ympäristön arvostamaa, jolloin se vastaa tavallaan toimivuutta. Näin tyyllillä myytin **konseptina** on monta **muotoa**. Se on havaittavissa nopea-

na päätöksentekona tai myöhäiseen iltaan jatkuvina työpäivinä. Konsepti on historiallinen osa myyttiä ja siten se voi kadota, kun aika kuluu. Elävällä myyttillä muodosta ja konseptista yhdistyy **merkityksellistäminen** (III). Kovasta päivästä puhuessaan yrittäjä merkityksellistää *menestymistään*. Näin myytin merkki on alibin kaltainen paikallinen termi, joka on perheyriksen kontekstissaan täynnä merkitystä, mutta muualle siirrettynä tyhjä, jopa negatiivisesti ymmärrettävissä. Tämä on myytin tarkoitus: se on merkityksellinen vain henkilölle, joka ymmärtää sen täyden käsitteen. Jos konsepti menettää historiallisen yhteyden, merkityksellisyys häviää aivan kuten motivaatio pitää yllä toimintaa. Konseptin häviäminen merkitsee myytin muuttumista pelkäsi tavaksi vailla todellista, motivoivaa perustelua. (Barthes 1994, 176-188.)

Myytissä esiintyvän konseptin/käsitteen Barthes on usein yhdistänyt tulkinnoissaan tyylin tai maun käsitteeksi. Suomalaiset sosiologit eivät ole löytäneet makuhierarkioita kuten esimerkiksi ranskalaiset ja arvioivat, että suomalainen kulttuuri on yhtenäistä ja melkein pä metsäläistä (Jokinen & Saaristo 2002, 65). Myyttiin yhdistetty tyylikäsite voidaan käsittää myös teemana, joka on yhdistettävissä henkilökohtaisiin ja alakulttuurisiin erottautumisiin siinä sosiaalisessa yhteisössä, jossa myytit ovat vallalla. Tyyli on kuitenkin sekä yhdistävä että erottava elementti, joten se on kulttuurin ja elämäntavan muutoksen tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä.

Myytti ei ole valhe eikä pelkkä symboli, vaan se on dynaaminen nykyisyys. Syntykertomuksena se otetaan vastaan ristiriitaisella tavalla totuutena ja samalla epätodellisena, ja toisen potenssin metodi tekee siitä samaan aikaan sekä luonnollisen että perustellun vaikutelman. Subjektiviisen kokemuksen ja järjen polaarisuus antavat rationaalisia selityksiä ihmisille, jotka ymmärtävät sen täyden merkityksellisyyden.

Suullisesti kerrotun oman tarinan kiinnittäminen sosiaaliseen, yhteisölliseen jatkumoon tapahtuu rituaalisessa tilanteessa, jotka vahvistavat myytin elinvoimaa ja valtaa. Kerrotun sisältö omakohtaistuu rinnasteilla ja toistolla, jossa aikaisempien polvien elämismaailman tulkinta nousee omien elämäkokemusten selittäjiksi. (Catani 1981, 212-213). Kerronta saa myyttisen muodon ja tarkoituksen, jonka tutkimus ei avaudu pelkällä tarinan tai diskurssin tulkinnalla, vaan se on ymmärrettävä yhteisön jatkuvuuden ja sen erikoisuuden kerrontana. *Rituaalisuus* vahvistaa sanomaa (Ricoeur 2000a, 104); toistuva ja sama muoto ja puhetapa tai esityspaikka, tilanne ja erityisyleisö erottautuvat keskustelusta tai kerronnasta, joka on jokapäiväistä ja hetkellistä. Koska myytti on pohjimmiltaan syntykertomus, se selittää juuri elämismaailman tärkeitä peruseriaatteita, suhteen laatua toisiin ihmisiin, työhön, käsitystä ajasta ennen ja jälkeen nykyhetken. (Catani 1981, 215-218). Myytin havaitsemiseen auttaa toisen antropologisen vakion, rituaalin, tunnistaminen, jota ihmiset suorittavat yhteisöistään tai kulttuurisista eroistaan riippumatta. Rituaalien erilaisuus riippuu niiden tarkoituksesta ja sosiaalisesta ryhmästä, jossa se toteutetaan. Rituaalille on ominaista niiden monimerkityksisyys, jolla ryhmä erottautuu muista yhteisöistä. Rituaalia suorittava viestii formaalilla ilmaisullaan muille osanottajille tai itselleen erilaisia tilojaan, siten vahvistaen ryhmätietoisuutta. Vaikka rituaali on performatiivista, se ei ole pelkkä ilmaisua, vaan todellista tekemistä. Siihen liite-

tään usein työn metafora. Kun perheen muut jäsenet havainnoivat yrittäjän työaikoja, he vakuuttuvat pitkän työpäivän merkityksellisyydestä koko perheyrittäjän menestymisen kannalta. Työaika-rituaalia toistaessaan yrittäjä samaistuu siihen myytiin, jonka kehitys on alkanut jo ennen hänen aikaansa.

Swantz erottaa rituaalisesti orientoituneen traditionaalisen yhteisön, joka hänen käsitteistöössään eroaa nykyaikaisesta yksilöorientaatiosta. Hän tarkastelee tutkimuksessaan yhteiskunnan nopeaa muutosvaihetta, jossa uudet myytit ja rituaalit eivät ole juurtuneet kollektiivisiksi tuotteiksi. Vanhoja rituaaleja käytetään tällöin terapeuttisina välineinä, joilla etsitään lohtua kaoottisiin kokemuksiin. Myytteihin ja rituaaleihin on adaptoitumassa uusissa kontakteissa kehittyneitä muotoja, jotka järjestävät yksilöiden aseman ja suhteet yhteisössään ja tämä kulttuurituotteille ominainen taipuisuus takaa, että valtajärjestelmät muotoutuvat uudelleen ilman yksilöiden välisiä konflikteja. Rituaaleihin osallistuminen on yhteistä, ei yksilöllistä, kuten seremoniallinen esiintyminen. (Swantz 1986, 362-367). Rituaalien analyysiä ehdotetaan kolmisuuntaiseksi: teoriaan liittyvien selitysten mukaisena, operationaaliseen toimintaan liittyvänä ja tilanteen luoman asenteen tulkitsevana menetelmänä (Swantz 1986, 58). Näin rituaalin kokemuksellisuus ja rationaalisuus on myytteihin liitettynä kulttuurinen kokonaisuus ja elämäntavan oleellinen selitys. Myytit ja symbolit syntyvät niille elämismaailman aloille, jotka ovat tulleet läpinäkyviksi ja joissa vastaavuuden logiikka yhdistää kosmologisen käsityksen olemisesta luonnolliseen nykyaikaan. Näin usein oma ruumis, talo ja kosmos yhdistetään kolmoisvastaavuudella symbolisesti identiteetiksi, joka yhdistää ihmisen maailmaansa. Rituaaleissa tämä myyttisyys tulee voiman merkitsemäksi ja se kertoo, kuinka ihmisen tulisi toimia. (Ricoeur 2000a, 106).

Perheyrittäjyyden keskeisin myytti liittyy siihen kannattavuudeksi kutsuttuun rationaalisuuteen (Schumpeter 1974, 157,169), jolla yrityksen jatkuvuus turvataan. Seuraavissa luvuissa tarkastelen myyttiä liiketalouden, perheen ja omistajuuden näkökulmista. Myytissä tämä hyötyajattelu on yhdistetty arkiikäytäntöihin, mutta myös ohjeisiin oikeasta ja väärästä. Tarkastelen myytin semioosia ymmärtääkseni perheyrittäjyyttä ja sitä kontekstia, jossa se syntyi ja muuttuu. Tässä keskeisenä on myytin dynamiikan tuntemus, jota selvitän BARTHESIN rakenteen, SWANTZIN muutoksen ja PEIRCEN tapojen synnyn mekanismin pohjalta. Toimijuuteen liittyvä RICOUERIN traaginen dimensio paikantaa tilanteisiin liittyvän perheyrittäjyyden kollektiivisen tilan toimijoiden suhteen.

Seuraavassa luvussa keskitytään siihen kontekstiin, joka on taustalla tässä tutkimuksessa ja henkilöihin, jotka ovat syntyneen perheyrittäjyyden keskiössä. Tätä tarkastellaan myytin taustalla olevana diskurssina, jossa tarina on kerrottu kulttuurinmuutoksen tutkimuksen ja mikrohistorian muodossa.

2 ARKIELÄMÄN MUUTOS

2.1 Kulttuurinmuutoksen tutkimus

Marcus kirjoittaa yhtiöiden, erityisesti suuryhtiöiden, tulevaisuutta käsittelevän kirjan esipuheessa, että tosiasioihin ja numeroihin orientoituneet yhtiöt ovat kääntymässä kohti todellista kulttuurista ydintään. Pienet kokeilevat yritykset ovat jo muuttuneet joustaviksi, muodoltaan ja sisällöltään refleksoiviksi, joissa arkipäivää koskettaa sosiaalisten toimintojen syvä tiedostaminen (Marcus 1998, 2). Suuryhtiöiden johtajat ovat huomanneet, että inhimillinen pääoma ei kuulu vain oppositioryhmille tai yhtiön arvostelijoille, vaan kulttuuristen raamien rakentaminen merkityksellistää yhtiön. Kulttuuria rakennetaan tietoisesti standardiantropologian hengessä, jossa ryhmien erottautuminen perustuu yhtiön symboleihin, sääntöihin ja etikettiin. Tällaisen yhtiön suurta kertomusta kirjoitetaan ulkopuolisen asiantuntijaryhmän avulla, ja siitä luettu tulevaisuus ohjaa päätöksentekoa ja sitoutumista samanlaisiin tunnuslukuihin ja hegemoniaan kuin aiemminkin. (Marcus 1998, 5.) Kulttuurin tietoinen manipuloiminen on tyypiltään konstruktionistisen muutoksentutkimuksen aluetta. Marcus tähden-tää juuri aikakauteen liittyvää muutosta, jossa monikansalliset ja paikalliset yhtiöt etsivät kulttuurista perustaansa ja rakentavat sille tietoisesti identiteettiään.

Muutokseen liitetään varsinkin sosiaalisen elämän tutkimuksessa nykyisyys. Vanha on yhteisöllistä, paikallista, tuttua, perinteistä ja ennen kaikkea tunnepitoista. Kun puhutaan menneestä, herätetään kaipausta johonkin, joka tältä hetkellä puuttuu. Uudessa uhkaa yksilöllistyminen, globalisaatio, vieras tai kaiken pysyvän katoaminen. Arvioidessaan muutosta kohti tulevaisuutta sosiologit Kimmo Jokinen ja Kimmo Saaristo ehdottavat, että kuvan selventämiseksi voidaan tarkastella vain joitakin valittuja kenttiä ja sellaisiksi he määrittelevät hyvinvointivaltion, tietoyhteiskunnan ja globalisaation (Jokinen & Saaristo 2002, 320.) Muutoksentutkimus näillä kentillä kytkeytyy erityisesti sodanjälkeisen ajan poliittisen ja taloudellisen rakenteen yhdistämisestä sosiaaliseen todellisuuteen. Jokinen ja Saaristo erottavat rakenteet ja tyypittelevät suomalaisen yhteiskunnan eri alueiksi, joissa muutos tapahtuu eriaikaisesti ja eri säännöillä.

Antropologisessa tutkimuksessa kulttuurien luokittelu tapahtuu erilaisten kulttuuripiirteiden avulla ja se on leimallista ns. konfiguratiiivisessa suuntauksessa, jota mm. Ruth Benedict (1949) edustaa. Sen mukaan kulttuurilla on oma ainutlaatuinen hahmonsä ja tämän hahmon määrittämät ohjeet suuntaavat yhteisön käyttäytymistä. Kulttuurinmuutosta voidaan tarkkailla tämän hahmon piirteiden muutoksena, eli niiden arvostusten muutoksena, jotka pitävät hahmoa ideaalina. Toisaalta kulttuuriekologinen tarkastelu nostaa esille ajatuksen kulttuurin ytimeistä, jossa luonnonympäristön hyödyntäminen ja teknistaloudelliset muodot määräävät kulttuurin muotoutumista. Ympäristön mahdollistava vaikutus on suora joillekin kulttuurin piirteille kuten teknologialle ja taloudelle ja toisille taas epäsuora, kuten poliittisille ja sosiaalisille instituutioille. Sellaiset konstruoidut todellisuudet kuten työaika ja vapaa-aika ovat toisessa ääripäässä tuskin olleenkaan riippuvia luonnosta tai ympäristöstä. (Jochim 1981, 7.) Kulttuurin dynamiikan tutkimus johtaakin erityisesti ongelmien ratkaisussa käytettyjen päätösten ja ratkaisujen tunnistamiseen sekä niiden sisäistämisen logiikan ja etujen tavoittelun ymmärtämiseen. Tähän kuuluu tehokkuuden, pitkäkestön vaikutuksen ja sitä sivuavien ratkaisujen, latenttien funktion, arviointi. (Jochim 1981, 9.)

Ari Lappalainen (1998, 382) osoittaa, että kulttuurin ydintä kuvaa epävarmuus ympäristön hallinnasta ja pitemmän aikavälin muutoksesta. Erityisesti hänen tarkastelemaansa kalastuskulttuuriin liittyy ainutlaatuisia käyttäytymismuotoja, jotka johtuvat vesielementin ennakoimisesta ja saaliin sijainnin ennustamisesta. Tähän pyritään vastaamaan teknologian kehittämisellä, mutta myös symbolisella tasolla, jossa kulttuurisella ja sosiaalisella organisoitumisella on kehittynyt suomalaisille tyypillinen ammatillisuus. Tämä analyysi on auttanut ymmärtämään suomalaista kalastusyrittäjyyttä ja sen integroitumista markkinoille.

Taloussuhdanteet tai globalisaatio aiheuttavat samoja epävarmuuden tiloja muuhunkin yrittäjyyteen. Tämä vaikuttaa kulttuurin henkiseen ja sosiaaliseen ilmaperiin ja mikäli riski koetaan hallitsemattomaksi, se ehkäisee ennakolta ammattimaiseen elinkeinon harjoittamiseen ryhtymistä. Kulttuurinmuutos ei siten ole riippuvainen yksittäisten resurssien muutoksesta, vaan myös näiden keskinäisten suhteiden muuttumisesta, muutoksen dynamiikasta. Epävarmuus kulminoituu erityisesti tiedollisten resurssien käytössä. Yrittäjyyden kokemukseen nojautuessa tietoa yhdistellään luovasti ja toisaalta innovaatioita kehitetään epävarmuuden minimoimiseksi. Kulttuuriin sisällymätön tuntematon elementti aiheuttaa jännitteen, joka vaatii jatkuvaa tarkkailua ja uusiutumista. Tiedollinen orientoituminen säilyy, vaikka yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa murrosvaiheissa muiden resurssien keskinäiset suhteet vaihtuvat ja johtavat ympäristön ja strategioiden muutokseen. Yhteiskunnan ja paikallisen yhteisön visio tulevaisuudesta merkitsee yksilön tasolla arviointinormin asettamista omille suunnitelmille.

Lappalainen on ottanut näille tekijöille alakäsitteiksi kilpailun ja luonnon kantokyvyn. Koska kalastusyrittäjyys on välittömässä yhteydessä luontoon, nämä käsitteet hallitsevat sosiaalisia ja taloudellisia resursseja ja niihin liittyviä strategioita, jotka palautuvat jälleen tiedolliseen hallintaan. Adaptiivinen dy-

namiikka tulee esille juuri suhtautumisessa riskeihin ja siinä yhteydessä avautuviin valintatilanteisiin. Kun ympäristön hallinta, tieto ja tekniikka ovat antaneet lisää mahdollisuuksia, on sosiaalinen ja taloudellinen resurssi rajannut reunaehdoja. Tietoon orientoituminen vaikuttaa dynamiikkaan, ja epävarmuus on pitkällä aikavälillä saattanut innovaatiot ongelmallisiksi. Strategiaketjut toimivat vain tilanteeseen sidottuina suurina kokonaisuuksina, ja kun tavoitellaan näköpiirissä olevaa hyötyä, joudutaan turvautumaan käsitteelliseen ytimeen ja luomaan strategiat näiden perusteella. (Lappalainen 1998, 384-385.) Lappalaisen analyysi on johdattanut käyttämään kulttuurin analyysissäni paitsi mallintamismenetelmiä myös niitä kulttuurin peruselementtejä, joilla arkielämä nivoutuu suurempaan elämäntähtäykseen. Käyttämäni myytilä analysointi on tiedollisten resurssien, kulttuurisen tietämyksen, käsittelyä, jonka avulla kulttuurin ytimeen syntyvää muutosta operationalisoidaan.

Sosiologit Daniel Bertaux ja Isabelle Bertaux-Wiame (1981) antavat strukturalistisen näkökulman perheyrittäjyyden synnyn ja kehityksen tutkimukseen. He johtavat muutoksetutkimuksen perheen piiriin ja lähestyvät sitä sosiaalisen mobiliteetin käsitteellä. Koska kyse on muutoksesta, analyysi on vertaileva sekä ajallisesti historian suhteen että suhteessa sosiaaliseen ympäristöön. Tällaisesta teorettisesta mallista seuraa, että sulkeutunut perheyhteisö ei ole muutoksessa mukana, mutta avoin perhesysteemi sallii muutosta stimuloivan palautteen käsittelyn. Perheen ja suvun jäsenten ammatillinen erilaistuminen eri ikäpolvissa, sisäiset ja ulkoiset tekijät, pienetkin alullepanevat erot resursseissa, paikallinen ympäristö ja perheen mikroilmasto vaikuttavat siihen, millaisia valintoja jälkeläiset tulevat tekemään omaa elämäänsä viitoittaessaan. Näiden todennäköisyyden, mahdollisuuden ja mahdottomuuden arviointi jää tutkimuksen tehtäväksi. (Bertaux & Thompson 1997, 66.) Rakenteiden avulla kartoitetut muuttajat muodostavat sarjan saavutettavissa olevia kohtaloita. Ne ovat erialaisia jokaisella sukupolvella, joten pelkästään individualistiset muuttajat eivät riitä sarjan muodostumiseen. Maata perivä talonpoika ei ole sama 1900-luvun alussa ja lopussa, joten näin ei todennäköisesti ole yrittäjäkään. Sosiokulttuurisina muuttujina voidaan silloin erottaa tekniikkaan, vaihdantaan, maineeseen tai kulutukseen liittyviä tekijöitä ja niiden ilmaisuja eri sukupolvien elämässä. Niiden ulottuminen materiaalsen ja symbolisen maailman alueille antaa rakenteille edellytykset uusiutumiseen. Kun materiaalsen pääoman voi menettää, se on mahdollista koota jälleen jäljellä olevien tiedollisten resurssien avulla. Tämä antaa väljyyttä antautua muutoksille. Vaikka tutkimuskohde on vanha ja toimiala näyttää monoliittiselta, kuten tässä tutkimuksessa puunjalostusala tai Bertaux ja Bertaux-Wiamen tutkimuksessa ranskanleiväntuotanto, myynti ja kaupanteko merkitsevät kuitenkin juuri päinvastaista. Ympäristömuutos vaikuttaa jokaiseen yhteistyösopimukseen, joten analyysityövälineeksi sopii aika, jossa rakenteelliset muutoksenhetket tapahtuvat. Ne yhdessä perheen ja yksilön avaintapahtumien kanssa määräävät lopullisen mahdollisuuksien sarjan. (Bertaux & Thompson 1997, 76-80.)

Suvun ja perheen rakenteeseen kuuluu länsimaisen käytännön mukaan, että se uusiutuu jokaisen avioliiton kautta. Sukuun astuu silloin vieras. Vaikka perheyrittäjyyden tutkimus keskittyy työntekoon, on solmitussa liitossa läsnä

uusi sosiaalisen verkoston alku. Perheen sisäinen ilmapiiri voi olla painottunut joko isän tai äidin suvun kautta. Yrityksen sisältä näkymättömänä pysyvä puoliso saattaa olla sukupolvenvaihdoksen todellinen määräävä tekijä. Näin avio- puolison valinta on yhä keskeisessä strategisessa asemassa myös yrityksen materiaalisena maailman kehityksessä pitkän keston prosessina. (Bertaux & Thompson 1997, 90.) Sen kuluessa opetellaan mukautumista ja sopeutumista.

Adaptio on mukautumista ja siten osoittaa systeemiteorian mukaisesti ulkopuolisten vaikutusten aiheuttamaa järkkymistä, jota systeemissä korjataan tasapainon säilyttämiseksi. Tämä on funktionaalinen selitys muutokselle. Adaptaatio saattaa kuitenkin tulla myös jäljessä, jolloin funktionaalinen selitys ei näytä toimivan, koska kulttuuriset alueet sopeutuvat eri tahdissa. Kulttuurin sisältämät kognitiiviset tasot saavuttavat adaption hitaasti, ja tällöin merkitysten kiinnittyminen käytäntöihin ja normeihin on vielä kesken ympärillä olevan todellisuuden muuttuessa. Adaptio on arkielämän kulttuurissa yhdistämisen alue, jossa uutuudet istutetaan järkevästi todellisuudeksi menneen ja nykyisen välille. Adaptio on siten systeemien kilpailua resursseista, joita muokataan dynamiikan periaatteen mukaisesti uudeksi kulttuuriksi systeemin säilyttämiseksi evolutiivisessa kehityksessä. (Suojanen 1999, 100.) Kun kilpailtavat resurssit ovat suhteellisen korkealla abstraktion tasolla, syntyy erilaisuutta ja uusia muotoja, josta esimerkkinä Matti Sarmelan yhä ajankohtaisia ajatuksia tietoyhteiskuntaan siirtymisestä:

Tieto tapahtuma-ajoina kuuluu tärkeimpiin käyttötietoihin, sen avulla kulttuuri-ihminen pystyy jäsentämään ympäristönsä, hallitsemaan itseään koskevat asiat ja toimimaan aikatauluihin sidotussa todellisuudessa. Nykyaikainen ihminen syntyy ja kasvaa määräaikayhteiskuntaan, jossa tarkoin jäsenelty ajankäyttö jo kuuluu perheen jokapäiväiseen elämään. Täsmennytyt ajankäyttö on muodostunut jonkinlaiseksi kulttuurin kehittyneisyyden ja tehokkuuden mittariksi ja sivilisaation tunnukseksi. Vapaa-aika on ihmiselle itselle kuuluvaa aikaa, josta on tullut hyödyke ja kulluttamiselle omistettu laadun mitta. Kaikissa teollistuneissa maissa päivittäinen ajankäyttö on hyvin samanlaista: kaupungistuva ihminen käyttää yhä vähemmän aikaa sosiaalisten kontaktien hoitamiseen verrattuna kyläyhteisössä asuviin ihmisiin. Kaupunkiyhteisössä ei ole enää aikaa spontaaniin kanssakäymiseen ja määräaikaisperinteen, kuten juhlien ja yhteistoiminnan, muodot ovat muuttuneet ideologiaryhmien tilaisuuksiksi. (Sarmela 1984, 131–138.)

Kun ajankäyttö nousee merkitykselliseksi todellisuudeksi, on tapahtunut adaptoitumista kognitiivisella tasolla ja koko yhteiskunta on tehnyt ajasta keskeisen muuttujan. Sen vaikutuksesta työ- ja vapaa-aika saavat uudet ulottuvuudet, ja niihin kiinnitetään merkityksiä ja tapoja, joita aiemmin ei ollut. Ajatus on lähellä kulttuurin nousu- ja tuho teoriaa, mutta kun muutos lävistää koko sosiaaliskulttuurisen todellisuuden myös yhteiskuntatasolla se sopii evoluutionäkökulmaan. Kun muutosta ei tapahdu jossakin osasysteemissä, on sen sisältämän kulttuurin sulkeuduttava täysin endogeeniseksi, jolloin systeemi ei pysty käsittelemään ulkopuolella tapahtuvaa muutosta ohjaamaan oman kulttuurin muuttumiseksi. Ennen pitkää kulttuuri ja systeemi tuhoutuu. Vaihtoehtoisesti muutos tapahtuu konfliktinomaisesti, jolloin adaptaatiota ei tapahdu ja systeemi joutuu muuttumaan kaikilta osiltaan. Perheyrittäjien osalta tämä on havaittavissa yritys-

ten erilaisessa tavassa kohdata ulkopuolinen ympäristö. Avoin tai suljettu perhe ja yritys toimivat systeemianalogiassa toisistaan poikkeavalla tavalla.

Toinen mahdollisuus on tarkastella systeemiä kyberneettisesti, jolloin muutos ei sinällään tapahdu systeemissä, vaan systeemi prosessoi erilaisia impulsseja tavoitteena systeemin tasapaino. Tämä on samanlainen lähtökohtaolettamus kuin yksilön kohdalla olisi tavoitteena onnellinen elämä. Kyberneettisesti adaptiivisen systeemin katsotaan olevan tavoitteellinen ja sillä on palautteenantokytkentä. Negatiivisen palautteen saatuaan systeemi pystyy itsesäätelyn avulla pysymään vakaana. Se siis vaimentaa prosessia takaisin tasapainoon. Positiivinen palaute toimii kiihdyttävästi, systeemin tavoite ei pysy vakaana, vaan järjestelmä hajoaa ja rakentuu uudelleen itseorganisoitumisen kautta. Tässä teoriassa kulttuurinmuutos on tapahtunut systeemin ulkopuolelta tapahtuvan palautteen johdosta tai systeemin sisäisen järjestyksen muuttuessa. Kulttuurintutkijan olisi ratkaistava, missä vaiheessa systeemi on kunakin aikana. Itseorganisoituminen on systeemin syvällistä muutosta. (Pennanen 1985, 32.) Sukupolvenvaihdostilanteessa, joka käynnistyy esimerkiksi yrittäjän yllättävän kuoleman johdosta, tapahtuu uudestaan organisoituminen ja muutostarpeet nousevat esiin.

Adaptiivisen systeemin tutkiminen selkeyttää asetelmaa, jossa pyritään etsimään ja oppimaan yhteyksiä yrityksen sisällä ja ympäristössä. Jotta yrittämisen ajattelumaailmaan pääsee sisälle, on hyvä olla systemaattinen malli (Arbnor & Bjerke 1977, 298), jolla voi kontrolloidusti luoda pohjan sille, mitä todella tapahtuu. Analysointia ei kuitenkaan jätetä ainoastaan systeemin kuvailun ja syy-seuraussuhteiden arvioinnille, vaan se on valmistelevana pohjana diskurssien analysointiin ja myyttien semioottiselle rekonstruoinnille.

Tärkeä tutkimuksellinen asenne on näkemys käyttäytymisen mallinnuksesta. Refleksiivisen käyttäytymisen teoria yhdistää ihmisten käyttäytymisen luonnollisella tavalla luontoon, jossa painotetaan toistuvan edellä olevan tapahtuman aiheuttamaa oppimista ja käyttäytymisen vahvistamista. Käyttäytyminen voi myös olla spontaania seurausta jostain tapahtumasta, toiminnallista käyttäytymistä, joka vahvistuu tai heikentyy siitä tulleen palautteen takia. Näin määritelty toiminnallinen käyttäytyminen on tarkoituksenmukaista, ja sen perustelut johtuvat olosuhteista. Jos kone toimii, kun sitä on muutaman kerran potkaistu, niin seuraavan pysähdyksen jälkeen sitä todennäköisesti jälleen potkaistaan. Sama ilmiö näkyy päätöksentekoteorioiden malleissa. Menestyksellinen päätösmalli esimerkiksi meno-tuloteoriassa tai peliteoriassa johtaa niiden mukaisiin kannattavuussuosituksiin ja mallien adaptaatioon laajemminkin. (Jochim 1981, 22-23.)

Toiminnallista käyttäytymistä noudattavan selitysmallin avulla pyritään välttämään deterministinen refleksiin perustuvan syy-seuraussuhteen vinoutuma. Sen sijaan oletetaan, että mitä tahansa palautetta saattaa seurata tai ei seuraa vahvistus, suoraan tai epäsäännöllisesti kuten esimerkiksi väittämä: globalisaatiossa suuret yritykset voittavat. Sellaisten jaksottaisten tai säännöttömien vahvistusten etsiminen on analyysin tärkeä tehtävä. Vahvistuksen täytyy seurata käyttäytymistä sitä lujittaakseen, mutta sen ei tarvitse johtaa tiettyyn käyttäytymiseen. Mytologisoitu käyttäytyminen on opittua ja tutkijana etsin niitä linkkejä, jotka yhdistävät käyttäytymisen ja sen vahvistajan. Semioosissa

vahvistus saadaan vertaamalla uutta havaintoa entiseen ja sen avulla uusi asemoidaan entisten merkkien maailmaan ja edelleen mytologisoinnissa merkki-maailman merkitykset merkityksellistyvät elämismaailmaksi.

Agnes Hellerin (1984) pragmatismia seuraten arkielämä ja sen tutkimus on problemaattista, koska siinä kaksi kategoriaa kohtaa joka tilanteessa: käsitteellistäminen tavallisen arjen ja toisaalta teoreettisen abstraktion tasolla. Arjessa toimiva ihminen objektoi itseään monella tavalla. Hän muotoilee oman maailmansa välittömään ympäristöön ja tällä tavalla myös itseään. Pinnalta näyttää, että ihminen kasvaa valmiiksi tehdyssä maailmassa, johon hän sopeutuu oppimalla sen vaatimuksiin, mutta todellisuudessa oppimista ei tapahdu ainoastaan vanhemmilta lapsille, vaan lapset tulevat opettamaan myös omia lapsiaan. Siten aikuisena ihminen edustaa yhtä hyvin niitä, jotka ovat häntä opettaneet, ja oppimista tapahtuu kaikessa, mitä hän kokee. Reaktiossa tapahtuu objektiointiprosessi, jossa välitön ympäristö on läsnä ja joka suhteutetaan kokemuksiin. (Heller 1984, 6.)

Kulttuurinmuutokseen liittyy se motivaatio, jolla toimijat uudistavat persoonansa ja elämismaailmansa kokonaisuutena. Vaikka arkielämä onkin yksilöllisten uudistumisprosessin tekijöiden kokonaisuus, se ei automaattisesti merkitse sitä, että yksilö voi uudelleen muotoilla yhteiskuntaa omalla muutoksellaan. Uudistumisprosessi on mahdollinen, jos yhteiskunta tukee sitä saattaen uudistumisen perusteiden käyttökelpoisuuden toimijoiden testattavaksi. Arkielämä on konkreettista sosiaalisilta vaatimuksiltaan, asioiltaan, joita tehdään tai käytetään, ja instituutioiltaan, joihin se on organisoitunut. Niinpä tuloksena on historian määrittämä henkilö konkreettissa maailmassa, eli yleistäen ihmisen täytyy oppia käyttämään konkreettista maailmaa hyväkseen olipa se kuinka monimutkainen tai vaihteleva hyvänsä. Ihmisellä on ympäristön olosuhteiden mukaisesti kyky vaihtaa vaihdetta (Heller 1984, 5), milloin se on tarpeellista.

Heller jakaa ihmisen persoona-käsitteen avulla kahteen kategoriaan, nimittäin erityisyyteen ja yksilöllisyyteen. Erityisyyteen liittyy luonto, eli se ajankohta ja maailmantilanne, johon persoona sattuu syntymään, erityisyyden yleistettävyyden, joka tapahtuu kielen ja työn avulla sekä erityisyyden motivaatio. (Heller 1984, 10.) Erityisyyden puolustaminen on koko persoonan puolustamista ja siinä samassa koko sen yhteisön, jonka jäsenenä sattuu olemaan. Näin rationalisoidaan puolustus, ei ainoastaan menneisyyden avulla, vaan myös tulevaisuuteen sovitettuna ja perustellen, kuinka siinä aiotaan toimia. (Heller 1984, 14.) Näin, ikään kuin rationalisoimalla, etäännytetään arkipäivä ja siirrytään me-todellisuuteen. Tämä käyttäytyminen on mukana erityisesti yrityksen omistamisen tulkinnoissa.

Persoonan yksilöllisyys on kehittymisen tulosta. Eri-ikäisillä tämä ”minusta tulee” saa erilaisia konkreettisia muotoja, mutta ei tule koskaan valmiiksi. Näin ollen, Hellerin mukaan, poimimalla yksittäisiä persoonia ikään kuin näytteiksi ei voida sanoa mitään yleistettävää yhteisöstä tai yhteiskunnasta. Mutta kun tarkastelemme sen sijaan ihmisiä ja heidän kehittymismahdollisuuksiaan ja arvoisältöjään, voimme sanoa, millaisessa yhteisössä he elävät (Heller 1984, 16). Yksilöllisyyden kehitys on aitoa, ja arkielämä antaa sille tietoisin prosessin, jonka tuloksena ihminen löytää paikkansa maailmassa. Arkielämässä persoonan toimintaan

liittyy luottamusta tai uskomuksia, mutta ei sokeaa uskoa. Koska yhteisön rakenteet ja valmiit tapajärjestelmät ovat sisäistyneitä, hän myös tietää miksi ja milloin voi toimia yleisesti hyväksytyjä yksittäisiä normeja vastaan. (Heller 1984, 260.) Näin hänellä on suhteellinen vapaus ja hän joutuu alinomaan kysymään, kuinka minun pitäisi elää. Yksilöllisyys näyttäytyy arvoissa ja erityisesti moraalissa. Siinä kehittynyt tietoisuus voidaan kokea onnena ja elämän täyttymyksenä. Persoonan elämä "meitä" varten ja me-suhteessa on täyttymystä sosiaalisesti. Se voidaan kokea jakamisena arkielämän tapahtumissa, mutta myös tarpeettomuutena. (Heller 1984, 266.) Perheyrityksessä, jossa sukupolvenvaihdos on tulossa ajankohtaiseksi, on jatkajan löytyminen perhepiiristä mahdollista, mikäli persoonaan on voinut liittää positiivisia yrittäjyyden kokemuksia.

Mielekkäässä ja täyttymyksellisessä elämässä tietoisuuden roolina on elämän johtaminen valitun arvohierarkian mukaisesti jatkuvasti laajentaen, opastaen yksilöä vastoinkäymisistä uusiin haasteisiin, tarkoituksenmukaisin elämän ja persoonan uudistuksin yhdistyneenä persoonallisuuden huolenpitoon ja yhtenäisyyteen. Tämä elämän haltuunotto säätelee itse-uudistumista arkielämää varten, jossa me-suhde saa paikkansa. (Heller 1984, 268.) Näin Hellerin pragmatismi muistuttaa rakenteen ja systeemin rajoittuneisuudesta ilman toimijan niihin tuomaa motivaatiota muutokseen.

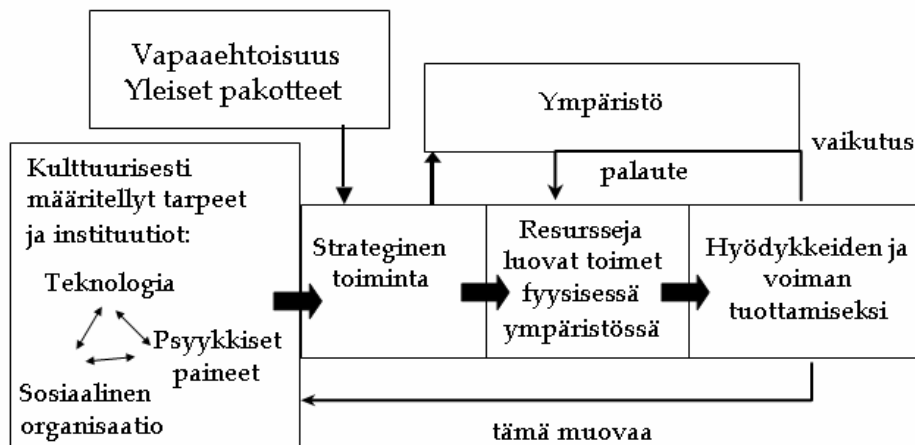
Tarkastelen seuraavassa tarkemmin systeemiorientaation mukaisesti perheyritystä ja suhteutan sen yrittäjyyden konstruktionistisen ja strukturaalisen suuntauksen mukaiseen aiempaan tutkimukseen. Näin adaptaatio on se yhdistävä käsitteistämisen malli, joka johdattaa ajattelua.

2.1.1 Adaptiivinen ja dynaaminen vuorovaikutusmalli

Perheyrittäjyyttä tarkastellessa voidaan sekä perhe, yritys että markkinat ymmärtää systeemeiksi, joissa persoonat ovat toimijoita, ei pelkkiä reaktiivisia resursseja. Arbnor ja Bjerke nimittävät systeemimallia joko strukturaaliseksi tai prosessuaaliseksi. Kun huomioidaan, että kyseessä on avoin adaptiivinen systeemi, he kääntyvät struktuurin kannalle (Arbnor & Bjerke 1977, 298). Molemmat ehdot täyttyvät jos vielä lisätään, että analyysi perustuu funktionaaliseen periaatteeseen, joka tuo esille systeemin mukautumiskyvyn perustelut. Systeemin kuvauksessa ovat tärkeitä sen kokonaiskuva, sen toimivuus joka tilanteessa ja kuitenkin monimutkaisuus, sekä suhteiden painotus ennen ominaisuuksia. Adaptaatiolla tarkoitetaan niitä reaktioita, joita tapahtuu systeemin sisällä, kun olosuhteet systeemin ulkopuolella muuttuvat. Adaptaatiolla siis pyritään parantamaan systeemin asemaa (Arbnor & Bjerke 1977, 303-304.) ja sitä voidaan kuvata nimenomaan perheyrittäjyyden suhteellisen sopivuuden tai seuraavalle sukupolvelle siirretyn perinnön avulla (Jochim 1981, 13).

Vuorovaikutusta kuvaava malli (kuvio 5) on systeemi, jossa resurssit ohjataan strategioiden avulla tuottamaan voimaa, joka käytetään edelleen resurssien ja uuden teknologian avulla ylläpitämään ja kehittämään systeemiä. Käytetyt voimavarat ovat vapaaehtoisia ja säilyvät systeemin käytössä, jos systeemi muuten tyydyttää panoksen asettajia. Voiman ja tuotteiden piiriin kuuluu myös valta ja statukset, jotka legitimoivat uusien kulttuuristen tarpeiden ja resurssien

muovaamista. Avoimen dynaamisen systeemin yhteys ympäristöön tapahtuu vaihdannan, innovaatioiden, kopioinnin, systeemien välisten sääntöjen jne. kautta. Systeemin kuvaus antaa tietoa sen sisäisestä mentaalista tilasta. Avoimen systeemin toimijat, persoonat, tekevät myös tulkintoja ja johtopäätöksiä ja tämän palautteen takia saattavat siirtyä toisiin systeemeihin. Systemi on avoin ja muuntaa ulkoapäin tulevan tiedon avulla omia piirteitään ja toimintafunktiotaan. Sen alku ja lähtökohta saattaa olla toinen kuin tämänhetkisen systeemin tila. Näin muutoksen tutkimuksessa on tärkeä ottaa huomioon ympäristö, josta vapaaehtoisuus ja pakotteet suuntautuvat systeemiin. Näiden läsnäolo on tärkeä liityntä koko systeemin olemassaololle, koska ne edustavat sitä osaa ympäristöstä, johon systemi ei varsinaisesti suuntaa strategista toimintaa. Ympäristöön suunnattu strategia on nähty mallin avulla suhteellisen suoraksi toiminnaksi, joten välillisesti systeemin ulkopuolisiin asenteisiin, lakeihin tai säädöksiin vaikuttaminen ei ole systeemin toimintastrategiaa. Tätä systeemin sopivuutta ja elinvoimaisuutta kutsutaan seuraavassa niche-systemiksi.

KUVIO 5 Adaptiivinen ja dynaaminen vuorovaikutusmalli Bennettin ja Pennasen pohjalta (Bennett 1976, 165; Pennanen 1997, 313), joka kuvaa niche-systemiä yleisellä tasolla.

Kulttuuriseksi malli (kuvio 5) soveltuu, kun otetaan käyttöön peruskategorioina:

- ajattelu: ajattelumallit ja -säännöt, jotka toimivat systeemin kokemuksena. Niistä esimerkkinä asenteet, logiikka tai ennako-oletukset.
- ihmisten välinen toiminta: ryhmät ja niiden suhteet. Esimerkiksi konsensus, yksilöllisyys, vaihdanta tai tunteet.
- adaptaatio: yksilön tai ryhmän toimintamallien ja sääntöjen muokkaus, jotta päämäärät tai tasapaino saavutetaan. Esimerkiksi mukauttaminen, adaptiivinen dynamiikka, adaptiivinen strategia, saavutus, kompromissi, kopiointi tai täyttymys.

Adaptiivisuus merkitsee, että tuotokset ovat päätösten ja valintojen empiiristä seurausta, ei systeemin toiminnan väistämätöntä tulosta. Tämän lisäksi niche-systemiä voidaan arvioida budjettien avulla, jolloin huomioidaan myös muut

kuin rahalla mitatut tuotokset. Materiaalit, omaisuus, aika tai tieto on tärkeitä resursseja, jotka johtavat nichessä tapahtuvan toiminnanvirran jakeluun, kilpailuun tai sosiaalis-poliittisiin rajoituksiin. Talouden tutkimus on siten päätöksenteon, resurssien budjetoinnin, teknisten ja sosiaalisten tekijöiden ja toimijoiden päämäärien tutkimusta. (Jochim 1981, 11.) Esimerkiksi kasvun tavoittelu ei ole itsestään selvä tavoite, jos toimijat pyrkivät tyydyttävään tulokseen ja turvaamaan toimintansa mahdollisimman monissa muuttuvissa olosuhteissa. Toisaalta kasvun tavoittelu saattaa olla sosiaalisen nousun takia tai kilpailuaseman säilyttämisen takia tavoiteltavaa ja vaatii siten kulloistenkin olosuhteiden empiiristä tutkimista. (Jochim 1981, 12.)

Nisch-systeemi (Tuomi-Nikulan käyttämänä) koostuu ihmisten käyttämistä resursseista, joista tärkein tutkimuksen kohde on ollut luonnonresurssi, jota peruselinkeinonharjoittajat ovat hyödyntäneet. Resurssit voivat olla taloudellisia kuten omistukseen tai osaamiseen liittyviä, teknisiä kuten esineiden ja innovaatioiden tuottamiseen liittyviä, tai sosiaalisia ja rakenteellisia kuten organisaatiot. Ne voivat olla ammatteja tai työvoimaa, eli perinneresursseja, joihin on sisään koodattuna säännöt, kuinka resurssit ja pääomat siirtyvät sukupolvelta toiselle. Resurssit eivät ole pysyviä ja ne saavat erilaisia painotuksia eri aikoina. Nisch-systeemiin kuuluminen voi olla vapaaehtoista ja siinä valinta on hyötynäkökohtaan liittyvä. Siihen liittyy lisäksi yksilön toimeentulo, kilpailu ja nischen kantokyky eli enimmäiskoko toimijoita, jonka yksi alue pystyy tyydyttämään. Aika indikoi nischen laajenemista, koska tehokkuus ja kasvu pystyvät tyydyttämään laajempaa toimijoiden joukkoa. (Tuomi-Nikula 1985, 48-52.) Kutsun myöhemmin tätä systeemiä kulttuuriseksi lokeroksi, erottaakseni sen markkinaniche tai markkinarako käsitteestä.

Resurssien määrittely ei ole aivan yksiselitteistä, koska kategoriat riippuvat tutkijoiden tutkimusotteesta ja tutkimusongelmista. Niinpä esimerkiksi struktuurallisesti mobiliteettiin liittyviksi resursseiksi kuuluvat teknis-taloudelliset, kulttuuris-tiedolliset, sosio-verkostolliset, paikkaan liittyvät sosio-spatiaaliset, etnis-kansalliset jne. varat (Bertaux & Thompson 1997, 64). Resurssien määrittelyssä lomittuvat sekä funktionaalisen syy-seuraus- ja hyötyfunktion resurssikäsitys että symbolisen käsiteanalyttisen subjekti-objektiresurssin lähestymistavat. Näin perheyrittäjäsystemiä tarkastellessa tulevat resursseina vaihtelevaan esimerkiksi luonnon resurssia lähellä oleva puuraaka-aine tai itse yrittäjä tiedollisten resurssien omaajana. Niitä ei systemaattisesti nimetä tai yksilöidä vaan pidetään tyypiltään resursseina tarkasteltaessa systeemiä eri näkökulmista.

Kun näkökulmana on lokeron sijainti, tullaan Barthin esittämään niche-analogiaan. Tämä viittaa yhteisöihin ja talousinstituutioihin, jotka ovat erikoistuneet ammatillisesti ja menestyksekkäästi. Erikoistuneet ryhmät käyttävät marginaaliresursseja ja kilpailevat sopeutumalla tai dominoimalla. Klassinen esimerkki kulttuurisesta lokerosta on Fijillä tapahtunut kulttuuri-sosiaalinen muutos. Clammer (1976, 175-202) analysoi 1800-luvulla alkanutta kontaktia eurooppalaisen kulttuurin kanssa, jonka lähettiläinä olivat lähetyssaarnaajat ja myöhemmin kolonialistit kauppakompaniat. Polynesiassa sijaitsevat saaret olivat kulttuurisilta käytännöiltään varsin toisistaan poikkeavia ja niissä tapahtunut opetus ja vieraaseen uskuntoon liittyvän ideologian vastaanotto, adaptaatio ja transformaatio

olivat kussakin erilaista, joten tämä osoittaa, että tapaukset eivät ole suoraan verrattavissa keskenään tai yleistettävissä. Symboliset resurssit kuten kansojen kielet ja muut näkyvät käytännöt vaihtelevat saarelta toiselle. Clammer väittää, että nämä resurssit olivat kulttuuriltaan varsin stabiileja ja saaria yhdistävänä tekijänä oli päällikkyyys ja eliitin korkea institutionaalinen asema. Heidän käännyttämisensä oli uuden ideologian leviämässä keskeistä, koska suurin osa muusta väestöstä oli varsin vastaanottavaa uusia asenteita kohtaan. Lukutaito nousi sen tähden merkittävään asemaan, ja sen avulla sosiaalinen status oli säilytettävissä eliitin piirissä, mutta se auttoi myös uusien ammattien ja kaupungistumisen etenemisessä. Kulttuurinen perusta ja motivaatio uuden tiedon hankintaan ja hyödyntämiseen nousi koulutuksen, taloudellisen kasvun ja sosiaalisen muutoksen avaimiksi. Muutosta ei generoinut uusi ideologia eli uskonto sinällään, koska maailmankatsomus ei nojannut vahvaan kosmogoniseen käsitykseen, vaan siihen oli suhteellisen vaivattomasti sovitettavissa uusia piirteitä kuten yksiavioisuus, tai osittain muutettavissa olevia sääntöjä kuten esimerkiksi hautajaiset. Clammer viittaa siihen, että lokerossa ovat tärkeitä sen sisäiset suhteet ja valta-asetelmat sekä se kulttuuri, joka pitää se voimassa. Jos uutuudet ovat näihin sovitettavissa, tapahtuu muovautumistakin.

Tieto ja tietämys ovat kulttuurisen lokeron resurssi ja se auttaa strategisesti käytettynä kulttuuria säilymään ja palautteen avulla muuttumaan lokeroon sopivaksi ja sitä vahvistavaksi. Esimerkissä oppiminen ei ole varsinaisen resurssin asemassa, koska sen avulla omaksuttuja uusia välineitä ei voida lokerossa hyödyntää. Kulttuurisen lokeron pysyvyyttä tutkitaan sosiaalisen muutoksen näkökulmasta pohtien teoreettisesti, miksi muutos tapahtuu tai miksi se on mahdollista. Tarkemmin sanottuna analysoidaan, mitkä ovat ne periaatteelliset muuttajat ja tekijät, jotka mahdollistavat muutoksen. Lokeroa ajatellen ei riitä lyhyenkeston kriittiset tapahtumat, vaan muutos, joka lopullisesti sovittuu lokeroon, ottaa käsittelyyn tavat ja uskomukset. Näin ollen mentaalia muutosta mahdollistavat erilaiset innovaatiot. Pelkät tekniset ja pinnalliset käytännöt eivät sinällään riitä, vaan niiden vastaanottajat muuttavat ne sosiaalisesti hyväksyttäviksi. Siten oppiminen ja kulttuurinen herkkyyys antavat esimerkkiä, eivät pelkästään esittele innovaatioita. Tekniset uudistukset on helppo hyväksyä, koska niiden hyöty on nopeasti todettavissa. Muutos on kuitenkin syvällisempää, ja esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidon omaksuminen vuosisadan vaihteessa myös pienissä suomalaiskyylissä on taannut niiden kehittymisen yhdessä kaupunkilaisen kulttuurin kanssa. Vastaavasti kielitaidon ja vieraiden kulttuurien oppiminen auttaa maaseudun yrityksiä laajentamaan mahdollisuuksiaan. Lokero ei varsinaisesti muutu, mutta muutos tapahtuu maailmankatsomuksen tasolla. Tietämyksen fokus muuttuu, vaikka ideologisella tasolla sosio-taloudellinen rakenne säilyy.

Luontoiskulttuurien edustajista maanviljelijät ovat katsoneet eniten tulevaisuuteen, työvuoden päättymisestä uuteen vuoteen ja arvostaneet kovaa raskasta työtä. Paikallaan olevina heillä on enemmän menetettävää kuin kalastajilla tai erikoistuneilla ammattilaisilla, sekä toisenlainen suhde luontoon ja aikaan. Maanviljelijät ovat sidottuja omaan fyysiseen ja historialliseen ympäristöönsä, paikallisiin resursseihin, määräaikaisiin työjaksoihin ja järjestelmälliseen työ-

hön. He ovat enemmän luonnon armoilla kuin minkään muun yhteisön edustajat ja he eivät voi sopeutua muuttamalla luonnon rytmin mukaisesti asuinpaikkaa, vaan pyrkivät hallitsemaan luontoa ja muuttamaan ympäristöään. Kylissä asuvat ihmiset ovat arvostaneet omavaraisuutta ja se ei ole kannustanut riskeihin ja teknologisiin innovaatioihin, vaan pyrkimyksenä oli turvata oman perheen toimeentulo. Työajalla ja vapaa-ajalla ei ole eroa, työsuoritteiden laatu riippuu pikemminkin vuodenvierrosta. (Sarmela 1984, 116-127.) Tämä ajattelu on väistynyt suomalaisen maaseudun osalta varsinkin 1990-luvulla, jolloin maatalous on ollut laajan muutoksen alaisena. Maatalouspoliittisesta tuesta ja eurooppalaisesta yhteistyöstä on tullut osaltaan tekijä, josta tilallinen on yhä enemmän riippuvainen luonnonolosuhteiden ohella. Yrittäjyyden osalta eroa on juuri omaehtoisuuden asteissa, jossa riskin ottamisen kohde on toisella tapaa vapaaehtoista. Maan omistaminen on näin säänneltynä kangistanut yrittäjyyden erityiseen tilanteeseen ja olosuhteisiin, kun taas muiden yrittäjyyden muotojen avulla yksilöllä on mahdollisuus asuinpaikasta riippumatta toimia laajalla alueella. Näin persoona ei tunnista enää erityisyyttään luonnon avulla, vaan paneutuu reflektioon, jossa sosiaalinen me-vaihdanta tapahtuu. Ajankohta ja maailmantilanne määrittävät lokeroa toimivien persoonien kautta, ja erityisyyden motivaatio on muuttanut urbaanin laajentumisen avulla myös kylien elämissä maailman kohti yksilöllisyyden kehityksestä huolehtimista.

Suuri adaptaatio yhteiskunnan tasolla on merkinä sopeutumistaipumuksesta. Vastaesimerkinä on hidas tai rajoittunut adaptaatio Forsterin luonnonvaroihin perustavassa teoriassa rajallisesta hyvästä, jolla selitetään agraariväestön omistajakeskeisyyttä. Se on uskomusta maan absoluuttisesta arvosta ja siitä johtuvaa kateuteen perustuvaa käyttäytymistä. Näin voidaan kulttuurinen lokero laajentaa käsittämään myös yrittäjyyden mahdollisuuksia maailmankatsomuksen ja elämissä maailman sopeutumisen avulla. Kun vielä pelkkään teknologiaan (kuvio 5) lisätään tietoresurssi saadaan paremmin 1900-luvun kehitystä kuvaava malli. Edith Penrose viittaa samaan ilmiöön analysoidessaan menestyksellistä kasvua, jonka perustana on tuotteiden muuntelun nojaaminen resursseihin ja markkinoihin, jotka kerran perustettuna pystytään pitämään yllä yrityksen tiedollisten resurssien kumuloituessa. Tämä tietämys on erityisesti paikallista ja ajallista, positionaalista kyvykkyyttä, jota on vaikea saattaa teoreettiseen muotoon niin, että se ennustaisi menestyksellistä jatkuvuutta myös tulevaisuudessa (Penrose 1995, 135-136).

Tällä tavalla käsitettynä kulttuurinen lokero eli niche on ekologinen analogia perheyrittäjyydelle ja sen verkostoille. Perheyrittäjä on erikoistunut käyttämään resursseja tehokkaasti hyväkseen, jotta perheen toimeentulo on turvattu ja kuitenkin yleisesti siten, että ympäristö on tasapainossa resurssienkäytön suhteen. Symbioottinen yrittäjä hyödyttää lähialuetta, jotta se voi tuottaa edelleen riittävästi panoksia kestävänsä elämään. Liiketalouden termein ilmaistuna yritys erikoistuu ja kasvaa niin, että se kykenee tuottamaan innovaatioita ja uusiutumaan. Varsinkin periferisellä seudulla, joka on harvaan asuttua tai jonka elinkeinorakenne on rajoittunutta, joutuu perheyrittäjä erityisen haasteen eteen sopeuttaessaan liiketoimintaansa uusien sukupolvien siirtyessä vastuu-

seen. Laajemmin käsitettynä voidaan sanoa, että yleinen kulttuurievoluutio liittyy samaan ajattelumalliin (Kamppinen 1989).

Seuraavassa analyysissä olen paneutunut systeemimallin mukaisesti kulttuuriseen lokeroon, jossa ihmisten ajattelu, ryhmienvälinen toiminta ja adaptatio ovat niitä funktionaalisia perusteita, joilla toimijat pitävät perheyriksen toiminnassa. Ennako-oletuksena on, että selvittämällä mitä on tapahtunut yrityksen perustamisesta lähtien, voidaan ymmärtää, kuinka systeemi toimii ja sen perusteella tehdä ennakoiteja, millaiset ovat sen mahdollisuudet jatkaa toimintaa tulevaisuudessa. Kun kuitenkin tarkasteltavana ovat haastattelut ja havainnoista tehdyt tekstit, ollaan tulkintaongelmien parissa.

2.1.2 Tulkinnan taustaa

Ricoeur (1988, 84-98) selittää tekstin, käsittämisen ja historian suhdetta systeemimallien avulla. Tekstit toimivat symbolien systeeminä, käsittäminen selittämisen ja ymmärtämisen prosessina, ja historia käynnistysvoimana käsittämiseen. Koska pelkkä syy-seurausselitys johtaa mekaaniseen selvitykseen asioiden tilasta, on eläytyvä ymmärtäminen systeemin liikkeen käsittämistä. Tarvitaan tietoa tilasta, jossa systeemi on, mahdollisuuksista ja vapausasteista, jotka voivat tapahtua. Merkkien ja struktuurien avulla voidaan muodostaa funktionaalista selitystä, kuinka systeemi toimii ja kuinka vuorovaikutuksellinen symboliteoria tuottaa ymmärryksen, miksi se toimii niin kuin se on tutkittavassa ja spatioalisessa hetkessä havaittavissa.

Ricoeur pitää tärkeänä tiedostaa, että Lévi-Straussin myytin luokitteleva analyysi ei tuo esille muuta kuin rakenteen. Se ei auta ymmärtämään, miksi myytti toimii ymmärrettävästi. Siihen tarvitaan vielä luokkien välisten suhteiden vaihtelua, looginen funktio, joka ratkaisee vastakohtien väliset konfliktit. Diskurssissa näyttäminen eli osoittaminen (vrt. kuvio 2) on samalla uuden olon muodon luomista. (Ricoeur 2000a, 130-137.)

Käytän apunani kolmea mallia ja niiden tarkoituksena on heuristisella menetelmällä johtaa lukija täsmällisempään tieteelliseen tulkintaan. Malli on epistemologinen työvälineeni, uudelleen kuvauksen instrumentti, jolla tutkijana pyrin konstruoimaan objektin. Analogiset mallit, kuten kulttuurinen lokero, käsittelevät rakenteellista identiteettiä lähellä arkikielen tasoa, kun taas tieteelliset mallit, kuten Barthesin myytti ja Ricoeurin traaginen dimensio, kuvaavat jotakin monimutkaista todellisuuden alaa kuvitteellisen teoreettisen kielen avulla. Näin kielen muutos lähtee heuristisesta konstruktioista ja etenee tämän konstruktion piirteiden siirtämisellä todellisuuteen. (Ricoeur 2000a, 111.) Kyseessä on kaksoisliike: elämismailman tulkinnat johtavat kuvitteelliseen heuristiseen teoreettiseen malliin, jonka piirteet suodattavat uudelleen kuvauksen elämismailmasta. Ne laajentavat näkemystämme ja auttavat havaitsemaan uusia yhteyksiä ja suhteita asioiden ja olioiden välillä. Paradoksaaliset funktiot arki kielen tasolla muuntuvat mallien avulla referentiaalisiksi vaikutuksiksi teoreettisen käsitteellistämisen tasolla. (Ricoeur 2000a, 112.) Puhuttu ja kirjoitettu teksti sisältää siten enemmän kuin on sanottu. Myyttinen ja symbolinen lisä avautuu vasta, kun ymmärretään pinnan alla olevat juuret ja niiden merkitykset. Sys-

teemimalliin kangistettu funktio ja struktuuri ovat jotain, joka kuvaa yrittäjyyttä ja sen muutokset antavat käsityksen dynamiikasta, mutta vasta tämän ensimmäisen asteen mallin säilymisen käsittäminen avautuu merkityksiin liitettyjen merkityksellistämisen löytämisellä. Ne eivät ole staattisia, vaan strategia selityksiä ja uudelleen kiinnittymisiä paljastuvaan ristiriitaiseen ymmärtämiseen. Strategioita tarvitaan mahdollisten avautuvien maailmanselitysten sovitamiseksi jo omaksuttuun kosmologiaan. Näin merkityksellistämisen tuottaa uuden käsittämisen.

2.2 Yrityksen alun vuosikymmenet – kylän, sahan ja perheen historia

Tarkasteltavana on tapaustutkimuksen mukainen edustava tapaus, joka valottaa tutkimusongelmaa, mutta ei anna perinteisessä mielessä empiiristä yleistettävyyttä. Ongelmalle syntyy tutkimuksellinen ratkaisu, kun se yhdistetään loogisesti teoreettisiin puitteisiin ja aikaisempaan tutkimukseen. (Hammersley 1992, 183-200.) Yin (1994) kutsuu tätä analyttiseksi yleistämiseksi, mikä on mahdollista jo suppealla havaintoaineistolla. Ymmärtääksemme nykyistä yrityksen, perheen ja kylän dynamiikkaa, sitä tarkastellaan aikaperspektiivissä. Vaikka nykyään julkista keskustelua seuraten näyttäisi perheiden hajoamisen olevan yleistä, on kuitenkin 67,8 % perheitä, jossa puoliset ovat avioliitossa (Tilastokeskus Henkilöstötilastot: Väestö 31.12.2000). Perheyrittäjyyden määrite on luonnollinen valinta silloin, kun yrittäjinä aloittanut pariskunta nimeää yrityksensä luonnetta. Näin ollen on syytä tarkkailla, millaiset perhesuhteet ja ympäristön tarjoamat mahdollisuudet vaikuttivat perheyrittäjyyteen aiemmin. (Thompson 1981, 291.)

Mikrohistorian näkökulmasta tällainen yritys- tai henkilöhistoria, josta ei ole saatavissa yhtenäistä arkistoitua tutkimusmateriaalia voi avata uuden näkemyksen tavallisten ihmisten arkeen. Tutkimus noudattelee silloin kolmea yleistyksen tasoa: yhteiskunnan muutosten analyysi, yksilöä koskeva yleinen analyysi ja yksilöä koskeva erityisyyden analyysi (Peltonen 1999, 62). Näin yhteiskunnan rakenteellinen muutos ja yksilön toiminta ovat kriittisessä suhteessa siihen, mitä laajoihin yleistyksiin nojaava tulkinta tuottaa. Aloitan aineiston esittelyn kertomuksen muotoisena kuvauksena, jossa edetään kronologisesti yrityksen kehitysvaiheiden kautta nykyaikaan. Siinä on noudatettu historian tutkimuksesta tuttua polkuriippuvuutta (Kearney 1995, 550), joka on yleinen narratiivinen muoto elämänkerroissa ja tosielämää kuvaavissa tarinoissa. Kausaalinen selitys on sen mukaan yrityksen jatkamismotivaatiolle ennen kaikkea paikkaan sidottuja sijoituksia, joille on saatava tuottoa toimintaa jatkamalla. Oleellinen narratiivinen termi on hyötyä kuvaava kannattavuuden tavoittelu, jolla riippuvuutta perustellaan. Kuvaus perustuu haastatteluihin, havainnointimuistiinpanoihin ja yrityksen hallussa oleviin asiakirjoihin. Mukana on myös alueen paikallishistoriasta kirjoitetut teokset Vihannin kirja I (Karjalainen 1977), Lampinsaaren kyläkirja (2001), Raahen tienoon historia III (Lackman 1991) ja Verkasalot – Vihantilainen talonpoikaissuku (Mik-

kelä ym. 2000) sekä kyläläisten internetsivut Aurinkoinen Alpua (Junnila, 2002) ja aivan äskettäin ilmestyneet Albuminlehtiä Vihannista (Turunen 2005) ja Suur-Alpuasta kolmeksi (Laitala 2005).

2.2.1 Yrityksen kehitys

Alpua on yksi Vihannin kunnan kylistä. Vanhimmat kylän tarinat alkavat jo kivikauden ajoilta ja myöhemmin isoviha sekä Ruotsin ja Venäjän rajamaasto on värittänyt kertomukset joskus hyvinkin väkivaltaisiksi varoitustarinoiksi (Laitala 2005). Vihannin kunnan väkiluku on säilynyt 1900-luvun ajan suhteellisen tasaisena 2500–4000 asukkaan kuntana (Lackman 1991, 16, 412, 580). 2000-luvulla on kunnan väkimäärä laskussa (Väestörekisteri 1990, 2000). Alpuan kylällä on ollut sama kehitys. Vaikka taloja oli merkitty jo 1600-luvulla maakirjoihin, lienee huippu saavutettu 1960–1970 luvuilla noin 700 asukkaan yhteisönä. Nykyään on väestömäärä laskenut lähes puoleen entisestä, johtuen osittain kunnan palvelujen keskittämisestä kirkonkylään. Liiketoiminnan kannalta etäisyydet näyttäisivät suhteellisen lyhyiltä, 40 km satamaan, 15 km rautatieasemalle, 60 min lentokentälle, 20 min hallinto- ja kauppakeskukseen. Nämä yhteydet ovat nykyaikana nopeammat kuin useimmissa maailman suurkaupungeissa, mutta pelkkään määrälliseen tarkasteluun perustuvan johtopäätös ei tietenkään tuota riittävää tietoa liiketoiminnan edellytysten tueksi. Vertailun vuoksi on muistettava, että vuosisadan vaihteessa, jolloin yritys käynnistyi, ainoa kulkuväline oli hevonen ja tämä määritteli ihmisten päivittäisen liikkuvuuden maaseudulla 15–20 kilomerin säteelle asuinpaikasta (Kuronen 1979, 39-58), kaupungeissa, jossa liikuttiin jalkaisin, se oli vain noin 5 km (Nurmi-Nielsen 1979, 59-82).

1800-luvun lopulla nykyisen sahan paikalla oli mylly, jossa alpualaiset kävivät jauhattamassa viljojaan. Oli yleistä, että mylly ei ollut varsinaisesti kenenkään yksityisomaisuutta ja se siirrettiin seuraavalle sukupolvelle talon myllyosuutena (Korhonen 1993). Paikka oli pienen puron varressa, josta saatiin energiaa aina kun vuodenaika sen salli. Myllyn yhteyteen perustetulla yhtiöllä ei ollut vielä virallista asemaa ja sen johdosta aloitusaika ei ole täsmällinen, vaan perustuu muistitietoon. Tässä käytetään vuotta 1905, jonka Kalle Verkasalo on maininnut kertoessaan sahan raamin ostosta. Modernin valtion syntyäikoihin vuosisadan vaihteessa mylly siirtyi maanomistajan haltuun ja muutaman vuoden kuluttua sitä hallitsi kylän tilallisista ja kauppiasta koostunut yhtiö. Tämän jälkeen 1920-luvun vaiheilla yksi Alpuan Myllyn omistajista lunasti sen itselleen. Samalta ajalta on ehkä ensimmäinen kuva (Turunen 2005, 15), jossa näkyvät rakennukset ja tukkivarastot osoittavat vilkasta toimintaa jo tuolloin. Tuohon aikaan oli raha saanut arvoa vaihdon välineenä, ja myös maataloudessa yksilön omistusoikeus oli tullut käytännöksi. Kuviossa 6 on kuvattu kehittyvän sahan omistussuhteet aikajanalla ja alemmalla janalla on kuvattu vastaavalla ajalla tapahtunut tekninen ja liiketoiminnan kehitys suhteessa ympäristön muutokseen.

Kylä oli erikoistunut karjanhoitoon, ja sen johdosta kaupankäynti oli keskittynyt maitotuotteiden jalostamiseen. Elinkeinoa leimasi vuodenaikoihin liittyvä kierto, koska maidontuotanto lakkasi talven ajaksi lehmien mennessä um-

peen ruokinnan yksipuolisuuden takia. Lumiaho osti myllyn tilan ja hankki paikalle ensimmäisen sahan raamin. Siitä alkoi myös varsinainen omatoiminen metsäteollisuus Alpuassa. Sen työnkierto sijoittui talveen ja kevättalveen, jolloin maatöitä ei tehty. Lähikylissä oli sahoja toiminnassa ja niiden määrä vaihteli seudulla koko vuosisadan ajan. Raahen satamaan oli jo aiemmin viety tukkeja, jotka kuljetettiin tervan ohella lähinnä Englantiin laivojen rakennusaineeksi. Rahatalous tuli lopullisesti Alpuaan. Vuonna 1905 syntynyt osuuspankkitoiminta kasvoi niin, että vuonna 1927 avattiin Alpuassa ensimmäinen konttori Oulun läänissä (Turunen 2005, 25, 53), jonka rakennus toimi uuden rakennustyylin esimerkkinä. Toisaalta yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa luovuttiin lopullisesti vaihdannasta, pankki ja meijeri toimivat rahankäytön kouluttajana. Osuustoimintaa harjoitettiin muillakin elämänalueilla. Kaksi osuuskauppaa, osuusmeijeri ja järvenlaskuosuuskunta harjoittivat suoraan maataloutta tukevaa elinkeinotoimintaa. Erilaiset yhdistykset olivat keskittyneet tilallisten etujen valvontaan, ja myöhemmin näiden aktiivisten joukosta valittiin ensimmäiset kunnan luottamusmiehet. Nuorisoseurassa, urheiluseurassa ja körttiseuroissa organisoitiin kyläläisten yhteisiä kulttuuriharrastuksia. (Karjalainen 1977, 181, Turunen 2005, Laitala 2005).

Kylän asutuksella on pitkä historia rajamaastona. Pohjois-Pohjanmaan ja Savon raja kulki kylän halki, ja sen korpien kautta päästiin muinaista tietä pitkin Savosta rannikolle Raaheen, joka oli merenkulun keskuksia pohjoisessa. Sitä pitkin kulkivat Ruotsin ja Venäjän kaupankävijät, joten paikkakunta ei ollut aivan syrjäinen. Yksi kylän majoituspaikoista oli Paakkulan talo, jossa hevoset vaihdettiin levänneisiin ja matkamiehet saivat maksua vastaan aterian tai lepopaikan. Raahesta yhteys jatkui meriteitse Ruotsiin tai Suomen rannikkokaupunkeihin. Raahen asemaa kuitenkin muuttivat siirtyminen purjehduksesta höyrylaivoihin, ja traditioon perustunut laivurisuksien osaamisen ja omaisuuden katoaminen paikkakunnalta. Vähitellen Raahe jäi taka-alalle merenkulun keskuksena. Jopa Pohjanmaan radan rakentamisen aikaan vuonna 1886 Raahe jäi ilman rautatieasemaa. Sen sijaan se kulki Vihannin halki, ja näin kulku- ja rahtiyhteydet olivat taattuina pitkälle tulevaisuuteen.

Aluksi kyläläiset käyttivät sahaa lähinnä vuokrausperiaatteella tuoden tukkikuorman aamulla sahalle ja illalla he odotuksen jälkeen lastasivat laudat kotiin kuljetettaviksi. Vasta 1920-luvulla, kun saha siirtyi muutamaksi vuodeksi etelästä tulleen yrittäjän haltuun, sahatavara kuljetettiin alueen ulkopuolelle. Suomesta oli tuolloin Venäjän vallankumouksen seurauksena tullut itsenäinen valtio ja sen lisäksi valmis metsäteollisuuden vientirakenne suosi tuotannon nostamista siten, että se ylsi vientitilastoissa maailman kärkimaihin. Kapitalistinen teollisuuden oma metsänomistus oli raaka-aineen saannin takeena, mutta sama ei koskenut pieniä kyläsahoja. Metsiä hakattiin ensimmäisiä kertoja ja mautilojen elinkeinon tuli mukaan metsästä saatavat tulot. Alpuassa metsät olivat pienten tilojen hallussa ja näin ollen sahan suurtuotannolle ei ollut valmista raaka-aineen hankintaverkostoa, vaan se koottiin pienistä kohteista neuvottelujen tuloksena. Esimerkiksi Paakkulan talosta myytiin metsää lähisahoille. Nopeasti laajennettu saha ajautui 20-luvun laman seurauksena konkurssiin ja toiminta lakkasi muutamaksi vuodeksi.

Kalle Verkasalo lunasti sahan pankin hallusta vuonna 1926, jonka jälkeen sahayritys on ollut perheen hallinnassa. Sitä ennen Kalle oli ollut sahayrityksen yhtiömiehenä vuodesta 1916 vuoteen 1920. Mari, Kallen vaimo, kutsui häntä työnjohtajaksi. Sahan tuotanto perustui luonnon kiertokulkuun. Tukit kaadettiin talvella ja sahattiin kevättalvella, jotta kuivatusolosuhteet olisivat olleet mahdollisimman edulliset. Näin ollen yrittäjälle jäi runsaasti aikaa myös muuhun toimeentulon hankintaan. Kalle osallistui pitäjän yhteisten asioiden hoitoon lautamiehenä ja kunnanvaltuuston jäsenenä sen alkuaikoina ennen poliittisen vaalisysteemin käyttöönottoa.

Koska sahalla ei ollut varsinaisesti tuotemerkkinoita, ei myöskään puuraka-ainetta ostettu varastoon. Vuokrasahaaja möi nykytermein ilmaistuna palveluja: ammattityötä hankkimillaan erikoistyövälineillä. Tukkeja ei hankittu, mutta Kalle kiinnostui metsäalueista, joita hänelle tarjottiin. Rahavaikeuksiin ajautuneet tilalliset ottivat yhteyttä, ja näin Kalle hankki pieniä metsäpalstoja ympäri pitäjän. Tilojen yhteismäärä ei yltänyt kovin suureksi, mutta kuvaa sitä tilannetta, joka oli syntynyt kun rahan ja lainojen käyttöä opeteltiin maaseudulla. Verkasalon suvun sukukirjasta (Mikkela ym. 2000, 39-59) on myös luettavissa vuosisadanvaihteen runsas tilojen isännyyden vaihtuvuus. Perheet hankkivat tarpeen mukaan suurempia ja pienempiä tiloja, jolla takasivat toimeentulonsa.

Sodat katkaisivat sahan toiminnan, ja kyläläiset käyttivät sahan myllyä ja sen energiaa lähinnä radioiden akkujen lataamiseen. Verkasalo säilyi siten edelleen sodan aikana eräänä kylän kokoontumispaikoista, jossa pohdittiin maailmanpolitiikkaa ja kansan yhteistä tulevaisuutta. Heti sodan jälkeen Kallen pojat ostivat osuudet sahayhtiöstä. Sodan jälkeinen aika oli niukkaa pula-aikaa ja koska laitosta ei luokiteltu kansallisesti merkittäväksi, oli varaosiensaanti lähes mahdotonta. Tuotantosuuntaa etsittiin sen mukaan, mihin tekniset valmiudet antoivat mahdollisuuden. Perheeseen kuului kaksi poikaa ja viisi tyttäret, jotka olivat jossain nuoruutensa vaiheessa sahalla töissä. Kahden tyttären miehet olivat yhtiömiehinä, toinen muutaman kuukauden ja toinen pari vuotta, jonka jälkeen he perustivat omat pienyritykset. Kallen pojat sen sijaan käynnistivät sahaustoimintaa aikomuksena hankkia siitä toimeentulonsa.

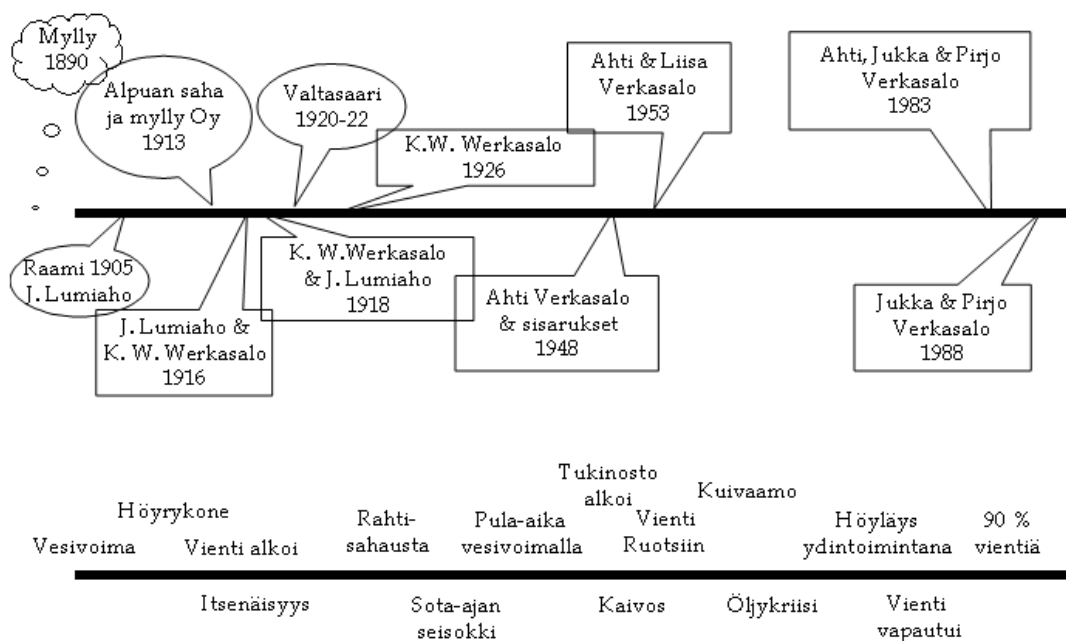
Luonnonvarojen hyödyntäminen ja suurteollisuuden rakentaminen oli sodan jälkeisen Suomen elinkeinopolitiikkaa. Kylän lähimaastosta tehtiin merkittävä malmilöydös, ja vuonna 1951 alkoi kaivostoiminta viiden kilometrin etäisyydellä sahasta. Se merkitsi kaivoksen rakennusvaiheessa sahan tuotannon kasvua ja tuotantosuunnan kehitystä. Sahayrittäjä osti tuolloin tukit kylän tilallisilta, sahasi ja höyläsi ne laudoiksi, sekä kuivatti saha-alueella. Tällainen tuote oli myytävissä myös niille, jotka eivät olleet metsänomistajia tai toimittaneet tukkeja sahattaviksi. Läheinen kanavatyömaa ja kaivos ostivat aluksi koko tuotannon. Sahasta oli kehittynyt teollisesti toimiva tuotantolaitos, joka markkinoi tuotteita, ei ainoastaan palveluja.

Seuraavalla vuosikymmenellä toinen pojista oli erkautunut sahan toiminnasta ja perustanut oman yrityksen, joten tämän jälkeen sahan omistivat Ahti ja hänen puolisonsa Liisa. Sahan toiminta-aika kattoi koko vuoden, vaikkakin siinä oli vuodenkiertoon kuuluvia tehtäväjaksoja. Keskitalvella ostettiin ja mitattiin puut tilojen metsissä. Ahti palkkasi metsätyömiehet kaatamaan puut ja kul-

jettamaan sahalle, jonka jälkeen kevättalvella palkattiin toiset miehet sahalle tukkien sahaamista varten. Kesällä laudat kuivatettiin tapuleissa, jolloin olivat taas kylän nuoret miehet töissä. Samalla aloitettiin myös höyläystoiminta ja pian tämän tuloksena aloitettiin vientitoiminta.

Kun 1960-luku oli ollut sahalla varsin työvaltaista, oli seuraavalla vuosikymmenellä pääpainona tuotannon kasvu ja tekninen kehitys. Laudan myynti tapahtui agenttien välityksellä muualle maailmanlaajuisesti. Aluksi sitä harjoiteltiin Ruotsiin. Ensimmäinen vientikumppani löytyi lehti-ilmoitukseen vastaamalla. Tuona aikana opittiin, mikä merkitys on tuotteen laadulla ja siihen liittyen sekä agentin että sahan maineella. 1970-luku oli vaihtelevien suhdanteiden aikaa, jolloin maailmantaloutta järkytti öljykriisi ja Suomessa koettiin voimakas työttömyys. Vuosikymmenen aikana sahalla työskennelleet nuoret miehet löysivät tulevaisuutensa pääasiassa kylän ulkopuolelta kouluttautumalla ammatteihin, jotka palvelivat suurteollisuutta.

Seuraava sukupolvenvaihdos toteutettiin 1980-luvulla, jolloin Ahdin pojista nuorempi, Jukka ryhtyi sahayrittäjäksi. Vanhempi veli siirtyi Helsinkiin yliopisto-opettajaksi, vaikka lapsuudessa olikin viettänyt aikaa sahalla ja ollut innokkaasti mukana töissä. Vanha tuotantomalli ei ollut enää kannattava ja vaihdokseen liittyneet konekannan uusimisen aiheuttamat velat, joiden hinta vielä nousi pankkikriisin johdosta, hidastivat teknistä ja vielä näkyvämmiin markkinoinnin kehittämistä. Vuosisadan vaihteeseen mennessä Jukka ja Pirjo olivat lunastaneet paikkansa yrittäjäpariskuntana. Ahti oli jo vetäytynyt päätöksenteosta, vaikka auttoi lähes päivittäin yllättävissä tilanteissa tai uudistusten koeajoissa, aivan samoin kuin Kalle oli aikanaan auttanut häntä.

KUVIO 6 Sahan omistajat kauppakirjojen mukaan ja tuotannon kehitysvaiheet aikajanalla.

Vuonna 2005 saha on toiminut jo 100 vuotta ja sen tuotanto on muuttunut paikallisesta tarvesahauksesta korkealaatuisen höylätyn laudan toimittamiseen lä-

hes kokonaan vientiin. Vientikumppaneina on pieniä ja suuria ostajia lähinnä Japanissa, mutta myös Euroopassa. Kuvaavaa on, että eräs merkittävä kumppani Japanissa on maan suurin lattialautojen maahantuojia. Tukkeja ei enää käsitellä, vaan keskitytään höyläämiseen ja tuotteistetaan monipuolisesti lattialautoja erilaisille markkinoille. Raaka-aine pyritään hankkimaan lähialueelta tai kauempaa suursahoilta ja jalostetaan asiakkaan tilauksen mukaisesti, kuitenkin standarditavarana. Kun tekniset ratkaisut joustivat vuosisadan alussa jokaista hevoskuormaa varten tehtyihin asetuksiin, tehdään nykyään viikoittain kontteja, jotka toimitetaan tilaajien kotisatamiin kulloinkin edulliseksi osoittautuvalla kuljetustavalla. Reaktiot tilauksen saapuessa ovat nopeat, ja sen johdosta sahan ympäristössä ei ole ulkopuoliselle tarkkailijalle merkkejä tuotannon laajuudesta. Kun vielä 1970-luvulla tukkilaanit olivat keväisin osoituksena hyvistä suhdanne-ennusteista ja siten työvoiman tarpeesta, saadaan nykyään tilausta varten tarvittava raaka-aine joskus jopa muutaman tunnin kuluessa paikalle. Se jalostetaan laitoksen sisätiloissa, joten kiireinen työtahti ei näy kyläläisille. Vaikka saha on hiljaisempina sesonkeina vain yksivuorotyössä, ei edes tätä voi ulkopuolinen havaita. Nopeat toimitukset ja varastojen kierto ovat niitä kilpailutekijöitä, joilla Jukka saa toiminnan kannattavaksi. Tämä vaatii jatkuvaa yhteydenpitoa sekä asiakkaisiin että raaka-aineen ja kuljetusten toimittajiin. Näin yrityksen ympärille on muodostunut jatkuvasti toimiva verkosto, joka liittää kylän lähialueet globaaliin maailmantalouteen. Se perustuu hyvään toimialan tuntemukseen.

Huomattavaa on myös, kuinka omistussuhteet ovat vaikuttaneet sahan toimintaan. Vaikka varsinaiseksi yrittäjäksi on ryhtynyt perimysjärjestyksessä seuraavan polven edustaja (kuvio 7), on tuotantolaitos aina myyty seuraajalle ja muut sisärukkaset ovat vastavuoroisesti kouluttautuneet muihin ammatteihin. Seuraaja ei kuitenkaan ole hankkinut ostosummaa heti pankkilainana, vaan lainaa on otettu lähinnä teknistä kehittämistä varten. Näin sahan lunastaminen omaksi yritykseksi on ollut mahdollinen, joskin pitkä prosessi. Huomattava on samoin sotien jälkeinen aika, jolloin ei ollut rahoitusta sijoitettavaksi tuotantolaitoksen kehittämiseen, ja sen lisäksi koneiden saanti oli pysähdyksissä tuontirajoitusten vuoksi. Tuotantovaikeudet ja kysynnän ongelmat eivät rohkaisseet jatkamaan sahatoimintaa, joten perheen pojat ja vävyt perustivat myös muuta yritystoimintaa, jolle paikkakunnalla oli vielä tilaa. Sahayrittäjäksi ryhtyminen oli investointina niin vaativa päätös, että sahoja ei enää aivan lähikylillä perustettu. Kyseessä oli toisenlainen yrittäjyys kuin Pohjanmaan käsityöläisyrittäjien verkostojen kehittämisessä (Koski 2002, Niemelä 2003).

Kylällä oli vain muutama työntekijä, joiden toimeentulo oli kokonaan riippuvainen sahatyöstä. Varsinkin sotien jälkeisenä aikana, jolloin maatalous oli pienviljelmien hallussa, olivat metsätyöt ja tukinajo juuri ajankohtansa takia hyviä lisätöitä. Kesäisin tarvittiin runsaasti lajittelijoita ja lautakuormien lastaajia aputöihin. Näiden nuorten miesten isät työskentelivät joko kaivoksessa tai muissa lähiyrityksissä, joissa kesätöihin ei palkattu lisäapua. Ainoastaan sahaoksen ja höyläyksen ammattitaitoa vaativat työt olivat pitkäkestoisia työsuhteita. Jukan toimiaikana työsuhdelait ovat kehittyneet niin, että on vaativa tehtävä löytää työntekijät, jotka muodostavat toimivan tiimin. Käytännön tekninen työ,

höyläys, tapahtuu jo pitkälle koneellistettuna. Siitä huolimatta yrittäjän päivittäinen oma aika täyttyy monipuolisesti koko laitoksen organisoinnista ja ennen kaikkea tilausten hankinnasta ja valvonnasta.

Sahayrityksen toiminnan kehitystä määräävät rakenteellisesti toimialan noudattamat säännöt, yleinen teknologiaan suopeasti suhtautuva poliittinen ja julkisen hallinnon ilmapiiri sekä koko vuosisataa leimannut konsensuspyrkimys, jolla kansallista identiteettiä on rakennettu juuri vihreän kullan maana. Vasta 2000-luku on ollut harvenneiden kyläyhteisöjen aikaa, jolloin Alpuassa on pyritty kehittämään omatoimista kylähenkeä yrittäjyyttä suosivaksi erityisin ESR-rahoitteisin ohjelmin (Junnila 2002). Ainoastaan maatalouteen perustuvat tilat ovat lukumäärältään vähentyneet ja ihmiset etsivät liitännäiselinkeinoja yrittäjyydestä. Kylän kauppias kuitenkin arvioi Alpuaa yritteliääksi ja tulevaisuuteen suuntautuneeksi yhteisöksi, jollaisena se myös muistetaan vanhempaa aikaa koskevissa haastatteluissa. Tietous siitä, että uusiutuminen on onnistunut sahalla, on esimerkkinä perheyrittäjyyden kyvystä suunnata tulevaisuusorientoituneesti jo aiempien sukupolvien aikana opittu liiketoiminta.

Tapahtumia ja motivaatioita tarkastelevassa kronologisessa ja funktionaalissa riippuvuuksien polkuun perustuvassa historia-analyysissä ei tehdä varsinaisesti symbolisiin merkityksiin perustuvaa tulkintaa, joten jatkossa paneudun syvemmin siihen miljööseen ja niihin toimijoihin, jotka liittyvät sahan nykyisyyteen ja historiaan. Aineisto perustuu aiempien sukupolvien muistitietoon ja se on yhä elävänä konstruoimassa sitä todellisuutta, jossa perheyritys elää. Elävä, muistettu historia on perustavaa laatua oleva kulttuurinen ohjeisto ja tietovarasto, jota käytetään joka päivä tiedostamattomasti uusien eteen tulevien ongelmien ratkomisessa. Muistettu tieto liittyy tapahtumiin ja muistettua tietoa on tapahtumista, joista vain pieni ydin on pysyvää ja selvää. Tämä ydin on yhä konkreettisesti havaittavissa niissä rakennuksissa, joita on vielä jäljellä sekä siinä tiedossa, kuinka puuraaka-ainetta käsitellään. Ydintä on myös se vakaumus, että yrittäjällä on oma tehtävä käyttää resursseja hyödyllisesti – tavalla, jolla yritykselle saadaan tuottoja. Se ympäröidään olettamuksilla ja arvailuilla tai muistoilla, joihin muistelijat suhtautuvat välinpitämättömästi (Denzin 1981, 159). Kun muisteluun osallistuvat yrityksen ympärillä olevat ihmiset, on kyseessä oman yhteisön kuva todellisuudesta ja sitä tässä tutkimuksessa ovat rakentamassa myös omat muistoni (Thompson 1981, 293). Kyseessä ei ole koko kylän historia, vaan kylän vaiheet tulevat mukaan olosuhteina ja verkostoina, jotka ovat vaikuttavina osina muistoja.

2.2.2 Yrittäjäperhe

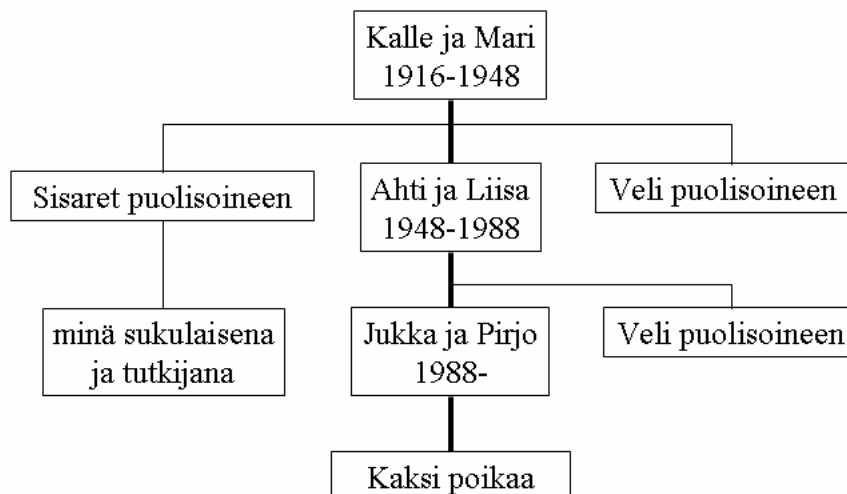
Tutkimuksen toimijoita ovat yrittäjät ja heidän puolisonsa (kuvio 7). Kalle, tai K. W. Werkasalo kuten hän itseään myöhemmällä iällä nimitti, syntyi vuonna 1881 Korvenkylässä. Isä ja äiti olivat talonpoikia, ja suku oli asunut satoja vuosia samassa kylässä. Vanhempia luonnehditaan körttiläisiksi, lisäksi isä auttoi kirjoitustaitoisena kyläläisiä virallisten asioiden hoidossa. Kaarlen talo oli tunnettu koko pitäjässä. Kalle kannatti kansallisaatetta ja kertomansa mukaan lähti 21 vuoden ikäisenä Amerikkaan laittomia asevelvollisuuskutsuntoja pako

väärennetyn passin turvin. Hän palasi takaisin kotiin 1907, oltuaan Kanadassa verkatehtaassa töissä. Kotimaassa säästöillä oli katetta, joten hän osti ensin tilan kotikylältään, mutta liittyi myöhemmin mukaan sahan toimintaan. Kalle kuoli 1971, jolloin hän oli 90 vuoden ikäinen ja ollut omistajayrittäjänä vuodesta 1916 vuoteen 1948, yhteensä 32 vuotta.

Kallen vaimo Mari oli Paakkulan tyttäriä. Hän syntyi 1895 ja toimi nuorena Lumiahon palvelijana. Siellä Kalle ja Mari kohtasivat, avioituivat ja saivat viisi tytärtä ja kaksi poikaa. Saha oli molemmille hyvin keskeinen elämänsisältö, sillä se mahdollisti elintason pysymisen suhteellisen korkeana. Suurissa taloissa varttuneina he olivat tottuneet, että myös vieraita asui heidän kodissaan. Haastatteluja tehdessä sain käsityksen kuin ovet olisivat olleet avoinna, ja monenlaisia keskustelutilaisuuksia ja juhlia järjestettiin, kun siihen saatiin vähäisenkin syy. Kalle oli varsinkin vanhemmalla iällä vakaumukseltaan maalaisliittolainen, olihan yksi kyläläinen saatu kansanedustajaksikin. Toisaalta hänet tunnettiin jyrkkänä ja arvonsa tuntevana. Poikiensa lausunnon mukaan vieraat tervehtivät häntä melkein pä asennossa seisoen.

Vanhin poika, Ahti, jatkoi yrittäjänä sodanjälkeisestä ajasta lähtien. Aluksi hän tuli yrityksen osa-omistajaksi vuonna 1948 yhdessä veljen ja sisarten puolisojen kanssa. Vuodesta 1953 Ahti omisti vaimonsa kanssa yrityksen kokonaan. Näin päätösvalta oli siirtynyt seuraajalle, ja toiset sisarukset olivat päätyneet omille tahoilleen. Ahti oli nuorena liittynyt vapaaehtoiseksi alokkaaksi ja ehti olla mukana sodassa. Sen jälkeen hän opiskeli Mikkelissä kansanopistossa ja tämä opiskelu johti hänet yhteen Liisan kanssa. Liisa kiersi Oulun seudulla muutaman vuoden nuorisoseurojen ohjaajana. Sodanjälkeinen aika oli hänelle työntäyteistä, koska nuorilla oli patoutunut tarve kokoontua yhteen viettämään aikaa, harrastamaan ja tanssimaan. Kittilästä kotoisin olevana hän oli itsekin kokenut evakkotaipaleen Ruotsiin. Alpuaan kotiutuminen alkoi kansakoulun opettajan tehtävissä. Liisan kyky rakentaa verkostoja on jäänyt monessa yhteydessä vähälle huomiolle. Niillä oli myöhemmin tukkien hankinnassa positiivinen taustamerkitys. Perheeseen syntyi kaksi poikaa, joista nuorimmainen Jukka jatkoi sahayrittäjänä vuodesta 1988 alkaen. Ahti oli omistajayrittäjänä 40 vuotta.

Seuraavan sukupolvenvaihdoksen alussa yrityksen omistivat Ahti, Jukka ja Jukan vaimo Pirjo. 1990-luvulla pariskunta omisti kuitenkin sahan kokonaan ja pääsi toteuttamaan investointeja, jotka takasivat yrityksen siirtymisen uuteen aikaan. Jukka syntyi 1955 ja opiskeli ensin ekonomiksi Uumajassa, jonka jälkeen hän oli Kotkassa saha-alan koulutuksessa. Hämeenlinalainen Pirjo valmistui liikunnanopettajaksi ja löysi työpaikan Oulaisista, jonne perhe rakensi kodin. Positiivinen ja aktiivinen pariskunta viettää vapaa-aikaa usein liikunnan merkeissä ja ystäviä tavaten. Perheessä on kaksi yliopisto-opiskelunsa alkuvaiheessa olevaa nuortamiestä. He eivät ole vielä lopullisesti päättäneet tulevaisuudensuunnitelmiaan yrittäjyyden suhteen.

KUVIO 7 Verkasalon sahan yrittäjäperhe kolmessa polvessa. Tummennettu linja osoittaa omistajaperhettä. Neljänteen polveen kuuluvat kaksi poikaa ovat vielä opiskelijoita. Kuviossa on myös esitetty minun sukulaisuussuhteeni yrittäjiin, vaikka en kuulu varsinaisesti yrityksen piiriin.

Kuviossa 7 on pelkistetty sukupuu tutkimuksen yrittäjäperheen suhteiden kuvaajana. Siihen on merkitty omistajayrittäjinä toimimisen aika ja sivuhaaroihin myös haastatteluihin osallistuneiden sisarusten suhteet yrittäjiin. Samoin olen merkinnyt oman sukulaisuussuhteeni näkyville. Serkkuna olen hieman nykyistä yrittäjää vanhempi, joten yhteiset lapsuus- ja nuoruuskokemuksemme ovat harvassa. Perheyrittäjyyden systeemimallin suhteen olen yrityksen ulkopuolinen, mutta kuitenkin avoimen systeemin osalta lähiympäristöön kuuluva. Tällä tavalla tutkimusta voidaan pitää myös autobiografisena tulkintana sosialisatioympäristöstä ja arvoista, jotka ohjaavat yrittäjien arkipäivää, mutta myös omaani. Tämän johdosta olen tutkijanakin, tehdessäni tulkintoja, asennoitunut yrittäjyyteen lähtökohtaisesti positiivisesti.

Näin ollen tutkimuksen kriittinen ote on vastakkainasettelua yhteiskunnan ja yrittäjyyden suhteen sekä perheyrittäjyyden ja liike-elämän toimijuuden ja mahdollisuuksien suhteen. Oman arvomaailmani takia en kyseenalaista yrittäjyyden elämäntapaa, mutta kyselen kuinka tällainen elämä tullaan valinneeksi ja miten se palkitsee sen valinnea. Työkaluksi tähän tarkasteluun otan arjen käsitteen, joka on noussut esille haastatteluissa, ja joka kuvaa sitä arvomaailmaa, joka on totta yrittäjille. Se on *kannattavuutta*, joka otetaan esille puheessa itsestään selvänä - jopa niin, että sitä ei tarvitse aina edes lausua. Kannattavuuden ajatellaan olevan se perusta, joka mahdollistaa yrityksen toiminnan, pitää yllä yrittäjyyttä ja motivoi yrittäjää vaikeissakin tilanteissa. Liiketaloustieteessä kannattavuus on teoreettinen käsite, jota teknisesti mitataan ja tarkastellaan sellaisten muuttujien avulla kuten liikevoitto, katetuotto, oman pääoman tuotto, omavaraisuusaste, suhteellinen velkaantuneisuus jne. (Niskanen & Niskanen 2003). Tässä tutkimuksessa tarkastelen kuitenkin kannattavuutta perheyrittäjyyteen liittyvänä prosessina ja sen kuvaan sen kulttuurista perustaa.

2.3 Kannattavuuden rituaali

Jukka on saanut asiakkaalta tilauksen. Höylättyä lautaa lähtee Japaniin. Se kuljeteaan ensin Raahen satamaan, josta se jatkaa matkaa Amsterdamiin ja edelleen Hokkaidon saarelle Japaniin. Tilaus perustuu tiukasti kilpailuihin hintoihin, jotka ovat koko toimialalla vallitsevan hintatason mukaisia. Kilpailu pitää hinnat kaikilla toimittajilla suurin piirtein saman suuruisina, koska asiakas on hyvin tietoinen hintatilanteesta. Ainostaan toimituksen eräköko saattaa johtaa kalliimpaan yksikköhintaan. Samantasoista tavaralaatua on saatavissa muiltakin toimittajilta, joten pienten erien nopea toimitus ja laadun varmuus on Jukan kilpailutekijöitä. Pienen sahan eräköko on rajallinen verrattuna sahaan, jonka vuosituotanto on kymmenkertainen. Niissä kannattavuuteen vaikuttavat tekijät eivät ole täsmälleen samoja kuin pienissä yrityksissä. (Haa14, 14.)

Kulttuurintutkijan mielenkiito kohdistuu niihin puheisiin ja toimintoihin, jotka toistuvasti nousevat esille pitkien ajanjaksojen kuluessa. Tällainen kulttuurinen käyttäytymisvakio on rituaali, joka on löydettävissä kaikissa kulttuureissa. Se on mielenkiintoinen, koska siinä ihmiset ilmaisevat sitä, mikä liikuttaa heitä eniten. Se pohjautuu kunkin kulttuurin perusarvoihin, eli niiden avulla ihmiset kommunikoivat formaalilla tavalla keskenään sitä, mikä on juuri kyseiselle ryhmälle tärkeää ja merkityksellistä. Talouteen ja liiketoimintaan liitettynä kannattavuutta tarkastellaan loogisena ja laskennallisena oletuksena. Schumpeter (1974, 106) kuitenkin muistuttaa kannattavuuden kulttuurisen arvoperustan olemassaolosta.

Yrityksen toimintaa kuvaavaksi tekijäksi on aineistosta noussut kannattavuuden strategia ja sen avulla kuvaan niitä virtauksia, joita kannattavuuteen liitetään liiketoiminnan tekijänä. Kannattavuus tuli valituksi aineistonkäsittelyn tuloksena ja kuten menetelmää kuvatessani totesin, on aineisto ohjannut teorioiden etsimistä. Ennen tätä olen lukemisen aikana erottanut myös niitä diskursseja, jotka toistuvat erilaisten kertomusten teemoina. Kannattavuus on näissä mukana joko suoraan ilmaistuna taikka taustalla olevana lausumattomana viitteenä, jonka perusteella tehdään arvioita yrityksen toiminnasta tai liike-elämästä yleensä. Seuraavassa tarkastelen tyypillistä kuvausta kannattavasta toiminnasta, jolla uskotaan olevan merkitystä yrityksen menestymiselle ja kilpailukyvyille. Tämän taustan avulla seuraavissa luvuissa perehdytään kannattavuuden muihin piirteisiin.

Kuinka kannattavuus laskettiin tässä esimerkkitapauksessa? Sahateollisuudessa asiakkaan maksamaan höylätyn laudan hintaan ei pieni saha voi vaikuttaa, joten kannattavuus on saatava kustannustekijöistä. Siihen kytkeytyy tuotannon ketju, joka on yrittäjän osaamisen aluetta. Jukka soittaa höylättävää raaka-ainetta toimittaville sahoille. Niitä ovat sekä suhteellisen lähellä toimivat pienet sahat että suursahat, joihin välimatkat ovat pidemmät, keskimäärin 300 km. Kannattava raaka-aine-erän hinta ei välttämättä ole halvin, vaikka sitä tavoitellaankin. Kokonaiskustannukset ratkaisevat. Jukka tiedustelee toimituksen kuljetustapaa, sen aikataulua ja myös puun alkuperää. Aiemmin toimitettujen tavaraerien mukaan hän vertaa saatuja tarjoustietoja omaan kokemukseensa puuraaka-aineen laadusta; onko se kuivaa, onko laudassa virheitä, onko oksia, jotka tulkitaan heikommaksi laaduksi jne. Toimittajan toimintatavat ja toimi-

tukselle asetettu kiireellisyys ratkaisevat lopulta, ryhdytäänkö toimituserän hinnasta edes neuvottelemaan. Jukka soittaa useammalle toimittajalle, ja jos erän saamisella ei ole kiire, sovitetaan vielä aikataulut kuljetusten suhteen optimaalisimmalla tavalla. Päivän hintatason tietäminen on kannattavuuden suhteen tärkeä informaatio, jonka varmistaminen suoritetaan soittelukierroksen rituaalina.

Seuraava kannattavuuteen liittyvä elementti on tekniikan ajanmukaisuus ja kunnossapito. Tekninen laitteisto on uudistettava ajan kuluessa, jotta tuotannon läpimenoajat saadaan suhteellisesti samalle tasolle kuin muilla sahoilla. Tuotantokoneiston kunnostaminen tapahtuu reaktiona, jolla jatketaan laitteiden käyttöikä, kun taas laitteiston uusiminen on aktiivisuutta, jolla parannetaan mahdollisuuksia uudenlaiseen tuotantoon. Vaikka sahatteollisuus muuttuu hitaasti, on sahalla käytettävä laitteisto ja työmenetelmät muutoksessa jatkuvasti. Uusia koneita hankitaan ja niiden käyttöikä suhteessa tuotannon kasvuun määrittää niistä saatavan kannattavuuden osan.

Kannattavuus on työmenetelmiin ja työntekijöiden osaamiseen sidoksissa siten, että työn organisointi ja tekniikan tuntemus on välttämätöntä kaikille höyläämön tehtävissä toimiville. Jukka on palkannut tiimin, jossa jokaisella työntekijällä on oma tehtävänsä ja yksi heistä toimii koko joukon vastuumiehenä. Jokainen on vastuussa omasta osuudestaan, vaikka palkkiojärjestelmää ei ole rakennettu pelkästään tiettyihin vaiheisiin sidottuihin työnosituksiin. Joustavuuden ansiosta työtehtävät saattavat vaihdella ja tiimissä tehtäviä vaihdellaan tarpeen mukaan. Näin höyläämisestä vastaava työntekijä on avainasemassa laaduntarkkailun suhteen. Samalla tavalla laadusta vastaa myös pakkausta hoitava työntekijä, jotta laatuluokat tulevat eroteltua eri toimituksiin. Laadun perusteella myydään tuotteet eri hintatasoilla, joten "kakkoslaatia" ei voi sekoittaa "priimatavaraan". Jos näin tapahtuu, asiakkaalla on reklamaatio-oikeus ja toimituksesta joudutaan antamaan alennusta. Kokonaiskannattavuus laskee.

Kannattavuuteen vaikuttaa myös kuljetustapa ja siihen liittyvät ostetut palvelut. Valtamerikuljetusten huolintayhtiöt antavat näitä palveluja ja niiden intressit ovat yleensä sidottuina määriin, joita liikutellaan. Pienten erien saaminen mukaan on sidoksissa muuhun vietiin ja sen intensiteettiin. Näin suhdannevaihtelut ja maailmanpoliittiset tilanteet määrittävät hintoja, joilla kuljetukset viimein saadaan asiakkaille. Kuljetukselle asetut nopeusvaatimukset on huomioidava hinnoissa. Tavara on saatava satamaan ja sen mukainen kuljetus järjestyy kuljetusliikkeiden avulla. Sahalla tavara pakataan nykyään konttieräksi, joka säästää kuljetusvaurioiden synnyssä, vaikka ei niitä täysin eliminoikaan. Myös muiden kuluerien seuranta on tehtävä jatkuvasti, vaikka ne eivät ole näin suoraan liitettävissä jokaiseen toimituserään.

Jukan tehtävänä on kaikkien näiden tahojen rituaalinomainen seuranta päivittäin. Varmistamalla jokaisen tahon toiminnan jatkuvuuden hän samalla varmistaa oman yrityksensä kannattavuuden mahdollisuuden. Rituaalin tehtävänä on varmistaa, että toimitaan edelleen oikein. Jos sen kuluessa saadaan ristiriitaista informaatiota, Jukka sovittaa informaation omaan kokemukseensa ja muuttaa toimintaa, laskee uuden hinnan tai tekee päätöksen toimitusehtojen muutoksesta, mutta varsinaisesti kannattavuutta koskevaa informaationhankinnan rituaalia

hän ei voi muuttaa. Se saattaisi kehittyneet yhteiset säännöt ja normit kyseenalaiseksi ja vähitellen vaikuttaisi koko yrityksen uskottavuuteen. Rituaali ei siten ole ainoastaan hänen harkinnassaan ja hallussaan oleva menetelmä, vaan sen olemassaolo on tärkeä koko toimialalle ja koko perheyrittäjäykselle.

Kannattavuus sidotaan havainnolliseksi hinnaksi: se on lukuarvo (vrt. esimerkiksi Sutton 1998; Olve, Roy & Wetter 1997). Tässä ominaisuudessa se on myös symboli, joka välittää täsmällisen tiedon sen ymmärtävälle. Lukuarvon ylitys osoittaa menestystä ja sen alitus ennustaa riskin kasvamista. Hinnan symbolinen merkitys on nimenomaan länsimainen käsitys kannattavuudesta. Se ei ole siirrettävissä muihin kulttuureihin ja edellä kuvatuilla elementeillä ei ole merkitystä yhteiskunnissa, joissa koko yhteisö pohjaa käsityksensä johonkin muuhun kuin rahaan. Taloudellisen pääoman muuttaminen muiksi pääoman lajeiksi ei näissä kulttuureissa ole relevanttia samoin kuin se on meillä.

2.4 Päätelmiä: tulkinnan kulku

Yllä olevan mukainen tulkinta noudattaa mikrohistorian periaatetta, jossa muodostetaan tiivistetty kuvaus ilmiöstä ja sen taustoista. Tämä on tutkimuksen etenemisen kannalta tärkeä vaihe, koska siinä tehdään jo aineiston keruuvaiheessa tapahtuneesta tulkinnasta edelleen uusi tulkinta. Yrittäjän luettua kuvauksen, hän kommentoi muutamia kohtia, joissa olin pelkistänyt niin, että asiayhteydet ja toimijan tarkoittamat päämäärät eivät tulleet kylliksi esille. Kirjoitin tulkinnan uudelleen, eli tapahtui jälleen uusi tutkimuksen prosessi (kuviokuva 2), kirjoittamalla ymmärtäminen. Tämä ei ole vielä riittävää, koska tavoitteena on käsittää perheyrittäjyyden jatkuvuuden ydintä.

Olen vaiheessa, jossa olen kyllä kronologisesti selviteltyt, mitä todella tapahtui, mutta en vielä pysty käsittämään, miksi yritys on yhä elinvoimainen. Siirryn seuraavaksi erottelemaan liiketoiminnan, perheen ja omistajuuden toisistaan (Tagiuri & Davis 1996) ja näiden mukaisesti yhdistämään teoreettista kirjallisuutta empiiriseen aineistoon. Tällä tavalla etnografia rikastuu "lukemisella" ja johdattaa lukijan sen käsittämisen poluille, joita olen kulkenut.

Systemimallin mukaisesti saha on toiminnallinen kokonaisuus, jota voidaan kuvata Bennettin hahmottelemalla kyberneettisellä "koneella". Kuvauksesta käyvät esille sen osat ja vuorovaikutussuhteet. Sen lisäksi ajatellaan vielä kulttuurisia ominaisuuksia ja konemalli muuttuu avoimeksi: ajatteluun, ihmisten väliseen toimintaan ja adaptaatioon palataan vielä tarkemmin seuraavissa luvuissa. Mielessä on kysymys siitä, miten yritys on nähtävissä kulttuurisessa lokerossa niin, että se jatkaa ja muuttuu ympärillä olevan kulttuurin muuttuessa. Pelkkä toiminnan funktionaalinen selitys ei avaa riittävästi niitä uskomuksia ja arvoja, jotka perustavat perheyrittäjyyttä yhä uudelleen. Tämän johdosta seuraava luku käsittelee yritystä ja yrittäjyyttä yleisemmin. Haastattellessani yrittäjää hän korosti asiakkaan näkökulmaa, jonka mukaan perheyrittäjä toimii likeyrityksenä samoilla ehdoilla kuin muutkin yritykset. Teoreettisessa määrittelyssä tämä huomioitiin erottamalla perheyrittäjäyys yrittäjyydestä juuri perheen

ja yrittäjän haluna jatkaa toimintaa niin, että se voidaan siirtää seuraavalle sukupolvelle.

3 LIIKE-ELÄMÄN KULTTUURINEN TOIMIJA

3.1 Yrittäjyys yrityksen muutosdynamikkana

Yrittäjyystutkimuksen erkautuminen yritysstrategiatutkimuksesta omaksi pienten ja keskisuurten yritysten tutkimukseksi on laajentanut tämän ilmiön tuntemusta. Siihen tuli kimmoke yhteiskunnallisen ja poliittisen kiinnostuksen mukana 1990-luvulla. Perheyrittäjyyden osalta yhteiskunnallinen kiinnostus kohdistuu erityisesti 2000–2010 -luvuilla sattuviin sukupolvenvaihdoksen tilanteisiin, jotka osaltaan tarvitsevat uudistusta kaipaavia käytännöllisiä interventioita, kuten verotuksen tarkastamista, ja toisaalta aikaisemmat teoreettiset käsitteet ja määritelmät avaavat vain pienen osan perheen ja yrittäjyyden kompleksisesta yhteydestä.

Näyttää todennäköiseltä, että tieteelliset määritelmät ja käsitteet elävät vain niin kauan kuin niillä voidaan arvioida tai empiirisesti selittää todellisuutta. Niinpä, kun talous siirtyy seuraavaan kehitysvaiheeseen, teollisuusinstituutioista yrittäjyyteen, täytyy teoreettisia käsitteitä myös uudistaa (Kyrö 2000, 24). Mahdollisesti tapahtuu kuhnilainen paradigman vaihdos, mikäli vanhat käsitteet jättävät syrjään jotain oleellista empiirisestä todellisuudesta. Lisäksi on ajankohtaista määritellä perheyrittäjyys yrityksen käsitteen avulla poliittisessa tilanteessa, jossa teollisuuden ja talouden rakenteet muuttuvat. Pienten ja keskisuurten yritysten tutkimus on edennyt nopeasti ja se on esiintuonut joustavuutta, jolla yritykset toimivat esimerkiksi lupaavina työnantajina. Tämän on ajateltu olevan kotimarkkinoiden pelastuksena aikana, jolloin ylikansalliset yritykset muuttavat maasta toiseen ankkuroitumatta mihinkään (mm. Heinonen 2000a, 12). Taloustieteellinen yrityksen määritelmä perustuu kannattavuuteen ja tehokkuuteen, joita optimoidaan siirtymällä paikasta toiseen etsittäessä alimpia tuotantokustannuksia ja tunkeutumista uusille kuluttajamarkkinoille. Perheyritysten osalta vasta nyt ollaan havahtumassa niiden merkitykseen työllistäjinä ja kansantuotteen rakentajina.

Omaksumalla Alvessonin (1994, 307) ajatuksia kriittisestä teoriasta, jossa tehdään ero ihanteiden ja arvojen normatiivisen ja kommunikatiivisen jakamisen kesken (Burrell & Morgan 1979, 295), voidaan yrittäjyyttä ja yrityksen käsitettä lähestyä uudesta näkökulmasta. Normatiivinen ajattelu, jolla yrittäjyyttä

käsitellään arkikielessä, on traditionaalisesti tai teknologisesti funktionaalista. Keinojen ja tulosten suhde ei kuitenkaan ole aivan ongelmaton, koska valtasuhteet ja muut voimat saattavat vaikuttaa tulkintaan ja johtaa päätelmiin, joissa näitä suhteita ei ole huomioitu. Heikot tai vaikeat prosessit ovat epävarmoja ennustettavia, joten kriittisen teorian mukaan tutkija pyrkii laadullisesti arvioimaan sitä asemaa, jossa tutkimus tapahtuu ennen kuin se yhdistetään siihen elämismaailmaan, jota tutkimuksen on tarkoitus valottaa.

Kriittisen teorian käyttö on tarkoituksellista, koska sillä on silmiä avaava rooli. Enemmän kuin tutkimuksen aloituspisteenä, kriittisessä aikomuksessa on kyseessä käsitteellistäminen uudella tavalla, tarkoituksena vetää huomio laiminlyötyyn, mutta mielenkiintoiseen alueeseen (Alvesson 1994, 302). Tässä ajatteluni kehiksenä on Alvessonin Habermansin dikotomian perusteella johtama asetelma (kuvio 8) tietämyksestä. Empiirisellä tutkimuksella voimme tavoittaa ihmisten arkielämän tilanteita ja kommunikaatiota. Heidän antamiensa merkitysten ja käyttäytymiskaavojen tutkiminen johtaa seuraavalle tasolle, jossa kulttuurin sekä talouden ja työn maailma avautuu tutkijan käyttöön. Kuitenkin pääsemällä elämismaailmaan kokonaisuutena voidaan kriittisen tutkimuksen tavoitteet täyttää: tutkimuksen tulisi olla tulkitseva ja ymmärtävä, mutta myös muutokseen johtava. Tutkijan tehtävänä ei ole ainoastaan rekisteröidä maailmaa ja ilmiöitä, vaan myös auttaa ihmisiä ymmärtämään niitä rakenteita ja valtasuhteita, joiden avulla he voivat vaikuttaa tulevaisuuteensa. Kriittisen tutkimuksen lähtökohtana on voluntaristinen ihminen (Burrell & Morgan 1979, 288), joka pystyy luomaan uudelleen identiteettinsä ja elämismaailmansa.

KUVIO 8 Kriittisen tutkimuksen taustalla on tietämys maailmastamme, jossa kulttuuri ja merkitysten symboliset käytännöt ovat sitä tietoa ja pätevyyttä, jolla arkielämä ankkuroituu elämismaailmaan (kuvio on havainnollistettu Alvesson 1994, 307 tekstistä).

Tässä tilanteessa etsin uutta lähestymistapaa yrityksen määrittämiselle niin, että siinä toimivat ihmiset tulevat näkyviksi toimijoiksi. Seuraavassa johdan uusien käsitteiden avulla niitä muuttujia, joita tarvitaan pienten ja keskisuurten yritysten määrittämiseksi. Käytän keskustelukumppanina Frédéric Sautetin kanssa Mark Cassonia (1999), jonka teoreettinen tausta on makrotalouden ja yrittäjyyden tutkimuksen yhdistämisessä.

Taloustieteessä kansantalouden teoriat määrittelevät yrityksen lähinnä organisaationa, joka toimii markkinoiden toteuttajana (Kyrö 1999, 147). Teoriat ja niiden mallit ovat abstraktilla tasolla ja niin erikoistuneita, että niissä yrittäjä ja yrittäjyys ovat täysin piilotettuina. Varsinkin ennen 1990-lukua yrittäjyyden osuus oli vain harvojen teoreetikkojen pohdinnoissa nostettu talouden komponentiksi (Malinen & Paasio 1997). Yrittäjä nähtiin joko automaattiseksi toimijaksi tai yrityksen resurssiksi, joka toteutti taloussystemin tehtäviä ainoastaan systeemin tasapainon puitteissa. Frédéric Sautetin (2000) analyysi yrittäjyydestä sen yrityksiä luovana ja ylläpitävänä dynamiikkana on kuitenkin paremmin nykyaikaisen yrittäjyyskäsitteksen mukainen. Sautetin analyysi perustuu kriittiseen teoriaan, ja sen mukaisesti systeemitheoria ja funktionaalinen analyysi ovat juuri kritiikin kohteena. Sautetin menetelmällä etsitään sellaisia käsitteitä ja merkityksiä, joiden avulla liiketoiminta ja sen muutos on ymmärrettävissä. Näin ollen ei nojaututa siihen teoriaan tai paradigmaan, joka perustuu tietyllä ajalla vallinneeseen tieteelliseen käsitykseen, vaan näitä käsityksiä kyseenalaistetaan, jotta kehitys tulisi näkyväksi ja ymmärrettäväksi. Ei myöskään rajoituta muodostettuihin kategorioihin, joiden mukaan makrosysteemin toiminnat erotetaan yrittäjyyden toimijakeskeisistä tutkimuksista¹¹. Sautet käyttää systeemiä teoreettisena mallina, joka yksinkertaistaa ja selkeyttää empiiristä todellisuutta. Systeemiä ei siten ole olemassa reaali maailmassa.

Sautet (2000, 98) määrittelee aluksi yksinkertaisen yrityksen, joka aloittaa toiminnan käyttääkseen hyväksi löytämänsä voiton mahdollisuuden. Yrityksellä ei kuitenkaan ole jatkumoa, jos sen toiminta on riippuvainen ainoastaan tästä yhdestä voiton hyödyntämisestä, tuotteesta tai palvelusta. Sillä tuskin on mahdollisuutta kehittyä perheyrietykseksi, joka toimisi usean sukupolven ajan. Äärimmillen yleistetty yrityksen teoria käsittelee tällaista yritystä. Talous siis tarvitsee yrityksiä toimiakseen, koska yrittäjät käynnistävät ja johtavat toimintaa, joka kykenee organisoitumaan siten, että uudet hyödynnettävät mahdollisuudet tulevat talouden piiriin.

Toisaalta tarvitaan yrittäjää, joka pystyy toimimaan niin, että yritystoiminnalla on jatkoa. Sautet (2000, 99) pitää tärkeänä nähdä todellinen maailma, ei ainoastaan kansantalouden malli, ja liittää määritelmään mukaan yrittäjä ja yrityksen ympäristö sekä muu sosiaalinen todellisuus, jolloin päädytään edelleen monimutkaisen yrityksen käsitteeseen. Sen keskeinen tekijä on tieto, jota yritys käyttää luodakseen jatkuvasti uutta ja siten jatkaa toimintaansa uudistuneena. Yrittäjyyden merkittävin ulottuvuus on kyvykkyys tehdä löytöjä, liiketoiminnan mahdollisuuksia, ja siinä tarvitaan yrittäjäyksilöä, joka pystyy käyttämään voiton mahdollisuudet kannattavasti. Sautetin teoria on lähtökohtana, koska siinä erotetaan kansantalouden ja liikelouden yrittäjyyskäsite toisistaan. Sautet on johtanut käsitteensä Hayekin, Chandlerin ja Kirznerin mukaan, ja tämän uudistuksen ansiosta yrittäjän toimijuus kiinnittyy juuri yhteiskunnan ja yrityksen vuorovaikutukseen, ei niinkään yrittäjän persoonaan, jota käsitte-

¹¹ vrt. Johannisson (1990, 61-67) määrittelee paikkaan sidotun alueellisen paradigman ja yrittäjistä ja ihmisistä lähtevän toiminnallisen paradigman, joiden käsitteet hänen mukaansa tuottavat erilaiset tutkimuksen ongelmat, mallit ja ratkaisut.

len myöhemmissä luvuissa suvun ja omistajuuden yhteydessä. Myyttejä tarkasteltaessa yrittäjän persoonan ja yrityksen toimijan erottaminen toisistaan on tärkeää, koska esimerkiksi yhteiskunnallisissa keskusteluissa tai yrityksen rahoituksesta neuvotellessa yrittäjä samaistetaan kansantalouden yrityskäsityksen. Yrittäjän olisi pystyttävä ymmärtämään, kuinka yrittäjyyden sisältöä mytologisoidaan, jotta voisi eritellen ja analysoiden arvioida mahdollisia seuraamuksia omalta kohdaltaan.

Tarkastelen seuraavassa tätä ongelmaa kahdesta näkökulmasta. Yleinen ajattelumallimme nojaa neoklassiseen talousteoriaan, jota käytetään yhä yleisesti julkisissa diskursseissa. Se on läsnä arkipäivän ajatusmalleissa, asiantuntijapuheenvuoroissa tai taustaoletuksina poliittisessa päätöksenteossa. Tälle standardiksi muodostuneelle institutionaaliselle talousteorialle ovat ominaisia seuraavat piirteet:

- Tasapainomallia käytetään välineenä, kuten esimerkiksi todellisuuden kuvauksena tai benchmarkina, ja sen takia jätetään analysoimatta epätasapaino, eli avoin systeemi, jossa päämäärät eivät ole tunnettuja, mutta kylläkin tavoiteltuja.
- Sopeutumisprosessit puuttuvat ja
- informaatiota käsitellään kuten hyödykettä.
- Mukana ei ole aitoa epävarmuutta ja sen johdosta ei myöskään todellista tietämättömyyttä,
- joten tietoa ei tarvitse löytää
- ja sen johdosta ei ole myöskään yrittäjyyttä. (Sautet 2000, 16.)

Sautet ei ole täysin yhtä mieltä neoklassikkojen kanssa tämän tarkastelukulman osuvuudesta. Hän arvostelee sitä juuri talouden mallin suhteen, koska siitä puuttuu aito toimija, yrittäjä, ja koska systeemimalli ei ota huomioon talouden avointa luonnetta, jossa lopullisia ja oikeita päätöksiä ei ole. Näkökulma paneutuu juuri tähän tarkasteluun kannattavuuden avulla, eli kuinka transaktiokustannukset voivat kuvata sitä ajattelutavan ja yrityksen ympäristön muutosta, jossa koko yritys voidaan määritellä uudella tavalla, vain väljästi käyttäen systeemimallia vertailun apuvälineenä. Koska tieto markkinoista on kallista, tarvitaan sen etsimiseen yrittäjää organisoimaan dynamiikan, joka tuottaa ja syntetisoi sen yrityksen käyttöön. Talouden ja markkinoiden toimintaan tarvitaan yrityksiä, koska yrittäjämäinen arviointi ei ole myytävissä tai ostettavissa oleva resurssi vaan orgaaninen osa yritystä (Sautet 2000, 51). Tarkastelun kohteeksi tulevat silloin transaktiokustannukset ja yrittäjä toimijana. Schumpeterin tapaan tässä painotetaan kustannusten merkitystä tuottojen ja voiton muodostumisessa. Tällä tavalla kapitalismissa varmennetaan halukkuus sijoitukseen juuri yritystoiminnan kehittämiseksi eikä hajautetusti muille elämänaloille (Schumpeter 1974, ix).

Tässä tarkastelussa yritysteoria on kääntynyt kohti informaation prosessointisysteemejä, joita talouden ympäristö alinomaan häiritsee shokkien avulla ja aiheuttaa uusia virikkeitä voimakkailla uudelleen muotoutumisille häviävän tasapainon saavuttamiseksi (Casson 1999, 47). Teoriasuuntauksessa yrittäjä on keskeises-

ti mukana ja hänen tehtävänä on olla välittäjänä markkinoiden organisoinnissa (kts. myös Schumpeter 1974). Yrittäjävalmistajan tai tuottajaomistajan tehtävää ei aseteta enää keskeiseksi resurssiksi vaan paremminkin yrittäjää voisi kuvailla löytöretkeilijäksi, joka avaa uusia mahdollisuuksia käynnistää muutosta. Globaalitalouden avoin systeemi ei rajoitu enää paikallisuuteen, joten pelkästään entinen osaaminen tai hyödykkeiden omistaminen ei riitä kuin rajoitettuun hyötyyn. Yhteiskunnan kannalta ovat nousemassa tärkeiksi ne ihmiset, jotka pystyvät oivaltamalla löytämään ja adaptoimaan löytämänsä palautteena takaisin hyödyttämällä lokaalisti lokeroaan. Näin metafora löytöretkeilijästä avaa huomaamaan, kuinka haastavan tehtävän edessä nykyajan yrittäjä on. Niinpä yrittäjän tietämyksen välittäjän tehtävänä on käyttää markkinatilaisuuksia muuttuvassa ympäristössä. Teknologia ja resurssit ovat yrityksen toiminnan osia, joita yrittäjä koordinoi niille, joilla on kykyä ja halua suorittaa käytännön prosessointitoimia. Jotta voidaan harkita relevanttia määritelmää kehittymään pyrkivälle modernille yritykselle, lainaan Cassonin pelkistettyä ajatusta, että yhäkin yrityksen roolina on tehdä päätöksiä siitä, ”kuinka parhaiten jakaa hyödykkeet, jotka se omistaa, kuluttajille, jotka haluavat ne ostaa (Casson 1999, 48)”.

Tarkastelin jo edellä historiallisesta näkökulmasta, *kuinka yksinkertainen yritys on muuttunut monimutkaiseksi yritykseksi*. Historiallisten tekijöiden lisäksi kysymykseeni liittyvät myös taloustieteen mukaiset yrittäjyyden keskustelut. Kysymys laajenee näin yrittäjyyden muutosta koskevaksi ja muotoutuu laadulliseen tarkasteluun, *onko löydettävissä tekijöitä, jotka kantavat muutosta liki vuosisadan ajan*. Tässä tarkastelussa huomio kiinnittyy talouden ja kulttuurin liitokseen, jossa muutos ja jatkuvuus yhdistyvät.

3.1.1 Yrityksen teoretisoinnin vaihtoehtoja

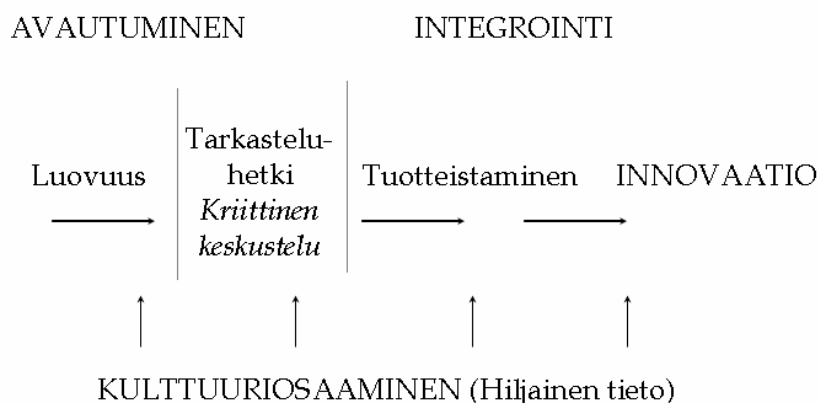
Kun ryhmä ihmisiä työskentelee yhdessä ja tekee tuotteita yrityksen lukuun, liittyy tähän toimintaan monia osa-alueita, jotka taloustieteilijät määrittelevät yrityksen suuremman systeemin alasyhteisiksi. Kuitenkin systeemiorientaatio on ongelmallinen, jos toimijana on yritys jättäen yrittäjät, työntekijät tai johtajat systeemin komponenttien asemaan. Tällaisen funktionaalisen määritelmän mukaan, sen laajimmassa mielessä, yritys on mitä se tekee. Lainmukaisessa konseptissaan yrityksellä on rajoitettu vastuu, ennalta määrittämätön elämänkaari ja velvollisuus maksaa veroja tuloksen mukaan. Nämä toiminnat tekevät yrityksestä eräänlaisen kuvitellun henkilön (Casson 1999, 49) ja laillisen toimijan. Tällä asteella oleva yritys on Sautetin määrittelemä yksinkertainen yritys.

Toisaalta yritys on ryhmä ihmisiä, jotka tekevät päätöksiä¹². Kilpailuympäristössä yritys pystyy menestymään, jos se kykenee tekemään hyviä päätöksiä. Kuluttajille myytäviksi asetetut tuotteet ja palvelut on tuotettu yrityksissä hyväksikäyttäen informaation syntetisointia päätöksenteossa. Yrityksen rakenne on suunniteltu harmonisoimaan ponnistelut, joita ihmiset tekevät yksittäisis-

¹² Penrose (1995, 33) korostaa, että yrityksessä ihmisillä on psyykinen ennakoasenne ottaa tilaisuudet käyttöön voiton toivossa, ja erityisesti sitoutua pyrkimyksiinsään ja resurssien käytössä spekulatiiviseen toimintaan.

sä asioissa tai ryhminä, jotka keskittyvät tiettyihin informaation alueisiin. Vastaavasti yksilöt ovat vastuussa päätöksistään, ja yritys on virta päätöksiä, joita punnitaan niiden yritykselle tuoman arvon ja odotettujen etujen mukaan. Organisaation pystyttäminen keräämään ja prosessoimaan kvalitatiivisesti päätöksiä on kallista ja se vie aikaa. Heti kun se on toiminnassa ja osa prosessia, organisointi parantaa koordinoitua jäsentämällä informaation virtaa ja antaa edellytyksiä yritykselle esimerkiksi määrittämättömän elämänkaaren suhteen (Casson 1999, 50). Sautetin ajatusta seuraten on syntynyt monimutkaisen yrityksen mahdollisuus.

Wilenius (2004, 43) valottaa yrityksen uuden tiedon luomista ja tuotteistamista jakelukelpoiseksi innovaatioprosessin avulla. Siinä merkittävänä hiljaisena tekijänä on kulttuuriosaaminen, josta toisaalta kumpuaa luovuus ja toisaalta innovaatioiden vastaanottokyky. Yrityksen tehtävänä on informaation avulla jalostaa resurssinsa markkinoille kelpaaviksi tuotteiksi. Kuvio 9 havainnollistaa kaksitahoista prosessia, jossa avautuminen ja integrointi vaihtelevat informaatiotarpeen mukaan.

KUVIO 9 Innovaatioprosessi (kts. Wilenius 2004, 43), jossa informaatio jalostetaan markkinakelpoiseksi.

Tällaisia uusia virtauksia ennakoimalla yrittäjä ja yrityksessä työskentelevät uudistavat tuotantoaan, mikäli informaatiolla on ollut relevantti sisältö ja yrityksessä ollaan valmiita sen integrointiin myös perinteisestä poikkeavalla tavalla. Kulttuuriosaaminen on siten tärkeässä tehtävässä tulkinnan apuvälineenä. Pelkkä yksipuolinen informaatio, jota hallinto tai teknologia tuottaa automaattisesti, ei ole riittävää uudistumiseen ja innovaatioiden tuottamiseen. Kulttuuriosaamisen avulla tulkittuna informaatio jalostuu tiedoksi, johon on kiinnitetty merkityksiä. Kutsun sitä merkityksellistetyksi tietämykseksi, joka on syntynyt semioosissa. Kulttuuriosaamisen avulla yritykselle avautuu myös toisenlainen orgaaninen resurssi opittuna yrittäjyytenä, joka avaa perheyrittäjyyden mahdollisuuden. Tässä perheyrittäjyyden käsitteessä osaamiseen ja tuotteisiin liittyvä tietämys on se kantava idea, joka kulkee yrityksen mukana mikäli kulttuuriosaamisen siirtäminen onnistuu. Näin tarkasteltuna vielä tiedoksi jalostumattoman informaation seuraaminen nousee yrityksen menestymistä kuvaavaksi

tekijäksi. Kuten innovaatioprosessin malli osoittaa, käyttökelpoiseksi informaatiolähteeksi saattaa osoittautua hyvin monenlainen kommunikointi, joka avautumisen vaiheessa osataan ottaa käyttöön. Sen johdosta tarkastelen seuraavassa, kuinka informaatiosta muodostuu kannattavan yrityksen avaintekijä ja sovellan tätä teoreettista kulttuuriin ja kommunikaatioon perustuvaa yrityksen käsitettä sahayritykseen, jota perinteisesti pidetään raaka-aine ja teknologiariippuvaisena teollisuuden alana.

3.1.2 Informaation tulkitsija

Perinteisesti resurssien käyttöä koskeva päätöksenteko-oikeus on niiden omistajalla. Oleellisen yrityksen tarvitseman tietämyksen omistavat työvoimaansa tarjoavat ihmiset, tai yritys löytää tavan kerätä informaatiota halvemmalla kuin muut yritykset. Pienessä yrityksessä yrittäjä on tässäkin suhteessa avainasemassa. Perheyrityksessä mukaan tulevat myös muut perheenjäsenet, jotka ovat kiinnostuneita yrityksen toiminnasta. Paradoksaalisesti informaatio on julkista, joten sen myyminen ei pienennä sen jäljellä olevaa määrää ja siten estä sen toimittamista jatkuvasti. Sitä on helppo jakaa kommunikaationa, mutta jakaminen Cassonin mukaan on rajoitettua kahdella tapaa: korkeana hintana ja laadun arviointiongelmana.

Kommunikaation hinta on korkea, koska sen lähteet ovat paikallisia ja hajanaisia. Lähin informaatio on yrityksessä tai se on helppo kerätä asiakkailta ja sen tähden halvempaa kuin uusi informaatio perustamattomien kanavien kautta. Sen lisäksi on olemassa sopimusongelmia, kun erikoistuneet ihmiset keskittyvät löytämään informaation ja muovaamaan sen tietämykseksi. Liiketoiminnan kustannukset ovat korkeat, jos heidän toimeentulonsa tulee pelkästään informaatiosta. Tavanomaisilla resursseilla on samoja piirteitä, kuljetus ja muut palvelusopimukset synnyttävät kustannuksia, kun tuotteet siirretään omistajalta toiselle. Informaation omistajuus on erityisluontoista niin, että omistaminen on lähde ja tässä lähteessä on vastaavasti liiketapahtumaan kelpaamattomia resursseja liittyneinä jakeluun kelpaavaan informaatioon. Tällainen liiketapahtumaan kelpaamaton resurssi voisi olla teknologinen tietotaito tai jokin muu hiljaisen tiedon luontoinen informaatio. Ne hankitaan pitkän ajan kuluessa ja tavallisesti käytetään institutionaalisen viitekehysten puitteissa ilman hinnoittelua. Suhteellinen hyöty on korkea, mutta samalla ilmenee sopimuksellisia ongelmia, jos tietämystä yritetään esimerkiksi patentoida. Lyhyenajan kesto ja epävarmuus syntetisoidun tietämyksen laadusta tekevät siitä hiljaista ja vaikeasti saatavaa. Siksi kyvykkyys hankkia liiketoimintaan liittyvää informaatiota ja muuttaa se tietämykseksi on perusta yrityksen pitkäntähtäimen kilpailukyvyille. Tähän tarvitaan toimijaa kuten aiempi etnografinen kuvaus yrittäjän suorittamasta kannattavuuden rituaalista osoitti.

Lisäksi yritys voi arvioida hankkimaansa informaatiota optimistisella tai pessimistisellä tavalla. Objektiivisissä selvityksissäkin on tekijöitä, joita ihmiset tulkitsevat eri tavalla johtuen heidän pätevyystään. Jos esimerkiksi informaatio koskee uusien vientikohteiden ostotottumuksia, jolle ei ole vielä hankittua pätevyyttä. Tekijät ovat erittäin epävakait ja voivat johtaa vastakkaisiin pää-

telmiin riippuen siitä, onko päätöksentekijä optimistinen vai pessimistinen henkilö. Vaikka pessimistinen henkilö on erittäin sitkeä hankkimaan tietoa ennen päätöksentekoa, Casson väittää, että kuitenkin optimistiset ihmiset eivät tee sen enempää virheitä kuin pessimistiset tekevät, joille taas maksaa enemmän välttää virheitä (Casson 1999, 54). Näin ollen pätevyys on liiketoimintaan liittyneenä luonteeltaan subjektiivista ja ne, jotka virheellisesti ajattelevat omaavansa kilpailuetua, voivat tuntea liiallista itseluottamusta ja päätyä ottamaan ylisuuria liiketoimintariskejä. Omistajan ja työntekijöiden riittävä itsetuntemus on yrityksen etu pitkällä tähtäimellä. Perheyriksen suhteen tässä tapahtuu myös kulttuurista valintaa, jota perhe jo sosiaalistamisen aikana tiedostamatta harjoittaa. Yrittäjyyteen liittyvää itsetuntemusta vahvistetaan, mikäli yrityksen jatkamisella ennakoidaan olevan mahdollisuuksia. Pessimismin ja optimismin diskurssit vahvistavat käsityksiä yrityksen toiminnasta ja laadusta.

Yhtäläillä työnjako voi vaikuttaa liiketoiminnan kustannuksiin. Koska informaation haihtuva luonne suosii viimehetken tarkkailua ja neuvottelua, käytännötason työntekijöiden on oltava paikalla, kun tarkkailua tehdään. Tämä työsuhde on suhteessa informaation prosessointiin ja sen hierarkia suosii optimistista palkkaamaan pessimistisen ja olemaan valmiina täyttämään johdon päätöksiä (Casson 1999, 55). Riskin karttaminen on tekijä, jonka takia pessimistinen tai epäpätevä henkilö tarjoaa työaikaansa yritykselle sopimuksen mukaisesti resurssiksi (Amit, Glosten & Muller 1993, 818). Ihmiset, joilla on hyvä itsetuntemus, ovat todennäköisimmin menestyksekkäitä yrittäjiä, koska heidän itseluottamuksen tasonsa täsmää heidän todelliseen kyvykkyyteensä. Yrittäjät puhuvat nöyryydestä eli valmiudesta tulkita erilaisuutta, jolla suhtaudutaan omiin hankkeisiin ja asiakkaiden tarpeisiin.

Tiedon ja informaation eroa pohtiessa löytää monenlaisia arkielämän väitelmiä varsinkin sen puutteesta tai käytön epäonnistumisesta. Jos kuitenkin käsitetään tiedoksi kaikki informaatio, joka on yhdistetty kokemukseen, kontekstiin, tulkintaan ja reflektioon, se on korkeatasoista tietämystä, joka on valmiiksi sovellettavissa päätöksentekoon ja toimintaan. Pelkkää informaatiota ei voi panna täytäntöön, mutta tietämyksen voi. Tässä merkityksessä se eroaa myös taidosta (Dalley & Hamilton 2000, 51) ja tavoista. Informaation suodattaminen kokemuksen ja kontekstin läpi on tulkintaprosessi, jossa sille annetaan merkitys, eli se tulee tiedoksi. Konteksti on siten oleellinen suodatin siihen, mitä otetaan opittavaksi ja mitä ei. Näin ollen on merkitystä sillä, mistä informaatiota on tarjolla. Yrittäjä ei ole koko ajan pelkästään etsimässä uutta, vaan tekee tulkintoja, kun se on luonnollisessa yhteydessä hänen maailmaansa ja näin konfliktinomaisen informaatio adaptoituu ainoastaan siinä muodossa, että se sopii aikaisempaan kontekstiin. (Dalley & Hamilton 2000, 52.)

Näin ajateltuna konteksti sisältää kulttuuriset normit, kommunikaation ja oppimistyylin. Pienyritysten omistajien keskuudessa tehdyn haastattelun perusteella kulttuuri on jaettu sellaisiin huomioihin kuin motivaatio, intuitio, sitoutuminen, ihmiset ja ego. Motivaation merkitystä yrittäjät korostavat etenkin elämäntavan, itsenäisyyden ja riskin välttämisen suhteen, mutta eivät varakkuuden

suhteen¹³. Omaehtoinen aktiivisuus liittyy ammatilliseen kasvuun ja intuition hyväksymiseen visioinnissa. Ihmiset ovat oppimisprosessin kautta valikoituneet osaksi yrittäjyyden kulttuuria ja heidän osuutensa sen vahvistamisessa on erityisen tärkeää. Vaikka pienyrityksessä kommunikointi tapahtuu suullisesti, tämän normin tuoma haavoittuvuus on tiedostettua. Henkilöiden vaihdos vaikuttaa suoraan toimintaan, vaikka epämuodollisuus antaa joustavuutta ja mahdollisuuden osallistumiseen jokaisen osalta. Oppiminen tapahtuu tekemällä työtä ja tämä erityisesti antaa pienelle yrityksellä tarvittavaa resurssien käytön tehokkuutta. Käytäntöjä ei suunnitella ennakoon sen varalle, että jotain mahdollisesti sattuisi, vaan käytännöt kehitetään siihen tarpeeseen, joka kulloinkin on tullut eteen. Tämä tuo myös henkilöstön kokemuksen yrityksen käyttöön ja antaa sille tarvittavaa vaikutusvaltaa. (Dalley & Hamilton 2000, 53-55.)

3.1.3 Välittäjänä markkinoiden organisoinnissa

Yrityksiä tarvitaan markkinoiden toimijoina ja yrittäjiä tarvitaan, jotta he varmistaisivat sopimukselliset suhteet verkostoissa ja avoimissa systeemeissä. Yritykset ovat nimenomaan instituutioita, jotka tekevät pitkän aikavälin sopimukset tehokkaasti, niputtaen yksityiskohtaiset ja pienet sopimukset yhteen ja säästämällä samalla säästöä transaktiokustannuksissa (Sautet 2000, 21-22).

Ehdotin, että liiketoimintaan liittyvä informaatio ja siitä muodostettu tietämys voittaa teknologisen tietotaidon yrityksen kilpailukyvyyn lähteenä. Informaatio hyödynnetään välittämällä markkinoiden rajapinnoissa. Yritys myy informaatiota epäsuorasti liittyneenä hintoihin (tai kansantalouden vuokriin) markkinoille tunkeutuessaan. Tämä on systemaattinen tapa organisoida markkinoita, joita ei aiemmin ollut olemassa. Tarkan erikoistumisen löytäminen on arvokas resurssi, jonka jokainen yksilö pitää omana tietonaan. Heti, kun tietämys on koodattu hintoihin, niiden tarjouksilla yritetään johtaa harhaan yhtä hyvin kuin informoidakin. Välittäjä voi hankkia voittoja alennetuin liiketoiminnan kustannuksin, esimerkiksi jos sattuu sijoittumaan sopivasti markkinoiden lähelle tai tunnistamaan sopivat ostajat ja arvioimaan maksimin, jonka he voivat maksaa. Näin yrityksen välittäjän tehtävä palautuu yrittäjän hallittavaksi informaation mobilisoinnissa.

Välittäjän roolissa on tärkeää vain osittain kuka valmistaa tuotteita. Yrittäjä keskittyy liiketoiminnassa myyntiin, jolloin kustannusten hallintaa pystytään hyödyntämään. Hänen varsinainen suhteellinen hyötynsä nojaa liiketoiminnan osaamiseen ja asiakastuntemukseen. Vaikka loppukäyttäjät voivat hankkia saman tiedon kuin välittäjäkin, he eivät tee sitä, koska tiedon hankkiminen on kallista. He jättävät sen välittäjän tehtäväksi huolimatta sen spekulatiivisesta luonteesta. Yrittäjyyden funktiona on välittäjän tehtävä, spatiaalisena ja tulevaisuutta keksivänä (Sautet 2000, 62).

Uuden yrityksen kasvu on parhaiten kuvattavissa neljän tekijän avulla. Cassonin mukaan nämä neljä tekijää luonnehtivat teoriaa synteettisestä yrityk-

¹³ kts. myös Koironen (2000), suomalaisen perheyrittäjyyden piirteitä kartoittavassa tutkimuksessa.

sestä. Ensinnäkin, informaation lähde markkinamahdollisuuksien muutoksista on toimialan ulkopuolista ja sitä ei voi poimia yritykseen jo kertyneestä kokemuksesta. Toiseksi, suuret yritykset eivät erikoistu uudelle vastalöydetylle toimintakentälle. Kolmanneksi, uudet mahdollisuudet vaativat erilaiset rakenteet kuin aiemmat markkinamahdollisuudet. Lopulta muutokset organisatorisissa rakenteissa ovat kalliimpia suurille yrityksille kuin mitä on pienten yritysten kasvu. (Casson 1999, 67.) Tämä malli kuvaa yksinkertaista yritystä, mutta soveltuu myös perheyritykseen, joka kykenee uudistumaan ja löytämään uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Näin synteettinen perheyritys voi toimia hetken yksinkertaisen yrityksen tavoin ja siirtyä seuraavaan vaiheeseen joustavasti kulttuurisen osaamisen avulla.

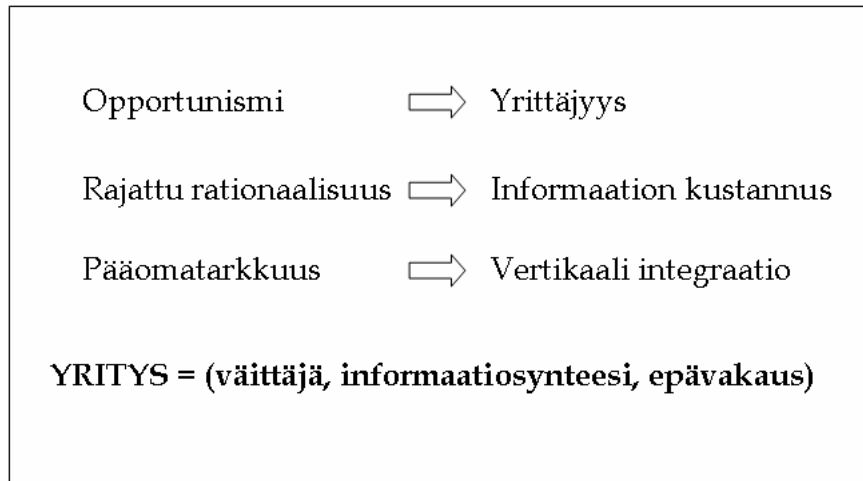
Markkinoiden globalisaatio sitten vuoden 1980 kiihdytti eri maiden suurten yritysten kilpailua. Ulkoistaminen ja ohuimmat organisaatiot olivat tämän kehityksen tulosta. Suuret yhtiöt ovat nyt valppaita ulkoisten mahdollisuuksien suhteen ja antavat vähemmän tilaa pienten yritysten esiintulolle ja menestymiselle. (Casson 1999, 68, Heinonen 2000a, 12.) Informaatiolla ja kulttuuriosaamisella on siten entistä suurempi merkitys pienten ja paikallisten yritysten menestymiselle. Tätä ei institutionaalinen talousteoria pyrki selittämään, koska sen tavoitteena on selittää yhteiskuntaa, jossa suuret yksiköt ovat vaikuttavassa asemassa. Kulttuuriselta kannalta tarkastelussa ovat kuitenkin yritykset, joilla tällaista asemaa ei ole, kehittäneet ominaisuuksia, jotka perustuvat syvällisesti paikallisen kulttuurin uskomuksiin ja arvoihin.

3.1.4 Yrittäjyys talousteorian keskiössä

Yrityksen institutionaalinen teoria (Sautet 2000, 53) perustuu olettamukseen opportunistisista, rajatusta rationaalisuudesta ja pääomien tarkkuudesta. Opportunismi soveltuu, jos muistetaan, että liiketoiminnan transaktiokustannukset liittyvät informaation prosessointiin ja ne tapahtuvat riippumatta siitä, onko informaatio virheellistä vai oikeaa. Rajattu rationaalisuus taas korvautuu oletuksella, että informaatio on kallista kerätä ja kommunikoida. Rajattu rationaalisuus on ongelmallinen käsite, kun tehdään sitovia sopimuksia, koska se jättää huomioimatta, että yrityksen omistajalla on valinnan mahdollisuus ainoastaan yrityksen rajojen sisällä. Edellä hahmoteltu synteettinen teoria saattaa kustannusten logiikalla informaation ennustettavaksi, eli kuinka yksilöidä päätöksentekoprosessi ja organisatoriset rakenteet. Se ennustaa, miksi erilaiset organisaatiot liittyvät tietynlaisiin markkinatilaisuuksiin. Kolmas, eli pääomatarkkuus, on vertikaalin integraation muuttuja, joka voi olla vaikkapa palkkiota informaatiosta tai ongelmia laatukontrollissa. Mikä tahansa pääoma voi muuttua erityiseksi ja siksi sen argumentointi voi selittää vertikaalia integraatiota, kun sitä tapahtuu – tai ei tapahdu. Siksi se on satunnainen muuttuja, mutta arvokas laadullisen tutkimuksen erityistapauksissa.

Nämä muuttujat eivät kerro systemiteoreettisesti mitään yrittäjyyden roolista yrityksen synnyssä ja kasvussa. Uusi lähestymistapa nostaa yrittäjän toiminnan talousteorian avainhahmoksi ja analysoi (kuvio 10) *yritystä erikoistuneena yrittäjän luomana välittäjänä*, joka rutiininomaisesti syntetisoi informaatiota

erilaisista epävakaisista lähteistä. Moraalinen johtajuus hillitsee opportunistia, informaation kustannus ottaa rajatun rationaalisuuden paikan ja pääomatarkkuus korvataan erilaisilla tekijöillä, jotka tekevät selkoa vertikaalista integraatiosta. Teoria on johdonmukainen taloustieteen rationaalisen toiminnan suhteen. Se on käsite, jossa sovelletaan yrityksen teoriaan taloudellisin periaattein välittäjän tehtävä, informaation synteesi ja epävakaus.

KUVIO 10 Institutionaalisen talusteorian kritiikki johtaa synteettiseen yrityksen teoriaan, joka määrittelee yrityksen systeemin ja toimijan synteetiksi.

Resurssipohjaiset teoriat korostavat johtoryhmän pätevyyttä ja kyvykkyyttä. Niissä ehdotetaan, että johtajat eivät voi toimia rationaalisesti monimutkaisissa tilanteissa, vaan luottavat institutionaalisiin käytäntöihin, joiden avulla he saavuttavat poliittisen vallan ja sosiaalisen luottamuksen. Tämä johtaa päätelmään, että tahdon analyysi enemmänkin harhaannuttaa kuin valaisee selitystä. Uuden teorian tehtävänä on rationalisoida instituutio korkeamman tason rationaalisuuden avulla. Vaihtoehtoiset käytännöt ja instituutiot valitaan, koska ne saavuttavat parhaan mahdollisen hyödyn laadukkaassa päätöksenteossa ja informaation kustannuksissa. (Casson 1999, 72.)

Hahmottelin edellä *yrityksen* määritelmää (kuviokuva 10). Reflektoin sitä erityisesti institutionaaliseen määritelmään, joka on koskenut lähinnä suurteollisuutta ja johtamisteorioita. Yrityksen perustamisen teoria ja yrittäjyys perustuvat Schumpeterin (1974, 83-84) oletukseen, että yrittäjä tarkkailee ympäristöään, jotta havaitsisi siinä muutoksen merkkejä. Näin *yrittäjyys* on valmiutta toimintaan. Tämän johdosta on tärkeää mitä yrittäjä tietää ja osaa, sekä sen tiedostaminen, että epävarmassa ympäristössä voi tehdä löytöjä oppimalla uutta. Yrittäjän suorittaman arvioinnin laatu on avaintekijä yrityksen pitkänkeston menestykselle. Markkinatietoisuudesta teknologian ja henkilöstön tietoisuuteen muuntunut kyvykkyys on syntetisoida informaatiota, joka on menestyneen yrityksen tuntomerkkinä. Siten synteettinen teoria korostaa resursseja, jotka liittyvät kommunikaatioon ennemminkin kuin tarkkailtaviin resursseihin. Siihen liittyvät myös yrittäjän johtamistaidot, jotka vaativat itsetuntemusta ja itsekunnioitusta.

Yrityksen käsitteen tarkoituksena on antaa uudella tavalla käytännön keinoja poliittiselle diskurssille ja tieteellisesti uusi rationaalinen taso empiirisille tutkimuksille. Seuraavassa luvussa vielä täsmennän tätä tavoitetta. Siirryn tarkastelemaan yritystä paikallisena toimijana, jolloin erityisesti paneudun olosuhteiden kehittymiseen historiallisesta perspektiivistä sekä sen mukana seuranneesta yrittäjyyden mahdollisuuksien kehittymisestä. Kuvion 10 mukaisesti sijoitin yrityksen määritelmään tarkasteltaviksi muuttujiksi välittäjän tehtävän, informaatio- ja tietämyksen ja epävakauden toimimisen. Kun muistetaan, että monimutkainen yritys prosessoi laadullisesti informaatiota kestäväksi tarkoitettulla tavalla pitkällä tähtäimellä toimivassa yrityksessä, on myös tarkasteltava olosuhteita myös yrityksen ulkopuolella tapahtuvien muutosten kautta.

Tämän lisäksi taloutta voidaan tarkastella vaihdon ja sosiaalisten kontaktien näkökulmasta, jolloin yrityksen ulkopuoliseksi ympäristöksi käsitetään yhteiskunta, joka määrittää ne rakenteet, joissa yritykset toimivat. Näin tieteenalojen erilaiset näkemykset ja lähestymistavat auttavat ymmärtämään juuri paikallisuutta pelkän teoreettisen mallin asemasta. Sahayritys on mallin mukaisesti liike-elämässä vahvasti mukana yrittäjän toimesta. Siihen liittyvät osaamisen ja kommunikaation siteet sitovat kuitenkin mukaan muita perheenjäseniä, mistä kasvaa yhteinen orgaaninen yritys. Tämä yhteenliittymä syntetisoi informaatiota ja löytää voiton mahdollisuuksia perheyrittäjyyden muodossa. Se on toisaalta kokemuksen ja toisaalta tuntemattoman synteesiä.

3.2 Kylän ja yrityksen muutos

Empiirisessä tarkastelussa paneudutaan siihen paikalliseen muutokseen, jossa yritys on kehittynyt. Pohdittavana ovat ne mahdollisuudet, joita tulevat yrittäjät saattoivat havaita. Jokaisella yrittäjäpolvella on omat puitteensa, johon he suuntaavat vapaaehtoisuutensa kuitenkin niin, että elämismailmassa muodostuvaan yritykseen kohdistuva ympäristön epävakaus pyritään hallitsemaan kannattavuuden avulla. Vaikka edellisessä luvussa käsitelty yrityksen teoria jää taustoittajaksi, ovat yhteiskunnan ydintä kuvaavat uskomusten ja arvojen tausta niitä edellytyksiä, joilla yrittäjä voi luoda informaatiojärjestelmiä ja tehdä löytöjä. Tämä luku johdattaa tarkastelua juuri perheyrittäjyyden yritysjärjestelmään paikallisena kuvauksena. Vaikka kuvauksen tapahtumat sijoittuvat tiettyyn kylään, sahaan ja puu-alaan, on muistettava myös teorian yleinen luonne. Vertailua ei pyritäkään tekemään ainoastaan tämän ja muiden yritysten välillä vaan, jotta se veisi eteenpäin perheyrittäjyyden kulttuurisen pääoman ymmärtämisprosessia.

3.2.1 Yhteisön tieto

Paikallisuutta voidaan tarkastella historiateorian ja aikalaisanalyysin avulla kuvaten kulttuuria ja merkitysten käytänteitä, jotka ohjaavat tutkittavana olevan perheyrittäjyyden yrittäjien elämismailmaa. Tavoitteena on analyysin avulla johdattaa tausta, jolla yrityksen empiirinen arki ja edellä pohdittu teoria voitaisiin

saattaa yhteen. Kriittinen tutkimus on kiinnostunut merkityksistä ja niiden taustalla olevista uskomuksista, joihin palataan analyysin lopussa. Yhteiskunnan ydintä määriteltessään Jokinen ja Saaristo (2002, 72-74) nostavat ennen kaikkea esille yksilön käyttäytymisen ja yksilöiden väliset suhteet, joiden perusteella tutkimuksessa voidaan selvittää, mitkä kulloinkin ovat kulttuuria ja sosiaalista todellisuutta määrääviä ja muovaavia tekijöitä. Kuitenkin yhteiskunta nähdään aineellisen perustan kuten luonnonvarojen käytön ja niiden historiallisen merkityksen muutoksen kulkuna. Yhteiskuntaan kuuluvat myös ihmisten luomat tekijät, kuten luokkaerot, käskyvalta, alueelliset erot, tai erilaiset ryhmäjaot kuten esimerkiksi suomenkieliset ja naiset. Ne rakenteet, mistä nyt olemme kiinnostuneita, ovat yrittäjien "luokka" ja talouden rakenteet, jossa metsäteollisuus ja puunjalostus ovat muotoutuneet erityisiksi suomalaisen identiteetin lähteiksi. Yksilön ja yhteiskunnan kehityksen yksi yhdistävä tekijä on työ, jonka merkityksellisyyteen yhdistyy sekä aineellinen, sosiaalinen että kulttuurinen identiteetin sisältö.

Alapuro (1995) käsittelee Suomen muutosta traditionaalisesta yhteiskunnasta kansallisvaltioksi kyläyhteisön kokemana prosessina, jossa muodostuu ajatus modernin¹⁴ Suomen synnystä. Hänen tutkimuksensa kohdistuu Huittisten kyläyhteisöön vuosisadan vaihteessa ja erityisesti kansalaissodan tapahtumien ja niiden seuraamusten analysointiin. Jos tutkimuksen analyysiyhteisöksi otettaisiin Alpuu, olisivat pinnalla sattuvat tapahtumat hieman toisenlaisia, mutta ympäristöstä saapuvat impulssit vaikuttivat samansuuntaisesti ja ovat johtaneet lopulta elämänhallintaan, jossa työn ja perheen rooli on muotoutunut uudelleen. Tässä analyysissä ei nouse metsäteollisuuden kehittyminen niin merkittäväksi tekijäksi kuin monet muut tutkijat (esim. Waris 1948, Kuisma 1993, Jokinen & Saaristo 2002) ovat sen asettaneet. Toisaalta metsätalouden kehitys on leimannut 1900-luvulta lähtien Suomen elinkeinoelämän kehittymistä ja sen vaikutus on ulottunut kyläyhteisöistä aina koululaitokseen ja muiden yhteiskunnan palveluiden alkuun saattamiseen. Metsäteollisuuden mahdollisuuksien takaamiseksi vuosisata alkoi täydellisen elinkeinovapauden merkeissä, jonka vaikutuksesta maatalousvaltaisista kylistä saattoi kehittyä käsityötä ja pienteollisuutta harjoittavia keskittymiä kuten Pohjanmaalla (Koski 2002).

Vuosisadan vaihteen Suomi oli säätyjen näyttäjä (Alapuro 1995, Jokinen & Saaristo 2002), jossa ryhmiin kuulumisen oli syntymässä määrättyä. Ainoastaan käsityöläiset saattoivat liikkua vapaammin statuksesta toiseen, mutta maata omistamaton luokka oli totuttu näkemään vaikenavana joukkona. Sen työpanos oli suurtilallisten ja ylempien säätyjen hallussa. Yhteiskunnan rakenne painottui patriarkaaliin, jossa ylempien velvollisuus oli huolehtia heikommista. Aineistossa oleva kuvaus Paakkulan talon vaiheista (Haa17) ja omistajista valottaa tätä puolta Alpuussa. Taloon muutti Savosta tulleiden siirtolaisten jälkeläiset vuonna 1842. Tila on kuitenkin ollut merkittynä jo vuonna 1672 maakirjoissa. Talon vaiheet kietoutuvat mielenkiintoisesti yhteen sahayrityksen kanssa,

¹⁴ Berglund (2003, 8) määrittelee "modernin" homogeenien keskusten vallan vahvistumisena, rationaalisuuteen uskomisena ja individualismin korostamisena, sekä Suomessa erityisesti luottamisena auktoriteetteihin kansakunnan ja yhteisen edun nimissä.

koska Paakkulan tyttärestä, Marista, tuli sahan toinen omistaja 1900-luvun alkupuoliskolla. Talossa oli 283 hehtaaria maata ja veroäyrit ylsivät kylän korkeimpien joukkoon. Varallisuus edellytti sosiaalisen vastuun ottamista, joka tapahtui käytännössä tarjoamalla asunnon ja ruuan huonemiehille tai vähävaraisille sukulaisille, jotka kävivät töissä lähitaloissa. Palvelusväkeä oli sekä karjanettä taloudenhoidossa. Koko väki asui samassa talossa, samoin kotitalouden huollettavina olivat kyläkokouksessa määrättyt orvot. Kirkonkirjoja luettaessa tuntuu kuin tuo aika olisi ollut loputonta kamppailua tauteja, nälkää ja varhais-ta kuolemaa vastaan. Perimätiedon mukaan Paakkulan talon isäntä oli kylän luottomies, herastuomari, joka viittaa hänen kykyynsä toimia välittäjänä kyläläisten ja virkavallan välillä.

Alapuron mukaan autonomian ajan Suomessa valtasuhteen ylläpito oli niin tiivistä, että itsenäisyyspyrkimysten aikana aivan havahduttiin työväestön verkostoitumiseen. Se koettiin uhkaksi syntyvän kansakunnan olemassaololle. Eliitin piiristä nousi ajatus kansan sivistämiseen ja sitä kautta yhtenäistämiseen, jotta kahtiajako olisi vältettävissä. Eräs paikallinen merkki kahtiajaosta ja suomalaisille tyypillisistä ”luokista” olivat joskus hyvinkin väkivaltaiset kylätappelut. Elina Haavio-Mannila on väitöskirjassaan (1958) tutkinut kylätappeluinsti-tuutiota ja hänen aineistonsa kertovat vastaavasta tappeluperinteestä, mikä oli myös Alpuassa koettua. Tappelut vähenivät sitä mukaa, kun maaseudun elin-keinoihin ulottuvat uutuudet muuttivat myös sosiaalista rakennetta. Tosin instituutioiden muutokset, kuten teknistyvä maatalous, joka vähensi työvoiman-tarvetta, ovat johtuneet osaltaan innovaatioiden leviämisestä ja väestön muu-tosta kaupunkiin (Anttila 1974). Työväestön määrä väheni maataloudessa, ja maaseudun väestöä siirtyi muualle hankkimaan toimeentuloaan. Tämän kehi-tyksen syy-seuraussuhteet ovat monimutkaisia, ja niiden tulkinnassa näyttää olevan tutkimuksellisia ongelmia johtuen erilaisesta ontologisesta otteesta. Pai-kallistason politisoituminen johti kylien muodollisten instituutioiden muodos-tumiseen ja voimistumiseen.

Eliitin käsitys oli, että takaamalla elämän mahdollisuudet kaikkialla Suo-messa kansallisvaltiolla olisi tulevaisuus itsenäisenä ja omavaraisena liittyä muiden tunnustettujen kansojen joukkoon. Tapahtumien kulku johti siihen, että nämä tulkinnat vahvistuivat ja esimerkiksi suurtilalliset hyväksyivät tilojen ja-on, jotta maanomistukseen pääsisivät mukaan entiset torpparit ja mäkitupalai-set. Syntyi pienviljelmien käsite, joka myöhemmin yhdistettiin tilanhoitoon yleensä ja kaikkia ammattikunnan harjoittajia nimitettiin yleistäen maanviljeli-jöiksi. Sivistysajatuksen oheen liittyi raittiusliikkeen ja uskonnollisten liikkeiden leviäminen, joka kokosi ihmisiä yhteen suuriin tilaisuuksiin ja niissä kollektiivista toimintaa kaipaavat saivat foorumeita ja tilaisuuksia siteiden vahvistami-seen. (Alapuro 1995, 93-97.) Kalle ja Mari eivät olleet enää varsinaisesti körttiläi-siä kuten heidän vanhempansa, mutta kävivät kuitenkin seuroissa veisaamassa, kuten Kalle kommentoi pilke silmäkulmassaan. Seurat olivat kokoontumis-paikkoja, jossa kerrottiin ajankohtaiset tapahtumat. Sodan jälkeen nuorisoseura ja urheiluseura ottivat sijansa. Ahti oli pesäpalljoukkueessa, joka kamppaili mestaruuksista lähiseudun joukkueiden kanssa. Mari ystävystyi Impi Aronahon (os. Mäkelin) kanssa, joka oli tullut kylän kaupanhoitajaksi. Kuvaa-

vaa on, että poliittinen vakaumus ei tätä ystävyyssuhdetta häirinnyt, vaikka Impi tunnettiin maan kommunistiliikkeen johtohahmon sisarena. Kalle kertoi lehtihaastattelussa omaksuneensa teosofisen filosofian elämäohjeekseen, joten sen mukainen kansallisen aatteen korostaminen tukee sitä linjaa, jonka valtaeliitti omaksui varsinkin sotien jälkeisenä aikana. Berglundin (2003) mukaan Suomesta oli syntymässä moderni valtio ja kansakunta, joka identifioitui tietoon ja tieteeseen, joten Alapuron kuvaama valtasuhde oli mahdollinen ja ihmisten kannalta rationaalinen. Oksa (1998, 76-79) tulkitsee ajan olleen kansallisen demokratian projektia, joka synnytti oikeudet ja tottelevaisuuden keskushallintoa kohtaan.

1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku olivat yhteiskunnan politisoitumisen aikaa. Se johti kunnallisten hallintoelinten syntymiseen ja niissä toimivien päättäjien aseman laajenemiseen myös oman kylän ulkopuolelle. Vähitellen kuntaan syntyi palveluja, jotka olivat aiemmin kuuluneet tilallisten ja työnantajien hoidettaviksi. Vihannin kunnassa kaivoksen tuoma varallisuus auttoi palvelurakenteen kehittämässä. Tosin kaivoksen mukanaan tuomat yrittäjyyden mahdollisuudet ovat olleet niin automaattisia, että kunnan talouden kehitystä ei tarvinnut tarkoituksellisesti terävöittää maatalouden työpaikkojen vähetessä koko vuosisadan ajan. Väkiluku kohosikin tuolloin noin 30 vuoden ajaksi yli neljään tuhanteen. Demokratian käsitteeseen kuului myös, että terveyden- ja sosiaalihuoltoa ei enää odotettu saatavaksi armona, vaan sen katsottiin kuuluvan kaikkien oikeuksiin yhteiskunnan järjestämänä. Hyvinvoinnin käsitys on siten muovautunut vuosikymmenien aikana ja Alapuro muistuttaa, kuinka suomalainen meidän käsityksemme on. (Alapuro 1995, 99-103.) Politisoituminen ei ollut lähtökohtaisesti työhön ja tuotantoon liittyvää, kuten pitemmälle teollistuneissa maissa, vaan se muotoutui yhdeksi yhteisöllisyyden alueeksi paikallisella tasolla, jossa erilaisten liikkeiden ja ideologisten piirien iltamat ja kokoukset olivat lähinnä tuttavapiirien kokoontumisia (Alapuro 1995, 249). Kalle kertoo teosofisen seuran kokoontuneen 1910-luvulla hyvin tiiviisti kerran viikossa, ja Kallen mukaan vielä haastattelun aikaan 1960-luvulla teosofinen henki eli kylässä. (Haa18.) Liike oli Suomessa eliitin suosiossa, mutta Kalle tutustui siihen Amerikassa ollessaan ja se tuntuu antaneen perustuksia sille opiskelun ja tieteellisen tutkimuksen uskolle, joka oli astumassa puhtaan uskonnollisen ideologian seuraamisen tilalle hänen elämismaailmassaan.

1920-luvulla kansanopistot ja yhteiskoulut takasivat uudenlaisia paikkoja ja identiteetin malleja traditionaalisten mallien tilalle. Uudenlaisten ammattien oppiminen ja niihin liittyneiden innovatiivisten ratkaisujen suodattaminen, adaptatio, sekä yhtenäiskulttuurin ihanne suosivat laajempaa katsetta kuin mihin oli totuttu agraariyhteiskunnassa. Aktiivisuuteen heräävä yrittäjyys antoi pontta paikallisen toiminnan laajentamiseen muualle Suomeen. Kalle oli nuoruudessa opiskellut ammatillisen puusepän linjan ja sitä kautta oppinut valmistamaan huonekaluja, mutta arkistosta löytyi myös hänen piirustuksiaan siitä talosta, joka valmistui perheen kodiksi 1930-luvulla. Uusi tieto levisi koulutuksen myötä, mutta samalla levisi myös koulutuksen arvostus. Käsiyöläisten verkostot laajenivat nuoruuden opintojen aikana solmittujen yhteyksien avulla, mutta myös uuden tiedon soveltamisena lähiympäristössä. (Alapuro 1995, 104-111.)

Osuuskaupat, osuuspankit, urheiluseurat ja nuorisoseurat olivat osoitukseksi yhteisesti nousseesta yritteliäisyydestä, mutta myös rahatalouteen ja uudelleen rationaalisuuteen siirtymisestä. Metsien arvo oli muuttunut rahalla mitattavaksi ja siksi sitä oli säästettävä mieluummin kuin annettava maanvuokraajille oikeuksia metsän käyttöön. Berglundin mukaan (2003, 11) suomalaisuuteen on kuulunut erilainen luonnon resurssien omistusoikeus kuin muualla Euroopassa. Yhteistoimintaosuuskunnat ja osittain yhtiöiden omistamat metsävarat ovat esimerkkejä tästä. Paikoin metsäteollisuuden halukkuus ostaa tilojen hyväntuottoiset metsät johti vastarintaan, jossa heijastui omistuksen traditionaalinen ajattelu oikeudesta hyödyntää alueita paikallisesti. Näin ei käynyt Paakkulan talon tapauksessa, jossa koko tila myytiin läheisen Kilpuan sahan omistajille vuonna 1904. Samaan aikaan kyseinen saha osti muitakin tiloja paikkakunnalta (Haa17). Äijälän tilalta sen sijaan myytiin tukit Raahen sahalle tai satamaan tilan toimesta kuljetettuina. Haastateltava kertoi metsien olleen ennen hakkaamattomia ja hanketta varten palkatut metsätyömiehet saivat talossa ruuan ja yöpaikan. (Haa5.) Tästä aikakaudesta lähtien metsänhoito on ollut osa tilojen varallisuuden hoitoa ja tilalliset alkoivat osallistua kylän metsänhoitoyhdistykseen, joka koettiin tärkeäksi vaikuttamiskanavaksi myös kylän ulkopuolelle (Lackman 1991). Yhdistyksissä toimineet olivat myöhemmin paikkakunnan valtuuttamina alueen ja valtakunnan päätöksenteossa, mm. eduskunnassa. Metsävarat nähtiin kuitenkin koko kansakunnan oikeudeksi ja teknistieteellinen metsänhoito johti konsensukseen niiden yhteiskuntaa hyödyttävästä käytöstä. Berglund tulkitsee (2003, 10) talouden ja tieteen edustajien olleen avainasemassa tässä kollektiivisen ajattelun yhteensovittamisessa. Sen toteuttajina toimivat nuoren kansakunnan virkamiehet, jotka olivat kouluttautuneita talonpoikien jälkeläisiä ja saattoivat siten tieteellisen ajattelun mukaisen rationaalisuuden ja maalaisjärjen mukaisen oikeudentunnon yhteisesti hyväksyttävään muotoon.

Metsien hakkuut työllistivät myös muita kuin metsien omistajia, ja yhä useammalla oli varaa omiin hankintoihin. Rationaalinen tehokkuus toi mukaan kulutuksen ajatuksen, vaikka sen sisältö kiteytyi vasta kahden sukupolven kulluttua kaikkien oikeudeksi. Talouden nousu loi tilaisuuden yhä useammalle suunnitella tulevaisuuttaan ja vasta tämän jälkeen saattoi arvioida omaan asemaan liittyviä epäkohtia, jotka ovat muutettavissa omalla toiminnalla. Varsinkin vasta pientilan saaneilla viljelijöillä vapaus ja oma työ olivat ne välineet, jolla mahdollisuuksia saattoi rakentaa. Pientila oli koituvaa kokonaan omaksi hyväksi, mutta myös perheen hyväksi ja, vielä pidemmälle; toiveena oli, että lapset tulevat jatkamaan vanhempien luopuessa tilanhoidosta. (Alapuro 1995, 267-268.) Näin ajatuksiin oli noussut visio paremmasta tulevaisuudesta, joka on saavutettavissa traditionaaliseen yhteiskuntaan kuuluvalla ruumiillisella työllä. Työn tulosten omistajuus oli kuitenkin muuttunutta. Alpuassa tämä ajatus paremmasta tulevaisuudesta suuntautui 1960-luvulla kylän ulkopuolelle, josta suuret ikäluokat etsivät koulutuksen ja myöhemmin työn ja uuden elämämaailman. Vaikka kaivos työllisti osan ikäluokasta, sen palvelukseen hakeutui pitäjän ulkopuolisia työntekijöitä lähinnä yhtiön muilta kaivoksilta. Muille kunta-

laisille kaivosyhteisö oli sangen sulkeutunut ja omavarainen, kuten Laitala sitä kuvaa kyläkirjassaan (Laitala, 2001).

Lähialueen muissa keskuksissa, Oulaisissa, Raahessa ja Oulussa, taloudellinen rakenne on mahdollistanut valmiuksia kehittää ammattitaitoa ja se on tarjonnut suorat kanavat etsiytyä uusille työmarkkinoille tai uusien yrityshankkeiden käynnistämiseen suuremmilla markkinoilla. Alpualaiset nuoret eivät hakeutuneet ainoastaan lähialueen oppilaitoksiin, vaan suuntana olivat suuremmat ja runsaampia vaihtoehtoja tarjoavat paikkakunnat. Usein etäisyydet olivat niin pitkät, että yhteydenpito rajoittui ainoastaan lyhyihin vierailuihin takaisin kotiseudulle. Keskuksiin muuttaneiden verkostot toisaalta pitivät yllä sosiaalisia kontakteja kotiseudulla oleviin ja siten uudensivat myös harvempaan asuttua aluetta. Muuttaneista kylän pojista useat olivat saaneet ensikosketuksen palkkatyöhön sahalla. Näin saha toimi poikien epävirallisena opiskelupaikkana ennen suurteollisuuteen tai ammattiopintoihin siirtymistä. Poikien keskuudessa tieto muutoksen mahdollisuudesta johti sahan työvoiman vaihtuvuuteen. Vastavuoroisuus siirsi tietoa kylän sisällä ja kylän sisään. Kulttuurin ja niihin liittyvien tapalaitosten siirtyminen uudelle paikkakunnalle toisaalta vahvistaa muuttajan mahdollisuuksia tarjoamalla tukea eräänlaisen laajennetun kyläyhteisön muodossa. Nuoret etsiytyivät aluksi sinne, missä oli kontakteja luotu toisten muuttajien toimesta ja tieto opiskelumahdollisuuksista ja työnantajista levisi vastavuoroisesti. Sama ilmiö oli havaittavissa jo Kallen muuttaessa Amerikkaan. Hän työskenteli tehtaassa, jossa oli neljä tuhatta työntekijää ja niin suuri suomalaisyhteisö, että hän saattoi ostaa luettavaa suomalaisesta kirjakaupasta (Haa18). Yhteisön omaehtoisuuden nopeaan kehittymiseen liittyy oleellisesti sosiaalisen kontrollin muoto, joka pohjaa lähtöalueen tapoihin ja luo turvallisuudentunnetta. Sitä vahvistetaan vierailuilla tai tukemalla keskuksiin tulleita uusia muuttajia. Näin erityisesti onnistuneet henkilöt nousevat kertomusten hahmoiksi, joita rinnastetaan muihin saman yhteisön jäseniin. Onnistumisen tunnusmerkit ankkuroituvat erityisesti omistukseen, ja myös uudella paikkakunnalla tavoiteltavaksi tulee samanlaisen elämämaailman rakentaminen kuin mikä lähdettäessä oli ihanteena. (Bertaux-Wiame 1981, 254-259.) Niille, jotka palasivat takaisin kotiseudulle, oli kertynyt kokemusta vieraasta ympäristöstä ja kulttuurista. Niillä, jotka olivat onnistuneet, oli mukanaan säästöjä ja taitoja, joilla he aloittavat uutta toimintaa Alpuassa.

Semioottisesta näkökulmasta tulkittuna kokemuksiin oli merkityksellistetty uutta ja tämän uuden tuominen takaisin kotiin auttoi generoimaan uudistuksia, jotka tuntuivat järkeviltä. Semioosin mukaisesti strategioissa on mukana objektin mukainen kokemustausta ja uuden muutoksen mukainen havainto, joka yhdistetään ideologisesti oikeaksi koetuksi tavoitteeksi, uskomukseksi onnistumisesta.

3.2.2 Tieto strategiana

Penrose (1995) edustaa institutionaalisen teorian kannattajana yksinkertaisen yrityksen mukaista ajattelua. Samalla hän edustaa sitä johtamisen ja strategiakeskustelujen rationaalista ajattelua, joka yhä leimaa yritysteorioita. Sahan

toiminnan alkuvaiheet aina 1930-luvulle saakka olivat yhden mahdollisuuden hyödyntämistä. Sahalle tuotiin tukit sahattaviksi ja sen toiminta-ajatus heijasteli samanlaista yhteistyötä kuin mitä myllyosuuskunnassa oli noudatettu. Haastateltavat kutsuivat tätä rahtisahaukseksi (Haa1), jossa ostajat ikään kuin vuokrasivat tuotantolaitosta oman raaka-aineensa jalostamiseen. Yrittäjän strategiana näytti olevan varsin passiivinen toiminta paikallisiin tarpeisiin. Penrose uskoo (1995, 260-265), että suurten yritysten kasvulla ei ole muita rajoja kuin hallinnon ja johdon kyvykkyys. Hänen mukaansa tämä tuo mukaan uusia globaaleja omistusjärjestelyjä, joissa kasvuhakuisuus on ilmeisen jatkuvaa ja kuvaa toisaalta Berglundin määrittelemän modernin keskittymistä ja rationaalisuutta. Tulkinta kuvaa hyvin sitä tilannetta, joka syntyi viimeistään öljykriisin aikaan 1970-luvulla, mutta oli jo nähtävissä ohimenevänä heti sodan jälkeen ns. Korean kriisin aikaan, jolloin myös Suomi pienenä taloutena pystyi kasvattamaan nopeasti vientiään (Hjerppe 1993, Kearney 1995, 551). Samalla kuitenkin kun suurteollisuus kehittyi jää pienille yrityksille tilaa markkinoilla erikoistumisen ja nopeuden takia. Pienten yritysten panostus innovaatioihin ja tutkimukseen on edelleen rajoitettua suurten investointien ja niihin liittyvän riskin takia ja näin pienet yritykset Penrosen mukaan jäävät rajoittuneiksi. On huomattava, että hän tarkastelee yritystä organisaationa, jolla on tietty toimintasuunnitelma (vrt. Miller, McLeod & Young 2001) ja taipumus hallinnollistaa tietämyksensä erilaisille hierarkiatasojen organisaation sisälle. Näin suuri organisaatio on sokea yrittäjyydelle ja siitä nouseville innovatiivisille ratkaisuille. Pienille yrityksille jää aukkoja (Penrose 1995, 215-228) suurten välissä, mutta sopeutumalla tilanteeseen, ne tulevat toimeen.

Analyysi toimii hyvin tarkasteltaessa sahaa yhtenä toimialansa yrityksenä. Sodanjälkeisenä aikana Ahdin johtamana yritys laajensi toiminta-aluetta. Tuotantomenetelmän muutos johti tuotevalikoiman monipuolistumiseen. Ahti kertoi, että oli suhteellisen tarkasti tiedossa, mihin sahan kapasiteetti riitti ja sen johdosta suunnittelussa ratkaisi tekniikka ja pääomat, jonka varassa tuotanto oli. Kausiluontoista apu-voimaa oli saatavilla tarvittaessa. Menekki jaettiin kahteen lohkoon: hyvälaatuinen lauta meni vientiin ja tukista osittain saatava toisen luokan lauta myytiin lähialueen rakennustyömailla. Koska kuivatun höylätyn laudan kysyntä oli nousussa, oli tässäkin strategiana kehittää tekniikkaa ja sen jälkeen harkita investointia kuivaamorakennukseen.

Suhdanneherkillä aloilla kausivaihtelut ovat suuria, ja silloin pienet ja keskisuuret yhtiöt voivat saada suhteellisesti suuria tuottoja, kun suuryhtiöissä tällaista kausivaihtelua ei ole havaittavissa (Penrose 1995). Sahatavaran menekki on erittäin suhdanneherkkää ja sen osuus merkittävää siten, että sen on katsottu ennustavan koko Suomen talouden taantumia. Etenkin 1970-luvulla nämä vaihtelut tulivat jyrkinä, mutta yrittäjä oli jo oppinut tekniikan ja saanut varallisuutta, joka sijoitettiin raaka-ainehankintoihin eivätkä vaikutukset olleet kohalokkaita. Kausivaihteluihin oli kuitenkin totuttu, joten tuotantoa supistettiin ja varastoja pienennettiin (Haa10, 7-8). Tässä tulee hyvin esille perheyrittäjyyden henki, jossa yrittäjällä on motiivina säilyttää yritys ilman uhkarohkeaa peliä. Pienten yhtiöiden ongelmat ovat niiden neuvottelumahdollisuuksissa. Pienten yhtiöiden investointikustannukset ovat suhteellisesti suuremmat kuin suuryh-

tiöllä ulkopuolisen lainarahan hinnan johdosta. Myös työllistämiskustannukset ovat suuremmat, koska koulutetun työvoiman käyttö ei ole kannattavaa suhdanteiden heilahdellessa. Jokaiselle uudelle tulokkaalle opetetaan työtaidot ennen kuin hän pystyy tehokkuuteen, jota kannattavuus edellyttää.

Tehokkuuden ja kannattavuuden suhteen Penrose ei löydä todistetta yrityksen koosta, vaan näiden erot johtuvat enemmänkin keinotekoisista rajoituksista, jotka suosivat suuryhtiöitä. Se taas johtaa suuryhtiöiden mahdollisuuteen rajoittaa kilpailua ja siten ehkäistä uusien innovaatioiden syntyä ja markkinoiden uusiutumista. Tämä taas johtaa paikallisesti kansantalouden kasvun tyrehtymiseen. Vielä 1970-luvulla ei tätä ideaa oltu Suomessa sisäistetty, vaan taloutta ohjattiin suurteollisuuden ja erityisesti metsäteollisuuden ja siihen liittyvän konepajateollisuuden suuntaan. Poliittinen ilmapiiri ei tunnistanut yrittäjää. Pienen perheyrittäjäyksen rahoittaja olikin paikallinen pankki, eivät valtakunnalliset rahastot tai rahoituslähteet. Koko vuosisadan ajan on käyty keskustelua metsävarojen riittämisestä teollisuuden tarpeisiin ja siten hyvinvoinnin turvaamiseksi, joten maaseutu on nähty ikään kuin suurteollisuuden raaka-aine- ja työvoimaresurssiksi (Oksa 1998, 76-79). Näin teollisuudella oli moraalinen oikeus hankkia maaomistuksia ja siinä samassa pienempiä raaka-aineesta kilpailuvia yrityksiä. Ilmapiiri piti yrittäjäpariskunnan valppaana, ja omistajuus pidettiin tiukasti perheen hallussa. Saha ei ollut kovin houkutteleva ostokohde ja säilyi paikallisena yrityksenä jokaisen polven hallussa. Tämä on mielestäni tärkeä tekijä, koska näin yrittäjän osaaminen ja yrityksen kulttuurinen tieto säilyi sekä perheen että kylän käytössä.

Rajankäynti ulkoapäin tulevan tiedon merkityksen ja yhteisön oman tiedon suhteen on valta-asetelma. Sen tutkimuksesta ovat esimerkkinä paikallisuutta tutkivan yrittäjyystudion keskustelut, joissa tutkijat puhuvat ikään kuin yhteisen hyvän nimissä. Pohdinnan kohteena ovat kunnalliset kehitystoimet ja niiden kohdentuminen. Sen mukaan kuntien kehitystoimet 1990-luvulla ovat painottuneet resurssien jakoon, mikä merkitsee odottelua, että joku yrittäjä tai yrittäjäksi ryhtyvä tiedustelee kunnan tukea yritystoimintaan. Kunnan päätöksiin on etenkin 1990-luvun lopulla vaikuttanut työllistyvyys ja vähemmälle huomiolle on jäänyt paikkakunnalla jo olevat resurssit (Laukkanen & Niittykangas 2001). Muotiin tulleet kehittämisohjelmat olivat jokaisessa kunnassa samansuuntaisia, joten paikkakuntaa ja paikallista yrittäjyyden ilmapiiriä ei osattu huomioida. Jäi antamatta innovaatioille tärkeä sopeutumisvaihe, adaptaatio, jossa toimintatavoille annetaan paikallinen merkitys sosiokulttuurisessa kontekstissa niin, että historia ja traditio ovat huomaamattomasti mukana (Petrilalo 2001, 168) semioosina. Kyseessä oli tieteelliset kokeilut, ja seuraavassa vaiheessa huomattiin niiden rajoittuneisuus. Niinpä esimerkiksi yrityshautomoajatus ei enää suositella ainoaksi 2000-luvun toimintatavaksi, vaan sen sijaan on kiinnostuttu oman alueen paikallisten tapojen löytämiseen, joita Laukkanen ja Niittykangas (2001) olettavat olevan erityisesti "spin-off" ja orgaaninen kasvu sekä virtuaaliyrittäjyys. Näille yrityksille on ominaista orgaaninen rakenne, ei suljettu systeemi, jonka ansiosta ne paremmin pystyvät vastaamaan ympäristön dynaamisuuteen ja ennakoimattomuuteen. Paikallistavat perustuvat ajatuksen, että alue kokonaisuutena toimii yrityksiä tukien, toisin kuin edellisen su-

kupolven aikana, jolloin yrittäjän oli vaikea löytää luottamusta virallisen tahon suunnalta. Alueen yhteyksillä luodaan verkosto, jolla saavutetaan mittakaava-etuja sekä tiedonhankinnassa että innovaatioissa ja tuotannossa. (Gilley, McGee & Rasheed 2004, 120.) Näin ollen pienet aloittavat yritykset pääsevät nopeasti kannattaviksi. Varsinaiseksi kysymykseksi jää, kehittykö näin Sautetin määrittelemiä monimutkaisia yrityksiä, joilla on mahdollisuus muuttua perheyrittäjiksi muotoutuuko perheeseen verkoston informaatiota syntetisoivia soluja, jotka uusiutuvat ja toimivat välittäjinä.

Puheenvuorot edustavat sitä ideologiaa, joka osoittautuu Berglundin kriitikissä (2003, 12-13) olevan merkityksellinen Suomen valtion hyödyntämä strategia luoda moderni kansakunta, jossa tietyt yhteiset arvot luonnehtivat koko maan identiteettiä. Raja yhteisen ja yksityisen välillä on kiinnittynyt juuri yrittäjyyteen ja erityisesti Suomessa ajatteluun, että metsän tuotto on Suomen valtion ja itsenäisten suomalaisten elinehto. Näin valtiolla on velvollisuus kohdistaa varoja metsäntutkimukseen ja yksityisellä metsänomistajalla velvollisuus ottaa huomioon häntä ohjaavat ja neuvovat instituutiot, joiden valta siten ylittää yksityisen omistajan vallan omaisuutensa hoitoon nähden. Vuosisadan kuluessa tämä usko tieteen totuuteen on adaptoitunut vanhaan auktoriteettien kunnioitukseen ja saanut aikaan sen konsensuksen, jossa nykyinen moderni suomalainen uskoo tieteelliseen pätevyyteen ja teknisen tietotaidon ylivertaisuuteen. Kun 1960-luvulta lähtien myös talous on ollut mukana tämän yhtenäisyyden korostajana, on suomalaisista tullut teknis-tieteellisesti orientoitunut kansa, jonka on helppo hyväksyä muutos ja jonka arvona on katsoa tulevaisuuteen muutoksen toteuttajana. Pitkään toiminut perheyrittäjä on pienissä maalaiskylissä saanut muuallakin kasvavan roolin lujittaessaan kunnan taloutta (Miller, McLeod & Young 2001) ja sosiaalista luottamusta paikkaan sitoutumisellaan (Fukuyama 1995, 6). Kuitenkin kasvukeskuksia ja niiden lähialueita hyödyttävä politiikka on johtanut suomalaiset kylät taantuviksi alueiksi, jossa yrittäjyyden ylläpitäminen on perheyrittäjälle yhä haastavampi tehtävä.

3.2.3 Kulttuurinen adaptiivinen ja autonominen lokero

Vaikka yrittäjyyttä tutkitaan yrittäjäjaksilön tunnistamiseksi, käyttäytymismatriisit yritystoiminnan sijainnin selittäjänä eivät Riitta Kosken (2002) mukaan kuvaa pitkällä aikajänteellä yritysten pysymistä tietyssä paikassa, vaan jatkuvuutta selittävät pikemminkin hyvät verkostot ja riittävän optimaalinen kannattavuus. Hän nostaa esille oppivan alueen teorian mahdollisuudet, jotka kannustavat uusiin innovaatioihin ja jatkuvaan kehityskykyisyyteen. Käytän kuitenkin olemassa olevaan kulttuuriin perustuvaa lokeromallia paikallistasosta, jossa perheyrittäjällä on oma roolinsa.

Esimerkiksi Keski-Pohjanmaan yrittäjyyden synnylle Koski näkee perusedellytyksenä olleen pääomien puutteen. Yhä maatalouteen perustuva alueen elinkeinoelämä on pienteollisuutta. Kylien käsityöperinne on ollut pohjana puusepänteollisuuden ja mattokutomojen syntyyn. Taloudelliset suhdanteet ovat johtaneet siihen, että paikallisesti on syntynyt pienyrittäjiä, jotka ovat koptioineet menestyneiden naapureiden toimintareseptiä. Tuotteet on markkinoitu

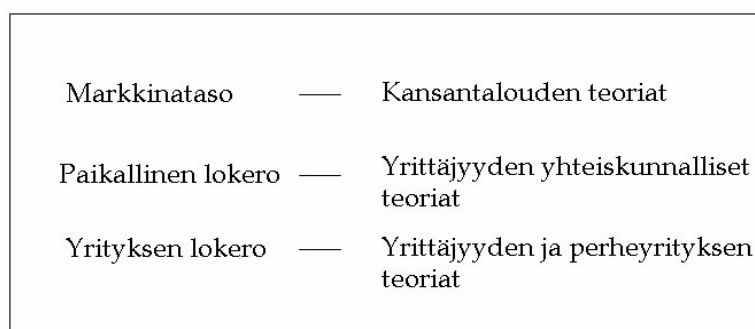
alueellisesti yhteistoiminnassa, jossa suurten ketjuliikkeiden palveluja ei ole käytetty jakelukanavana. Pohjanmaalla ovat muistissa Alasuutarin kuvaamat sisällissodan luokkaerot, joka horjutti luottamusta paikkakunnan ulkopuoliseen valtaeliittiin. Toisaalta kylien instituutiot ovat olleet valmiina yhteistyön ja osuuskuntien perustamiseen (Anttila 1974). Näin yhteisöllisyys on ollut luonnollista elinkeinon luonteen vuoksi. Lokeromalliin yhdistettynä se näyttäytyy koko kylän tai paikkakunnan vahvuutena.

Maaseudulle perustetut suuret teollisuuslaitokset ovat samoin tällaisia oman piirin ja kulttuurin kehittäneitä keskuksia. Haaksluoto ja Kortelainen (1999) antavat esimerkin sahatoimialan kehittymisestä Karjalassa. Lähinnä haastatteleamalla kerätty aineisto kietoutuu Penttilän sahan ympärille, joka on ollut Pohjoismaiden suurin laitos 1920-luvulla. Vaiheet kertovat perustamisajaksi 1871, jolloin Jakob Gustaf Cederholm ja Johan Parviainen ostivat kaksi sahaa, sirkkelin ja myllyn Pielisjoen rannalle perustettuun yritykseen. Muistiin on merkitty lukuisia (1872, 1896, 1951, 1953, 1996) sahapaloja ja uudelleen rakentamisia tai laajennuksia (1893, 1914, 1918, 1925, 1932, 1943, 1948, 1953). Lama vaikutti 1920-luvulla niin, että omistus vaihtui yhtiömuotoiseksi. Kaikin tavoin omavaraisella sahalla oli suuri maa- ja karjatila, jossa oli satapäinen karja, parikymmentä hevosta, ja myöhemmin autoja tukinajoon. Sodan jälkeen tehtiin merkittävää sotakorvaustuotantoa ja toimintaan liitettiin talotehdas jo heti sodan jälkeen. Yritys lopetti vuonna 1988, mutta perheyrityksen vaiheessakaan se ei ollut pieni tai ainoastaan paikallisiin tarpeisiin rajoittunut tuotantolaitos. (Haaksluoto & Kortelainen 1999, 32-39.) Kertomuksissa on tarkkoja kuvauksia teknologiasta ja työoloista 1980-luvulle saakka. Pitkät työsuhteet olivat arvostettuja ja joidenkin haastateltujen mielestä myös lakot olivat lähinnä lieviä mielenilmauksia. (Haaksluoto & Kortelainen 1999, 53-56.) Huomattavaa on, että kyläyhteisön naiset olivat mukana sahatöissä (Haaksluoto & Kortelainen 1999, 66-68). Oppivan alueen mallin mukaisesti sahateollisuus toimi veturina, mutta kun olosuhteet muuttuivat ja omistus siirtyi suursijoittajien vastuulle tuotanto lopulta lakkasi ja alue ei pystynyt vaikuttamaan sen jatkamiseen. Jatkuvuuden tarkastelussa tulee ongelmia pelkän oppimisen korostamisella, joten lokeromallin adaptiivisuus ja autonomia tuo tähän ratkaisun.

Sahateollisuus kehittyi itäisessä Suomessa suurteollisuudeksi ja sen alullepanijat olivat maahan muuttaneita teollisuus- tai kauppiassukujen jäseniä. Erityisesti norjalaiset porvarit olivat pitkään, sisällissotaan saakka, laitosten johdossa. (Kuisma 1993.) Aivan kuten Vihannin kaivos, oli Penttilän sahan omavarainen ja suhteellisen suljettu itsenäinen laitos. Samanlaisia kuvailevia ja tulkitsevia tutkimuksia on myös muista teollisuusyhdyskunnista, kuten Otavan saha Mikkelisä (Hytönen 2000), Tolkkisten selluloosatehdas Porvoossa (Lönngqvist 1997), Tiutisten saha Kymissä (Väätäinen 1978) tai etnografinen sahatyön kuvaus vuosisadan alusta (Talve 1962). Selby (1984, 1989) on tutkinut karjalaisten piensahojen tuotantokulttuuria ja mahdollisuuksia kvantitatiivisen analyysin avulla.

Näistä yhteisöistä voidaan löytää lokeromallin mukaisia piirteitä, jossa kulttuuri on kehittynyt toimeentulon ympärille. Kun yksiköksi otetaan yritys, se soveltuu perheyrityksen malliksi, jossa on oleellista tarkastella avoimen systeemin rajoja. Lokero-käsite on malli systeemiteorian mukaisen resurssi-/strategia-

rationaalisuuden ymmärtämiseksi. Teorian mukaan perhe on kehittänyt käytännöllisen kulttuurisen lokeron, jossa yritys on voinut säilyä kolmen – neljän sukupolven ajan. Lokeron peruselementit ovat strategisia resursseja, jotka perustuvat toimijoiden maailmankuvaan. Ne antavat välineet ymmärtää yrityksen jatkuvuutta adaptaation avulla, jolla kulttuurista lokeroa pidetään yllä. Käytännön ratkaisut heijastavat traditiota, mutta eivät säily muuttumattomina kautta aikojen, koska systeemin kulttuuriset rajat ovat läpäiseviä uusille ideoille. Lokero on alkujaan käsitteenä sovitettu ekologisesta sanastosta, josta se muutettiin kuvailemaan eristäytyneitä talouksia primitiivisissä olosuhteissa. Sovellan tässä lokero-käsitettä kuvaamaan taloudellisia mahdollisuuksia, joille on luonteenomaista käyttää resursseina kollektiivisia käytäntöjä ja luoda tasapaino alueellisten verkostojen kanssa. Kulttuurinen lokero merkityksellistää sosiaalisen käyttäytymisen, joka tekee ymmärrettäväksi valittujen vaihtoehtojen rationaalisuuden. Lokero merkitsee voimakasta sitoutumista, joka on pohjavire päätöksenteossa. Kuvio 11 havainnollistaa ajatusta ja sijoittaa sen tutkimussuuntausten teoreettisiin tasoihin (vrt. myös kontingenssiajattelu, Kyrö 1997, 218).

KUVIO 11 Kulttuurisen lokeron teoreettiset tarkastelunäkökulmat.

Lokeromallin mukaisesti tutkitaan vertikaalin integraation muutosta. Cassonin mukaan pääomatarkkuus ei ole teoreettisesti merkittävässä asemassa, kun systeemiteoria avautuu epävarmuuden ja siitä seuraavan rationaalisuuden analyysille. Lokero antaa epävarmuudesta johtuvalle tietämättömyydelle sen kontekstin, jossa päätöksenteko on mahdollista. Systeemin rinnalle nousevat verkostojen käyttö ja niihin liittyvät tiedolliset resurssit. Lokerossa toimijat ovat tietoisia käyttämistään toimintatavoista, jotka ovat muuttamisen kohteina. Niihin kiinnitetään strategiat, joilla toisaalta luodaan uutta ja toisaalta säilytetään kulttuuriosaamista, jolla kiinnitetään uusi omakohtaiseksi. Näin varsinaisten materiaalisten pääomien tarvetta voidaan kontrolloida. Penrosen ajatus, että pienyrityksille jää tilaa toimia isompien välissä on osittain oikea, koska tietämys on paikallisella tasolla jo olemassa ja näyttäytyy siten yrityksen joustavuutena. Infor-

maation synteesiä tarvitaan juuri yrityksen avautumisvaiheessa, jolloin myös luovuudella on merkitystä yrittäjän adaptoivan löytäjän tehtävässä.

Seuraavassa luon aineiston avulla kuvauksen lokerosta, jossa avoimuus ja perheyrittäjäisyys ovat toiminnan tapoja. Tähän kuvaukseen liittyy yrityksen synteettinen teoria, jolla yrittäjät voivat varmistaa jatkuvuuden.

3.3 Yrityksestä perheyritykseksi

3.3.1 Arki

Kirjoitin muistiinpanoihin yrittäjän arjesta. Ne perustuvat keskusteluihin, jotka käytiin perheen kodissa. Oleskelutila on avara, joten vierailun aikana paikalle ehti koko perhe juttelemaan tai tervehtimään. Kirjoitin muistiinpanot seuraavana aamuna, joten niistä heijastuu oma tulkintani, mutta samalla huomasin, että käytin tekstissä sitä kieltä ja niitä sanontoja, joita olin kuullut edellisellä päivänä. Viimeinen ote on tehty osallistuvan havainnoinnin aikana sahalta. Luettava on varsin pelkistettyä ja siitä heijastuu se puhetapa, jota käytimme (Van Maanen 1988). Yrittäjä kertoo asiallisesti, mitä on tapahtunut ja perustelee sen tavalla, joka on tarkoitettu suhteellisen tutulle henkilölle.

Paikallislehdessä oli pieni ilmoitus, että Verkasalon Sahalle on myönnetty ympäristölupa laajennukseen. Jukka kertoi, että hän haki kunnalta rakennuslupaa ja kun kysyivät tuotannon määrää, hän sanoi, että alle 10 000 m³. Ei tiennyt, että nyt pitääkin olla tämä ympäristölupa. Lupa myönnetään paikallisesti. Ovat alkanee jo laajentaa. Tulee kuljettimia uudelle vannesahalle, joka ostettiin Skotlannista. Jukka kävi paikan päällä. Työ tehostuu uudella koneella. Nyt on kuusi miestä töissä. On hyvä porukka, joka osaa tehdä itsenäisesti. Jää Jukalle aikaa muuhun kuin pelkkään tuotantoon. Markkinoida vaan pitäisi enemmän. Yksi mies on Ahdin kanssa rakentamassa kuljettimia. Laajennus tehdään siten, että joustavasti voi siirtyä suurempaan tuotantoon. Volyymi antaa toimintaväljyyttä, kun ei ole kädestä suuhun elämistä. Työmiehet ovat lähiseudulta ja myös oppisopimuksella palkattuja työvoimatoimiston kautta. Ahti on yhä päivittäin sahalta töissä, vaikka täytti kesällä 80 vuotta. Nyt menee kotimaan tukkukaupoille enää 1/3 tuotannosta. Japanissa on kaksi ostajaa, joista toinen on käynyt sahallakin. Sveitsiläinen on vielä mukana kuvioissa ja sitten on muitakin. Korkea dollarin kurssi tuo tilapäisesti lisää katetta toimituksiin. (13.10.2000.)

Yritysmuodon muutos on vireillä. Oma pääoma ei ole vielä selvillä, ehkä 500 000 mk (noin 84 000 euroa)? Pelivaraa. Vuoden aikana on hankittu uusi käsittelylinja. Nykyään konekauppiat järjestävät rahoituksen. Maksetaan kolmen vuoden aikana. Lyhennykset vaativat tasaisen tilauskannan. Tällä hetkellä 85 - 90 % menee Japaniin. Sveitsin yhteys on yhä voimassa, mutta tilauksia ei ole paljon ollut. Jukka ei käytä agenteja, koska silloin menettää tuntuman asiakkaisiin. Tieto hukkuu jonnekin ja se maksaa. Eivät tunne laatuvaatimuksia, eikä tiedä ovatko tarjoukset menneet perille. Japaniin ensimmäistä kauppaa valmisteltiin pari vuotta. Yhteys tuli japanilaisilta ulkomaankauppaliittoon, josta välitettiin sahan tiedot. Täytyi lähettää useat koe-erät ja selittää tuotanto, jopa videon avulla. Kaupat syntyivät lopullisesti vasta, kun Jukka kävi paikanpäällä. Ostajalla olisi mahdollisuus myydä enemmänkin, koska vähittäisliikkeitä on ympäri Japanin. Olisivat olleet myös kiinnostuneita saamaan maalattua ja lakattua tavaraa. Sahan tuotantovalmiudet eivät kuitenkaan ole tällä alueella ja mietittiin, haluaisiko joku lähialueilta aloittaa tällaista yhteistyötä. Tästä keskusteltiin myös kunnan johdon kanssa, mutta mitään konkreettista ei saatu aikaan. Kunnassa ei nähtävästi tiedetä, miksi yrittäjä ottaa asian esille. Ulkomaankauppaliitosta on saatu myös huonoja yhteyksiä. Italiassa, Sisiliassa, olevaa liikettä ei kukaan pai-

kanpäällä tuntenut ja tunnukset olivat piilossa omakotialueella. Yrittäjällä oli kuitenkin satama ja ravintola, mutta vierailun aikana käydyssä neuvottelussa heräsi vahvat epäilyt mafian suuntaan. Hommaa ei jatkettu pidemmälle. (31.1.2002.)

Ruokatunnilla Jukka ja Ahti keskusteleivat päivän uutisesta. Kauppalehdessä on ollut ilmoitus pienen sahan lopettamisesta ja suuren sahan konkurssista. Jukka arvelee, että suurella sahalla oli epäterve hintapolitiikka, joten se ei voinut mitenkään kannattaa pitkällä tähtäimellä. Keskustelevat myös asiakkaan kanssa uutisesta puhelemissa. Raaka-ainetilaukset ovat alkaneet toimia nyt läheisen sahan kanssa, kun sinne on tullut uusi myyntimies. Edellinen osasi kyllä hinnan kanssa kilpailla, mutta toimitusaika oli epämääräinen ja sen johdosta ei tiennyt, tuleeko tavara huomenna vai ensi viikolla. Tuottavat hyvää laatua, jota on helppo myydä. Höyläämöstä tulee mies kertomaan, että toimitus jää vajaaksi raaka-aineen takia. Jukka soittaa muuttaman puhelun ja sanoo, että nyt jännitetään, ehtiikö. Tavara saapuu onneksi iltopäivällä ja kontti saadaan täyteen ennen työajan päättymistä. Muussa tapauksessa olisi lähtenyt vajaa toimitus Japaniin. Asiakas vaatii täsmällisyyttä. (2.2.2002.)

Kuinka sitten yrittäjäyys on muuttunut sadan vuoden aikana? Olen kirjoittanut aikaisempien sukupolvien haastattelujen perusteella pro gradu -tutkielman, jossa on runsaasti suoria kuvauksia arjen elämästä (Törmäkangas 2001). Näissä haastattelulainauksissa välittyy perheen kieli sellaisenaan, joten en toista sitä diskurssia enää laajasti. Sen sijaan analysoin edellisen tekstin pohjalta niitä yrittäjäyden piirteitä, jotka siitä nousevat esille ja luon näiden perusteella pragmatistisen tulkinnan, jossa myös aiempien polvien äännet ovat mukana. Sautet määritteli liiketoiminnan transaktiokustannukset tekijäksi, joiden valossa tarkastellaan yrityksen muutosta. Cassonilta liitettiin tähän mukaan tiedon hankkiminen ja sen mukainen kannattava toiminta markkinoiden välittäjänä. Kun muistetaan vielä lokeromalli (kuvio 5), joka yhdistää nämä molemmat rationaaliseksi toiminnaksi spatiaalisesti ja kulttuurisesti, tulkitaan seuraavassa etnografisen periaatteen mukaisesti ensin pysytellen empiirisen arjen tasolla ja sen jälkeen kiinnitetään tiivis kuvaus mallin avulla avoimen systeemin teoriaan. Analyysin kysymyksenä on, mitä piirteitä¹⁵ tietoresursseilla on, kun ne ovat yhdistettyinä liiketoiminnan kustannuksiin? Millaisia strategisia toimia yritys järjestää resurssien ylläpitämiseksi vaihtuvissa ympäristötilanteissa, kun huomioidaan yrityksen välittäjän tehtävä?

Aiemmissä kertomuksissa on selitetty, että jo toisen sukupolven aikana oli käynyt selväksi, että sahat toiminta on kansainvälistä. Se oli sitä jo ensimmäisen sukupolven aikana, mutta kuten innovaatioiden leviämistä kuvaavat tutkimukset osoittavat, uutuudet hyväksytään laajemmin varsin hitaasti (Heinrich 2001). Sahattu puutavara oli uutta paikkakunnalla, joten sen menekki oli riittävä pienelle sahalle, jossa tekniset resurssit kasvoivat työtaitojen oppimisen myötä (sahan kirjanpito 1924). Jukka kertoi laajennushankkeiden olevan käynnissä ja nykyisen rahoitusjärjestelmän suosivan jatkuvaa laitteiden uudistamista. Tekniset yksityiskohdat laitteista olivat jo Kallen kertomuksissa varsin seikkaperäisiä (Haa15, Haa16). Hän on ollut hyvin tietoinen erikoislaatuudesta osaamisestaan,

¹⁵ Pennanen muistuttaa, että piirre materialisoituu rakenteessa ja funktiossa (1997, 307). Esimerkiksi kantattu lauta on puuta, jossa on molemmille sivuille kanttikoneella saadut muodot lautojen yhteen liittämiseksi. Rakennusvaiheen aikana ne yhdistetään ja saadaan tiivis taso, joka on kulttuurisesti esteettinen ja toivottava ratkaisu, joten se ohittaa muut vaihtoehdot vaikkapa talon seinänä.

joka on kehittynyt kokemuksen ja kiinnostuneisuuden avulla. Kun sahalle hankittiin höyrykone tai kun sitä kunnostettiin, olivat Kallen taidot avainasemassa. Hän ei rajoittunut johtajan rooliin, joka ainoastaan organisoii sahan toimintaa, vaan oli ensimmäisenä mukana käytännön testaus- ja kehittämistoiminnassa. Ahti on tottunut samaan menetelmään ja on niin kiinnostunut rakentamaan tekniikkaa joustavammaksi ja edelleen edistyneemmäksi vielä 80-vuotiaana, että on sahalla päivittäin johtamassa uudistustyötä haalareihin pukeutuneena. Laajennus on koskenut varsinkin 1950-luvulla kaikkia sahan rakennuksia, jolloin työ vakiintui kausiluontoisesta, luonnonkiertoon perustuneesta koko vuoden kattavaan ja yrittäjäperheen toimeentulon turvanneeseen työhön. Kuitenkin pyrkimys laajentamiseen on ollut juuri asiakaskunnan tarpeisiin liittyvän laadun kehittämistä, sekä toisesta sukupolvesta lähtien laajemman asiakaskunnan hankkimista kansainvälisiltä markkinoilta.

Kallen pojat olivat nuoruudessaan innolla työssä mukana. Haastatteluissa tulee esille, kuinka jo koulun alaluokilta lähtien jokainen on ollut sahalla töissä. Se merkitsi myös ansioita. Talven opintoja varten säästetyt rahat olivat tarpeen varsinkin ensimmäisen polven kouluttautumisessa. Ahdin ja Jukan pojilla olivat jo yleiset opintotukijärjestelmät käytössään, joten heidän motivaationa oli työtaitojen opettelu sekä mielenkiintoisen osa-alueen löytäminen yrityksen joka-päiväisessä toiminnassa. Kertomuksissa mainitaankin sahalla olleen oma erikoinen huumori, jossa työnteon kuri asetetaan pilkan kohteeksi. Seinällä oli tsaarinaikainen työaikalaki sekä vaarallisten hihnojen ja raamin lähettyvillä oli tukkimiehen kynällä kirjoitettu teksti ”Varokaa hulluja repsikoita. Syöttäminen kielletty.” Sahan laitteita ja toimintaa tuntemattomille tilallisille nämä varoittivat paikoista, joissa oleskelua oli vältettävä. Nykyään sahalla käyvät ulkopuoliset ainoastaan ostamassa sahausjätettä polttoaineeksi tai kuivikkeeksi karjalle, joten heille on järjestetty erilliset alueet ja laitteet kuorman lastaamista varten (vrt. kuva 1). Maksu tapahtuu erillisessä toimisto- ja taukotilarakennuksessa suhteellisen nopeasti.

Erikoisosaamisesta esimerkkinä on harjaantuminen tilavuuksien arvioinnista, joka on ollut kaikille yrittäjille heti nuoruudessa opittu taito. Sitä käytetään yhtä paljon kuin päässä laskutaitoa. Tukkien ja lautatavaran määränä on kuutiometri ja sen tunnistaminen on osa sahatyön pätevyyttä. Nopeita mittauksen apulaitteita olivat Kallen aikaisessa rahtisahauksessa tuki mittaa tarkkailevat systeemit ja yleisesti käytössä olleet taulukot (Mellqvist 1897). Ahdin aikana lautojen pituudet merkittiin kuormausvaiheessa ja sen mukaan laskutettiin ostajaa. Vähemmän arvokas ja virheellistä laatua sisältävä tavara arvioitiin, jotta mittaukseen käytetty aika oli ollut suhteessa hintaan. Jukka käyttää täsmällisiä eriä kutakin tilausta kohden, joten ainoastaan viallinen raaka-aine aiheuttaa eroja. Tämän johdosta luotettava raaka-aineen tuottaja ja harjaantunut tuotantohenkilöstö ovat avainasemassa myös kannattavuuden suhteen. Kun Kalle antoi ohjeeksi uudelle työmiehelle, että paidanselkä pitää olla koko ajan märkinä, on nyt ohjeena, että viallista lautaa ei saa olla yhdessäkään toimitetavassa nipussa.

Yritysmuoto on vaihdellut sen mukaan kuin sitä on lainsäädännön puitteissa ohjailtu valtion taholta (kauppakirjat). Virallisen yritysmuodon funktiona

on ollut merkki sopimuskumppanuudesta, johon nojata. Yrityksen kansainvälistyminen on pitkänkeston strategia, jossa sopimuskumppaneista huolehditaan yksilöidysti. Jokainen vientikohde on oman toimintamuotonsa vaativa ja se saattaa johtaa tuotteiden eriyttämiseen, logistiikan tarkkailuun, rahoitusratkaisujen sopimiseen tai muihin aiemmasta poikkeavaan toiminnan muotoon. Kun japanilainen yritys etsii toimittajia, se etsii ensisijaisesti kumppania, jolla on kapasiteettia täyttää tilaukset luotettavasti. Kansainvälisyys merkitsee myös globaalia kilpailua, jossa monet tekijät ratkaisevat lopulta sopimukseen pääsemisen. Tällöin erityisesti perheyrietykseksi henkilöityy yrittäjä ja perhe oleellisena tekijänä ja sopimusten takaajana. Tämän johdosta yrittäjäpariskunta on uhrannut aikaa sopimussuhteen perustamiseen. Sen mukaisesti on yrittäjä ollut vientitoimintaseminaareissa ja valmistanut materiaalia, jotka lähetetään näyteriksi. Kuten muistiinpanoista ilmenee, vasta neuvottelut kasvokkain ovat tuottaneet lopullisen tuloksen. Huomattava on, että puhelimella tehdyt varmenukset ja ennakkotiedot saapuvista tilauksista ovat jatkuvasti käytössä huolimatta faksilla ja sähköpostilla käytävästä kommunikaatiosta. Tämä osaltaan kertoo läheisestä ja joustavasti toimivasta liikesuhteesta. Kun Ahti antoi tämän tehtävän välittäjien, agenttien, hoidettavaksi, se on Jukan toimintamuodossa liian suuren riskin aiheuttaja. Esimerkki joustavuudesta, jolla luottamus saavutetaan on tapaus, joka sattui kun suoritin kirjanpito tehtäviä sahalle ja oli yksi erä puoleksi viallista tavaraa lähetetty Sveitsiin. Asia korjaantui, kun samalla periaatteella toimiva ostaja ilmoitti erästä välittömästi sahalle ja tilalle toimitettiin uusi erä. Valitettavasti puolet erästä myytiin kannattamattomasti ja siten kahdesta toimitetusta erästä ei saatu katetta, jolla edelleen vähennetään laitehankintojen korkoja. Kyseessä oli tilapäinen siirtymävaiheen koulutustilanne, jossa höyläyksestä vastaava työntekijä oli vaihtunut ja uudelle ei ollut vielä konkreettisesti selvinnyt, mitä merkitsee hyvä ja varma laatu.

Toimintatapa on muuttunut siitä, mitä Ahti kuvailee ensimmäisten kuormien lähettämisestä Ruotsin kautta vientiin. Laudat lastattiin kuorma-autojen avolavalle ja noin kolmensadan kilometrin matkalla oli paljon päällystämättömiä teitä. Sateen sattuessa laudat kastuivat ja likaantuivat, jolloin neuvokkaat kuljettajat puhdistivat ne vesisuihkulla. Rajalla oli vielä täytettävä vientiasiakirjat, joihin ei osattu varautua. Sahalle vasta hankittu puhelin oli silloin tarpeellinen. Toimittaminen oli myös rajoitettua vientisäännöksellä, jonka mukaan vienti oli luvanvaraista ja lupia oli saatavissa ainoastaan tiettyjen puunjalostusalan yhdistysten kautta. Verkasalon saha liittyi sattumanvaraisesti johonkin liittoon saadakseen vientiluvan ja sai tämän jälkeen tarjouseräpyyntöjä, jotka olisivat vaatineet sahan koko vuoden kapasiteetin. Perheen kertomuksissa tämä sääntö nostetaan esimerkkinä tuolloin suurteollisuutta suosineiden säännösten paradoksaalisuudesta.

Jukka sukku loi kuljetusten osalta varsin nopeasti. Aikana, jolloin seurasin kirjanpidon kautta yhteistyöverkostoja, kuljetusliikkeet vaihtuivat jatkuvasti. Pienelle yritykselle on tärkeää, että tavara saadaan edullisesti, mutta myös turvallisesti tilaajalle. 1980-luvun lopulla pohjoisen alueen yritykset saivat vielä vientitukea ja tämä osaltaan ohjasi maakuljetuksia. Pienellä yrityksellä ei ollut mahdollisuutta vapaasti kilpailuttaa satamaa, jota käyttää vientikuljetuksiin,

joten tämä sopimussuhde jäi hyvin etäiseksi ja vastuukysymykset puutteellisiksi. Niinpä tavaraerät lähtivät kohti asiakkaan satamaa joskus huolimattomissa lastauksissa ruhjottuina. Yrittäjä ei voinut olla henkilökohtaisesti valvomassa satojen kilometrien päässä lastin käsittelyä, kuten agentit tekivät 1970-luvulla. Jukka siirtyi etsimään muita kanavia, ja kuljetuksia hoidettiin välillä Haaparannan kautta Travemündiin. Läheinen Lapaluodon satama Raahessa tuli vihdoin 2000-luvulla käyttöön, kun Rautaruukin terästehtaan laivauksiin otettiin mukaan myös pientoimituksia. Vuonna 2002 sahalla lähti viikoittain 1-2 konttia satamaan, josta ne matkasivat Rotterdamiin valtamerikuljetuksiin. Maakuljetus lyheni näin 40 kilometriin hyväkuntoisena pidetyllä tiellä, jota myös terästehtaan kuljetukset käyttivät.

Jukka kertoo oman näkemyksensä virallisista päätöksistä, jotka liittyvät rakennuslupiin. Sahalla on vanhin vihantilainen betonirakennus, ja monet muut rakennelmat ovat jo pitkään olleet kunnostamisen kohteena. Uuden tuotantolinjan saamiseksi ja herkkien koneiden suojaamiseksi myös talvikäyttöön, on rakennettu lisää tuotantotilaa. Koska rakentaminen ei kuulu varsinaisesti toimialaan, eivät uusimmat määräykset ole selvillä muuten kuin ottamalla yhteyttä kunnan virkailijoihin. Pienessä kunnassa yhden virkailijan toimiala on monipuolinen ja niinpä hän saattoi nopeasti antaa toimintaohjeet. Suurempi hanke olisi ollut jo kankeampi toteuttaa. Sen sijaan kunnassa olevat lautakuntaelimet, joiden kokoonpano vaihtuu vaalikausittain, eivät ole kiinnostuneita keskustelemaan paikkakunnan yritysten kanssa. Tämä tuli sahan muistiinpanojakin korostetummin esille keskustellessani muiden kunnan yrittäjien kanssa. Sahalla on toimialan puitteissa yhteistyötahot etsitty muualta. Esimerkiksi Saksaan viety lauta maalataan saksalaisen yhteistyökumppanin toimesta. Vihannissa siihen ei ollut kiinnostusta ja Jukan mielestä se ei ollut järkevää sahan resurssien puitteissa. Jukka kommentoikin, että vaikka kunnassa olisi yksi virkamies innostunut asiasta, hän ei voinut paljon vaikuttaa, jos päättäjät ja lautakuntien edustajat eivät olleet mukana kehittämistoiminnassa.

Kalle sen sijaan työskenteli aktiivisesti kunnan toimielimissä. Hän oli valtuutettu asutuskassanhoitaja sodanjälkeisenä aikana, jolloin pientilalliset hoitivat lainojensa lyhennykset Verkasalon Myllynpirtissä. Kalle oli rakentanut taloonsa toimistohuoneen, jossa hän myös lautamiehen ja ulosottomiehen ominaisuudessa hoiti kauppakirjoja ja muita kyläläisten asioita käräjien ja järjestyksen suhteen. Kyläläisiä kävi usein talossa ja samalla kerrottiin tärkeimmät kuulumiset. Koska töitä oli runsaasti, Kalle sai osan ansioistaan tällä tavalla. Ahdin harrastukset suuntautuivat urheiluun, jota arvostettiin terveellisten ja raittiiden elämäntapojen mukaisesti. Seurat järjestivät yhteisiä tapahtumia ja tapasivat koko Pohjanmaan kattavien tapahtumien merkeissä. Ahti oli myös yhden kauden verolautakunnassa varajäsenenä. Hänen yrittäjäkautenaan yritysten ja yrittäjien verotus perustui lautakunnan harkintaan ja tätä harkintavaltaa käyttivät kunnan poliittisen mandaatin perusteella valitut luottamusmiehet. Käytännössä vero määrättiin sen perusteella, mitä arveltiin olevan yrittäjän todellisena tulona. Harkinnan mukaan siis kyseenalaistettiin yrittäjän antama selvitys yrityksen tuloksesta. Yrittäjien turhautuminen veroilmoitusten täyttämiseen oli siten ymmärrettävää.

Puuraaka-aineen hankintatapa on muuttunut sadan vuoden aikana täydellisesti. Kallen aloittaessa yrittäjänä metsien arvo oli vasta saamassa muotoaan, ja sitä ennen sahan raamin hankkimisen aikaan ympäristön tilalliset myivät tukkeja ensimmäisiä kertoja. Kaksikymmentäluvulla opeteltiin käyttämään vekseleitä maksuvälineinä ja sen seurauksena metsäresurssit jälleen vaihtoivat vilkkaasti omistajia. Kalle ei kuitenkaan sijoittanut varojaan tukkipuun ostoon ja myyntiin, vaan liitti metsävarat yksityiseen omistukseen ja yritys kehittyi teknis-tiedollisten resurssien varassa. Näin sahan kehityksessä paikallisuus ei ollut raaka-aineriippuvuutta aivan toiminnan alussa. Ahdin kaudelle tultaessa sahojen ja metsäteollisuuden raaka-aineesta oli tullut yhteiskunnallinen spekulatiivinen resurssi aivan kuten työvoimastakin. Metsänomistajat olivat järjestäytyneet ja puuta myytiin keskitetyn sopimusjärjestelmän puitteissa. Kilpailua oli molemmilla rintamilla. Ahti hankki raaka-aineen sahan nimissä ja myi valmiin tavaran edelleen pääosin paikallisesti. Haastatellessani hän ihmetteli, kuinka oli pystynyt saamaan tilalliset myymään, koska ei ollut mitään tietoa suurten ostajien tarjouksista. Polkupyörällä kulkenut yrittäjä kieri talosta taloon tiedustellen myyntihalukkuutta. Myöhemmin nämä tilalliset pysyivät uskollisina raaka-ainetoimittajina vuosien ajan. Jukan hankkima raaka-aine on välitettyä ja siihen kohdistetaan ainoastaan viimeistelevä höyläysvaihe, joka nostaa tavaran arvoa ostajan suuntaan. Nopea ja kohdistettu ostotoiminta on avainasemassa, jotta teknis-tiedolliset taidot voivat nostaa kannattavuutta. Tässä verkostot, sekä luottamus ja osaaminen ovat paikallisuuteen liittyvää ja sen ylläpitämää.

Adaptiivinen ja dynaaminen vuorovaikutusmalli korostaa ihmisekologista kulttuurintutkimusta (kuvio 5). Sen johdosta käytän sitä ainoastaan pelkistetyksi ja tulkitsen lähinnä liityntöjä, jotka vaikuttavat kulttuurin muutokseen ja sen taustalla olevaan käsitykseen elämismailmasta. Yllä oleva piirteiden kuvailu tapahtui tuotteiden, kuten puuraaka-aineen, kuljetusmuotojen tai markkinoinnin näkyviin fyysisiin objekteihin liitettynä, ja myös niiden muutoksen kuvailuna. Se voima ja tuotteet, joita saadaan yrityksen tuotantoprosesseissa, on looginen seuraus ympäristön vaatimuksista ja tarpeista, jotka yritys on tulkinut hankkimansa tiedon perusteella tarpeelliseksi. Muutokset on toteutettu palautteena saadun tiedon mukaisesti. Koska muutoksilla on vaikutus yrityksen omiin kulttuurisesti määriteltyihin tarpeisiin, näiden mukaisesti on mahdollista toimia strategisesti rationaalisesti.

Kuvatessaan tuotantolaitoksen muutoksen strategioita nousee ensimmäisenä haastateltavienkin mieleen tekniikka, jolla fyysinen tuotantoprosessi tapahtuu. Mallin mukaisesti tämä on osa kulttuurisesti määriteltyjä tarpeita, joten adaptaatio on siinä hyvin nähtävillä. Kokonaisuudessaan prosessin kuvauksia on runsaasti. Liitän tähän mukaan kuvakollaasin (liite 2), jossa tukki muuttuu laudaksi. Kuvat edustavat 1980-luvun sahaa ja niistä viimeiset sitä aikakautta, jolloin toinen sukupolvenvaihdos oli yrityksen lähitulevaisuutta. Kuvissa tulee hyvin esille tekniset laitteet ja valmiit tuotteet, sekä kuinka ne prosessin aikana käyvät läpi eri vaiheita. Prosessin perusluonne on kuvaushetkestä riippumatta pysynyt suhteellisen samana, mutta tekniset laitteet ovat kehittyneet siten, että ihmistyön fyysisiä voimia vaativa osuus on pienentynyt. Useissa kuvissa työntekijät eivät ole läsnä. Tämä osaltaan johtuu siitä, että kuvaus on turvallisinta

toteuttaa, kun prosessi on seisahtanut viikonlopuksi tai siksi, että kuvaajan mielenkiinto on kohdistunut siihen, mikä ensin on havaittu, puuraaka-aineen runsaus. Kuvassa 2 näkyy ensimmäisen sukupolvenvaihdoksen jälkeinen tilanne. Toisen sukupolven aikana keskityttiin sahaukseen ja raaka-aine ostettiin suoraan tilallisilta. Kuvassa 1 näkyy tilanne kolmannen sukupolven aikana, jolloin tuotantoprosessi on siirretty sahauksesta höyläykseen. Höylättäväksi tarkoitettu tavara on suojissa tai otetaan suoraan tuotantolinjalle käsiteltäväksi. Varastointi ja työskentely ulkotiloissa on vähentynyt.

KUVA 2 Julkisivu on muuttunut tuotannon kehityksen mukana. Kuva vuodelta 1957.

Systeemissä on yhä erilaisten työvaiheiden vuorottelua, mutta sykli ei ole enää riippuva luonnosta, vaan ympäröivien markkinoiden tarpeista. Yrityksellä on mahdollisuus käyttää voimavaroja myös tämän ympäristön ulkopuolella olevan tilan tutkimiseen. Hankitun tiedon avulla sopeutuminen jatkuu, vaikka ei enää yksinomaan reaktiivisesti, vaan myös proaktiivisesti laajentamalla käsitystä siitä, mikä ympäristö on. Kansainväliset suhteet ovat tuoneet mukanaan oppimista, joka ei kohdistu ainoastaan oman kulttuurin osaamiseen, vaan tutkimisen kohteena ovat vieraat kulttuuriset tarpeet. Näin yrityksen resurssit ovat muutoksen kohteina. Aikaisempi puuraaka-aine ja riittävä kylän työvoimareservi eivät ole taanneet systeemin jatkumista. Siihen on tarvittu lisää panosta perheen sisältä ja näin puolisoista on tullut entistä merkittävämpi kumppani, vaikka se on jokapäiväisten työsuoritusten suhteen näkymättömissä. Yrittäjä, sopimuksia tekevänä osapuolena, on säilyttänyt aseman yrityksen johtohahmona, johon katseet kohdistuvat. Kun kiinnostus yritystä kohtaan on herätetty, sen luotettavuutta tarkastellaan ensin tuotteiden laadun ja sitten tuotantoprosessin suhteen. Tavara-toimitusten kuljetusketju, joka on pääosiltaan yleisiin ulkoisiin pakotteisiin luettavaa, on yrityksen muuttavien toimenpiteiden ulottumattomissa. Sen valinta on dynaaminen strateginen valinta, ja vaihtelut ovat hyvinkin voimakkaita. Tämän suhteen liiketoiminnan kustannuksia tarkkailaan hyvin tiiviisti ja niissä tapahtuviin muutoksiin reagoidaan välittömästi. Koska metsäteollisuuden ala on markkinoilla yhteiskunnallisesti valvottua,

ovat ainoastaan tietyt yhteistyötahot etsimässä kumppanuutta Suomesta. Tämä tieto on tärkeä komponentti sen suhteen, millaiseksi yritys kehittää oman tuotantonsa. Muutos on sidottu yleiseen suomalaiseen visioon tulevaisuudesta ja ennen kaikkea rakennettuun tietoisuuteen tulevaisuuden mahdollisuuksista.

KUVA 3 Yrittäjäpuoliso hoitaa yhteydenpitoa kodin konttorissa 1970-luvun lopussa.

Yrityksen kansainvälistymisessä on tärkeä kynnyks ylitetty, kun yhteistyötaho on tullut vakuuttuneeksi luottamuksesta. Varsinkin 50-luvulla se tapahtui kodin välityksellä nojaten osaltaan Liisan Pohjois-Ruotsin tuntemukseen evakkovuosilta. Ennen varsinaisia henkilökohtaisia kontakteja osapuolet ovat varmistuneet tuotteista, maksukykyisyydestä sekä muista normaalin liikekumppanuuden perusvalmiuksista. Siinä vaiheessa kun asiakassuhde on solmimisvaiheessa tai sitä uudistetaan, puoliso tai lapset ovat usein olleet mukana, kun asiakas on vierailut paikkakunnalla ja näin vakuuttanut omalla yritystuntemuksellaan toiminnan asiantuntemuksesta. Systemi perheyrittäjänä on siten sosiaalinen organisaatio, jossa piilossa olevat resurssit voidaan ottaa tarvittaessa käyttöön ja ne eivät ole systeemin ulkopuolelta tulevia kustannustekijöitä. Sosiaalinen status ei ehkä ole määritelty yrityksestä lähtevänä, vaan kuten sukupuu osoitti (kuvio 7), se on sidoksissa perhesiteiden mukaisesti kulttuurisesti määriteltynä siten, että suomalaisessa perheessä vapaaehtoisuus ammatinvalinnassa on korostetun arvostettua. Yrittäjä on kuitenkin omalla motivaatiollaan pystynyt innostamaan perheenjäseniä mukaan toimintaan. Yhteiset arvostukset ja tarpeet osoittaa kelpoisuuttaan yhteiskunnan jäsenenä ovat osaltaan velvoittamassa osallistumaan työntekoon, jos se on mahdollista. Varsinkin toisen polven kertomuksissa tämä velvollisuudentunto on sisäistetty henkilökohtaisesti. Seuraavilla polvilla se on yhdistynyt yksilöllistymiseen ja sen takia koettu joskus ristiriitaisesti perheen puuttumisena päätöksentekoon ja hillitessään riskinottoja.

Kulttuuriset piirteet, joita vahvistetaan käyttäytymisstrategioilla lokeron vahvistamiseksi eli yrityksen säilyttämiseksi elinkelpoisena, voidaan tiivistää edellisestä kuvailevasta analyysistä seuraavasti:

- Innovatiivisuus kiinnittyy teknologiaosaamiseen ja sen avulla ohjataan mielekkäästi yritystoiminnan laajentumista. Teknologinen osaaminen kohdistuu ydinosaamiseen puuraaka-aineen käsittelyssä.
- Oppimisen tavat sisäistyvät jo lapsena ja oppimisstrategiana on erottautua muista. Työvastuu ja siitä saatava ansio ovat suorassa suhteessa oppimisen arvostukseen. Tehtävien suorittaminen on rajattua ja vieraalta kiellettyä aluetta. Se osoitetaan paradian keinoin tai järjestettyinä rituaaleina.
- Ammattitaito on harjaantumisen ja luovuuden yhdistelmä, jossa aiemmin vallalla ollut tapa pystytään muuttamaan nopeasti toiseksi. Se liittyy yrittäjällä autonomiaan ja muilla perheenjäsenillä ja työntekijöillä hankittuun luottamukseen. Kannattavuuteen liitettyinä strategiana se on suhtautumista omiin kykyihin arvioida rationaalisuutta.
- Yrityksen perustana ovat erilaiset sopimukset, joista näkyvimpiä ovat sopimukset asiakkaiden kanssa. Sopimisen riskit ovat jaettuja kattaen koko perheen. Vaikka muodollinen vastuu on ainoastaan omistajayrittäjällä, on kollektiivinen, yhteisöllinen vastuu jaettua ja se osoitetaan osallistumalla tai tekemällä.
- Rajatut verkostot otetaan käyttöön tilannekohtaisesti. Verkostot liittyvät muodollisiin kohtaaisiin ja strategiana on löysä sitoutuminen, jonka avulla toiminta säilyy joustavana.
- Mahdollisuudet sidotaan omaan osaamiseen, ammattitaitoon ja oppimiseen tekemällä itse ja siten säilyttämällä autonomia. Sopimukset ja verkostot ovat avautumisen paikkoja, joissa kohtuullinen riskinotto vaikuttaa yrittäjän päätöksiin.
- Usean tehtävän hallinta samaan aikaan avaa visioita laajemmalle kuin ainoastaan omaan toimialaan. Yhteiskunnallinen harrastuneisuus tai urheilu ovat kenttiä, jossa kohdataan paikallisesti ja saadaan vihjeitä uusista mahdollisuuksista.
- Pääomien hallinnassa ovat resurssien hankinta ja niiden arvostaminen sidottuna kustannustietoisuuteen. Sahayrityksen sopimus on jalostaa puuraaka-ainetta ja sen mukaisesti raaka-aine on erityinen resurssi, jonka arvostus on muutoksen tarkastelussa keskeistä. Tähän liittyvät funktionaalisesti ja rakenteellisesti kaikki muut edellä analysoidut kulttuuriset piirteet, joita haastateltavat perustelevat talouden viitekehysessä.

Päästäksemme syvemmälle juuri kulttuurisiin määrittelyihin, jotka näyttävät olevan se sulatin, jonka avulla muu systeemi on toimintakelpoinen, siirryn tarkastelussa seuraavaan vaiheeseen. Teorian mukaan oli erotettavissa merkityksiä, joilla yritys on ymmärrettävissä yleisesti. Merkitysten analysointiin ei kuitenkaan systeemin rakenteellinen ja funktionaalinen tarkastelu ole riittävä, vaan tarvitaan teoriasta lähtöisin oleviin tekijöihin liitettyä empiiristä merkitystenantodynamiikan tuntemista.

3.3.2 Merkitykset

Ricouer etsi "traagista dimensiota" (2000b, xii-xiv), jossa ilmenee pelkistettynä se merkitys, joka leimaa määriteltävää ilmiötä. Dimensio on löydettävissä siinä leikkauspisteessä, jossa ensimmäisen lukemisen tuloksena analysoitu subjektin horisontaaliakseli ja toisen lukemisen tuloksena analysoitu vertikaaliakseli kohtaavat. Tällä tavalla yhdistettynä määritetään yksilön paikka ja moraalinen suhde instituutioihin. Kun kysyttiin, onko löydettävissä tekijöitä, jotka kantavat muutosta liki vuosisadan ajan, siirretään tarkastelu liike-elämän kulttuurisen toimijan suuntaan. Tässä analyysissä selvitellään Ricouerin dimensioiden avulla, onko löydettävissä kuvion 10 mukaisia tekijöitä (1. opportunisti – yrittäjä, 2. rajattu rationaalisuus – informaation kustannukset, 3. pääomatarkkuus – vertikaali integraatio), jotka ovat *muutoksessa yrittäjyyttä luonnehtivia tekijöitä ja kuinka yrittäjät niitä toteuttavat?* Horisontaalisesti tulkittu dimensio on yrittäjän todellisuuden jäsentymistä suhteessa muihin perheenjäseniin ja häntä lähellä oleviin ja toisaalta keneen tahansa yhteisön jäseniin. Vertikaalidimensio on hierarkkiseen rakenteeseen liittyvä suhde, joka määrittelee yrittäjän toimien normatiivisen perustan hänen omasta näkökulmastaan. Kuviossa 12 on hahmoteltu avoimen systeemin mukainen lokeromalli, jossa yrittäjät ja muut yritykseen kuuluvat ihmiset ovat toimijoita. He paikantavat itsensä Ricoeurin dimensioiden avulla välillä verkostoihin ja välillä yrityksen ytimeen. Synteettisessä yritysmallissa on mukana myös innovaatioiden vaatima mekanismi (kuvio 9), jossa luovuus ja kulttuuriosaaminen on tärkeässä asemassa.

1) Kapean opportunistin vaihtuminen laajempaan yrittäjyyteen yleisen yrityksen paradigman muutoksessa, johon yhteiskunta on siirtynyt, näyttäisi määrittävän yrittäjän näkemystä itsestään uusin termein. Arjen kuvauksissa yrittäjät ovat toimijoita, jotka valinnoillaan osoittavat omia arvoperusteitaan ja uskomuksiaan maailmasta. Näin ollen merkityksellistäminen on liitetty tapoihin ja edelleen semioosiin, jossa sekä uudet ilmiöt että vanhat käsitteet yhdistetään. Yrittäjiä haastatellessani he usein perustelivat valintojaan kysymällä itseltään "onko tässä mitään järkeä", mikä osoittaa juuri harkintaa suhteessa itseen ja suhteessa muihin tai suhteessa ympäristöön.

Kun Dhanaraj ja Beamish (2003, 247) määrittelevät yrityksen resurssit yrityksen kooksi, yrittäjyydeksi ja teknologiseksi intensiteetiksi. He ajattelevat sen olevan hyvä lähtökohta tarkastella vientitoimintaan suuntautuneita pieniä yrityksiä. Resurssit ovat osittain henkistä laatua ja niissä on mukana toimijoiden halukkuus tehdä asiat myös totutusta poikkeavalla tavalla. Yrittäjä tunnistaa itsensä yrityksen resurssiksi, jonka motivaationa on saattaa toiminta jatkumaan. Työmahdollisuudet eivät kuitenkaan jatku tasaisesti, joten pitkän keston yrittäjä vaatii puolensa pitämistä, kilpailua. Olosuhteiden muutos on leimannut jokaisen polven yrittäjyyttä niin, että ympäristön arvostukset ovat heijastuneet myös perheen sisäiseen suhtautumiseen yrittäjyyttä kohtaan. Resurssiajattelun myötä on yrittäjä nähnyt itsensä suorittajana, joka pitää yllä teknologian ja yrityksen kapasiteettia. Opportunismia korostavasta yrittäjyyteen siirtyvä uusi paradigma luokittelee mahdollisuuden olemassaolon, sen tunnistamisen, hyödyn-

tämisen ja onnistumiseen luottamisen niin hyvin ympäristön kuin yrittäjän huomioonottavaksi dynamiikaksi. Jos mahdollisuuksia ei ole yhteiskunnan rakenteista johtuen olemassa, ja jos ilmapiiri on sellainen, että yrittäjä ei voi luottaa onnistumiseensa ei yrityksiä ja yrittäjyyttä esiinny (Heinonen 2000b, 121). Opportunismiin kyynisesti suhtautuen on olemassa aina ihmisiä, jotka käyttävät tilaisuuden hyväkseen, jos siihen on mahdollisuus. Onkin yhteisön arvojen mukaista, kuinka tällaiseen opportunismiin suhtaudutaan ja millaisella yrittäjyydellä on mahdollisuus tulla hyväksytyksi. Negatiivisesti suhtautuva ympäristö suosii yksinkertaisia yrityksiä, jossa yrittäjä ei tee pitkän ajan sopimuksia vaan hyödyntää ainoastaan yhden tilaisuuden. Näin yrittäjän sitoutumista ja vastuuta ei kannusteta yhteiskunnallisena toimintana, esimerkiksi verojen maksajana. Positiivisesti suhtautuva ympäristö hyväksyy ja asettaa elinkelpoisille yrittäjille normit, jotka mahdollistavat pitkänkeston perheyrittäjyyden syntymisen alueelleen.

Koska yrittäjyydessä ja opportunismissa on kysymys kannattavuuden ilmenemisestä, analyysin kohteena on hinta, kustannukset ja riskit kannattavuuden hankkimiseksi. Lumpkin ja Dess (1996, 146) johtavat yrittäjämäisen orientaation olevan opportunistista suhteessa siihen visioon ja mielikuvaan, jota uuden tilaisuuden etsiminen vaatii. Tarvitaan rohkeutta uskoa mielikuvaan ja toisaalta tarvitaan uskoa sille, että oma visio perustuu kestäväälle ajattelulle. Kun sahatoimiala muuttuu, sen muutos ei tapahdu äkkiä, vaan yrittäjälle on kehittynyt taipumus tulkita merkkejä muutoksen suunnista. Proaktiivisuus, löytöretkeilijän tehtävä, ilmenee kykyinä nähdä tulevaisuus, ottaa riski ja muuttaa yritys sen kuvan mukaiseksi, jota muuttuvassa ympäristössä on mahdollisuus hyödyntää. Proaktiivisuus on prosessi, joka tähtää tulevaisuuden tarpeiden tyydyttämiseen etsimällä uusia mahdollisuuksia vaikkapa jo kypsän ja nykyisin käytössä olevan tuotannon jatkoksi. Yrittäjä on omien kontaktiensa ja siitä suodatetun informaation avulla luonut tavoitteen, joka on vaikea muiden perheenjäsenten havaita. Tämä on sellainen mahdollisuus, jonka Sautet liittää monimutkaisen yrityksen määritelmään. Proaktiivisuudella pyritään juuri muokkaamaan ilmapiiriä yrityksen sisällä tai ulkopuolella niin, että se johtaisi toivotun vision toteutumiseen. Pinnalta katsoen, ja kuten Lumpkin ja Dess käsitteellistävät yrittäjämäistä orientaatiota (1996, 147-148), reaktiivisuus näyttäisi olevan yrityksen strategiana, mikäli se ei ole aggressiivisesti kilpailemassa markkinoilla toimivien muiden yritysten kanssa. Yritys on silloin omaksunut paremminkin aseman, jossa se on valppaana kilpailussa, ja käyttäytyy omalla tavallaan toimialan piirissä huolellisesti tarkkailemalla kustannuksia ja keskittymällä korkean lisäarvon tuotteisiin. Yritys ei näe kilpailua hintojen laskuna tai kannattavuuden uhraamisena (Lumpkin & Dess 1996, 149), vaan se ottaa mieluummin riskin etsimällä uusia markkinoita ja panostamalla toimintatapaan, jota toimialan suuret yritykset eivät toteuta. Vaarana on kuitenkin, että kehitetään ainoastaan reaktiivisesti ja kulutetaan mahdollisuus ennen pitkää loppuun. Yrittäjämäisen orientaation mukaisesti yrityksen riski on toisella tasolla kuin yksittäisen henkilön tai yrittäjän ottamana. Näin orientaation ole ainoastaan näkyvillä olevaa toimijaa vaan koko yrittäjäperhettä koskeva. Se johtaa erilaiseen käyttäytymiseen kuin esimerkiksi globaalisti toimivilla suuryrityksillä,

joilla riskiin liittyvä aggressiivinen kilpailu on tärkein menestymisen komponentti (Lumpkin & Dess 1996, 149).

2) Rajattu rationaalisuus oli etenkin systeemiteoreettisessa tutkimusotteessa irrotettu arjen käytännöllisestä rationaalisuudesta. Sen johdosta tultiin päätelmiin, joissa korostui vain osa niistä elementeistä, joilla päätökset ja valinnat tehtiin. Kun kulttuurinen ja sosiaalinen resursointi ohitettiin ja suorituksia arvioitiin ainoastaan materiaalisena rationaalisuuden ja määrällisten arvostusten mukaisesti, jäivät sellaiset todelliset kannattavuuden tekijät kuten informaation kustannukset, jotka muunnetaan tietoisuudeksi ja tietämykseksi, vaille huomiota.

Yrittäjyyden mahdollisuuksien etsiminen on oleellisesti markkinoiden tunnistamista ja etenkin asiakkaan ympäristön tuntemista, jonka perusteella tuotteiden laatua ja muutoksia voidaan toteuttaa (Verhees & Meulenberg 2004, 138). Innovatiivisuus sitoutuu juuri tähän osa-alueeseen, koska pienellä yrityksellä ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa innovaatioilla siten, että koko elämismäälimässä tapahtuisi muutosta¹⁶. Näin ymmärrettynä adaptaatiolla on suuri merkitys saattaa alulle muutoksia, eli prosesseja, joissa yritys pyrkii tekemään asiat paremmin kuin muut ja vihdoin kysyy itseltään, olisiko tämä tehtävissä toisin. Innovatiivisuus on luokiteltu todennäköisesti kaikissa määritelmässä yrittäjyyden dimensioksi, mutta innovatiivisuuden määritelmiä on useita (vrt. Hokkanen 2001). Analysoitaessa pitkään keston ja toimialaan yhdistyneenä tuotteiden ja resurssien käyttöön liittyviä innovaatioita, päädytään luokittelemaan ne markkinoita ja tuotteita koskeviin tai teknologiaa koskeviin. Ne fokuoitetut kokonaisuudessaan tietämykseen, joka on uuden kehittämisen pohjana (Lumpkin & Dess 1996, 143). Sen piirteinä on juuri halukkuus kokeilla uutta tuotelinjaa, markkinointikanavaa tai oppia hallitsemaan uutta teknologiaa. Riskin hallintaan ja kustannusten tarkkailuun yhdistettynä, tämä on yrityksen uudistumisen strategia, jolla luodaan varallisuutta sekä kassavirtana että tietämyksen lisääntymisenä.

Viennin kannattavuutta arvioidaan yrityksen osalta viennin intensiteetillä. Se osoittaa, mikä osuus on kotimaan viennillä suhteessa siihen kysyntään, jonka yritys on pystynyt organisoimaan paikallisen kysynnän ulkopuolelta. Viennin suuruus on suhteellinen tekijä, jossa paikalliset resurssit muunnetaan viennin tuotoiksi ja jotka vaikuttavat kokonaiskannattavuuteen. (Dhanaraj ja Beamish 2003, 245.) Tällainen suora vertailuluku on rationaalisen ajattelun mukaisesti kannattavuustekijät, koska systeemillä on rajat ja siihen virtaa ulkopuolelta voimavaroja, kun vienti ylittää tietyn osuuden resurssien puitteissa kehitettäväksi. Yritysten vientihalukkuutta tutkinut Ralph Pope (2002) muodosti käsitteet yrityksen sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä. Mikäli rationaalisuutta ei rajata näin funktionaaliseksi, on vienti ja kannattavuus sinällään vailla kausaalisuutta. Sen sijaan, kun yrittäjä on oppimisen tuloksena kyennyt löytämään uusia vientiedellytyksiä, on kysymyksessä informaatiokustannusten mukana käyttöön otettu rationaalisuus, jota ei rajata pelkästään formaaleihin resursseihin. Kannattavuus ja kustannushyöty ovat laajentaneet lokeroa kulttuurisesti, lisä-

¹⁶ vrt. esimerkiksi sahan elinkaaren aikana höyrykoneet, autot, GSM, internet.

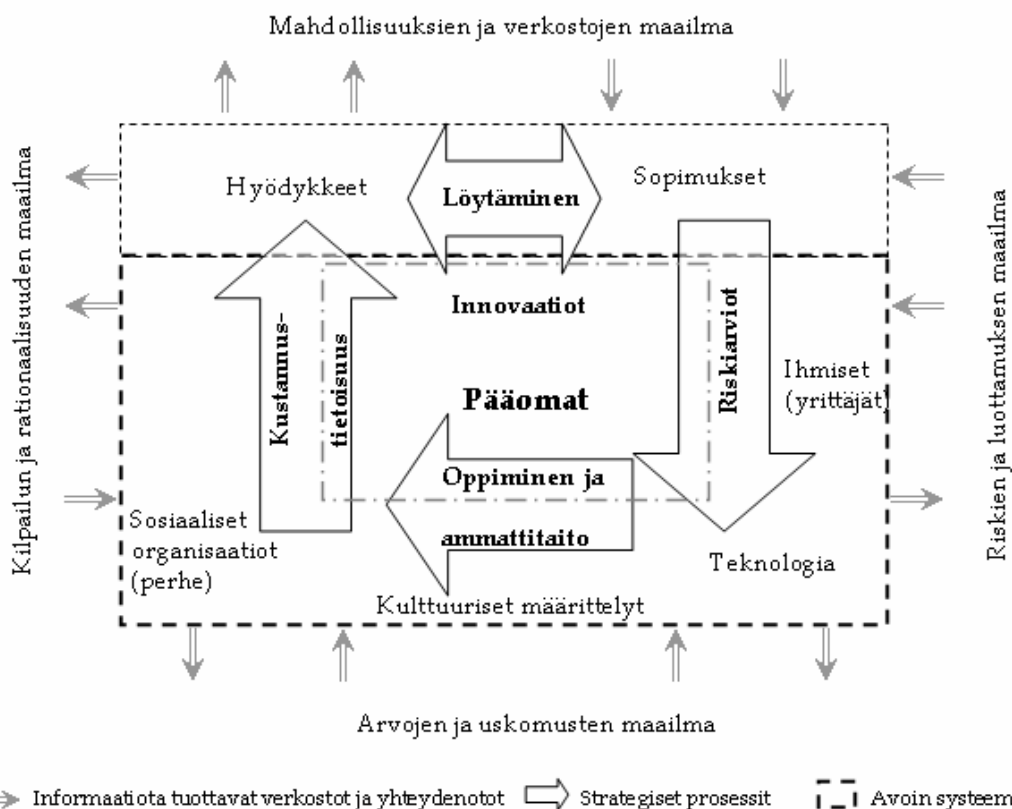
ten aikaisemmin hyödylliseksi osoittautuneeseen käytännölliseen tietoon tavan hankkia informaatioita resursseiksi.

Kanter (1995, 155-156) mainitseekin, että kosmopoliitit globaalit suhteet ovat muodostamassa uutta luokkaa. Perheyriyksessä siihen yhdistyy erikoistumisen taito, joka laajentaa ja kohentaa muodollista tietoa, innovaatioita ja intuitiivista tietoa, jolla sopeutua uuteen aikaan. Pienyritysten johtamistyytlejä luokitellessaan Miller, McLeod & Young (2001, 84) päätyi kolmeen ryhmään, joissa suunnitteluun ja kontrolliin painottuvat, organisointiin ja evaluointiin panostavat sekä tuotteiden laatuun keskittyvät edustivat erilaisia perheyriyksiiä pienissä taajamissa USA:ssa. Tämä osoittaa niitä perusarvoja, jotka yrittäjät sielläkin nimeävät tärkeiksi. Toisaalta nämä USA:n pienet yriytykset eivät ole osallisina vientimarkkinoista, kuten Euroopassa pienten markkinoiden talouksissa, joissa kansainvälisyys nousee tärkeäksi toimintamuodoksi myös pienille yriytyksille. Johtamiseen tai opportunismiin keskittyessään yriytykselle jää vähemmän aikaa avautua tarkastelemaan uusia tilaisuuksia, ja toiminta suuntautuu jo löydettyihin mahdollisuuksiin. Johtamisen muodon muuttuessa ja jakaantuessa muille yriytyksen piirissä toimiville saadaan käytännön tietämystä käsittelyyn ja siitä tulee myös yrittäjän pitkänkestön oppimista. Sahayriytyksessä se on johtanut yrittäjäperheen sukupolvien välisen jakamisen idean mukaiseen vakaumukseen kannattavuuden vastuusta.

3) Pääomatarkkuuden ja vertikaalin integraation yhdistäminen toistensa vastinpareiksi näyttää aluksi sattumanvaraiselta. Liiketalouden kirjallisuudessa on pohdittu paljon taloudellisten pääomien ja sijoittamisen kysymyksiä. Tarkasti suuntautunut pääomien käyttö on kuitenkin perheyriyksessä yriytyksen kehittymisen kannalta ainoastaan osatekijä pitkänkestön yrittäjyyttä tarkasteltaessa. Niissä tapauksissa, joissa perheyritys keskittyy pääomasijoitukseen on yrittäjyyden kohteeksi tullut sijoitustoiminta ja niissäkin tapauksissa on syytä tuntea, millainen kyseisen yriytyksen käyttämä vertikaalin integraation muoto on. Sen mukana tarkastelu siirtyy aivan toisentyypisiin pääomiin: kulttuuriin, hiljaiseen tietoon ja sosiaaliisiin pääomiin. Integraation karttuminen ja kartuttaminen on avainasemassa kestävässä taloudellisen pääoman hallinnassa.

Vertikaali integraatio on tullut mahdolliseksi yhä kasvavassa määrin globalisaation myötä. Kuitenkin sen tutkimisen ongelmana on tapauskohtaisuus. Toimialan sisällä tapahtuva integraatio on toisessa asemassa kuin erilaisten yhteenliittymien avulla muodostettu synergiahyöty. Yriytyksen ympäristö on entistä dynaamisempi ja siinä tapahtuvat nopeat vaihtelut ovat johtaneet uusien yriytysten hakeutumiseen yhteistyöhön muiden kanssa. Näin osaaminen ja laajuustekijät tulevat paremmin hyödynnetyiksi. Myös valmistusta ulkoistetaan kasvavassa määrin, ja yllättävää kyllä juuri riskiä karttavat johtajat ovat halukkaimpia tähän. Vanhemmat yriytykset, joissa on panostettu tuotantoon osaamisen karttumisen avulla, eivät ole niinkään halukkaita tuotannon ulkoistamiseen. Niiden riskinhallinta, myös pienissä yriytyksissä, on muutenkin paremmin osattua kertyneen oman varallisuuden avulla. (Gilley, McGee & Rasheed 2004, 128.) Kontingenssiteoria yhdistää yriytyksen ympäristön, rakenteen ja strategiat yhteen yrittäjämäisen orientaation kanssa. Näin on muotoutunut käsitys, että

orgaaninen rakenne olisi suotuisampi ennuste kannattavuuden kasvulle kuin mekanistinen rakenne. Kuitenkin tilanne, jossa on mukana matala ja hajautettu päätöksenteko yhdistyneenä aggressiiviseen kilpailuun, on johtanut huonopaan kannattavuuteen. Sen sijaan innovatiivisuuteen yhdistettynä orgaaninen rakenne on todettu kannattavaksi. (Lumpkin & Dess 1996, 160.) Perheyrittäjyyden osalta orgaaninen yritys rakenne on toteutettavissa perheenjäsenten kesken, samalla suosien päätöksentekoa (Mintzberg & Waters 1990, 312), jossa yrittäjällä on ensisijainen vastuu kannattavuuden osalta. Tulemme lähelle paternalistisen päätöksenteon mallia (Johannisson & Huse 2000, 357; Koironen 2003, 17). Kuviossa 12 olen tiivistänyt synteettisen yrityksen käsitteen lokeromalliin, jossa informaatio muunnetaan kommunikaatioksi ja tietämykseksi erilaisissa strategisissa prosesseissa. Vaikka sahayrityksessä toiminta on puuorientoitunutta, tämä malli toimii myös muilla aloilla, joissa tulevaisuuden suhtaudutaan epävarmuudesta aiheutuvana mahdollisuutena, eli yrittäjyyden orientaatiolla.

KUVIO 12 Kulttuurinen adaptiivinen ja autonominen perheyrittäjyyden lokero kehittyvässä avoimessa taloudessa.

Yrittäjyyden kirjallisuus on seurannut ajatusta, että yrittäjä on autonominen, halukas työskentelemään riippumattomasti ja etenee omalla strategiallaan (Amit, Glosten & Muller 1993, 821). Tähän liitetään erilaisia johtamistyyliä tai vaihtelevaa kontrollin käsitettä. Uusien avauksien nähdään tällaisessa yrittäjyyden käsitteessä nousevan varsin alhaiselta muodollisen tiedon tasolta ja liittyvän tuotteen tai palvelun osaamiseen tai innovatiiviseen teknologiseen osaamiseen (Lumpkin & Dess 1996, 140-141). Autonomian ajatusta on yritetty istut-

taa myös korkean hierarkian organisaatioihin erilaisten projektien ja käynnistysprosessien avulla. Autonomia vaatii kuitenkin jonkin asteista tiedollista johtajuutta, joten yhdistettynä rakenteisiin ja ympäristötekijöihin, sillä ei ole välttämättä niin ilmiselvää vaikutusta kannattavuuteen, kuin mitä kirjallisuus on osoittanut. Pitkänkeston yrittäjyydessä yrittäjän oma autonomia näyttää olevan erityisen tarkasti varjeltua. Yrittäjä sallii kontrollin ulottamisen yritykseen ainoastaan yhteiskunnan anonyymillä tavalla. On huomioitava myös alan ja ympäristön ilmapiiri, jossa resurssien yhteisöllinen tai kansallinen kontrolli johtaa kilpailuun pelkona resurssien loppumisesta. Orgaaninen yritys rakenne on sopeutuva ja johtaa myös näissä olosuhteissa resurssien uudelleen arviointiin tai innovatiivisesti muotoilemaan niiden uudet lähtökohdat ja kääntämään alan aggressiivisuuden pitkällä tähtäimellä edukseen. (Lumpkin & Dess 1996, 159-160.) Näin vertikaali integraatio suosii tässäkin sahatapauksessa pientä yritystä, jossa erikoistuminen johtaa verkostoitumiseen, kun se on kannattavaa. Verkosto purkautuu välittömästi sen lakattua olemasta käyttökelpoisen informaation kanava. Paikallisesti se merkitsee sopivan lokeron muodostamista, mutta on huomattava, että integraatio ei ole välttämättä kilpailun takia pitkäkestoista.

3.3.3 Yritys elämismaailmana

Yrittäjän näkökulmasta yrittäminen ei ole pelkästään taloudellista toimintaa, vaan se on myös elämäntapa. Juuri tästä on kysymys erilaisessa kasvuhaluksuudessa (Davis & Stern 1988, 69, 83) ja omaisuuden sijoitusten tuottovaatimuksissa kuin mitä pörssiyrityksillä on. Yritys halutaan kasvattaa niin suureksi, että sen tuotto on turvallinen perheen toimeentulon kannalta ja etenkin, että kontrolli säilyy perheessä vielä yrittäjän eläkkeelle siirtymisen jälkeenkin. Epävakaus ei ole lähtöisin yrityksestä, vaan siitä ympäristöstä, jossa toimitaan.

Omistajien kannalta markkinoiden välittäjänä toimiva yritys on toimialan liiketoimintaosaaja ja sen sopimuksen täyttävä, jonka yritys on sopinut ympäristönsä kanssa. Sahayritys toimii pitkään suomalaisen puuteollisuuden yleisen sopimuksen mukaisesti, kuitenkin siten, että perheyrityksen arvot liittyvät suomalaiseen paikalliseen kulttuuriin. Liiketoiminnan osalta yrittäjä tuntee vastuunsa perhettä kohtaan: riskiä on harkittava sekä yritystoiminnan jatkumisen suhteen että perheen riskihalukkuuden suhteen. Näin ollen osa riskeistä on ainoastaan yksilön, yrittäjänä toimivan, tiedossa. Ne liittyvät jo olemassa olevan toiminnan uudistamiseen eli toiminnan osaan, joka on reaktiivista vastausta markkinoiden muutokseen. Näin toimiessaan yrittäjällä on varmuus omasta kyvystään hallita tilanne, koska hänellä on parhaat mahdollisuudet suodattaa kertynyt informaatio tietämykseksi. Siinä tapahtuu puhtaimmillaan Peircen semioosin prosessi, jossa jo kokemuksen mukaiseen merkitykseen liitetään hieman entisestä poikkeavat havainnot ja uudistuneesta merkitystä muodostuu sisällöltään ainoastaan hieman aikaisemmasta poikkeava. Tämä tapoihin ja uskomuksiin helposti sopiva merkityksenanto vahvistaa yrittäjän itseluottamusta ja se ei synnytä myöskään ristiriitoja arkielämän kulussa. Yrittäjän ja perheen tai työntekijöiden välillä vallitsee luottamus ja näin ollen toiminta kehittyy juuri ympäristön impulssien suhteessa.

Yrittäjä kokee yrityksen välitystehtävän oikeutettuna myös suhteessa yhteiskuntaan, mikäli yrityksellä on siihen mahdollisuus. Vuosisadan vaihteen yhteiskunta antoi yritystoiminnalle vapauden ja sotien jälkeisen ajan yhteiskunnassa yritystoiminta oli lähes ainoa vaihtoehto. Seuraavan sukupolven aikainen yhteiskunta oli rakennettu suunnitelmatalouden mallin mukaisesti, jolloin yrittäjän ja työntekijöiden välinen yhteys katkesi suurteollisuudessa. (Kuisma, 1990.) Pienissä yrityksissä sillä oli vielä aiemmilta vuosikymmeniltä periytyvä merkitys, jossa molemmilla osapuolilla oli oma alue yrityksen sisällä, johon he vaikuttivat. Siihen liittyvän informaation syntetisointiin heillä oli erityistä osaamista, ja toisaalta yrityksen tehtävänä oli ympäristöstä johtuvan epävakauden tasaaminen yksilötasolla. 1980-luvulla tämä tehtävä alkoi muuttua myös pienissä yrityksissä. Kun ensimmäisen sukupolven yrittäjän itsekunnioitus nojasi huolenpitoon ja vastuuseen lähellä olevista ihmisistä, on kolmannen polven yrittäjällä haasteena saada työhön ja paikkakuntaan sitoutuvia työntekijöitä, joiden itsetuntemus omia kykyjä kohtaan vastaa niitä suorituksia, joita työtehtävät vaativat. Nykyaikaisen jakamisen periaatteena on vastavuoraisuus¹⁷, jolla työntekijä omalta osaltaan vastaa sitoumuksesta, jonka on antanut työnantajalle.

Yhteiskunnan pakottavat rakenteet ovat suojaamassa työntekijää liian ahnetta opportunistista yrittäjää vastaan, mutta ne eivät suojaa yritystä epävakauden suhteen. Yrittäjän itsekunnioitus rakentuukin lähipiiriin puitteisiin, johon hänellä on päivittäiset kasvokkaiset suhteet. Vientiponnistelut yhdessä perheenjäsenten kanssa on tähdätty yrityksen ja perheen toimeentulon turvaamiseksi. Kokemukset, joita aiemmillä sukupolvilla on ollut vientikaupoissa ja suhteissa vieraisiin, on saatu käyttöön ja muutettu liiketoimintaan sovelletuksi tietämykseksi. Verkostoissa toimiessaan yrittäjä on tarkkailemassa tai liittyy mukaan ainoastaan tilannekohtaisten vertikaalien rakenteiden pakottamana. Lähinnä se on ollut seurausta kulloisestakin suuryritysten kilpailusta toimialan puitteissa, jossa yrittäjä on kokenut olevansa sivullinen.

3.4 Semioottisia päätelmiä: kannattavuuden rationalisointia

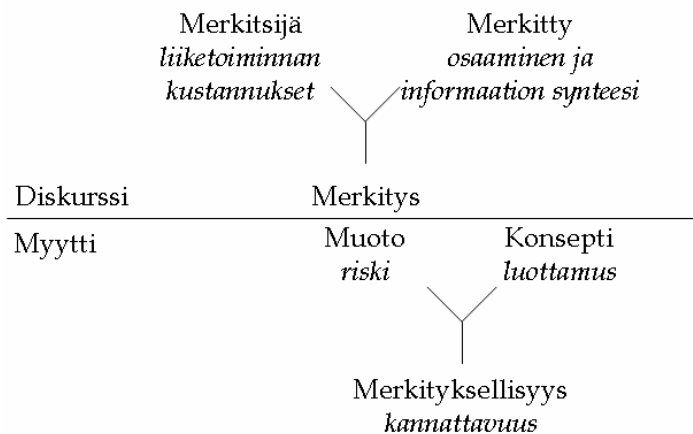
Aineistosta nousee esille sukupolvi, joka muistelee ja arvioi valintojaan ja mahdollisuuksiaan yritystoiminnassa. Varsinainen toimija on kuitenkin yrittäjäyksilö aktiivisena tulevaisuuden tekijänä. Hänen katseensa ei kohdistu taaksepäin, vaan hänellä on edessä se konteksti, Ricouriea mukaillen, jonka läpi katse kohdistuu. Kulttuuriosaaminen on tietämystä toimialan pitkänkeston tavoista ja asenteita, joita arvioidaan nykyhetkessä. Näin kulttuuriosaaminen luo semioottisin avulla ymmärrystä nykyhetkestä.

Muodollisen koulutuksen merkitys on leimannut yhteiskuntamme muutosta ja vaikuttanut maailmankuvaamme. Pitkä muutos suomalaisen kylän

¹⁷ Vastavuorisuuden periaatteella tapahtuvaa jakamista ei tule sekoittaa hyväntekeväisyyteen, joka on alistussuhde.

elämäntavassa on perhetradition kontekstia ja ulkopuolinen statuksellinen vaikutus hankkia muodollista koulutusta on ollut pohja globaaleille markkinoille pääsyyllä. Jotta markkinoiden laajeneminen olisi hallittavissa, on tarve käyttää ulkopuolista asiantuntijuutta (Johannisson 1990, 63) markkinoinnin ja teknologian muutoksissa (Miller, McLeod & Young 2001, 84-85). Perheyrytyksessä tämä on yhdistetty edellisten sukupolvien tietämykseen tuotantoresurseista ja riskitoleranssista. Se on myös tietämystä toimialan luonteesta, jossa harvat suuret yritykset määrittävät hintatasoa ja sopimusehtoja. Pienen yrityksen mahdollisuudet ovat toisaalla kuin suurten yritysten kanssa suorassa kilpailussa ja tällä alueella yrittäjä voi vaikuttaa toimitaan niin, että ympäristön epävarmuudesta löytyy yrityksen voitonmahdollisuudet.

Palatakseni Barthesin myytin teoriaan, tarkastelen vielä tutkimuksen kohteena olevan perheyrytyksen käsitystä yrityksen kannattavuudesta (kuvio 13). Se tulee varsinkin toisen polven haastattelussa esille toteamuksena maalaisjärjen käytöstä. Ymmärrän tämän viittauksen osoittavan riskin negaatioon; turvalliseen tapaan hoitaa asioita (Amit, Glosten & Muller 1993, 824). Kolmannen polven kannattavuuden perusteluna onkin jatkuva neuvottelu riskien hallinnasta.

KUVIO 13 Semioosissa syntyneet kustannuksiin liittyvät kannattavuuden myyttiset uskomusten tasot.

Myyttiä avatessa olen asettanut edellä hahmotellut yrittäjyyden tekijät malliin, jossa **merkitty** ja **merkitsijä** yhdessä muodostavat **merkityksen**. Tämä on myytin näkyvä taso, eli se jonka voimme suoraan käsitteellistää haastatteluista ja kertomuksista. Kun yrittäjä puhuu *liiketoiminnan kustannusten* seuraamisesta ja niiden hillinnästä, hän liittyy siihen mukaan sen *osaamisen*, jolla hän perustelee tätä vaatimusta. Vain liiketoimintaa ymmärtävä yrittäjä pystyy saamansa informaation avulla arvioimaan kustannusten tasoa. Varsinaisesti se ei ole mikään valmis luku tai määrä vaan toimialaan, toimintaympäristöön ja asiakaskuntaan sidottu arvio sopivasta kustannustasosta. **Merkitys** on siten *riskianalyysi*, jonka perheyrytyksen yrittäjä on tehnyt voiton mahdollisuudesta.

Näkyvä taso on kuitenkin yhdistetty uskomuksen tasoon, jossa diskursiivinen **merkitys riskistä** on muuttunut **muodoksi**. Barthesin mukaan tämä muoto on mytologisoitunut yhdessä **konseptin** kanssa **merkityksellisyydeksi**. Yrittäjyyteen liittyvä *luottamus* omiin kykyihin, perheen tukeen tai vaikkapa ympä-

ristön yrittäjyysystävällisyyteen antavat pohjan luoda *kannattavaa* yritystoimintaa. Kannattavuus ei ole suoraan tilinpäätöksestä luettava tulos, vaan mytologisoituna siirretty tietoisuus yrittäjyyden olemuksesta. Palaan myytin teoriaan ja kannattavuuteen vielä omistamisesta keskustelun yhteydessä, mutta on huomattava tässä yhteydessä, että myytti on elävä ja tosi perustelu sen ymmärtäville. Yrittäjyyden ulkopuolella olevalle myytin perustelu ei avaudu ja yrittäjien elämismaailmakin näyttää silloin epärationaaliselta. Näin eläytyvä tutkimusote, jolla etnografisen tutkimuksen tekijä kerää aineistonsa ja siten vähitellen siirtyy siihen ajattelutapaan, jota kentällä kohtaa, on tuottanut vastauksia kysymykseen, kuinka yrittäjyys on siirtynyt sukupolvelta toisella ja sen lisäksi pystynyt muovautumaan muuttuneisiin olosuhteisiin.

Seuraavassa luvussa perehdytään yrittäjäperheeseen sen suvun välityksellä, josta yrittäjät ovat lähtöisin. Yrittäjyys tulee esille perheen ja työn vuorovaikutuksena ja siihen sosiaalistumisena. Näin tässä luvussa perheyrittäjyyden määritelmään sisällytetty pitkäkesto uusiutuvina ja löydettävänä liiketoiminnan mahdollisuuksina, eräänlaisena sarjayrittäjyytenä, ja epävakauden hyödyntämisenä, näyttäytyy toisella tapaa suvun pyrkimyksenä jatkuvuuteen.

4 YRITTÄJIEN SUKU

Juho oli siinä 500 talonpojan joukossa, joka vei keisarille (Nikolai II) ns. talonpoikaisadressin Pietariin. Lähetystö ei päässyt keisarin puheille. (Ensimmäinen sortokausi, Helmikuun manifesti) (Mikkela ym. 2000, 404)

Kalle kuului ns. kutsuntalakkolaisiin, ja ettei olisi joutunut Venäjän armeijaan, pakeni monien muiden tavoin kutsuntoja Amerikkaan. Karl Verkasalo, niin kuin Suomen Höyrylaivaosakeyhtiön matkustajaluettelossa häntä nimitetään, oli lähtenyt yhtiön Polaris-nimisellä höyrylaivalla 4.10.1902 Hangosta Hulliin, Englantiin. Matka oli jatkunut rautateitse johonkin lähtösatamaan, mistä oli lähdetty 14.10.1902 Beaver Linjan Lake Megantic-nimisellä höyrylaivalla. Lopullisena määräpaikkakuntana hänellä oli ollut Quebecin kaupunki Quebecin osavaltiossa Kanadassa. (Lähde Siirtolaisinsti-tuutti) (Mikkela ym. 2000, 405)

Ahti opiskeli heti sodan jälkeen Mikkelissä. Hänellä ei ollut varsinaista ammatillista päämäärää vaan Otavan opisto oli arvostettu sivistyslaitos. Siellä saattoi läheltä seurata niitä nuoria, joista myöhemmin tuli Suomen taiteen ja politiikan sodanjälkeisenajan vaikuttajia. Sitä he olivat jo opiskeluaikanaan. (Haa 10, 5-6)

Jukka tuli jo nuorena sahalle yrittäjäksi. Hän opiskeli sopivia aineita, taloutta Ruotsissa ja sahatekniikkaa Kotkassa, ja pääsi näin hyvin sisään yrityksen liiketoiminnan kehittämiseen. Isän ja pojan strategiat eivät aina olleet yhteisesti jaettuina. Tarvittiin runsaasti neuvottelua ja näyttöä, että välttämättömät muutokset saatiin alkuun. Ja kun kaikki oli valmiiksi suunniteltu ja investoinnit aloitettu, tuli 1990-luvun lama. (Haa14, muistiinpanot)

Suvun tarinoissa on mukana jännitystä; uteliaisuutta ja uskallusta, jota eri sukupolvien edustajat ovat omana aikanaan osoittaneet. Jokaisen tarinan elämänpääpiiri on keskittynyt kotiseutuun, mutta niiden tapahtumapaikka on kaukana kotikylästä. Sukupolvien tarinoissa on vahva sidos suomalaisen yhteiskunnan muutokseen ja yksilön aktiiviseen osallistumiseen muutoksen toteuttajana. Tulevan yrittäjän elämismaailma on tällä tavalla laaja, ja sen johdosta myös oman yrityssysteemin rajat ovat läpäiseviä. Elämismaailman tärkeitä komponentteja ovat tarinat ja kertomukset, jotka osoittavat suoraan, kuinka aiemmat polvet ovat menelleet tilanteissa, jotka vaativat oman yksilöllisen tulkinnan tekemistä ympäristöstä tulevista viesteistä ja signaaleista. Tulkinnat ovat vaatineet kollektiivista herkkyyttä ja henkilökohtaista kiinnostusta asioihin, jotka eivät ole

suoraan varsinaiseen liiketoimintaan liittyviä. Seuraavassa tarkastellaan suvun tapaa tuottaa rakenteellisesti yrittäjyyteen liittyviä merkityksiä.

4.1 Yrittäjyyden idean siirtyminen

Mannheim (1992) käsittelee kulttuurisen tietämyksen syntyä sekä subjektiivisen että objektiivisen merkityksen ilmentymänä. Merkityksiin liittyy sosiaalinen merkityksellisyys niiden alkuperäisen tapahtuman yhteydessä. Heti, kun subjektiivinen vastaanotettu merkitys on tuotu julki, merkitykset katoavat aikaisempana yksilöllisenä ilmentymänä ja tulevat yhteiseen tarkasteluun. Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat tarkoitukselliset teot, joita voidaan pitää kollektiivisen käsitteellistämisen ilmentyminä. Objektioitu merkitys on sosialisoinnin tulosta, sen piiriin kuuluvat ajatukset, tunteet, mielialat ja mikä tahansa, joka suodattuu ulos yksilöllisten kokemusten piiristä. (Mannheim 1992, 64-65.) Näin sosiaalinen ja kommunikatiivinen kokemus on liittyneenä kaikkeen yhteiseen. Tutkimuksen puitteissa kiinnostuksen kohteita ovat myös ne merkitykset, joita ilmentymiin on liitetty, ei ainoastaan puhtaat objektit tai ilmaukset, jotka muodostavat tutkimusaineiston. Muodostammehan merkityksiä kommunikatiivisissa teoissa, mutta myös yksinäisinä hetkinä, joten kommunikaatio ja tietoisuus ovat toiminnaltaan erottamattomia käsitteiden muotoutumiselle. Kuitenkin on toinen asia tehdä yksilötason solidaarinen kokemus toisille ymmärrettäväksi kuin vastata siihen, toisin sanoen antaa siitä itselle selitys ja siten muuntaa tiedetty tiedoksi (Mannheim 1992, 65). Tästä syntyy yrittäjän pulma hänen yrittäjyyden kontekstissaan, jossa ympärillä tapahtuva ja koettu yrittäjyys olisi saatettava ymmärretyksi ja käsitteelliseksi konseptiksi seuraavalle sukupolvelle.

Ilmentymillä ja merkityksillä määritetään ne historialliset tai sosiaaliset teot, joilla perhe jatkaa yrittäjyyden ideaansa. Jos tarkastelemme perheen muodostumista psykososiaalisesti, siihen vaikuttavat monet toisiaan tukevat tavoitteet kuten elämäntoverin tavoittelu, turvallisuus, tai taloudellinen harkinta. Mutta ennen kaikkea lasten kasvatuksen funktio määrittää perinteisesti perhettä (Peletz 1995,346), vaikkakin erilaisista impulsseista muodostuneet perheen toiminnat ovat johdonmukaisia, ja ne ovat aina haluttuja ja instituution jatkuvuuteen tähtääviä. Tietyt kannustimet ovat välttämättömiä ja toiset ainoastaan korvattavia. Jokainen instituutio, niin myös perhe, valitsee ne impulssit, joista sen toimintakyky on riippuvainen. Halu löytää elämäntoveri ja kyky jakaa yhdessä elämyksiä saattavat olla tietyissä olosuhteissa riittävä motivaatio yhteiselle liitolle, mutta toisissa olosuhteissa ne eivät johda perheen muodostumiseen. (Mannheim 1992, 77-78.) Tarvitaan myös rakenteellisia selityksiä, ja ne antavat funktioille puitteet, teoille syyt ja seuraukset. Näin kannustimet eivät toimi satumanvaraisesti ja motivaatiot saavat niistä perustelunsa.

Tätä rakenteellista selitystä auttaa hahmottamaan Bourdieun topografia (Bourdieu & Passeron 1990), jolla hän on määritellyt erityisiä kenttiä¹⁸, joita organisoituneissa systeemeissä käytetään resurssien tuottamisessa, jakamisessa ja kuluttamisessa. Tästä muodostuu teoreettinen johtopäätös kulttuuristen kenttien rakenteesta, jossa taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma muodostavat monimutkaisen yhteyden, ja jolla pidetään yllä ja uusinnetaan yhteyttä systeemin kenttien välillä. Rakennetta kuvaa ajatus verkostosta, kognitiivisesta mallista tai objektiivisista suhteista eri kentällä olevien erilaisten asemien välillä. (Elliot 1997, 860.) Tästä nimitys topografia. Pelkkä topografia ei kuitenkaan ole riittävä, ellei tarkastella samalla ympärillä olevia prosesseja ja niitä liittoja, joissa perhe, suku tai yritys on mukana. Sen mukaisesti ainoastaan osa kentän toimijoista on sidoksissa niin, että heidän voidaan katsoa muodostavan koherentilla tavalla toimivan ydinalueen, eliitin, kuten Bourdieu sitä nimittää. Suurin osa kuuluu periferiaan, jota leimaa heikko sitoutuminen ja segmentoituminen, ja jossa vain ajoittain tunnetaan kiinnostusta keskuksen pääomien muodostamiseen. (Elliot 1997, 897.) Näin ollen suvun tarkastelun avulla voidaan ymmärtää rakenteellisia yhteyksiä ja edelleen kulttuurisen dimension avulla yrittäjäperheen yrittäjyyden ideaa.

Elliot (1997, 862) täsmentää taloudellisen pääoman käsitteen avulla kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman käsitettä. Talous viittaa rahatalouteen, tuloihin tai sijoitettuun rahalliseen omaisuuteen ja varoihin. Se on helposti likvidoitavaa ja soveltuu suoraan muutettavaksi toiseksi pääoman muodoksi. Institutionaalisessa muodossa se on ennen kaikkea sijoituksina kiinteistöihin, joiden arvossa on jo mukana symboliseen pääomaan viittaava kulttuurista ja sosiaalista pääomaa. Sosiaalinen pääoma on taas toteutuvien ja potentiaalisten resurssien summa, joka saadaan aikaan sosiaalisten verkostojen jäsenyytenä, niissä toimien ja niitä organisoiden. Kulttuurinen pääoma on samoin moniin muotoihin liittyvää. Siihen kuuluvat tavat ja asemat, joita on kehittynyt sosialisoinnin aikana tai se liittyy arvostettuihin kulttuurisiin esineisiin, rakennuksiin ja muodollisessa koulutuksessa saavutettuun pätevyyteen tai ammatilliseen oppiarvoon. Erittäin tärkeä on kulttuurisymbolisen pääoman kiinnittyminen muodolliseen tietoon ja sen kykyyn määrittää sallittuja kulttuurisia, moraalisia ja esteettisiä arvoja, normeja ja tyynejä. Kulttuurinen ja symbolinen pääoma näin määriteltynä on laajempi kuin liiketaloustieteissä tunnettu inhimillinen pääoma, joka käsittää tiedon, kyvyt, ulkonäön ja viehätysvoiman (Steier 2001, 259) lähinnä yksilötason ominaisuuksina.

Pääoman käsite on myös moniulotteisempi kuin pelkkä taloudellinen pääoma, ja sen ominaisuudet ovat lähellä resurssikäsitettä. Kuitenkin tietynlaatuisten pääoman avulla sitä muuttamalla on mahdollista saada haltuunsa myös muita pääoman lajeja. Elliotin mukaan tässä muunnoksessa kulttuurisen pääoman muuttaminen sosiaalisesti pääomaksi on helpompaa kuin päinvastoin. Samoin taloudellisen pääoman muuttaminen sosiaalisesti käy helposti, kun

¹⁸ Bourdieun kenttä on teoreettinen alue, jossa voidaan analysoida ja typologisoida siihen liittyviä ilmiöitä. Antropologin ja etnografian kenttä on empiirinen kuvauskohde.

taas päinvastoin muutos on kallista. Edellisessä luvussa käsitellyt tietoon liittyvät transaktiokustannukset ovat tästä esimerkki. Näin ollen pääomien suhteen joudutaan ottamaan huomioon se tilanne, jossa niiden muutos koetaan tarpeelliseksi. Perheyrittäjyydessä muodostetaan näitä strategioita varsinkin sukupolvenvaihdoksessa hyvin toisenlaisessa tilanteessa kuin muulloin yrityksen johdon säilyessä ja keskittyessä lähinnä taloudellisen pääoman hallintaan.

Seuraavan sukupolven hallittavaksi jää huomattavasti monimutkaisempi yritys, joka on kiinnittynyt sukuun voimakkaammin sitein kuin mitä se oli mahdollisesti yrityksen aloittaessa. Sosiaalinen pääoma tulee siten suhteelliseksi ja vaikeasti hallittavaksi resurssina, mikäli sitä tarkastellaan ainoastaan johtamisen näkökulmasta. Sen sijaan yrittäjyyteen yhdistettynä siihen kytkeytyy laajempi konteksti, jossa myös heikot siteet tulevat merkityksellisiksi yrittäjyyden potentiaaleina. Steierin mukaan (2001, 274) taipumus ottaa olemassa olevat suhteet käyttöön ilman katkoksia, on juuri perheyrittäjyyden potentiaalia verrattuna muihin yrityksen johtamisen muotoihin. Tähän sisältyy kuitenkin uhka jäykistyä liikaa hienotunteisuuteen, kun suhteissa ei tapahdukaan sitä kehitystä, jota muu yrityksen muutos edellyttäisi.

4.1.1 Yrittäjyys suvussa

Perhe voidaan ymmärtää kulttuurisena yksikkönä, jonka yhteistä taustaa tai strategioita perheyrittäjyyden tutkijat selvittävät yksilöiden kautta. Tähän viittaa myös taloustieteiden kirjallisuudessa käytetty inhimillisten resurssien ja human capital -käsitteet (Steier 2001, 259). On kuitenkin muistettava, että rakenteita ja suhteita selvitellessä varsinainen ydinperhe ei ole riittävä lähtökohta, vaan tarkastelu laajenee suvun ja sukulaisuuden käsitteeksi. Tämä auttaa jo hyväksymään irtautumisen holistisesta kulttuurisen kokonaisuuden ja sisäisen yhtenäisyyden vaatimuksesta, jossa suljetun systeemin mallit operoivat. Kenttien ja pääomien tarkastelun perustana ovat kulttuuriset systeemit, mutta niiden toimijoina ovat yrittäjät ja perheenjäsenet. Sukuja tarkastellaan yksilöiden suhteiden ja hierarkkisten valtasuhteiden kentissä, joten verisukulaisuuskaan ei ole välttämätön edellytys sukulaisuuden syntymiselle, vaikka se omassa yhteisössä saattaisi olla julkilausumaton totuus.

Sukulaisuussuhteet ovat sosiaalisia suhteita, jotka on ennalta määritelty kulttuuristen käsitteiden avulla ja nämä käsitteet määrittävät ne prosessit, joilla yksilö tulee ihmiseksi, kehittyy täydelliseksi aikuiseksi ja sosiaaliseksi yksilöksi. Näillä prosesseilla ohjataan hankkimaan ja muuntamaan sekä henkisiä että ruumiillisia komponentteja yksilönä olemisen taidoissa. Vanhempana olemisen muodot ja avustamisen tavat ovat tärkeitä osatekijöitä; ne eivät ole yksilön elämänkaareissa kauan kestäviä, mutta suhteellisen oleellisia kehittymisen prosessissa. Tästä johtuu etnografiassa huomioitu tosiasia, että henkisten tekijöiden lopullinen määrä ei koskaan ole ainoastaan vanhemmilta saatua. Aikuistuminen sisältää toistuvasti yksilön henkisten ja ruumiillisten komponenttien uudelleen paikantamisia, lisäyksiä ja syrjäytyksiä. (Peletz 1995, 348.) Tutkimuksessa voidaan orientoitua sekä sisarusten välisiin suhteisiin että sukupolvien välisiin linkkeihin. Antropologiselta kannalta tärkeitä ovat ne suhteet, jotka vallitsevat

elävien sukulaisten välillä. Kuitenkin niitäkin ankkuroivat ja ympäröivät ne tarinat, joita kerrotaan aikaisemmista polvista. Näiden molempien, menneen ja nykyisen, avulla luodaan erityisesti arkipäivän käytännön strategioita, joilla paikallisesti määritellyt arvot pidetään yllä. Ne määrittävät suvun aikaa ja jäsentävät kulttuurisen tiedon ilmentymiä. Niinpä suvulla on taipumus mystifioida elämäkertoja ja sankarillisia esi-isiä, jolloin kyseessä on rationalisointi, joka yhdistää ja toisaalta luo eroa muuhun ympäristöön. Se osoitetaan muistoesineissä, arkistoissa, perinnöissä ja varsinkin luottamuksessa. Ne määrittävät suvun identiteetin. Perheyrittäjyyden kannalta sukulaisuus ja siihen liittyvät kulttuuriset normit korostuvat sukupolvenvaihdoksessa. Rakenteelliset ja symboliset tekijät kohtaavat tilannesidonnaisesti yrityksen jatkajan ja yrittäjyydestä luopuvan yksilön kokemuksena sekä suvun vallan ja oikeudenmukaisuuden sosiaalisena neuvotteluna. Tärkeäksi tässä tilannesidonnaisuudessa tulevat markkinatilanne ja yhteiskunnallinen tila paikallisesti tulkittuna.

4.1.2 Yrityksen periminen

Viime aikoina on ymmärretty myös, esimerkiksi kiinalaistutkimuksen valossa, mikä merkitys on laajennetulla perheellä juuri yrittäjyyden resurssina ja mahdollisuutena (Gatfield & Youseff 2002; Peletz 1995, 335). Perheenkaltaisuuden horjuvuus on käännettävissä taloudelliseksi yhteistyöksi, jota pelkillä yhteistyöverkostoilla ei saavuteta. Näin sukujen jatkuvuus ja ne rituaalit, joilla jatkuvuus taataan, ovat sekä julkisen että yksityisen aluetta, eikä niitä eroteta toisistaan kuten ydinperheissä tapahtuu. Sukulaisuussysteemi koskee eroa ja eriarvoisuutta ja on sen vuoksi analysoitavissa systeemiä ohjaavina komponentteina, joissa erottautuminen ja hierarkia ovat perusteiltaan sekä kosmogonista että taloudellista. Se kiinnittyy luonnostaan saavuttamattomissa ja luonnoltaan monimuotoisina oleviin merkityksiin, joita ei voi osoittaa suoraan, vaikka ovatkin nähtävissä, mutta eivät selvästi käsitettävissä. (Peletz 1995, 360.) Mahdollisuuksien näkeminen tulevaisuudessa on eräs yrittäjyyttä luonnehtiva konsepti, jota yksittäinen yrittäjä käsittelee eri tavoin riippuen hänen tavastaan hahmottaa tulevaisuutta. Yksityinen tapa on sitten sidottavissa yleiseen tarkastelemalla niitä myyttejä, joilla todellisuuden signaalit yhdistetään omaan elämismaailmaan. Perheyrittäjyydessä sen kehittymistä seurataan kannattavuuden myytin muovautumisena sukupolvilta toisille. Näin työhön ja työntekoon yhdistetty merkityksellisyys nousee tarkasteltavaksi rajapinnaksi perheyrittäjyyden ja sen ulkopuolella olevan suvun ja yhteisön kokemuksissa.

Perheyrittäjyyttä tarkastellessa nousee ydinkysymykseksi, *mitä sukupolvenvaihdoksessa siirretään seuraavalle polvelle*, jotta yritys voisi jatkaa toimintaansa? Koskeeko siirto yritystä ja sen tuottavaa, materiaalista pääomaa vai onko kyseessä yrittäjyyden idean siirto, jolloin sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma on avaintekijänä? Näin tutkittavana on paitsi symbolinen merkityksenanto, myös rakenteellinen suvun perintö. Yksilöön kohdistettuna kysymys on, *kenestä tulee jatkaja?*

Yrittäjien subjektiivisten merkitystenantotapojen lisäksi sukua tarkastellaan erilaisissa konteksteissa, joissa informanttina toimineet suvun jäsenet ovat

kertoneet yrittäjyyteen liittyvän elämismaailman muotoutumisesta. Etnografisesti keskitytään selittämään ja kuvailemaan niin totuudenmukaisesti kuin mahdollista, kuinka asiat ovat. Tiheää kuvausta rakentaessa kysyn, mitä tapahtui, kuinka ja miksi tapahtui, mitä kertoja tunsi, kuinka reagoi tai miten saattoi projektinsa toteutumaan (Bertaux & Thompson 1997, 13). Toisin kuin edellisessä luvussa, jossa käytin kriittistä tutkimusotetta erityisesti teorian suhteen, noudatan tässä otetta, jolla tulkinta ja empirinen vertailu ohjaavat ymmärtämään perheyrittäjyyttä. Tutkimus on tulkitsevaa ja johdattaa siten aluksi selvittämään sitä kontekstia, jossa aikaisempi tutkimus on operoinut, ennen varsinaisen suvun tarinan tulkintaa.

4.2 Sukupolvet

4.2.1 Suvun rakenteen muutos

Sukupolvi käsitteenä viittaa biologiseen ikään ja sukulaisuuteen, joten tässä käsitteessä vanhempien ja lasten ajatellaan muodostavan sukupolvia. Kantasana *genos* viittaa tähän: tulla olemassa olevaksi. Sanalla tarkoitetaan samanlaisuutta jonkin ryhmän suhteen ja erottautumista muista vastaavista ryhmistä. Tutkimuksessa sukupolvi on käsitetty myös ikäpolvena, elämänkaaren vaiheena. Tällaista tutkimusta edustaa mm. Margaret Mead (1971), joka ryhmittelee kulttuurit sen mukaan, kuinka ne suhtautuvat eri ikäpolviin, nuoriin, aikuisiin ja vanhuksiin. Hellerin mukaan (1980, 187) taas ikäluokalle ominainen arkipäivän tieto luon pohjan myös seuraavan ikäluokan tiedolle. Suhde traditionaalisen ja hankitun tiedon välillä vaihtelee sosiaaliryhmittäin ja yhteiskunnan tulevaisuus-menneisyys orientaation mukaan. Heller painottaa, että tulevaisuusorientoituneen yhteiskunnan hämmästyttävän nopeat muutokset vaikuttavat myös arkipäivän tiedon sisältöön. Tällaisessa yhteiskunnassa eivät ainoastaan nuoret hanki tietojaan eri lähteistä, vaan myös vanhat opettelevat uudelleen arkipäivälle tarpeellista uudenlaista tietoa. Siitä huolimatta perustava aines tiedosta siirretään yhä edellisiltä sukupolvilta seuraaville. Tällainen institutionalisoituminen, elämän ja aineellisten tekojen säilyttäjien ilmaantuminen, on merkki yrittäjyyden kentän ilmaantumisesta (Bourdieu 1985, 107), johon seuraava sukupolvi voi orientoitua. Kentän rakenteellisenä ominaisuutena on kuitenkin sen hallinta, valta, josta kentälle pyrkivien on kilpailtava. Näin ollen vanhemmilla on monopoli erityispääomaan, jota he varjelevat "turmeltumiselta" strategianaan oman mielikuvan mukaisen oikeamielisyyden puolustaminen. Tämän johdosta vähiten pääomaa omaavat, eli nuoret, suuntautuvat kumouksellisiin strategioihin. (Bourdieu 1985, 106.) Kentän tasapainoa voidaan arvioida myös sen suhteen, kuinka sellainen kulttuurinen pääoma kuten koulutus tai kasvatus on pystynyt aikaansaamaan diskurssisen voiman kentän uusintajana (Bourdieu & Passeron 1999), joka suuntaa instituution kohti tulevaisuutta. Tätä voidaan tutkia esimerkiksi (auto)biografioiden avulla.

Suomalaista sukupolvien koskevaa tutkimusta tehnyt J. P. Roos (1988) käytti aineistonaan elämäkertakirjoituksia. Hän luokitteli sukupolvet kirjoituksessa esiintyneiden sukupolvelle ominaisten tyypillisten kokemusten mukaan ja muodosti näistä viisi ryhmää: sodan ja pula-ajan sukupolvi, jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi, suuren murroksen sukupolvi, lähiösukupolvi ja uusi sukupolvi. Uutta sukupolvea on yritetty nimetä myöhemmin uusien elämäkertojen mukaan, joissa nuoret ovat itse käyttäneet sukupolvestaan kuvailevia käsitteitä, kuten pullamössösukupolvi. J. P. Roosin mukaan sukupolvien yhdistää samankaltainen elämäntilanne, joka on ominaista tiettyssä yhteisössä tai yhteiskunnassa. Niinpä kaksi ensimmäistä sukupolvea kuvaavat omaa elämäänsä talonpoikaisen elämän avulla ja seuraavat kaksi kaupungistuvan yhteiskunnan ja yhteisöjen hajoamisen kokemuksina.

Nykyäikää lähestyttäessä sukupolvien erot muuttuvat, koska yhteiskunnan jyrkät murrokset ovat johtaneet eroihin, joita ei voi ennustaa. Yhteiskunnallisia sukupolvien eroja ei enää synny tiettyjen vuosikymmenien tuloksena, vaan sosiaalishistoriallisen tilanteen seurauksena. (Mannheim 1959, 310.) Välttämätön kulttuuriperinnön siirto vanhemmalta polvelta nuoremmalle ei silloin toimi odotetulla tavalla vaan se saa uuden tulkinnan nuorelta polvelta (Mannheim 1959, 229). Ikäpolvien ja sukupolvien luokittelu saattaa sattua yhteen, mutta välttämättä näin ei ole. Kokemuksellinen sukupolvi voi syntyä koska tahansa; viiden, kahdeksan tai vaikkapa 15 vuoden kuluttua. Tärkeää on ajanhengen muutokseen johtava mobilisoituminen, joka on seurausta yhteisestä avainkokemuksesta. Se on vaikuttavin nuoren polven kehityksessä, vaikka koko yhteiskunta on ollut kokemuksessa mukana. Kun avainkokemus vähitellen kiteytyy tietoisuudeksi, ja jos siitä lähtevä muutos saa aikaan kollektiivisen liikehdinnän, on se vaikuttava koko yhteiskuntaan. Huomattava kuitenkin on, että muutoksen pohjalla on aina vanha traditio, ja uusi kulttuurinen tulkinta nousee tämän tradition rinnalle aiheuttaen ristiriitoja juuri tulkintaerimielisyyden johdosta. (Mannheim 1959, 301.) Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen uudistuminen kokemuksellisen sukupolven avulla tarvitsee kuitenkin johtajat ja tekijät, jotta uudistamisryhmä saa jalansijaa ja pystyy pääsemään pinnalle. Virtasen tutkimuksen (2001) mukaan 2000-luvun nuorin polvi on pirstaloitunut fragmentteihin niin, että kokemukset näyttävät hyvin pinnallisilta ja sattumanvaraisilta, vaikka niillä on yhtäläillä saattanut olla suuri vaikutus tietyn nuorten ryhmän elämäntilanteeseen. Sukupolviyksiköiden käsitteellä ilmaistaan yhteinen menneisyys ja se, mobilisoituneena aktiiviseen tiedostamiseen, kantaa yhteenkuuluvuutta läpi elämän. Vaikka nämä analyysit koskevat koko ikäluokkaa ja usein vielä kansainvälisellä tasolla, ne johdattavat siihen neuvottelujen ilmapiiiriin, jossa jokaisessa perheessä ikäpolvet kohtaavat erilaiset käsitykset maailmasta. Nämä ovat myös esillä sukupolvenvaihdoksen arkitilanteissa.

Yrittäjyyden suhteen eivät varsinaisesti sukupolvien erot tai fragmentoituneet ikäluokat ole suoraan vaikuttavia tekijöitä, mutta liitettynä mobilisoitumiseen se nousee tarkastelukulmaksi, jolla voidaan selittää yrittäjyyden arvoistamista yhteiskunnassa. Kun sodan jälkeisen ajan nuoriso oli kokenut erilaisen maailman kuin heidän vanhempansa, nousi rauhanaikana koko yhteiskuntaa leimaava turvallisuuden tarve, jossa toisaalta turvauduttiin rakenteelliseen hy-

vinvointiyhteiskunnan kehittämiseen ja toisaalta yksilötasolla etsittiin elinkeinon mahdollisuuksia, jotka olivat kyllin lähellä havaittaviksi. Syntyi runsaasti maaseudun pienyrityksiä, joiden ansiosta maatalouteen jääneet saattoivat osallistua ansiotöihin kausiluontoisesti vuodenvaihteen salliessa. Yrittäjien paikallisuuteen sitoutunut toiminta kehittyi vasta seuraavan polven siirtyessä yritystoimintaan, jolloin maailmantapahtumat olivat jo läheisemmin koettuja kuin aikaisemmilla polvilla oli ollut. Yrittäjällä oli 1980-luvulla hyvä koulutustausta, joka antoi viitteitä yrityksen kasvulle ja tuotannon kehittämiseksi. Nämä visiot olivat edellisillä polvilla rajoittuneet paikallisten yhteistyökanavien hallintaan ja jättivät sen johdosta tilaa seuraavan polven markkinoinnin- ja tuotannonstrategioiden muutoksille. Yrittäjyyden ajatus oli muuttanut muotoa jokaisen sukupolven käsittelyssä niin, että näennäisen sahatuiminnan muuttumattomuuden sijaan kyseessä oli toimialan rakenteen ja yksittäisen yrityksen sopeutuminen laajempaan sukupolvien johtamaan muutokseen.

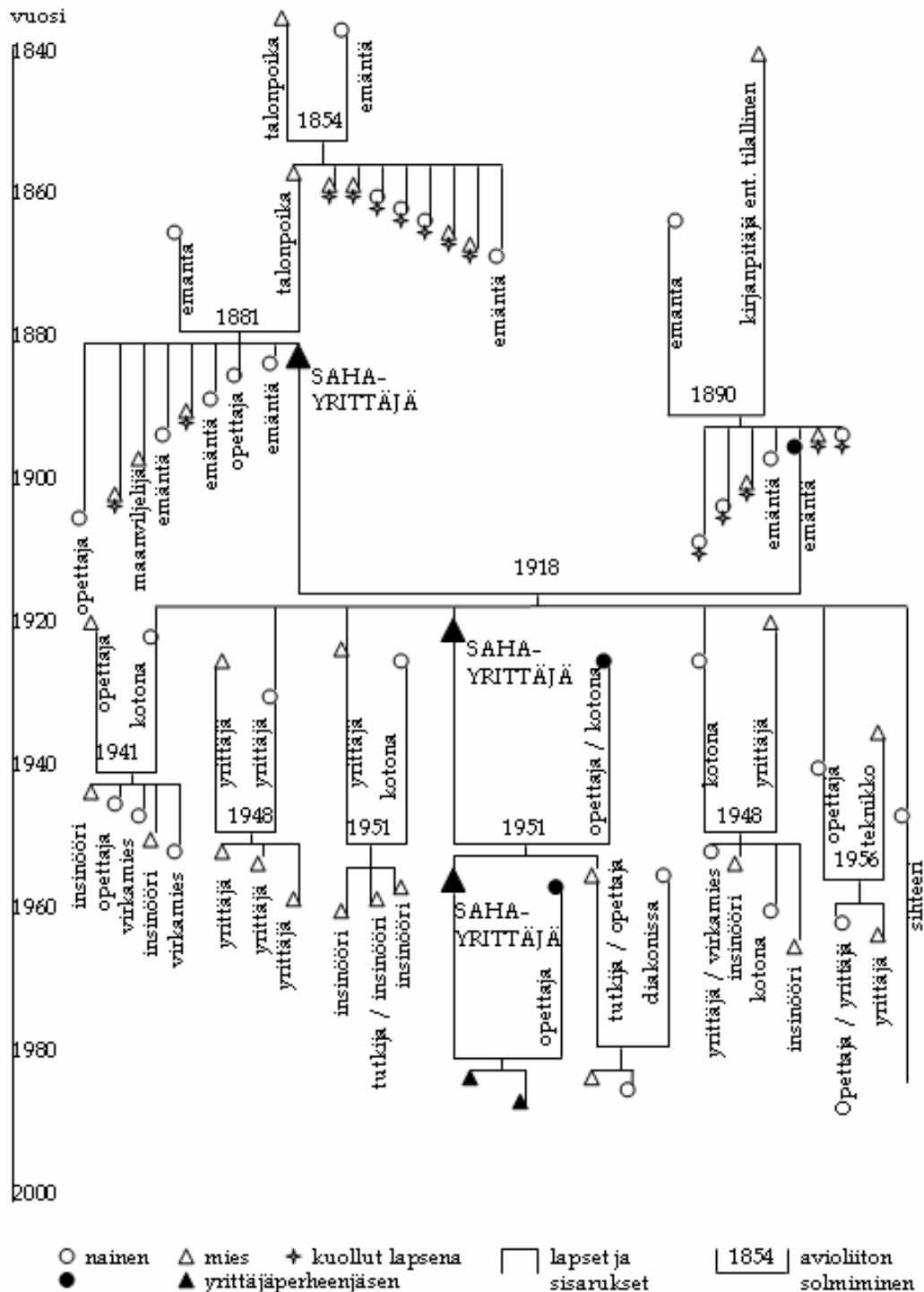
Sukupolville voidaan etsiä niitä luonnehtivia ominaisuuksia ja seurata luokkien välistä liikkuvuutta, ”joten tradition näkökulmasta avaintapahtuma muuttaa vanhojen fraktioiden keskinäisiä suhteita ja vetää traditioon mukaan uusia, avaintapahtuman mobilisoimia fraktioita¹⁹” (Virtanen 2001, 35). Mannheimin näkökulmasta avainkokemukset ovat sukupolvien synnyttäjiä, ja Virtanen lisää malliin mukaan avaintapahtumat, jotka muokkaavat kollektiivisia sukupolvien ja niiden fraktioiden välisiä suhteita. Syntyy me-he -jako, joka saman yhteiskunnan eri fraktioiden välillä voi tunkeutua perheiden ja kylien sisälle erityisesti suuren murroksen aikana (Tuominen 1997). Perheen sisällä koettuina kollektiivisina viitteinä voidaan pitää itsenäisyyden ihanteen mukaisesti henkilökohtaisia tekoja tehneiden esi-isien tarinoita. Samalla tavalla yhteistä taustaa antavat kokemukset, joita kerrotaan työskentelystä yhdessä varsinkin onnistumisen ja oppimisen kokemuksina. Toisaalta henkilökohtaiset negatiiviset kokemukset ovat auttaneet siirtymisessä ulos kylän ja perheen rajojen sisältä etsimään muita ammattimahdollisuuksia.

Sisäisen muuttoliikkeen dynamiikka on jäänyt vähäiselle huomiolle, jos lähtökohdaksi on otettu naisten kertomukset muutosta. Naisten siirtymisen työhön kasvukeskuksiin on havaittu stimuloivan miesten muuttoa tämän jälkeen. Näin muuttopaikkakunnille muodostuvat yhteisöt palvelevat tulokkaiden sosiaalisten kontaktien muodostamista ja auttavat verkostoidensa avulla löytämään aseman uudessa ympäristössä. Naisten toiminta tällaisissa yhteisöissä jatkuu vielä työiän jälkeenkin ja palvelee näin kiinnittymiskohdan saantia, mutta myös sosiaalisten siteiden ja normien välitystä (Bertaux-Wiame 1981, 251-253). Naisten kertomusten rakenne jo antaa tutkijalle viitteen tästä ajattelutavasta. Miehinen kertomus korostaa yksilöä ja nivoo siten kehityskertomuksen historiallisena jatkumona, joka konstruoi päämäärätietoisuuden ja sattuneiden tapahtumien yhteissummana elämäntarinan, josta elämymaailma on analysoitavissa. Naisten kertomuksissa keskeisenä on suhde toisiin, ja ymmärrys omas-

¹⁹ Virtanen käyttää fraktio-käsitettä osoittamaan teoreettisesti niitä sukupolvien erilaisiin kokemuksiin ja avaintapahtumiin liittyneitä merkityksellistämistapahtumia, joissa nykyajan pirstaloituneet sukupolvet ovat löytäneet elämymaailmansa perustelut ja tavoitteet.

ta kohtalosta on liitetty muiden perheenjäsenten tai työtovereiden elämäntarinaa (Kortteinen 1997, 301). Naisten kertomukset muuttuvat yksilökertomuksiksi vasta, kun yhteisön sidos katkeaa. Koska kulttuuria ei voi nähdä tai konkreettisesti osoittaa, se tulee näin esille. Naisten kulttuurinen tehtävä on yhdistää verkostoillaan ja ankkuroiduilla muistoillaan sosiaalinen yhteisö. Se tapahtuu kodeissa, mutta myös muissa yhteisöissä, joissa naiset voivat toimia pitkäjänteisesti. Siten kertomusten tosiasiat kertovat sosiaalisten suhteiden toteutumisesta ja kertomusten muoto avaa tulkinnallisen ymmärryksen kertojan olosuhteista, niiden kulttuurisesta ja ideologisesta rakenteesta. (Bertaux-Wiame 1981, 259.)

Suomalaisten mielestä (98 %) selvin perhemalli on aviopari lapsineen. Samaa ajatteluun sopii, että kolme neljästä arvelee onnellisen kasvun edellyttävän kotia, jossa on sekä isä että äiti. (Jallinoja 2000, s. 106, 188-193.) Vaikka avioliittojen jatkuvuus ja monimuotoisuus on näidenkin tilastojen mukaan tosiasia, on ihannemalli kuitenkin sangen uusi ilmiö. Vielä vuosisadan vaihteessa elettiin etenkin maaseudulla suurperheissä ja vakiintunut malli oli kehittynyt paitsi sukulaisuuden myös talouden ja paikallisen pysyvyyden takaamiseksi (Siren 1999). Tarkastellessa Verkasalon suvun jäsenten polveutumista 1800-luvulta lähtien tämä ihannemalli tulee hyvin esille varsinkin ennen 1970-lukua solmitujen liittojen suhteen. Siihen saakka sukulaiset ovat asuneet lähiseudulla ja tunteet toisensa hyvin. Vain harvat jäivät naimattomiksi tai edes erosivat. Yrittäjäperhettä lähellä olevien sukulaisten suhteen tilanne on sama vielä 2000-luvullakin. 1960-luvulta alkanut eurooppalainen muuttoliike ja varsinkin Suomen muuttoliike kohti kaupunkeja on johtanut suvun jäsenet hyvin hajalleen ja heidän keskinäinen yhteydenpitonsa on samalla heikentynyt. Suvun yhteydenpidon rituaalisoitumista seremoniaaliseksi kuvaa hyvin se, että vuonna 2000 muualle muuttaneet olivat valmiit julkaisemaan sukukirjan, johon jäsenet on luetteloitu 1800-luvun alusta lähtien. Kuvion 14 sukupuu on rakennettu aineistolähtöisesti tämän sukukirjan pohjalta (Mikkela ym. 2000). Suku konstruoi sillä omaa tarinaansa, jolloin tietojen alkuperä saattaa olla rekisterilähtöistä, mutta yhtä hyvin siihen sisältyy jäseniltä kerättyä muistitietoa.

KUVIO 14 Suvun jäsenten suhteet sukupuuna, johon on merkitty sivuun aikajana vuosilta 1840-2000. Mukana on myös suvunjäsenten ammatit ja avioliittojen solmimisvuodet. Kuudes sukupolvi on esitetty ainoastaan sahayrittäjien perheen edustajien osalta

Kuviossa 14 on esitetty suku viidessä polvessa täydellisenä ja kuudes polvi ainoastaan sahayrittäjien jälkeläisinä. Mukana ovat sukulaiset, joilla on ollut läheinen kosketus yrittäjiin vanhempina tai isovanhempina sekä muodollinen vi-

rallinen asema. Kuviosta voidaankin havaita, että vielä viidennessä polvessa, jossa serkkuset ovat kasvaneet lähellä sahaa ja seuranneet sen toimintaa lapsuudessaan, on havaittavissa yrittäjyyteen orientoitumista, varsinkin silloin, kun omat vanhemmat ovat olleet yrittäjiä.

Perhesysteemin näkökulmasta sukupuu kertoo perheen suhdeverkoston kehittymisen. Ajan kuluessa uusia jäseniä liittyy perheeseen, jolloin se muuttaa muotoaan avioliittojen ja henkilöiden iän myötä. Suvut kohtaavat sukupuiden rakenteiden myötä, ja ne kertovat perustavanlaatuisesta voimatasapainosta, jolla ihmiset järjestävät elämänsä suhteessa lähiperheeseen ja kaukaisimpiin sukulaisiinsa. Tällaisen systeemin määrittelyn mukaisesti perhe on ihmisiä, joita sitoo yhteen yhteinen biologinen, lakisääteinen, kulttuurinen ja tunneperäinen menneisyys ja mahdollinen tulevaisuus yhdessä. Fyysinen, sosiaalinen ja emotionaalinen toiminta on perinpohjin toisista riippuvaista, joten muutokset systeemin jossakin osassa säteilevät toisiin osiin. Lisäksi, perheen kanssakäymisellä ja keskinäisillä suhteilla on taipumusta olla erittäin vastavuoroisia, kaavoittuneita ja toistuvia. Tämän johdosta on mahdollista tehdä olettamuksia sukupuun avulla. (McGoldrick, Gerson ja Shellenberger 1999, 7.)

Sukupuu kertoo jäsenilleen, mitä todella tapahtui. Ensimmäisen yrittäjän vanhemmat saivat 1860–1870 -luvulla yhdeksän lasta, joista ainoastaan kaksi varttui aikuisikään. Samalla tavalla yrittäjän vaimon, Marin, suvussa oli runsaasti menetyksiä, ja hänen isänsä oli jo neljä kertaa naimisissa. Synnytyksiin ja sairauksiin menehtymiset olivat yleisiä uusioperheiden synnyn syitä, ja lapsikuolemat ennen viidettä ikävuotta hyvin yleisiä. Marin perhe oli luopunut Paakkulan talosta ennen lasten varttumista aikuisikään, ja sen johdosta perheen tyttäret lähtivät jo nuorena ansiotyöhön kylän muihin taloihin. Tyttärien identifioituminen ydinperheeseen jäi aivan lapsuusikään ja varhaisnuoruudessa samaistuminen tapahtuikin koko sukuun.

Kallen sukuhaaralla oli sama kohtalo, sillä Kallen isä oli ainoa elossa selvinnyt miespuolinen jäsen ja hän, luonnostaan, jatkoi tilanhoitoa isänsä jälkeen. Kallen sukupolven yhdeksästä sisaruksesta kaksi menehtyi lapsena. Tyttärien ammatinvalinnassakin on jo muita vaihtoehtoja kuin tilan emännän asema. Toinen sisarista toimi kiertokoulun opettajana omassa pitäjässä ja toinen, perheen nuorin, muutti virkamiespuolisonsa kanssa Keski-Suomeen. Emänniksi päätyneet sisaretkaan eivät olleet muiden palveluksessa, joten kotitila oli pitkään omavarainen sekä ylläpidon että työvoiman suhteen. Sukukirjan tarinoiden mukaan perhe oli hyvin aktiivinen kylän yhteisten asioiden hoidossa. Kalle kapinoi tsaarinvaltaa vastaan pakenemalla varusmieskutsua Kanadaan saakka ja hänen isänsä oli tullut valituksi kylän edustajaksi itsenäisyysadressin vientiin Pietariin. Yhteiskunnalliset tilanteet olivat johtaneet Kallen seikkailuun, joka oli ratkaiseva katseenavartaja hänen elämässään.

Perhe oli hyvin tiivis ja samalla myös tarkasti kontrolloitu kuten sen ajan tapoihin kuului. Haastattelussa kerrotaan varhaisempien polvien aikana kylällä vallinneesta tiukasta uskonnollisesta liikkeestä, joka samalla luo edellytykset ihanteenmukaiseen käyttäytymiseen kuten luku- ja kirjoitustaidon harjoitteluun. Yhteisten asioiden hoitajina ja kylänvanhimpana Kallen isä oli tietoinen sivistyksen hankkimisen tärkeydestä. Kalle puolestaan paneutui uuteen filoso-

fiaan Amerikassa ja juurrutti sen mukana itseensä ja myöhemmin lapsiinsa kiinnostuksensa vieraaseen. Yrittäjyyden luovat löytöretkeilijät olivat tuolloin syntymässä.

Kotimaahan palattuaan Kalle oli itsenäinen sekä ajatuksiltaan että taloutensa puolesta. Marista tuli puoliso, joka oli toisaalta varovainen yrityksen investoinneissa ja toisaalta innokas kumppani sosiaalisissa kontakteissaan. Tava- tessaan uusia ihmisiä Mari haastatteli heitä selvittääkseen verkoston, johon oli näin ottamassa kontaktia. Marille yksilö oli ennen muuta jonkin sukulaissuh- teen jäsen. Marin perheen kokemuksiin kuului Paakkulan talosta lähteminen ja siihen liittyvät kertomukset velanoton riskeistä. Kalle ja Mari olivat lapsuudes- saan asuneet pohjalaisissa taloissa, joissa yhteisöön kuului myös muita kuin ve- risukulaisia. Molemmat olivat myös kokeneet menetyksiä, jotka olivat seuraus- ta tapahtumista, joihin he eivät voineet itse vaikuttaa.

Kallen ja Marin lapsista jokainen eli aikuisikään saakka. Lasten ammatit seuraavat hyvin tarkoin suvun tuttuja linjoja. Sodan jälkeisen ajan uravalintana näyttää olleen yrittäjäksi ryhtyminen. Haastattelujen mukaan kukaan lapsista ei edes harkinnut maanviljelijän ammattia. Kallen kotitilan maita viljeli ensin hä- nen nuorempi veljensä ja sitten tämän perilliset. Opettajan ammatti oli luonnol- lista seurausta yhteiskunnallisesta valveutuneisuudesta ja vanhempien ihan- teesta lukutaidon vaalijoina, jota muun muassa monipuoliset kotikirjastot osoit- tavat. Opettajiksi valmistuneet eivät olleet varsinaisesti perustamassa yrityksiä, mutta muut sisarukset tai heidän puolisonsa olivat yrittäjiä. Siihen oli mahdolli- suus, vaikka taloudellinen alkupääoma oli hyvin vaatimaton. Se kuitenkin tar- vittiin, kuten sahan yhteisöomistamista kokeilleet muistelevat, koska viralliset kauppakirjat laadittiin yhtiö-osuuksista ja niiden mukaisesti jokainen joutui ta- loudelliseen vastuuseen osuutensa suhteessa. Sodanjälkeisenä aikana voiton odotuksia tuskin kukaan ajatteli.

Seuraava polvi, johon itsekkin kuulun, on siirtynyt asumaan kylän ulko- puolelle. Opiskelu ja ammatinvalinta ovat kuitenkin yhä seuranneet sahallakin tuttua, tekniseen osaamiseen liittyvää linjaa. Yrittäjiä ei ole enää niin runsaasti, mutta insinööriammattia ja tekniseen alaan liittyvää opetusta ovat suvun pojat harjoittaneet lähes poikkeuksetta. Huomattavaa on myös, että varsinaiset palve- lu- ja hoitoalat puuttuvat. Ehkä eniten koko sukupuuryhmästä poikkeaa nykyi- sen sahayrittäjän veli, joka kyllä aloitti opinnot matemaattisella alalla, mutta siirtyi myöhemmin sosiaalitieteiden pariin. Hänen vaimonsa ja tyttärensä seu- raavat tätä suuntaa.

Tähänkin sukuun tullaan joko siihen syntymällä tai solmimalla avioliitto. Kun tarkastellaan lähemmin yrittäjien puolisoja, he ovat olleet sukuun tulevia ulkopuolisia (Bertaux & Bertaux-Wiame 1997, 188). Yrittäjät ovat syntyneet su- kuun. Puolisoiden mukana on tullut uutta ajattelua ja uusia suhteita, jotka sinäl- lään eivät suoraan näy yrityksessä, mutta ovat osa sen arkipäivää. Ensimmäisen polven mukana tuli samanlaisuutta, taustaltaan yhteisen kulttuurin ja sosiaali- sen verkoston omaavat nuoret solmivat liiton keskenään. Toisen polven yrittä- jän, Ahdin, appi oli yrittäjä ja hallitsi vielä laajempaa ja paikkaan sidottua yri- tystä kuin hän itse. Vaikka puoliset keskustelivat investoinneista usein kriitti- seen sävyyn, niiden merkitystä yrityksen parhaaksi ei kiistetty ja näin yrityksen

laajenemiselle ei ollut henkisiä esteitä. Puolisoiden tausta oli samankaltainen, mutta ei samanlainen. Kolmannen polven yrittäjän puoliso on kasvanut virkamiesperheessä, joten hänen taustanaan ei ole kotona koettua ja kerrottua yrittämisen tarinaa. Perheeseen sopeutumista on auttanut suvussa jo arvostettu opettajan ammatti ja toisaalta nykyaikaan kuuluva välimatka asuinpaikkojen välillä. Yrittäjäpuolisena hän on ehkä proaktiivisin yrityksen liiketoiminnan ja suhdeverkoston kehittäjä verrattuna edeltäviin polviin. Taustaltaan erilaisena hän on tuonut uutta ajattelua ja kehitysnäkymiä, joita ei aiemmin havaittu. Myös perheen muut jäsenet, jotka eivät varsinaisesti osallistu yrityksen toimintaan tai osa-omista yritystä tutustutetaan sahaan ja sen ympäristöön. Samalla heillä on tilaisuus kiinnostua yrittäjyyden ideasta.

Rakenteellinen tarkastelu antaa viitteitä perheiden tavasta hahmottaa tulevaisuus, löytää niiden mahdollisuuksien kirjo, joka yksilöllä on ollut valittavana omana historiallisena hetkenään. Se ei kuitenkaan selitä tarpeeksi, miksi esimerkiksi yrittäjäksi ryhtyneiden veljet ovat luopuneet toiminnasta yhtiökumppaneina tai kuten nykyisen yrittäjän veli, etsiytynyt täysin toisenlaiseen ympäristöön. Kuten sukupuussa korostuvat yhteydet toisiin suvun jäseniin, siihen liittyy myös aikaan, paikkaan ja historiallis-poliittiseen tilanteeseen kytkeytyvä konteksti. Kallen kohtalo olisi ollut toinen, jos hänen isänsä olisi toiminut toisin tai Kallen perhe ei olisi jäänyt taustaltaan maahan sitoutuneiksi talonpoikaisiksi yrittäjiksi. Kalle toteutti toisenlaista kohtaloa, kuin siihen asti oli ollut mahdollista. Kallea ei enää maa perinyt, vaan sidos multaan katkesi samalla kun hän pakeni maasta. Sen sijaan hän peri maan kansalaisuutena ja identiteettinä. Suomalaisuus korostui entisestään kaukana ollessa, ja hänellä oli mahdollisuus palata takaisin. Näin ei ollut lukuisilla muilla lähtijöillä, joiden taakse ei jäänyt kollektiivista yhteisöä, kylää ja paikkaa, johon uudelleen sitoutua. Pakolaisuuden aika merkitsi opiskelua ja työtä, mahdollisesti se merkitsi myös suoraan yhteydenpitoa kotimaahan.

Kun Bertaux & Bertaux-Wiame (1997, 64) tarkastelevat perheyrittäjyyttä sosiaalisen mobilitiitin avulla, he siirtyvät ammatteihin liittyneestä yksilökeskeisestä statuksesta perhekeskeiseen sosiaaliseen statukseen. Aivan kuten Verkasalojen suvussa, on heidän tarkastelussaan havaittavissa tiettyä siirtymistä erilaiseen tuotantoon, joka on seurausta ympäristön muutoksesta. Tuotanto on siirtynyt luonnonresurssikeskeisestä toiminnasta yhä erikoistuneempaan tuotantoon, johon on tarvittu muuntautumisia. Maankäyttö ei ole rajoittunut pelkästään viljelyyn, vaan kun puuraaka-aine sai uudenlaisen arvon, se otettiin haltuun perustamalla saha. Sahan menestyminen perustui paikallisuuteen, siihen sosiaaliseen verkostoon, joka oli läsnä tukkien toimittajien ja laudan ostajien hahmossa. Kalle perusti taitonsa yksinomaan tähän ja hänen poikansa sai saman taidon perintönä.

Kuitenkin aika muuttui ja aiemmat taidot eivät enää olleet riittäviä. Ahti kehittyi tekniikan osaajaksi ja sai tällä tavalla tuotannon jälleen käyntiin. Perintönä ei siis ollut ensisijaisesti sahan laitteet ja rakennukset, vaan taito tarkkailla niitä verkostoja, joihin oli elämänsä aikana tutustunut. Tuotannollinen pääoma sisälsi pääsyyntä siihen tietoon, joka oli merkityksellistä muuttuvassa maailmantilanteessa. Vaikka Ahti kertoi viettävänsä aikansa sahalli ja painottaa siten yrit-

täijyyden velvoitteita, oli hänen kuitenkin keskusteltava ja neuvoteltava jatkuvasti sekä asiakkaiden että muiden perheenjäsenten kanssa yrityksen tulevaisuudesta ja käytännön arjesta. Täysin eristynyt ja muutosta vastustava yrittäjä tarttuu ainoastaan yhteen mahdollisuuteen, joka on ennen pitkään kulutettu loppuun, mutta avoin ja oman kyvykkyytensä kanssa jatkuvasti neuvotteleva yrittäjä pystyy kehittymään uusien mahdollisuuksien löytäjäksi. Tekniikasta tuli se väline, jolla tämä sisäinen neuvottelu hoidettiin. Tekniikan ylikorostuminen on sodanjälkeisen rakentamisen ajan suomalainen ilmiö, jolla konstruointi, odotusta paremmasta tulevaisuudesta. Sen avulla luotiin uskoa hyvinvointiin joka luodaan koulutuksen ja teollistumisen avulla. Nämä molemmat ajattelutavat ovat läsnä ammatinvalinnoissa, joissa Jukasta tuli yrittäjä ja hänen veljestään tiedemies.

Sosialisaatiolla on merkitystä siinä dynaamisessa prosessissa, jolla suku uudistuu. Jos tutkimuksessa korostetaan rajoitteita ja esteitä, jotka sosiaalisen alemman luokan jäsenet kohtaavat yrittäessään nousta ylempään sosiaaliseen statukseen, ei yrittäijyyden tutkimus voi juuri edetä tällä saralla vaan ohjautetaan tarkastelemaan yksilökeskeisesti motivaatiota esimerkiksi ”työntö ja veto”-mallin mukaisesti. Jos tutkimus kuitenkin lähtee toisesta suunnasta ja tarkastelee niitä palkkioita (Belardinelli 2002, 171), joita yksilöt voivat saavuttaa mobiilisoituessaan, on muutoksen tarkastelulla uusi mahdollisuus. Yksilön näkökulmasta ei ole rationaalista heittäytyä ammattiin, joka ei ole hänelle ennestään tuttua. Näin sukupuuta tarkastellessa voi havaita niitä yhteyksiä ja henkilöitä, jotka ovat vaikuttaneet nuorten tekemiin päätöksiin. Se myös osoittaa, että sosialisaatio on enemmän kuin pelkkä kommunikaatio. Sosialisaatiossa informaatio yhdistettynä rakenteeseen saa aikaan muovaavan ja muuttavan prosessin (Belardinelli 2002, 170), jota kulttuurisesti osaavat henkilöt tulkitsevat.

4.2.2 Sukupolvenvaihdos

Sukupolvenvaihdosta on yrittäijyyden kirjallisuudessa pidetty eräänä perheyrittäijyyden tunnusmerkkinä ja sinettinä sille, että yritys on aito perheyrittäjä. Perheen ja suvun merkitykset, joilla yrittäjäyys on siirretty seuraavalle polvelle ovat näin saaneet vahvistuksen. Yksilön valitessa tietyn suunnan elämälleen siihen vaikuttavat rakenteelliset rajoitteet, kuten taloudelliset tarpeet yhdessä arvo maailman, moraalisten velvollisuuksien tai itselle asetettujen tavoitteiden kanssa, toisaalta vaikuttaa yksilön oma arvio tilanteesta ja valinnan onnistumisesta. Objektiiivisen valintatilanteen tunnusmerkkinä onkin toimijan subjektiivisuus ja niiden toisten läheisten subjektiivisuus, jotka sen johdosta varsinkin kriisitilanteissa vetävät päätöksentekijän arvioita tilanteesta vastakkaiseen suuntaan kuin pelkät materiaaliset tekijät (Bertaux & Thompson 1997, 17). Kun esimerkiksi sukupolvenvaihdos toteutettiin 1980-luvulla, olivat perheen molemmat pojat sopivassa iässä. Heidän koulutusvalintansa oli kuitenkin jo tehty ennen varsinaista yrityksen siirtoa jatkajalle. Yrityksen siirto tapahtui rauhallisissa merkeissä ja perheen keskinäisellä sopimuksella. Yrityksen kriisitilanne tapahtui vasta muutamana vuoden kuluttua, kun 1990-luvun alussa koko Suomen yritysmaailma joutui syvään lamaan. Asiakasyrityksiä ajautui konkurssiin ja yritykselle aiheu-

tui tästä luottotappioita. Kysyntä heikkeni muutamaksi vuodeksi kotimaassa, joten yritykselle vienti tuli entistäkin tärkeämmäksi. Samoin sukupolvenvaihdokseen liittyvä yrityksen tuotantokoneiden uudistamista varten otettu laina oli silloin muuttunut moninkertaiseksi, ja tämän yhteisvaikutus vaati koko perheen yhteistä osallistumista yrityksen toimintaedellytysten säilyttämiseen entisellään. Kuvaavaa tälle operaatiolle oli, että sen myötä myös veli tuli mukaan automaattisesti järjestelyihin, koska siinä suoritettiin virallinen perinnönjako molemmille pojille. Tätä tasapuolisuutta vaati muodollinen verotuskäytäntö, jossa Jukasta tuli omistajayrittäjä ja perheyrityksen jatkaja. Yrityksen johdosta luopuva yrittäjä sijoitti varallisuutta tilapäisesti sahaan henkilökohtaisina takuina, lainojen järjestelyn ja tuotannollisten pääomien muodoissa. Tämä vapaaehtoisuus ja yrittäjän tilannetaju osoittaa pitkän ajan kuluessa hankittua kulttuurista osaamista ja taitoa syntetisoida informaatio odottamattomista suhdanteista perheyrityksen turvaamiseksi. Se osoittaa toisaalta raskasta aikaa, jolloin yrittäjäksi ryhtyvä joutuu toteuttamaan välttämättömiä muutoksia niukoilla taloudellisilla resursseilla.

Vaikka sahayrittäjäperheen sukupuu näyttää varsin kiinteältä, tapahtuu sen ulkopuolella muutoksia niissä asenteissa, jotka ovat ennen olleet tärkeitä siteitä sukujen yhteenkuuluvuudelle. Kollektiivinen paine muutoksen suuntaan on toisaalta taloudellis-teknisen kehityksen mahdollistamaa ja hyvinvointivaltion muovaamien odotusten kaavojen ylläpitämää. Nykyään yksilön kannalta terveys ja koulutus voidaan ottaa itsestään selvinä standardeina, joiden hankkimiseen ei perheiden tarvitse puuttua. Talouden kasvu ja syntyvyyden sääntöstely ovat perusvoimia, jotka ovat muokanneet sosiaalisen muutoksen suuntaa länsimaissa. Siinä yhtyy kaavoittuneena rakenteena yksilön ja yhteiskunnan strategiat tulevaisuudesta. Samanlainen yhteys on perhe-elämän ja talouden välillä, vaikka se onkin jäänyt vähälle huomiolle teoreettisella tasolla. (Thompson 1981, 298-300).

Suvun rakennettakaan ei ole helppo kuvata nykyaikana, jolloin avioerot ja uudelleen avioitumiset katkaisevat vanhoja perhesuhteita, solmivat uusia sosiaalisia suhteita sekä lasten, vanhempien ja isovanhempien liittoja. Verisukulaisuus oli vuosisadan alussa sukulaisuutta osoittava määritelmä, joka otettiin itsestään annettuna. 2000-luvun alussa sukulaisuus on noussut tärkeään asemaan sukulaisuussuhteina ja ns. rituaalisena sukulaisuutena²⁰. Suhteiden avulla yksilö jäsentää paikkansa verkostossa, joka on useimmissa tapauksissa valinnan ulkopuolella ja edustaa siten pysyvyyttä ja turvaverkon tavoin viimeistä auttajaa. Rituaalisen sukulaisuuden ilmeneminen, eli esimerkiksi länsimaissa ystävyys- tai kansalaisuuden pohjalle luotu fiktiivinen sukulaisuus, on osoitus sukujärjestelmän kosmologian säilymisestä yli vuosisatojen. Sukulaisuuden perusteella yksilön turvallisuus on taattu, vaikka latentit suhteet pysyisivät koko elämän ajan piilossa maantieteellisen etäisyyden takia. Tiheä verkostoyhteistyö taas mahdollistaa useampien jäsenten mobilisoimisen sekä sosiaalisten panosten koordinoimisen ja jakamisen. (Borell 2002, s 44-46.) Kun Verkasalojen suku-

²⁰ vrt. samaa sukupuolta olevien avioliitot, kehityksensä lapsiin kohdistunut adoptio- ja kummitoiminta

puun avulla on todettu ammatillisten valintojen ja suhteellisen usean liiton kestävän pitkään, voi tehdä johtopäätöksen varsin homogeenisesta rakenteesta. Olisiko niin, että yrittäjyyteen suhtautuminen on saanut aikaan tämän rakenteen, jossa tietty ympäristön epävakaus pyritään korjaamaan sisäisellä vakaudella? Sukuun tulleet puoliset ovat onnistuneet säilyttämään perherakenteen jatkuvuuden juuri omatessaan sopivassa määrin samanlaisuutta ja laadullista erilaisuutta. Tässä suhteessa kysymyksessä on fiktiivisen sukulaisuuden kaltainen sukuideologia.

Verkostotarkastelu on totuttu ajattelemaan kausaalisen polkurakenteen mukaisena. Erilaiset suhteiden verkostot ja niiden solmukohdat kuvaavat ikään kuin puumuotoista verkostoa ja se näyttäkin olevan totuttu tapa kuvata sukuja. Ydinperheen rakenne puumuodossa oli jo tämänkin tutkimuksen alussa kuviossa 7. Siitä on havainnollisesti nähtävissä kuka kukin on. Kuitenkin, kun tarkastellaan verkostoa sukupolvenvaihdoksen suhteen, on toinenkin verkostometafora mahdollinen. Tässä Deleuzen ja Guattarin ehdottamassa verkostossa (1987) sen ajatellaan olevan rihmaston tai juurakon kaltainen ja siinä jokainen solu voi olla yhteydessä mihin tahansa verkoston toiseen osaan. Näin verkosto on liikkeessä jatkuvasti ja se ei kasvata solmukohtia, jotka olisivat jatkuvasti olemassa. (Kearney 1995, 558.) Osien merkitys verkoston olemassaololle vaihtelee ja polkurakenteen mukaiset johtopäätökset eivät tuota sen parempia tulkituksia kuin mitkään muutkaan. Tällaisen rakenteen olemassaolo on vahvistettava rituaalein, jotta suvun jäsenet voivat solmia uusien tilanteiden vaatimia liitoksia ja siten vahvistaa verkoston kasvua. Kuvion 14 mukaista sukupuuta onkin syytä tarkastella tästä näkökulmasta. Tällaista rihmastoa luonnehtii ajatus etsiä henkilöitä, joilla on ollut vaikutusta koko suvun ajattelulle. Samoin niiden yrittäjiksi ryhtyneiden nuorten ajattelua ja elämismaailmaa muovaavien avainkokemusten ja niitä mobilisoivien henkilöiden löytäminen haastatteluista ja havainnointiaineistosta selittää sitä rationaalisuutta, jolla tulevaisuuden mahdollisuus on merkityksellistetty tavoiteltavaksi ja toteutettavaksi mahdollisuudeksi.

Yrityksen jatkuvuuden perimmäiseksi kysymykseksi on noussut pohdinta siitä, mitä siirretään sukupolvelta toiselle ja mitä on siirrettävissä. Jos keskitytään pelkästään arvojen, asenteiden ja uskomusten siirtoon, päädytään tutkimukseen, jossa tarkastellaan suurta joukkoa sukulaisyksilöitä, jotka kilpailevat keskenään materiaalisista resursseista ja statuksista yhteisössään. Sosiaalisen alkuperän ja sosiaalisen aseman suhteen analysointi johtaa kuitenkin laajempaan perspektiiviin ja uuteen kysymykseen, *kuinka yrittäjyyden olemus muuttuu uusien sukupolvien astuessa yritykseen*. Jos kilpailullinen vertailu jää taustalle, voi yrittäjyyttä tarkastella kohtalon sijaan palkkiona ja palkitsevana vapaaehtoisena valintana. Bertauxin ilmausta käyttäen voisikin kiteyttää, että samanlaisuuden vaatimus perijän suhteen käsittää tämän objektina ja näyttää ikään kuin kantavan mukaan kuoleman suudelmaa. (Bertaux 1997, 93). Tämä samanlaisuus tuli esille edellä, kun tarkasteltiin sukupuuta rakenteellisesti historiallisena tosiasiana yhdistettynä yksilöiden valitsemiin ammatteihin. Jotta pystytään selvittämään, kuinka kuolemansuudelma on vältetty ja yritys on pystynyt muuntautumaan, tarkastellaan sukupuuta vielä tarkemmin yhdessä kertomusten kanssa. Niissä kerrottu muutos on yrityksen muodonmuutosta ja siihen sisältyy olen-

naisesti vanhan kieltäminen ja innovaatioihin suuntautuminen. Se osoittaa, että perintö on todella luovutettu perijälle, ja että se on täysin hänen hallussaan. Jatkaja puolestaan osoittaa, että hän tekee jotain sillä, mikä hänelle on luovutettu.

Perinnössä on siten kysymys perijän vastaanottavuudesta. Jos perheen sisäinen ilmasto arvostaa koulutusta, joka johtaa riskittömään uraan, on jälkeläisen oman kehityksen tulosta vielä se, muuntaako hän tämän tulevaisuudenvision yrittäjyydeksi. Perinnöksi ei voi antaa sellaista, mitä ei omista. Esimerkiksi koulutusmyönteisyys on annettavissa, mutta koulutus on itse hankittava. Tulevaisuuden strategiat johtavat nuoruuden käytäntöjen hetkiin, jotka voidaan ottaa tutkittaviksi ja tulkita funktionaalisina toimintoina, rituaaleina, jotka muovaavat uudelleen rakenteita. (Bertaux 1997, 93-94.)

Emme voi kysyä Kallelta suoraan hänen kokemuksistaan pakolaisuuden aikana. Se kertomus on tulkittu muistitiedoista sekä lehtiartikkelista, jonka haastateltavatkin tuntevat. Haastatteluissa ei myöskään ole suoraan kerrottu sitä kansallisen yhtenäisyyden tunnetta, jonka mukaisesti Kallen pojat lähtivät vapaaehtoisina sotaan. Siitä on muutamia lauseita haastattelun kuluessa, jolloin viitataan niihin perusteluihin, jolla kerrotaan sahan toiminnan keskeytymisestä sodan aikana. Sukupolvenvaihdosta käsitelleissä artikkeleissa (Lank 1996) on tullut esille käsite suvun kutsusta, jolla luonnehditaan lasten velvollisuuden tunnetta yrittäjävanhemmalle sattuneen onnettomuuden johdosta. Yleensä joku perheen pojista on silloin joutunut arvioimaan omaa ammatinvalintaansa uudelleen ja tällöin subjektiivinen arviointi perheen hyväksi vetää jatkajan tekemään päätöksen, jota hän ei muissa olosuhteissa tekisi. Sodanjälkeisen ajan taloustilanne oli epävakaa ja ammatinhankinnan kannalta suoria visioita tulevaisuuden suhteen oli vaikea hahmottaa. Jälkeenpäin arvioiden haastateltavat vetoavat mietteisiinsä lähteä opiskelemaan, mutta ”siinä se sitten meni” (Haa 10, 5), joten jo koettu ja tunnettu sahayrittäjyys oli luonnollinen valinta. Kalle ja Mari kieltäytyivät ostotarjouksista, joita sahasta kiinnostuneet ostajat esittivät, koska he arvelivat poikiensa jatkavan toimintaa. Kuitenkin saha-ala oli muuttanut muotoaan, ja pula-ajan rajoitukset vielä estivät toiminnan käynnistämisen riittävän nopeasti, jotta kaikki alussa mukana olleet suvun jäsenet olisivat voineet kokea sen henkilökohtaisesti kannattavana toimintana. Näin tilanne johti siihen, että suvun piiriin syntyi useampi yritys, joille antoi leimansa tekniikkaan ja paikallisiin resursseihin perustuva tuotanto. Tietoon ja tietämykseen perustuva sukulaisuusverkosto oli syntynyt, vaikka se ei suoranaisesti toiminut sisäisesti, suljetun systeemin mukaisesti, toisiaan palvellen, kuten Béatrix Le Wita (1994) kertoo ranskalaisen porvariston toimintaa kuvaavassa etnografiassa.

Seuraavan sukupolven aikana pohdiskelut yrityksen vastaanottamisesta liittyvät epävarmuuteen, kuinka selviytyä yrittäjyyteen liittyvistä velvoitteista. Oli jo selvää, että pelkän tekniikan avulla yritys ei voi toimia kilpailussa, jota suuret teollistuneet sahat olivat virittäneet. Taloudelliset panokset kasvoivat ja samalla kasvoi riski, joka mahdollisesti vaatisi turvautumista ulkopuolisiin verkostoihin ja rahoitukseen. Tämä uhka oli sosialisatiossa tiedostettua, mutta se tapa, jolla aiempi polvi oli sitä hallinnut, ei houkutellut tarttumaan yrittäjyyteen. Jukan siirtyessä yrittäjäksi alan kaupalliset näkymät olivat hyvät ja niiden heiketessä myöhemmin suhtautumista auttoi puolison erilainen näkemys ulko-

puolisen rahoituksen merkityksestä yritystoiminnalle. Näin erilaiset kulttuuriset taustat auttoivat selviämään vaikeasta tilanteesta.

Kuten edellä olevasta on havaittu, biologinen sukupolven ilmentymä ei riitä selittämään kulttuurin jatkuvuutta, joten tarkastellaan vielä Mannheimin tapaan ihmisen elämänkaareen liittyviä sukupolvia ja yhteiskunnassa tai yrityksessä samanaikaisesti elävien eri sukupolvien suhteita. Ricoeur kutsuu ilmiötä "ei-samanaikaiseksi samanaikaisuudeksi", jolloin muistiketju on sekä individuaalinen että kollektiivinen ja kulttuurin siirto on mahdollinen. Tämän takia aikaan voidaan liittää kolminkertainen järjestys: edeltävä, nykyinen ja tuleva. On siis subjektiivisesti koettua aikaa. (Ricoeur 1988, 218). Kertomuksen ja muistelun aika on siten kuolleenkaltaista aikaa – koettua ja kosmista - joka loppumuudessaan ei ota meitä huomioon. Fiktiivisen kertomuksen aika ei tätä tee, vaan siinä kokemus on vasta tulossa ja antaa odottaa loppua. (Ricoeur 1988, 221). Usein toistetut maininnat aiemmin toimineiden yrittäjien johtajuudesta ovat kiteytyneet sahayrityksen merkeiksi ja identiteetin aineksiksi. Samanlainen kertomuksellinen tapa tuoda esille vastaavia tilanteita menneestä on eräs vahvistus jatkuvuuden merkityksellistämistä nykyisyydessä. Kertojat mainitsevat kuitenkin lopuksi, että eivät tiedä, pitääkö heidän kerrontansa enää nykyajassa paikkansa ja siten vahvistavat muistelun ajan syklisyyden, jota ei täydellisesti voi varmistaa.

4.2.3 Avaintapahtumien ohjaama tulevaisuus

Perheenjäsenet erottautuvat resurssiensa suhteen toisistaan. Terveys, taidot, merkityksellinen työ, varakkuus ja ikä vaihtelevat ja on tärkeää tutkia, kuinka systeemi tasapainottaa tilanteen. Sisarusten väliset suhteet saattavat muuttua, jos joku saavuttaa menestystä alalla, jota toiset eivät tunne, ja silloin tulevat esille yksilölliset erot menestymiseen suhtautumisessa. Tilanne johtaa pohtimaan, onko menestyksen arviointi sidoksissa varallisuuden karttumiseen vai statuksen ansaitsemiseen ja kuinka näitä tulkitaan verratessa omaan menestykseen. Myös tunnesiteiden puute saattaa johtaa epätasapainoon systeemissä, jolloin perheenjäsenet tapaavat harvoin toisiaan tai suuntaavat toimintaansa toisaalle. Systeemistä voi havainnoida erilaisia sosiaalisia rooleja, joita jäsenet ottavat ja muodostavat joko kestäviä vastuullisia verkostoja tai ajautuvat välinpitämättömyyteen toistensa suhteen. (McGoldrick, Gerson & Shellenberger 1999, 124.)

Suvussa on rakenteen ohella vaikuttavia henkilöitä, jotka nostavat esille toisistaan riippumattomia ajatuksia, ideoita ja mielipiteitä, joiden vaikutuksesta muut jäsenet tekevät tulkintoja. Nämä vaikuttajat tulevat esiin kertomuksissa ja haastatteluissa. Muistiin merkityt yrittäjät - Juho, Kalle, Ahti ja Jukka - ovat kukin erilaisten aikakausien edustajia, ja heille ovat olleet merkityksellisiä aivan toisistaan poikkeavat tapahtumat. Juho kuului talonpoikaiseen aikaan, jolle oli tärkeää autonomian hankkiminen ja varmistaminen. Sen mukana tuli elinkeinovapaus, jolle saattoivat myös talonpoikien lapset perustaa omaa uudenlaista identiteettiä. Kalle kasvoi tässä ilmapiirissä ja maailma oli avartunut perinteisiin tapoihin pohjautuvan elämismailman muuttuessa innovatiiviseen suuntaan. Innovaatioiden leviäminen oli nopeaa Kallen aikana ja

hän oli niiden omaksumisessa aktiivinen sopeuttaen näkemäänsä omaan elämänpiiriinsä. Sahan koneistaminen oli erityisesti tuon ajan innovatiivista varustautumista tulevaisuuteen.

Ahti oli jo kehittynyt yrittäjä ja toimi hyvinkin proaktiivisesti tekniikan kehittämisen suhteen. Varsinaista suurta hetkeä, jolloin hän olisi havainnut tai kokenut maailmankuvansa muuttuneen ja sitten ankkuroituneen juuri yrittäjyyteen suuntautuvaksi, on haastatteluista vaikea löytää. Niitä ei suoraan kysyty, ja yrittäjyys tuli esille haastattelutilanteessa annettuna tosiasiana. Avainkokemuksiin liittyviä heikkoja signaaleja on kuitenkin luettavissa. Ahti kertoo, kuinka hän on jo nuoresta asti ottanut osaa työntekoon sahalla ja se on jatkunut keskeytyksittä vuosikymmeniä. Hänen veljensä kertoo samalla tavalla kokemuksista, joissa tiettyä vaativaa tekniikan osaamista on tarvittu hänen työssään ja sen uskomisen nuoren miehen tehtäväksi on ollut aikuisuuden kokemusta. Tietenkin tämän sukupolven aito yhteinen kokemus on ollut sotaan osallistuminen ja sen jälkeisen ajan jälleenrakennus, jota eurooppalaisittain leimasi 1950-luvulla myös muun muassa muuttoaalto Amerikkaan ja Australiaan (Elliot 1997, 201,203).

Perheen arkistoista löytyneet kuvat osaltaan kertovat koko perheen osallistumisesta yhteisiin tapahtumiin. Aineistoon liittyvissä kuvissa lapset ovat jo heti kävelemään opittuaan sahalla mukana. Seuraavan polven aikana Suomi oli suhteellisen vakaa, mutta sisäinen muuttoliike kohti kaupunkeja oli alkanut. Ammatit muuttuivat ja elämismaailma laajeni. Esimerkiksi Vietnamin sodan seuraaminen ja joukkoviestinnän aika olivat muuttaneet koko ikäpolven ajattelun (Tuominen 1991) toisaalta globaaliin suuntaan ja toisaalta osoittaen useiden mahdollisuuksien tulevaisuutta koko sukupolvelle. Vaikka sahan sijainti oli jo merkitty, sen ulottuvuus laajeni markkinoiden mukana. Ahti oli viennin osalta aktiivinen, ja hänen poikansa muutti toiminnan täysin vientiin perustuvaksi. Jukalta tiedustellessa hän ei perustele valintaansa yrittäjänä vaan toteaa, että mitä muutakaan hän tekisi. Avainkokemuksena pidänkin hänen kohdallaan perheeseen suuntautumista. Pitkät työpäivät eivät ole hänelle yrittäjyyden tunnusmerkkejä, vaan yhtä innostuneesti hän kertoo ystävien tapaamisesta ja lasten harrastusten seuraamisesta.

Yrittäjyyttä edistävinä käytännöllisinä toimina jokaisella yrittäjällä on ollut kiinnostus ja pyrkimys ongelmien ratkaisua vaativiin suorituksiin. Sen jälkeen tulee kiinnostus näiden ratkaisujen avulla saada työntekijät mukaan toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla, jotta toiminta olisi myös kannattavaa. Ahti mainitsee, että ”kyllä siinä on ollut kouluttamista”, ja Jukan hankkeena on etsiä kyllin itseohjautuvia tiimejä, joihin voi luottaa laadun takaamiseksi asiakkaille. Näin johtaminen ja verkottuminen ovat läheisessä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Paikallisiin työvoimaresursseihin sitoutuneena ne ovat loputonta perheyriksen instituution projektia, jossa yksilön ja kollektiivin investointistrategiat tähtäävät luomaan tai uusintamaan sosiaalisia suhteita, jotka ovat suoraan käytettävissä lyhyellä tai pitkällä tähtäimellä. Muutosta pyritään saamaan aikaan myös niissä moninaisissa suhteissa, joissa osallistumista ei varsinaisesti palkita rahalla, mutta jotka ovat välttämättömiä, myös yrityksen hyväksi sitoutumisessa. Se tapahtuu lähinnä tunneperusteisesti esimerkiksi kiitollisuuden,

kunnioituksen, ystävyyden, tai institutionaalisesti taattujen oikeuksien muodossa. (Elliot 1997, 212-213.) Sitoutumisen heiketessä lisääntyy myös kriittinen tarkastelu koko perheyrittäjäinstituution olemassaoloa kohtaan tai se muotoutuu henkilökohtaisista ristiriidoista kertoviksi tarinoiksi, jotka siirretään edelleen muille perheenjäsenille. Näiden perheenjäsenten sijainti topografisesti on yrittäjyyden periferiassa, jossa yrittäjyyden aktualisoituminen jää sattuman varaan.

Kun Mannheim, Virtanen ja Tuominen käsitteellistävät sukupolvien välisiä ristiriitaa, he avainkokemuksien ja avaintapahtumien avulla etsivät niitä vertailuja, joilla sukupolvet vetävät rajaa toistensa välille. Taustalla on koko elämämaailman muuttuminen, joka on kullekin sukupolvelle ominaisella tavalla tulkittu ja konstruoitu todellisuus. Sahayrittäjyyden osalta tämä maailma on yksittäisissä tapahtumissa, joita toimialalla sattuu. Ne ovat kuitenkin tulkittavissa monella tapaa ja sukupolville on ominaista, että ne perustelut, joilla tulkinat tehdään ovat toiset kuin aiemmilla polvilla oli. Tukkien sahaaminen ja niiden hankinta on aiempien polvien aikana koettu rationaaliseksi toiminnaksi, ja sen johdosta myös metsien omistaminen ja sijoitukset yrityksen kiinteistöihin ovat olleet pitkänjähtäimen strategista toimintaa, jolla turvata tulevaisuus. Uusi polvi on kuitenkin sisäistänyt toisenlaisen maailman, jossa sahayritykseen kiinnittyminen ei enää tapahdu raaka-ainelähtöisesti. Siinä maailmassa hyvät ja toimivat suhteet ovat arvokkaita ja koko toiminta keskittyy niiden sujuvuuteen, vaikka se materiaalisesti on kiinnittynyt tuotettaviin lautamalleihin ja standardieriin, joita hankintaan raaka-aineena. Yrityksen kannattavuus sisäistetään näiden erilaisten elämämaailmojen läpi ja sen ymmärtäminen vaatii molemmilta yhdessä työskenteleviltä sukupolvilta toistensa konseptin hyväksymistä – joskaan ei välttämättä ymmärtämistä.

4.3 Kovanpäivän myytti

4.3.1 Arki ja merkitykset

Maanantaiaamuna saavuin klo 8.10. Saha oli käynnissä. Työvuoro on 7.00-15.30. Jukka ja pojat olivat olleet viikonloppuna ajelemassa moottorikelkalla ja asentamassa koneita. Yksi kannettava oli jäänyt pöydälle. Jukka ja kansainvälistä harjoittelua tekevä poika saapuivat pian tämän jälkeen. Jukka luki postin, kun oli käynyt ensin höyläämössä. Postiin oli suunnitteilla esitteitä. Harjoittelija käänsi yleiskirjettä ranskaksi. Jukka vastasi muutamaan sähköpostiviestiin ja osa oli kontaktinottoja, joita ei nyt käsitelty. Katsoi pankin tilanteen ja löysi ylimääräisen maksun, maksoi erääntyvät (laskut). (Haa 14, 10. 4.2.2002)

Työn rituaalit lujittavat tunnetta, että onnistuminen taataan toimimalla tiettyjen kaavojen mukaisesti. Johtajan päätöksenteko saattaa ottaa muodon, joka vaatii lukuisia laskelmia, budjettien ja sopimusten vertailua tai kokousten järjestämistä ennen ratkaisevaa askelta lopulliseen päätökseen. Rituaali saattaa vaatia päivien työskentelyä tai se voi kestää vain hetken, mutta ilman rituaalin suorittamista päätöstä ei ehkä edes tunnusteta tehdyksi, tai sen ei uskota olevan hyvä

päätös. Usein johtajan työ koostuu pelkästään tällaisista perättäisistä rituaaleista, ja niiden suorittaminen lujittaa koko yrityksen ja organisaation olemassaoloa. (Deal & Kennedy 1982, 67.) Jukka toimii johtajana toisella tapaa kuin hänen isänsä. Hän saapuu sahalle vasta sitten, kun työt höyläämössä ovat jo käynnissä. Koska työn rituaalit varmistavat sen, että työntekijät tietävät hänen tapansa tulla varmistamaan kaiken olevan kunnossa, toimii tämä käynti raportointihetkenä, jota käytetään hyväksi. Jukka kertoi myös usein viettävänsä kahvitauon työntekijöiden kanssa, jolloin suunnitellaan tekniikkaan ja tuotantoon liittyvät yksityiskohdat yhdessä varsinaista käytännön työtä hoitavien kanssa. Kokonaisuudessaan Jukan työpäivä on usein pitempi kuin työntekijöillä, sillä hänen tehtävänä on kontaktien ylläpito, mutta myös lukuisat käytännön tehtävät, jotka varmistavat tuotannon ja töiden alullepanot ja loppuunsaattamiset.

Ahti oli mukana tuotantotyössä ja hän kertoi ohjanneensa satoja nuoria miehiä juuri ruumiillisen työn tekijöiksi. Kuitenkin ”parhaat olivat maalaistalojen poikia. Niillä oli sitä maalaisjärkeä (Haa 10, 11)”. Mietin pitkään, mikä tässä on kosketuspintana työnteon ja osaamisen välillä. Tulkintani on, että näin viitataan siihen tyyliin, jolla ongelmat ratkaistaan ja samoin ongelmien olemukseen, jonka maalaistalon pojat ymmärtävät samalla tavalla kuin yrittäjä ymmärtää. Kun työntekijä saapuu ensimmäisenä päivänä työhön, hän odottaa, että yrittäjä määrittelee, mitkä ovat hänen tehtävänsä. Näin tapahtuu, mutta tehtävien tutuus on valmiina ruumiillista työtä aiemmin tehneillä. Samoin heidän on mahdollista hahmottaa, mitä eri vaiheita työ sisältää. Näin sopeutumisvaihe on suhteellisen lyhyt.

KUVA 4 Lautapojat olivat tärkeä tuotannonresurssi etenkin 1960- ja 70-luvulla. Kuva on vuodelta 1982.

Kuvassa 4 näkyy, kuinka vasta-aloittaneet pojat harhailevat sahalla, yrittäen selvittää tilannetta itselleen ja sovittaa toisiaan yhdeksi tiimiksi (vrt. Schein 1995, 222). Vaikka kuva on otettu 1980-luvulla, Jukka on saman ongelman edessä, kun uusi työntekijä tulee mukaan. Ongelma ilmaistaan usein vetoamalla

kannattavuuteen ja vertaamalla sen mukanaan tuoman ajankäytön muutosta totuttuun arkipäivän rytmiin. Kuvia tarkastellessa on muistettava niiden sisältämä merkin jatkuvuus. Kuva toimii kokonaisuutena ja sitä erittelemällä voimme tulkita toimintaa (Veivo & Huttunen 1999, 64-66), joka on osa sellaista aikaulottuvuutta, jossa toiminta on mahdollista. Kuvan kertomusta avaa tieto, että sen on ottanut yrittäjän veli, joka työskenteli sahalla ja kuvaa katsoessaan kertoi, että tuohon aikaan melkein jokainen kylän pojista oli jossain nuoruutensa vaiheessa sahalla työssä. Kuva siis sisältää dialogisesti tiedon yrittäjien tarpeesta työllistää apuvoimaa, jota ilman se ei voi toimia. Sanomana se on merkityksellinen lisä, jonka jatkuvuudesta Jukka on huolehtinut uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Harjoittelujaksojen ajaksi otetuista opiskelijoista on löytynyt uusia työntekijöitä, mutta varsinaisesti vastuullista työtä tekevät ovat olleet suhteellisen lähellä asuvia ja tuttuja miehiä. Pitkien työsuhteiden ansiosta avaintyöntekijöistä kehittyi tarvittava tuotannon ja laadun takaava työvoimaresurssi.

KUVA 5 Tarkkuutta ja osaamista vaativalla mittauksella varmistetaan tuotteen laatua.

Kuvassa 5 ovat yrittäjät yhdessä sahan raamilla tekemässä tarkkuutta vaativaa asetusta. Mukana on myös pitkäaikainen työntekijä, jolla on ollut ympärivuotinen työsuhte vuosikymmenen ajan. Kuva henkii asiantuntemusta, jota tarvitaan tällaisen itse kehitetyn laitteiston hallinnassa. Tässä tapahtuu ammatillisen kulttuurin siirtoa, joka on ankkuroitunut paitsi vanhoihin koneisiin ja sahara-kennukseen, myös vanhemmuuteen, joka osoitetaan tarkkailemalla, kun poika suorittaa mittausta, eli oppii käytännön tavat tehden työtä. Suoritusta arvioi sekä isä että hänen apunaan oleva luotettu raamin hoidosta vastaava työntekijä. Tilanteeseen liittyy todellinen työnteko ja ammatillisuus.

Kuvanottohetkellä Jukalla oli jo muodollinen koulutus hankittuna, mutta se ei ollut riittävän yksityiskohtainen sahalla vallitsevan kulttuurin hallitsemiseksi. Hänen veljensä kertoo haastattelussa, kuinka kulttuurinsiirto oli aloitettu

jo varhaisessa iässä. Se perustuu vapaaehtoisuuteen ja jättää avoimeksi todellisen ammatinvalinnan.

Minua on nuo tilastot kiinnostaneet jo seitsemänvuotiaasta koulussa. Kahdeksanvuotiaana aloitin sahalla. Sitten vanhempana kesät olin sahalla paperihommissa ja isää tuuraamassa kymmenvuotiaasta lähtien, silloin kun se oli jossain... Myymässä. En minä ole paljon ollenkaan höylännyt... Mutta se on ihan keskeinen asia kyllä, mikä tulee isästä mieleen, se luovuus. Että jotenkin yksityisyrittäjälle kaikki on mahdollista, verrattuna virastoihin. Siellä [yrityksessä] mietitään, mitä voisi tehdä. Siinä on jotenkin rajallinen se piiri, mutta toisaalta on itse kaiken isäntänä. Tulin yliopistoon ja ajattelin, että se luovuus on jotenkin keskeinen asia, eikä se opiskelussa ollutkaan. (Haa 7, 3-6.)

Yrittäjän veli vertailee omaa valintaansa ja luopumista yritystoiminnasta. Hänen kertomuksessaan tulee hyvin esille se hyppy tuntemattomaan, jonka kylästä lähtevät tekivät. Paradoksaalisesti hänelle yrittäjäyys on tutumpi vaihtoehto, mutta valinta perustui yleisiin käsityksiin tieteestä ja siinä tehtävistä löytöretkistä.

KUVA 6 Kuormaajan ajo on mielenkiintoista, mutta vaativaa puuhaa. Opettelun voi aloittaa jo pieninä.

Kuvassa 6 on toisenlainen tunnelma. Siinä isovanhemman ja lapsenlapsen yhteinen hetki liittyy leikkiin. Vaikka tapahtumapaikka on saha ja molemmat ovat suuren koneen kanssa tekemisissä, ei kyseessä ole todellinen opetustilanne, vaan molemmat tutustuvat lähinnä toisiinsa. On kuitenkin tärkeää, että tapahtumapaikkana on saha, koska näin paikka tulee tutuksi myös aistien avulla jo

lapsesta asti. Varttumisen mukana tulevat pienet tehtävät suoritettavaksi ja lomien aikana tehdyt pidemmät työjaksot jo tutustuttavat työhön niin, että myöhemmin samojen tehtävien johto on todella sisäistetyksi hallittua. Nämä tehtävät olivat jo työntekoa, ja niiden suorittamisesta neuvoteltiin kuten muidenkin työntekijöiden kanssa. Työtehtävä varmistettiin rituaalisesti todellisuudeksi, joka konkretisoitui tehtävän lopussa maksettavaksi palkaksi. Tulevan yrittäjän kannalta kyseessä on vertailu työn vaativuuden ja saadun hyödyn välillä.

Työntekijöiden ja yrittäjän suhde on rituaalisen käyttäytymisen muoto. Palkkaneuvotteluissa tai työhönoton haastattelussa oikein suoritettu rituaali johtaa parhaaseen tulokseen ja osoittaa osapuolten molemminpuolista kunnioitusta. Rituaali osoittaa yhteisön statukset ja niiden mukainen käyttäytyminen ei saa ylittää kulttuurista sietokynnystä, joka sysäisi statukset epäjärjestykseen. (Deal & Kennedy 1982, 68-69.) Sen takia rituaalin hallinta ja osaaminen on tärkeä opeteltava, jotta tapa ei häviäisi yrittäjän vaihtuessa. Kun suvun nuorukaiset olivat näin rinnastettuina muihin työntekijöihin, jotka iältäänkin olivat samaa sukupolvea, opittiin samalla, kuinka käyttäytyä työnjohdollisissa tilanteissa. Palkan arvo ja merkitys tuli myös sisäistettyä. Kaikki sahalla työskennelleet suvun pojat eivät jääneet kylään, vaan suurin osa lähti myöhemmin etsimään töitä, joiden avulla vanhemmat uskoivat heidän ”pääsevän vähemmällä” (Haa 10, 13). Kun lähteneet ovat myöhemmin arvioineet yrittäjällä olevan vapaudenmenetyksen olleen sellaista arvokasta, jota ei ole ollut mahdollista tavoittaa edes akateemisen vapauden alueella, tämä vapaus esitetään haastatteluissa usein käänteisessä muodossa, kuten Liisan kertomuksessa pitkistä päivistä.

Ahti on mennyt aina seitsemältä töihin ja sitten pimeällä tullut takaisin. Sahan työt olivat usein ulkona. Kymmeneltä, yhdeltätoista [palasi kotiin]. Olen eräitäkin kertoja käynyt hakemassa nukkumaan. Jokainen ilta menee yliajan, mutta Ahtihan on semmoinen, että se illalla valvoisi ja tekisi. Se päivällä syö ja aina nukahtaa ja aamullakin nukahtaisi, mutta illalla. Eilenkin se oli yhteentoista ja menin hakemaan, kun oli niin mustaa. Sitten se tuli ja oli niin tyytyväinen, iloinen, että ei mitään. Sehän on mukava yksin tehdä, kaikessa rauhassa. (Haa 9, 2.)

Haastatteluja analysoidessa nousee esille ristiriitaisia lausuntoja ja kertomuksia, joissa yrittäjä tai perheenjäsenet tuovat esille tunteitaan ja kokemuksiaan yrittäjän arkipäivästä. Usein viitataan kiireeseen ja työpäivän venymiseen pitkäksi, jonka johdosta varsinaisesti kotona tai harrastuksissa vietetty aika jää lyhyemmäksi kuin muilla perheenjäsenillä. Se saattaa aiheuttaa ristiriitoja, mutta kuitenkin työpaikan ja kodin raja ei ole niin jyrkkä ettei sen ylittäminen olisi mahdollista myös toisinpäin. Kirjallisuudessa (Pistrui & Habbershon 2002; Astrachan, Klein & Smyrnios 2002) usein keskusteltu perheenomaisuus on sellaisen vapauden ottamista, joka ei ole mahdollista muodollisuuteen ja ulkoisen institution normiin perustuvassa yrityksessä (Habbershon & Willaims 1999, 11). Perheenomaisuus tulee esille pitkäaikaisten työntekijöiden kokemuksina (Haa 4), mutta myös vapautena, jolla muun muassa työajat järjestyvät. Kun perheyrittäjä orientoituu täyttämään yrityksen asiakkailleen antamat sopimukset, se on ensisijaisena tavoitteena, johon muut tavoitteet sovitetaan.

... kyllä siinä joskus vähän tietysti kiirettä teki. Me laskettiin niitä laivauspapereita sitten, niin silloin minä olen ottanut ennätysnokkaunet, kun kerta kaikkiaan piti saada ne paperit matkaan ja ei enää pystynyt ja jaksanut. Minä sanoin, että katsopas nyt kellosta, kuinka kauan menee. Minä otan norkun, pikku unet, niin neljäkymmentäseitsemän sekuntia... se riitti. Rupesi homma käymään (Haa 10, 10.)

Kovanpäivän ja työn raskauden kertaaminen työtä ja sen olosuhteita tuntemattomalle on ollut muidenkin ammatissa toimivien haastatteluissa korostetusti esillä. Kortteisen mukaan myös 1980-luvulla metalliteollisuudessa toimivat miehet luonnehtivat työtään ilmauksella "on se niin kovaa" (Kortteinen 1997). Vaikka ympäristö ja merkitys on toinen, ovat ilmaukset samantyyppisiä ja ilmentävät miehistä asennetta työntekoon. Ilmaus kertoo, että kaikki eivät ole sankareita, mutta olosuhteisiin nähden jokaisen ponnistelut ovat sankariluokkaa. Esimerkiksi Åström (1990) on huomauttanut, että miesten käyttäytymisen piirteinä näyttää olevan keskipakoisuus, joten he suuntautuvat enemmän kodin ulkopuolelle kuin naiset. Siten miehille on tyypillisempää tavoitella asemaa ja menestystä työssä ja kodin ulkopuolella vaikkapa sosiaalisen nousun avulla.

Peltonen taas, kyselyyn nojautuen, etsi eri-ikäisiltä vastaajilta yrittäjien ominaisuuksia ja ryhmitteli sen mukaan yrittäjyyden perusulottuvuudet: tuotavuus, kovuus, ahkeruus, rohkeus ja luovuus. Kovuus erottautui muista piirteistä. Suhtautuminen yrittäjyyden perusulottuvuuksiin oli positiivista paitsi kovuuden suhteen. Jos yrittäjyyteen muuten suhtautui negatiivisesti, oli korrelaatio kovuuteen nähden korkea. Peltonen toteaa, että yrittäjän tulee tietyllä tavalla olla kova, mutta ei häikäilemätön tai itsekäs, vaan lujuuden merkityksessä, joka ilmenee ahkeruutena, rohkeutena, vastuuntuntona, kunnianhimonä ja tuloksen tavoitteluna (Peltonen 1985, 87-89.) Samalla tavalla tarkasteltiin jo aiemmin luvussa 3 yrittäjän suhtautumistapaa joko positiivisena tai negatiivisena elämänasenteena.

KUVA 7 Ahti teroittaa teriä ja oman tulkintansa mukaan harrastaa yrittämistä.

Yrittäjän ominaisuuksia tutkineet luettelevat hyvin monenlaisia yksilöön liitettyjä tekijöitä, joilla kuvaavat erityyppisten yrittäjien ihannetyyppejä. Kuitenkin yrittäjän luovuus on innovaatioiden suhteen merkittävä ominaisuus, joka haastatteluissa tuli hyvin esille. Yrittäjät kertoivat myös leikkimielisistä kilpailuista, joita järjestettiin työn kuluessa tai niihin osallistuttiin kuulumalla erilaisiin seuroihin. Jukka valmentaa nuorten jalkapallojoukkuetta, ja Ahti oli mukana paikallisesti hyvin menestyneessä pesäpallojoukkueessa. Kuva 7 ja Liisan kertomus (Haa 9, 2) esittävät yrittäjää, joka kertoo toisaalla omasta ajankäytöstään ja sen hallinnan oppimisesta. Yrittäjän aikaa ei ole hänen mukaansa asetettava normiin, jota muissa ammateissa noudatetaan. Hänen mukaansa ehtii tehdä kaiken sen mitä pitikin, koska vuorokaudessa on riittävästi tunteja. Kysymys onkin asenteesta, kuinka suhtautua erilaisiin toimiinsa: "jos harrastaa työntekoa".

Kuvaa voisi tulkita myös symbolisesti. Yrittäjän olemus kertoo varmuudesta ja osaamisesta, jolla työ suoritetaan. Siihen sisältyy sahan sisätila, joka on hänen hallinnassaan, ja tietoisuus ulkopuolella olevasta kokemuksesta "kovasta" riskinottamista, joka purettiin haastatteluissa leikkimielisesti vastakkaisuuksiin. Kovalla työllä rakennettu yritys on eräänlainen identiteetin lähde, joka on varmistettava joka päivä.

KUVA 8 Sunnuntaina sahalla vuonna 1957.

KUVA 9 Sunnuntai sahalla vuonna 1995.

Sahan liittyminen yrittäjäperheen elämismaailmaan sulautuu sekä työhön että vapaa-aikaan ja sen esittely (kuvassa 8) on ollut mieluisaa aina kun vierailijat ovat ilmaisseet siihen kiinnostusta. Kuvassa näkyvä sahatun tavarän suuri määrä oli vuonna 1957 sahan normaalia taustaa. Sahan tilat laajenivat nopeasti ja muutos oli havaittavissa keskeneräisyytenä. Seuraavan sukupolven aikana tuli institutionalisoitu, normitettu järjestys, jossa työympäristön turvallisuuteen ja ulkonäköön kiinnitettiin jo lainsäädännön velvoittamanakin erityisesti huomiota. Se näkyy kuvan 9 miljööstä, jossa viikonlopun ajaksi on työ keskeytynyt ja jatkuu jälleen koneiden ja ihmisten ilmestyessä paikalle. Työaikavelvoitteet, vakuutukset ja työehtosopimukset tulivat osaksi arkipäivää ja siten niistä tuli normaalia, johon nuorempi polvi on kiinnittänyt koko kulttuurisen kapasiteettinsa. Pitkien työpäivien tekeminen ei ole enää hyve, jolla varmistetaan tulevaisuus. Vaikka kuvan 8 pojat ovatkin kuulleet vanhempiensa kertomuksen pitkistä päivistä ja kovasta työstä, jolla taataan luottamus yhteiskunnallisesti ja sisäisesti, ei tämä totuus ole enää heidän sukupolvensa aikana tavoiteltavaa. He arvostavat yhtäläillä työpaikalla tapahtuvaa elämänosaansa. Tällä arvostuksella on toki yhteyttä yrityksen elämismaailmaan heikkojen suhdeverkostojen ylläpitäjänä esimerkiksi erilaisissa seuroissa toimiessa. Sahan läheisyydessä pelattiin pallopelejä ja perustettiin yhdistyksiä. Kuvassa 10 pelaajien ikä vaihtelee, mutta heidän suhteensa sahaan on joko sukulaisuuden tai työsuhteen mukaan määrittyvää.

KUVA 10 Pelikenttä on tasoitettu sahajätteen päälle. Kuva 1970-luvun lopulta.

Yrittäjä hoitaa suhdetoimintaa juuri perheyrittäjyyden hengen mukaisesti kodin avustamana. Työntekijät vierailevat usein kodissa, varsinkin kun neuvotteluille halutaan rauhallinen ympäristö. Samoin muita suhteita hoidetaan yhdessä tilanteen niin vaatiessa. Vaikka yhteistyön konkreettinen osa näyttää jäävän taustalle, on puoliso tärkeä päätöksentekijä omistajana. Tämä malli takaa omalta osaltaan perheyrittäjyyden ainutlaatuisuuden. Tällaista vastavuoroisuutta ei voi jättää huomiotta myöskään talouden tutkimuksessa, koska kansantalous on poliittis-sosiaalinen konstruktio ja osa siitä muodostuu kotona tehdystä palkattomasta työstä. Sukulaisuuden verkosto palvelee yksilöitä, ja samaistuminen tähän verkostoon on kollektiivisen ja yhteiskunnallisen muutoksen ydinaluetta. Se vaikuttaa yksilön persoonallisuuden jatkuvaan kehittymiseen yhtä hyvin kuin talouden sosiaalisiin funktioihin. (Thompson 1981, 303.) Sunnuntaipäivänä yrittäjän vaimon ystävättärelle esitelty sahayritys on tästä hyvä osoitus – kuvassa 8 työ on jäänyt taka-alalle ja perheenkaltaisuus, johon myös vastavuoroisuus perheyrityksessä kuuluu, on tullut keskiöön.

4.3.2 Orientoituminen omistamiseen

Perhe on ensisijainen jokaisen lapsen sosialisointi suhteen, ja perheen absoluuttinen riippuvuus taloudesta on kiistaton. Perheen yksityisyys ja herkkyys ovat tekijöitä, jotka korostavat perheen vaikutuksen merkittävyyttä arvojen ja moraalien kehittämisessä. Siten naisten ja lasten merkitys talouden kehittymiselle on huomionarvoisaa. Koulutus tieteen ja tekniikan omaksumiseen alkaa jo lelujen valinnalla ja jatkuu tunteiden ja puhetaiposten hallinnan opettelulla. Tällainen kasvatus johtaa yksilön arvon ja saavutusten arvostamiseen ja siten edistää talouden kehittymistä ja yritteliäisyyttä. Negatiiviset kokemukset lamasta ja yrityksen vaikeuksista johtavat kohti virkamiesuraa, ja yrittäjästatus menettää arvostusta vähemmän tavoiteltavana elämäntilana (Ojala 2000). Eräänlainen yhteisöllinen kohtalo ja näköala tulevaisuuden mahdollisuuksiin kaventuu ja lap-

sia kannustetaan valitsemaan toisenlainen elinkeino. Näin perheen, ideologian ja talouden yhteyden tärkeys korostuu. Kovantyön ideologia saattaa toisaalla tuottaa palkitsevaa ja ihmisiä tyydyttävää elämää ja toisaalla heikentää yhteenkuuluvuutta, jos kova työ ei ole palkinnut tekijöitään, vaan vienyt ajan yhdesäololta ja sosiaalisilta kontakteilta. (Thompson 1981, 302-303.)

Ranskalaisia leipomoita tutkineet Bertaux ja Bertaux-Wiame (1981) etsivät elämäkertojen taustalta toimialan erikoispiirteitä, jotka motivoivat yrittäjiä toimimaan hyvin erilaisissa olosuhteissa kuin muut yhteiskunnan jäsenet. Leipomoyrittäjyyttä leimasikin yllättävästi sen heikko jatkuvuus perheen tai suvun sisällä, vaikka toimiala perustui hyvin pitkään tuotantotraditioon. Yrittäjän luopuessa yritys jatkoi toimintaa ulkopuolelta tulleen työntekijän hallussa. Kun hän aiemmin leipomoapulaisena työskenteli pitkiä päiviä pienellä palkalla, oli motivoivana tekijänä leipurin toistuva huomautus, kuinka tilanne paranee, sitten kun hänestäkin tulee itsenäinen yrittäjä. Tarvitaan uskomatonta joustavuutta, jotta perhe ja työntekijät pystyvät jatkamaan tällaista elämäntapaa, jossa kilpailu kohdistuu lähialueilla oleviin vastaavia tuotteita valmistaviin leipomoihin. Tällä tavalla järjestäytynyt toimiala on toisaalta vaikeasti vallattavissa suurten elintarvikeyhtiöiden toimesta. Pienet leipomot eivät olleet rahaorientoituneita vaan leipäorientoituneita ja pystyvät sen johdosta aggressiivisesti puolustamaan sitä, mitä ovat saavuttaneet. (Bertaux & Bertaux-Wiame 1981, 181, 186.) Tämä ei ole mahdollista muuten kuin yhteiskunnassa, jossa oman leivän arvos-taminen on muuttunut symboliseksi aktiksi, joka-aamuiseksi rituaaliksi, jolla osoitetaan ranskalaisuutta. Yhtä vahva on suomalaisten uskomus metsiin kiinnittyneeseen varallisuuteen, jota nyky-yhteiskunnassa vaalivat kaupunkilaisiksi muuttuneet pienomistajat. Tässä symbolisessa verkostossa sahayrittäjällä on roolina välittää kulttuurisen pääoman muutosta fiskaaliseksi pääomaksi, kuluttajalle käyttönotettavaksi. Sahayrittäjien verkosto on kuitenkin Suomessa perustunut sekä pienten että suursahojen kilpailuun, joten se ei toimialaltaan vastaa ranskalaista leipomoalaa.

Perheen ja perheyriityksen roolin kunnioittaminen koko yhteiskunnan taholta on orientoitumista luottamukseen, tuomalla kunniaan sellainen vastavuo-roisuus, joka pirstaloituneessa yhteiskunnassa on vaikea muuten tavoittaa. Pelkkiin sopimuksiin perustuvalla luottamuksella ei välttämättä ole taustana suhdeverkostoa, joka on autonominen ja vastuuntuntoinen sekä suvaitseva (Belardinelli 2002, 172-173), kuten perheyriityksen on oltava menestyäkseen yli sukupolvien. Omistamiseen orientoituessaan yrittäjällä on hallussaan aikaisemmilta polvilta peritty verkosto ja asenne, jolla sopimuksia solmitaan. Kuten Peltonen huomautti, yrittäjältä vaaditaan kovuutta. Mikäli hän on asenteiltaan negatiivisesti elämään suhtautuva, hänen taipumuksenaan on turvautua formaaleihin sopimuksiin, jotka palvelevat ainoastaan tiettyä osa-aluetta. Positiivisesti suhtautuvalla yrittäjällä on hallussaan myös jo taka-alalle siirtyneet sopijaverkostot ja siten mahdollisuus niiden uudelleen käyttöönottoon tarvittaessa. Sosiaalisen pääoman uudeksi ulottuvuudeksi tuleekin vastavuo-roisuuden periaate, joka voidaan tulkita myös perheenomaisuudeksi.

Hall, Melin ja Nordqvist (2001, 194) painottavat, että suhteellisesti menestyneemmät organisaatiot rohkaisevat perheyriityttä voimakkaana kulttuuri-

sena piirteenään, vaikka viittaavatkin perheyrittäjyyden olevan vain vähän tunnettua. He tulevat tutkimuksessaan kuitenkin johtopäätökseen, että johtaja-tuksena ja määrittävinä tekijöinä ovat kulttuurin avoimuus, sen selvyys ja siirrettävyys usealle perheenjäsenelle, joilla perheyrittäjyys saa voimaa uudelleen muotoilla yrittäjyyttään. Näin perheyrittäjä on mahdollisuus tulla luonteeltaan yrittäjyyttä rohkaiseviksi, eivätkä ne tule sitä tukahduttaneeksi kulttuuristen tapojen muuttuessa (Hall, Melin & Nordqvist 2001, 206). Tulevien polvien varalle tehdyt suunnitelmat eivät ole ratkaisevia, vaikka auttavatkin käytännön liiketoiminnan siirron järjestelyissä. Ratkaiseva on se aika, jolloin nuoret varttuvat ja etsivät paikkaansa tulevaisuudesta. Kun aika on kyllin avointa ja vapaata tehdä omia johtopäätöksiä, ja niitä tukien on tulevalle perheyrittäjälle jatkajalla hyvät edellytykset löytää tarvittava pitkätään motivaatio. (Murray 2003,29.) Yrittäjyyden muutos yrittäjäksi ryhtymiseen tarvitsee jonkinlaisen laukaisimen. Yleensä sukupolvenvaihdosta ei suunnitella kuten muuta yrityksen tulevaisuuden strategioita. Tutkijat yrittävät löytää erilaisia tapoja sen toteuttamiseksi onnistuneesti ja siihen on ehdotettu jatkajien kouluttamista tai mentorointia. Tärkeimpiä johtopäätöksiä on kuitenkin perheensisäisten päämäärien yhteinen ymmärtäminen (Astrachan & Kolenko 1996, 124).

Leenders ja Waarts (2003, 694-695) pitävät tärkeänä perheyrittäjäerottamista suhtautumistapoina orientaatioita liiketoimintaan tai perheeseen. Nämä orientaatiot hallitsevat myös sukupolvenvaihdosta ja saavat aikaan erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia, joissa muutos tapahtuu. Vahva perheeseen orientoituminen on varsinkin kriisitilanteissa perheyrittäjien vahvuutta, ja toisaalta vahva liiketoimintaan orientoituminen johtaa keskittyneeseen johtamiseen ja kasvun tavoitteluun. Dynamiikkaa tutkittaessa onkin huomattava, että nämä orientaatiot vaihtelevat yrityksen kypsyessä, ja perheenjäsenet kehittävät kulttuurin, jossa yrittäjyyttä säilytetään myös taka-alalla muidenkin kuin aktiivisen yrittäjän toimesta. Perheen orientoituessa yrittäjyydestä ulospäin - uskoessa, että lapsilla on mahdollisuus parempaan elämään yrityksen ulkopuolella - tapahtuu evolutiivinen itseään toteuttava kehä, jossa suvun nuoret karttavat yrittäjyyttä. Näin tapahtui muun muassa raahelaisessa Sovion suvussa, jossa 13. polvi oli jo siirtynyt kokonaan pois aikaisemmin vauraan porvariperinteen piiristä (Ojala 2000). Verkasalon suvun ammatillinen rakenne, tekniset toimialat ja suomalainen, nopeasti kehittynyt yhteiskunta ovat osaltaan auttaneet vakuuttamaan perheen nuoria yrityksen jatkamisen kannattavuudesta.

Altruismien näkökulmasta katsottuna perheyrittäjyys on pitkäaikaisen omistajuuden kulmakivi. Lyhyellä aikavälillä arvioituna perheen suosiminen esimerkiksi erilaisin kannustimin tai bonusjärjestelmin johtaa tilanteeseen, jossa jako ei perustu samaan ajatteluun muiden työntekijöiden tai ulkopuolisten omistajien suhteen. Näin järjestelmät eivät palvele yritystä vaan perhettä ja ne on syytä erottaa muiden yrityksen lopettamisen tai luopumisjärjestelyjen piiriin. Pitkällä tähtäimellä on havaittu tasaisen tulotason olleen parempi kannustin kuin satunnaiset voittojen tuloutukset. Tämä yhdistettynä avoimeen kulttuuriin, jossa yrityksen periminen ja sen kehittäminen on keskustelun ja neuvottelun alaisena jatkuvasti, on tuottanut parhaimpia tuloksia myös sellaisten tekijöiden kuin yrityksen kasvun suhteen (Schulze, Lubatkin & Dino 2003, 487.)

Yrittäjän toiminnan periaate on kuitenkin paremmin yleistettävissä käytännön ajatukseen, että perhe ei voi elättää yritystä, mutta yritys on perheen elättämistä varten.

Perheyrittäjyyden kokemuksiin kuuluu myös luopuminen omistajuudesta. Sukulaisuus on rajanvetoa siitä, ketkä ovat enemmän läheisiä kuin muut. Yhteinen tekeminen sitoo vielä enemmän kuin pelkät tunteet tai verisukulaisuus. Kehollinen oppiminen alkaa jo varhain, kasvatuksesta ja polkupyörällä ajotaidosta lähtien (Laine & Kuhmonen 1995, 184). Tällaisen oppimisen tavoitteita emme kyseenalaista, vaikka ne ovat kuuluneet innovaatioiden hyödyntämisen ketjuun ja ilmenevät lukemattomina variaatioina ympäri maailman. Kehollinen oppiminen on niin tiedostamatonta, että emme huomaa kävelevämme kuten suurin osa paikkakunnan tai ryhmämme saman sukupuolen edustajista. Samantyyppinen oppiminen kuuluu ruumiillisten työsuoritusten omaksumiseen, mutta myös siihen tapaan, jolla kohtaamme muut ihmiset. Tämä on vahvaa omaksumista, joka seuraa myös luopujaa ja voi aktualisoitua myöhemmin.

Kuinka luopuminen on järjestettävissä, riippuu paljon historiallisesta hetkestä, jossa talouden ja yhteiskunnan suhteet vaikuttavat elinkeinoon. Ranskalaisesta leipomoalasta tehty tutkimus paljasti sukupolvenvaihdon muodon, joka ei kulkenut suvun piirissä, vaan nuorempi työntekijäpolvi siirtyi liikkeen omistajiksi. Tutkimuksessa tuli myös hyvin esille, kuinka riippuvainen tällainen kollektiivi oli siihen ulkopuolelta tulleen leipuriksi siirtyneen leipomoapulaisen puolison työpanoksesta. Alaa tuntematon nuori joutui keskelle omistajayrittäjyyttä heti avioliiton alussa, ja toisaalta eläkkeelle vetäytynyt leipuripariskunta oli riippuvainen nuoren puolison taidosta säilyttää yritykseen jo hankittu goodwill voidakseen maksaa yritysosuutensa luopujille. Lisäksi nuori yrittäjäpari oli usein siirtynyt maaseudulta kaupunkiin varattomana ja vailla muuta taitoa. (Bertaux & Bertaux-Wiame 1981, 180-184.)

Yrittäjyyden siirto on ennen kaikkea goodwillin ja sahan tapauksessa myös tuotannollisten velvoitteiden siirtoa. Vasta tämän jälkeen siirtoon liittyvä rahallista panosta voidaan arvioida sen suhteen, kuinka siirrossa on onnistuttu. Tämä sukupolvenvaihdon muodollisuuteen liittyvä usein määrittelemätön osuus on kulttuurista osaamista, jolle koko yrityksen, vastaanottavan perheen ja luopujaperheen tulevaisuus pohjautuu.

4.4 Semioottisia päätelmiä: myyttinen tulevaisuus

Luvun alussa johdattelin kolme tutkimuskysymystä, joiden avulla loin tutkimusaineistosta kuvauksen perheyrittäjyyden muutoksesta ja jatkuvuudesta suvun ja perheen näkökulmasta. Etnografisen teoreettisen vertailun avulla ne sijoittuvat sekä nykyaikaan, menneeseen että tulevaan. Ne olivat:

Mitä sukupolvenvaihdoksessa siirretään seuraavalle sukupolvelle? Kenestä tulee jatkaja? Kuinka yrittäjyyden olemus muuttuu siirrettäessä yritys seuraaville sukupolville?

Kysymyksiin vastattiin etsimällä kulttuurisesti muotoutuneita kaavoja uuden sukupolven kasvattamiseksi ja valmentamiseksi sukupolvenvaihdosprosessiin. Samalla pohdittiin mahdollista perhesiteiden rasitetta yksilöllisessä yhteiskunnassa. Nämähän ovat ristiriitaisia perusolettamuksia, kun perheyrittäjien perinnön jatkajaa etsitään nuoresta sukupolvesta tai kun mietitään, olisiko parasta siirtää yrityksen johtaminen perheen ulkopuolisen tehtäväksi. Tilannekohtaiseksi arvioinniksi tulee jokaisen sukupolven osalta se, mikä on arvostettua: yksilöllinen halu ja vakaumus vaihtoehtoihin ammatteihin tai kollektiivisen yrittäjyyden jatkuvuuden arvostaminen.

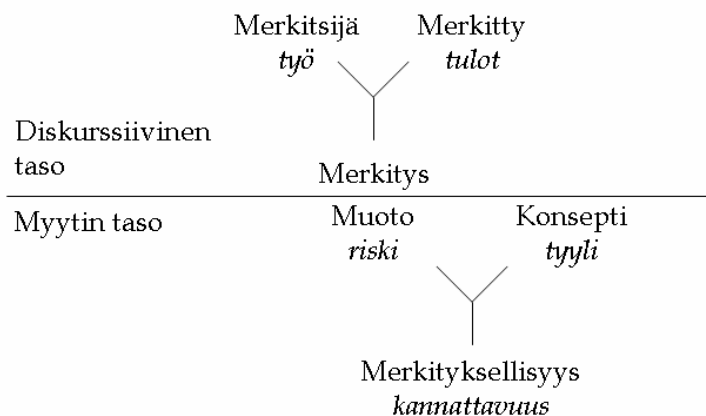
Nämä kysymykset nousevat esille paitsi sukupolvien välisessä tarkastelussa myös koko yhteiskunnan muutoksen tarkastelussa sen siirryttyä moderniin aikakauteen - yksilöllisiin ja eriytyneisiin prosesseihin, joissa muutos tapahtuu (Belardinelli 2002). Perheyrittäjien jatkuvuuden turvaamiseen on monenlaisia tapoja, josta esimerkkinä ovat yrittäjyyden kovanpäivän myyttiin liitettyt uskomukset ja niitä heijastavat tavat, joita perheen nuoret tarkastelevat vanhempiensa esimerkin valossa. Monien yrittäjäperheiden nuoret eivät ole kiinnostuneita yrittäjän työstä, koska yrittäjävanhemmat ovat olleet haluttomia jakamaan esiin tulevia kysymyksiä ja vastuuta muille perheenjäsenille (Paavilainen 2002). Pitkät työpäivät ovat silloin ainoita havaintoja yrittäjyydestä, varsinkin jos yrittäjäperheenjäsenen työn muu sisältö jää hämäräksi. Etnografisella kuvauksella tarkennettiin työpäivän käsitettä ja siitä lähtevää sosialisaatiomyyttejä. Siinä löydettiin sahan omistajaperheen laaja osallistuminen jossain nuoruuden vaiheessa arkipäivän työhön. Sen aikana nuori harkitsi tarkoin omistajaksi ryhtymistään. Samoin yrittäjien nuoruuden kokemukset muodostuivat avainkokemuksiksi, jotka viitoittivat elämää myöhemmin. Kokemuksiin liittynyt henkilökohtainen panos osoittaa aktiiviseen sitoutumiseen kykenevää mieltä jopa ääriolosuhteissa, kuten luvun alun otteista on luettavissa.

Sukupolvenvaihdosta voi tulkita myös siirtymärituaalina (van Genep 1992, 3-13) ja vertailla sitä perheyrittäjyystutkimuksen tuloksiin, joissa on huomioitu tradition siirtäminen (esim. Gersick et al 1997, Lank 1996). Suvun perheenjäsenet ovat toisaalta sahalta työskennellessään sisäistäneet kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman, jota he tulevat myöhemmin kartuttamaan, mutta myös oleskelleet sahan ja kodin vaikutuspiirin ulkopuolella, jossa ovat oppineet niitä tapoja ja uskomuksia, joilla uudennetaan yritystä ja nähdään yrittäjyys myös ulkopuolisesta kontekstista päin. Siirtymärituaalin kolme vaihetta, erottautuminen, kiinnittyminen ja muuntuminen (Lee 1987, 109) täyttyvät tässäkin tapauksessa. Aineistona käytettiin kertomuksia ja tarinoita, joita esitettiin sukupolvenvaihdoksesta ja yrittäjien elämän käännekohdista. Analyysissä arvioitiin, kuinka sukupuuta käytetään näissä tarinoissa. Erityisesti ristiriitaisuus ilmenee sukupolvien välisissä tavoitteissa. Perheyrittäjä käsitetään yhteisöksi, jonka yhtenäisyys on sen voimassa suodattaa vanhaa ja muovata uutta. Pohdittavaksi nousee erityisesti suomalainen yrittäjyys narratiiviselta kannalta ja myyttien teorian avulla perheyrittäjyyden metakulttuurin ilmentymänä. (Urban 2001, Barthes 1994).

Yksi vaihtoehto olisi etsiä kovanpäivän myyttistä merkitystä samaan tapaan kuin Foster (1979, 150) talonpoikaisesta työnteosta, jota leimaa käsitys, et-

tä kaikki pääomanlajit ovat mitattavissa kvantitatiivisella mittarilla, jossa niin maan, varakkuuden kuin ystävyyskin määrä on rajattu. Siten lisätyö ei luo merkittävässä määrin uutta, vaan tapahtuu ainoastaan jakamista, jossa maan omistusoikeus on ratkaisevaa. Pitkätöntäimen suunnitelmilla, jotka toisivat todellista muutosta, ei ole tällaisessa maailmankuvassa vankkaa perustaa. Siinä kannattavuus jää hyvin kapeaksi käsitteeksi, jossa uuden luomiselle ja innovaatioille ei ole arvostettua sijaa. Dualistinen, mutta kuitenkin dynaaminen työnteon riitti perustuu siihen ylikuonnollisen valtaan, jota pyritään vahvistamaan käytännön teoilla. Vastavuoroisesti riitit ovat välittäjiä mielikuvan ja todellisen tavoitellun objektin välillä. Positiivinen vapaaehtoisuus tehdä kovaa työtä ja negatiivinen tabu jättää lausumatta tavoiteltu tulos ovat molemmat riitin sisällä, ei suoraan havainnoitavissa. Kannattavuuden suora toistaminen on kuin loitsu saattaa liikkeelle voimia, jotka vaikuttavat riitin esittäjän puolesta. (van Genep 1992, 3-13.) Kun kannattavuutta tarkastellaan aiemmin esitetyn Barthesin mallin mukaisesti, päästään laajennettuun käsitykseen siitä, mitä sukupolvenvaihdoksessa siirretään ja on siirrettävissä.

Myytin teoriassa erotettiin diskurssinen, esittävä taso ja myyttinen ymmärtämisen taso. Esittävällä tasolla **merkitsijäksi** nousee *työ*, joka toistuu yrittäjän, perheenjäsenten ja työntekijöiden kertomuksissa. Työ (merkitsijä) on liiketoimintaa, ja sitä suorittavat kaikki ne, jotka ovat yrityksessä mukana. Toisaalta työhön liittyvät *tulot* (**merkitty**), joita ei voi erottaa työstä. Yritystä ei ole ilman liiketoiminnan tuloja, eikä työtä tehdä pitkäkestoisesti ilman siitä saatavia tuloja. Nämä molemmat ovat kuitenkin riskinalaisia; niiden **merkityksenä** on *riski*, jolla yrittäjä pysyttelee linjassa, jossa asiakas on halukas tarttumaan yrittäjän tarjoamaan sopimukseen, ja yrittäjä pystyy yrityksen puitteissa pitkällä tähtäimellä jatkamaan toimintaansa. Näin yrittäjyyttä leimaa myytin diskurssiivisellä tasolla merkityksenä riskinottaminen. Tästä yrittäjä kertoo diskurssiivisesti kovanpäivän tarinoissa, toisin kuin työntekijä, jolla merkitys liittyy toisenlaiseen kontekstiin.

KUVIO 15 Kovanpäivän myytin todellisuuden tasot perheen toimeentulon hankinnassa.

Myyttisellä ymmärtävällä tasolla *riskistä* tulee **muoto**, joka vaatii sitä selittävän **konseptin**. Yrittäjän näkökulmasta riski on hallittavissa sillä *tyylillä*, jolla hän hoitaa asioita. Työntekoon liitetynä se on osaamisen otetta ja omistautumista

kokonaisvaltaisesti yrityksen hyväksi. Se on tekniikan tai asiakkaiden tunte-
musta ja itseluottamusta asioiden hallintaan, tai vastaavasti olosuhteiden muut-
tuessa näihin kiinnitetään huomiota yrittämällä korjata ja parantaa tuntemuk-
sen ja hallinnan tasoa. *Kannattavuus* seuraa **merkityksellisyytenä** osaavasta ris-
kin hallinnasta. Yrittäjällä on mahdollisuus kannattavuuden parantamiseen li-
säämällä työntekoa tai muuttamalla tyyliä, jolla työ ja riski otetaan. Tyylin
muodostumiseen taas vaikuttaa perheen ja liiketoiminnan yhdistäminen ja sen
kollektiivin osuus, joka määrittelee tyylin oikeaksi muun muassa rituaalien
muodossa.

Kovanpäivän kertomukset ovat kuitenkin muuttuneet. Niissä ei enää ko-
rosteta ainoastaan ruumiillista työtä, vaan yhä enemmän on noussut esiin työn
laatuun kiinnittyneet kertomukset ja tapahtumat, jotka kuvaavat ajan muka-
naan tuomaa muutosta. Kertomuksissa esiintyvät työntekijät ja asiakkaat, joi-
den kanssakäymistä yrittäjä ohjailee omilla toiminnoillaan, vaikka ei voikaan
täysin hegemonisesti puuttua asioihin. Näin statusten ja vallan kieli toimii yrit-
täjän verkoston palautteena. Vuodot verkostossa merkitsevät irtautumista ja
mahdollisuuksia, mutta on huomattava, että yrittäjän vapaus ei ole kuitenkaan
absoluuttista vaan sidoksissa siihen "mitä halutaan ostaa". (Bennett 1976, 104-
109.) Tämä kritiikki toimii kontrollina ja tuo esille systeemin arvostaman mo-
raalin. Siihen liittyy kovanpäivän myytin vähittäinen muutos kohti "korkean
laadun" myyttiä. Taustalla/edessä (Ricouer) on ihmisen osaamalla hallittava
maailma – ja menestys.

Seuraavassa vielä tarkastellaan yhteenvedon tapaan omistajuutta myytin
ja mytologisoinnin avulla. Näin omistajuuden systeemiajattelu on korvattu se-
mioottisella analyysillä. Se kertoo, kenestä on tullut perheyrittäjä, ja miksi yrit-
täjyys voi jatkua yli sukupolvien.

5 PERHEYRITTÄJÄN KATSE

... arkielämän myyttien ... pohtiminen alkoi useimmiten tuntemastani kärsimättömyydestä kohdatessani 'luonnollisuuden', johon lehdistö, taide ja terve järki aina kietovat todellisuuden. Vaikka se on todellisuus, jossa me elämme, se on koko lailla historiallisesti määrätty. En toisin sanoen kestänyt katsoa, kuinka *luonto* ja *historia* aina sekoitetaan keskenään, kun meille kerrotaan nykyisyydestämme, ja halusin päästä käsiksi ideologiseen liioitteluun, joka minusta kätkeytyy *sanomattakin-selvien-asioiden* koristeelliseen näytteillepanoon. (Barthes 1994, 17.)

Tutkimuksen kohteena on perheyrittäjäyys ja sen vaihtuva muoto ajan kuluessa. Etnografinen lähestymistapa on auttanut ymmärtämään, mistä on kysymys. Käsitellään asiaa vielä "perheyrittäjän katseen" avulla, jonka Foucault kehitti metodina analyysissään (esimerkiksi 1986, 17-25) historiallisesti määräytyneestä tavasta nähdä (vrt. Kearney 1995, 555). Sen mukaisesti yrittäjällä on varhain sosiaalisesti kehittynyt tapa tulkita ja havaita asioita ja niiden suhteita, ja ne yleensä erottavat hänet muiden havainnointitavoista ja tulkintarepertuaarisista. Kuten Barthes huomauttaa mystifioinnin luonteesta historiallisesti muovautuneena käsityksenä luonnollisuudesta, on yrittäjäyteen kasvamisella samanlainen vaikutus. Yrittäjälle kehittyy tapa nähdä ja se tapa heijastuu siihen toiminnan tyyliin, jolla hän "yrittää". Olen edellisissä luvuissa tiivistänyt perheyrittäjäyden tarkastelun kannattavuuden käsitteen ympärille ja sijoittanut sen komponenttina myytin malliin. Tämän tarkoituksena oli osoittaa, kuinka analyysi voi johtaa paitsi taloustieteen tutkimusperinteen mukaiseen tulkintaan myös kulttuuritutkimuksen mukaiseen tulkinnan avautumiseen. Seuraavassa sidon erityisesti myytin avulla perheyrittäjäyden kulttuurisesti vahvaksi tavaksi toimia ja toimijoiden rationaaliseksi käsitykseksi siitä, kuinka toimitaan oikein. Tämä korostuu perheen ja yrittäjän käsityksissä omistajuudesta ja siihen liittyvästä arkisista omistamisen rituaaleista. Tagiurin & Davisin (1996) esittämän perheyrittäjäyden mukainen liikkeen, perheen ja omistamisen systeemien tarkastelu on taustalla näiden näkökulmien valinnalle. Myytin tarkastelu antaa kuitenkin systemiteoreettiselle tarkastelulle uuden ulottuvuuden vahvana suuntautumisena tulevaisuuteen ja yrittäjäperheen jäsenten panoksena omaehtoisina kulttuurisina toimijoina. Tarkastelen perheyrittäjän katsetta ensin myytin ulottuvuutena ja sen jälkeen vielä yrittäjän identiteetin osoittajana. Nämä

molemmat ovat juurtuneet ”historiaan ja luontoon” – paikallisuuteen ja ihmisiin, arkipäivän tapoihin pienessä suomalaisessa yrityksessä.

Teoreettinen mielenkiinto on mytologisoinnin mallintamisessa ja siihen liittyneessä kulttuurisessa merkityksellistämisessä. Ne molemmat leikkaavat talouden ja kulttuurin elämismaailmaa, jota leimaa uskomus kannattavuudesta vastuullisena ja tavoiteltavana tapana varmistaa yhteisön jatkuvuus. Tässä tarkastelussa mytologisointi on se strategia, jolla yhteisö kollektiivisesti osallistuu yrittäjän katseen muovaamiseen ja siten auttaa toisaalta takaamaan yrittäjyyden edellytykset ja toisaalta nostamaan yksilön siihen asemaan, että hän toiminnallaan takaa adaptiivisen lokeron säilymisen asuttuna.

5.1 Kulttuurinen konteksti

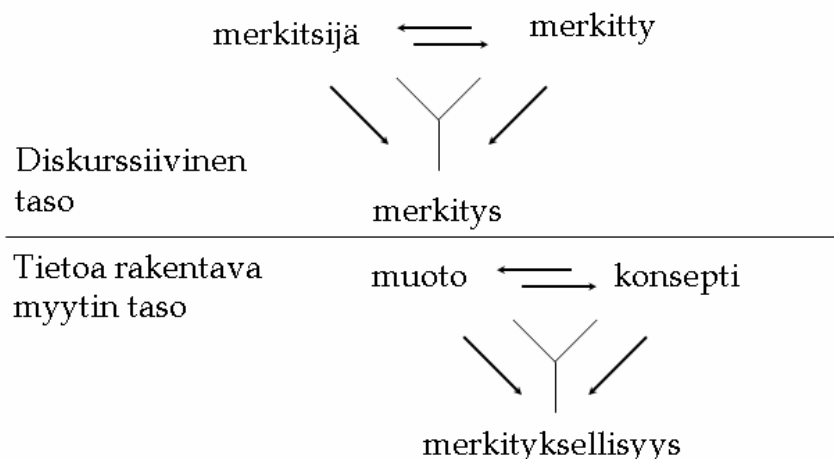
Aikakäsitteen muutos on ollut ilmeinen tutkimuksen perspektiivissä. Jokinen ja Saaristo tulkitsevat suomalaista yhteiskuntaa niin, että nykyajan merkitys on alkanut korostua, koska mennyttä ei enää arvosteta kuten ennen ja vastaavasti tulevaisuutta pelätään. Ihmiset elävät pidennettyä nykyhetkeä, jossa vältetään kauaskantoisia sitoumuksia ja suunnitelmia. Tämä koskee niin työelämää kuin ihmissuhteitakin. Ihmiset liikkuvat sulavasti tilanteesta toiseen ja tavoitteita muutetaan sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa saatujen impulssien mukaan. Kyky omaksua uusia tapoja, avoimuus ja neuvotteluvalmius rakentavat identiteettiä, joka muuttuu jatkuvasti. (Jokinen & Saaristo 2002, 227-229.) Tämän tulokinnan mukaan sosiaaliset resurssit näyttävät olevan avainasemassa nykysuomalaisen elämismaailman perusteissa. Aikakäsitykseen on tarttunut historiatomuuden leima. Tämä vaikuttaa myös siihen tapaan, jolla kannattavuus on saanut sen myyttisen aseman, jolla se hallitsee yhteiskunnallista keskustelua.

Kun tarkastellaan kannattavuutta kulttuurisessa kontekstissa, on suomalaisen yhteiskunnan muutos paitsi poliittis-sosiaalisesti myös talouden merkityksen suhteen käynyt läpi huomattavan muutosprosessin. Kannattavuuden käsite on liitetty yritykseen eri aikoina, mutta kiinnostavaa on, kuinka yrittäjä tarkastelee kannattavuutta nyt, kun käsitteellä on jo historiaan sidottu menneisyys. 1900-luvun alussa perustettu yritys toimi Pohjois-Suomessa, ja tuohon aikaan liittyivät alueen teollistumisen alkuajan toiveikkaat ennusteet. Itsenäistyminen vahvisti suotuisia näkymiä kansainvälisillä markkinoilla (Malecki 1997, Kuisma 1993), ja toisaalta nopea maatalouden muutos heikensi työllistymismahdollisuuksia kylissä (Hjerppe 1993). Tässä kannattavuuskäsitteen tyhjässä tilassa vastasyntynyt yrittäjyys muovasi omaa teollisen kannattavuuden ideansa. Sen tarkastelussa ja ymmärtämisessä auttaa abstrakti myytin käsite, jota kehitellen nyt edelleen aiempien lukujen empiirisen tarkastelun jälkeen.

Kuten edellisissä luvuissa osoitin, semioottisella menetelmällä voi määrittellä myytin rakenteellisesti (kuvio 4), mutta myytin sosiaalinen omistajuus ja neuvotteleva luonne nojaavat kulttuuriantropologiseen teoriaan. Tähän liittyen Barthesin semioottista menetelmää (Barthes 1994, 192) voisi kuvata yhdellä sanalla: sisimmäisin. Hänen mukaansa myytti on dualistinen niin, että merkitsijä

ja merkitty yhdistyvät merkitykseksi kehittyen edelleen toisen asteen prosessissa. Merkitys ensimmäisellä tasolla on diskurssi (tai kieli laajasti ymmärrettynä) ja sen merkki siirtyy toiselle tasolle myytin perustelun prosessina. Siten myytin rakenne ilmaisee itsessään, että se ei ole yksinkertainen todellisuudesta kerrottu tarina – tai ehkä nykyään voisi sanoa *uskomustarina* puettuna teorian muotoon. Myytin voi ymmärtää vain kontekstissa, jossa se on aito, uskottu totuus. Myytin merkityksellisyys perustuu suhteelliseen diskursiiviseen vakauteen toisen tason muodon osalta.

Ensimmäisen esittävän tason merkitys voi muuttua nopeasti, jos se ei ole kiinnittynyt myyttiin. Myytin osana se antaa vihjeen kokemuksen ja tradition konseptista ja palauttaa merkityksellisyiden kollektiivisesti konstruoituun sosiaaliseen todellisuuteen. Näin myytissä merkitys tulee hyväksytyksi elämäntavan moraalisisessa kehityksessä. Jos kuitenkin hieman kehitän tätä mallia, jotta sen osat tulevat dynaamisiksi, voin käsitteellistää merkityksellistämisen prosessin, jossa tapahtuu sekä kulttuurinen muutos että sen uudelleen käänös. Näin olen myyttiin yhdistyy sekä Barthesin että Peircen näkemys merkistä.

KUVIO 16 Myytin rakenne ja merkitysten tasojen dynamiikka kehitettynä Barthesin metakielien teoriasta (vrt. kuvio 4).

Merkityksellisyys on suhteellisen vakaa osa myyttistä systeemiä, joka saa tuoreen ilmauksen diskursiivisella tasolla. Mielikuvat, symbolit ja tavat on sovitettu kannattavuuden myyttiin ja kaikkeen siihen, jonka on uskottu muodostavan kannattavuutta. Kuitenkin myytin dualismi on paradoksaalista. Sen kollektiivinen elementti rajoittaa merkityksellisyiden konseptin ymmärtämisen niiltä, jotka eivät ole sisäistäneet sen kokonaisuutta. Myytin rationaalisuus häviää heiltä. Se on oleellista diskursiivisen tason tulkinnessa ja merkityksen luomisessa siitä käsitteellisestä kontekstista, jota myytti edustaa. Kun myytin konsepti eroaa merkityksellisyydestä, myytistä tulee tarina, tyhjä muisto ilman arvoa, ja se unohtuu vähitellen.

Nyt prosessi, josta myytti elää, yhdistää nykyisen ja menneen. Dynaaminen todellisuus on muunnettu tavoiksi ja rituaaleiksi, jotka myyttiin yhdistyneenä lujittavat ja pitävät sitä vallassa. Swantz korostaa symboliteoriassaan, että

myytti on alkujaan yhdistetty luonnon ja alkuperän uskomuksiin, jotka järjestävät käytännön tavat ja toimet merkitykselliseen. Nojautuen Turneriin hän rakensi analyysin eksegeettisistä, operationaalisisista ja positionaaleista selityksistä (Swantz 1986, 58). Mytologisointiprosessissa kannattavuutta on, Swantzia mukaillen, rationalisoida funktionaalinen (operationaalinen selitys) resurssien käyttö, joka takaa hyvän tuloksen (teoreettinen/eksegeettinen selitys) ja paremman tuoton kuin suunnittelematon käyttö tai totuttu työskentelytapa (positionaalinen selitys).

Myytin ja symbolien dynamiikkaan voi liittyä erilaisia vaiheita:

- vanhaan merkityksenantoon adaptoituu uusia muotoja
- muotoja lainataan myytin ulkopuolelta, jotka muuttavat konseptin ymmärtämistä
- uudet tulkinnat kontekstin muuttuessa ilman, että merkitys muuttuu
- symbolit, rituaalit tai myytit säilytetään muuttuneessa kontekstissa uskomatta niihin enää
- myytti sovitetaan vieraaseen tietouteen, joka muuttaa merkityksellisyyden täysin uuteen tarkoitukseen. (Swantz 1986, 72.)

Mytologisointiprosessissa kaikki tai mikä tahansa vaiheista ovat mahdollisia, joten tarkastelen vielä kannattavuuden käsitettä verotuksessa ja mitä sen kollektiivinen myytti merkityksellistää. Koska myytti ottaa valtaansa vain sen ymmärtävät, on tärkeää erottaa toistaan kannattavuuden teoriat ja niihin uskovat ja toisaalta kannattavuutta elävät yrittäjät, joille selittävät teoriat ovat pinnallisia ja puutteellisia. Heille kannattavuus on kokemusta ja se merkityksellistyy täydeksi myytissä. Ilman tätä ei myöskään synny kestävä yrittäjyyttä.

Erään pinnallisen selityksen antaa Nykysuomen sanakirja (1979 nro 1, 183), joka määrittelee kannattavuuden liikevoiton osuutena sijoitetulle tai investoidulle pääomalle. Se voi merkitä myös tehokkuutta kuten aiemmissa esimerkeissä tuli ilmi. Sanakirjan esimerkissä neuvotaan tekemään kannattavuuslaskelmia. Saman lähteen mukaan yrittäjän voitto on osa yrittäjätuloa, joka jää jäljelle kun hänen palkkansa, sijoitusten korko ja maan vuokra on vähennetty. Laskien mukaisten velvollisuuksien kategoriassa verot tulevat ensin ja vasta sen jälkeen palkkiot perheelle ja yrittäjälle heidän sijoitustensa suhteessa. Tämän mallin mukaan perheyrittäjä kohtaa riskin menettää palkkansa, omaisuutensa ja sijoituksensa ilman voittoa. Kuitenkin kannattavuuslaskelmat perustuvat sopimuksiin ja laskelmien tulos riippuu siitä, kuinka niitä on tarkoitettu käyttää ja siitä tarkoituksesta, jota laskelmien tekijällä on mielessä. Kannattavuuden käsite riippuu kontekstista ja arvoista ja on sen takia alttiina mytologisoinnille.

Sitä osoittaa myös haastattelussa puheen kääntyminen usein verotukseen ja siihen liittyvään tapaan laskea voittoa tai kannattavuutta. Se on myös aiheena yleisissä keskusteluissa poliittisella tasolla tai EU:n harmonisointiprosessina perheyrittäjäysten verotuslakien yhtenäistämiseksi (esimerkiksi Perheyrittäjäysten liiton pääsihteeri Anders Blomin puheenvuoro Perheyrittäjäysten tapaamisessa Tampereella 12.3.2003).

5.1.1 Kannattavuuden aktualisoituminen myytissä

Oli melkoinen työ opetella täyttämään niitä papereita. Sekin oli kova koulu, kun sattui, että meillä oli ollut parempi vuosi kuin normaalisti, ja ne myytiin Kreikkaan ja muualle. Sitten meille tuli kovat tuloverot. Sitten, kun hinnat laskivat äkisti hyvin alas, ei ollut kannattavaa jatkaa sahaamista enää. Kuinka siinä voi menetellä verojen kanssa? Minä yritin kysyä neuvoa kaikenlaisilta asiantuntijoilta, kuinka toimia siinä tilanteessa.

Se oli sitten samaan aikaan. Ne tulivat verovirastosta tarkastamaan verotusta, kun ne huomasivat, että minä oli käyttänyt väärää jaksotusta tulojen kirjaamisessa. Se oli ohjeissa. Minä tulkitsin niitä väärin niin, että pieni yritys voi käyttää kassaperusteista kirjanpitoa, ja ne alkoivat lisätä veroja. Sitä tuli joka vuosi ja minä en huomannut sitä ensin. Oli mahdotonta saada ketään asiantuntijaa, auttamaan, oikaisemaan kirjoja. Minun piti alkaa siihen itse.

Ja se oli sellaista koko ajan sen verotoimiston kanssa. Ja sitten siellä oli se poika, joka sanoi, että se oli ollut juuri koulutuksessa ja tiesi, kuinka laskea tulot. Ja se oli se asiantuntija siellä. Se oli kaikki yhtä sotkua siellä. Minä yritin kovasti, soitin jopa veronmaksajien liittoon, mutta ei sieltä saanut apua. Onneksi kunnan verojohtaja puhui minun puolesta verolautakunnassa. Harvinainen johtaja. (Haa 10, 7-8)

Tässä kertomuksessa, joka on luotu toisen polven sahayrittäjän haastattelujen pohjalta, muistellaan 1970-luvulla tapahtunutta verolakien muutokseen liittyntä tilannetta. Yrityksen liiketoiminta oli nopeasti kasvamassa. Öljykriisi ja maailmantalouden rakenteen muutos oli tapahtumassa samaan aikaan. Siihen liittyi globaalien markkinoiden esiintulo ja perinteisen teollisuuden merkityksen väheneminen uuden palveluun perustuvan teollisuuden hyväksi (Kearney 1995, Lawrence & Phillips 2002). Kertomus kuvaa, kuinka globaalit tapahtumat heijastuivat paikallisesti latautuneisiin tuntemuksiin ja kokemukseen.

Yllä olevassa kertomuksessa yrittäjä kuvailee vaikeuksia, jotka ilmaantuvat yllättäen, ja hänen täytyi ratkaista ne tavanomaisten tehtäviensä ohessa. Yrittäjällä oli tunne menestyksestä, ja kannattavuus oli parempi kuin aiempina vuosina. Myöhemmin hän joutui vastakkaiseen tilanteeseen, kun voimakkaammat globaalit virtaukset ja taloudelliset trendit vaihtuivat nopeasti. Tämä on luonteenomaista puualalla (mm. Selby 1989, Kuisma 1993). Kannattavuuden rationaaliseen käyttäytymiseen kuului, että ei ollut viisasta jatkaa sahaamista entiseen tapaan, vaan oli viisaampaa hyväksyä tilanne ja vaihtaa tuotantostrategiaa. Siihen mennessä saha oli jo toiminut yli 60 vuotta, joten perheellä oli käytäntöön perustuvaa tietoa toimialasta ja sen herkkyydestä maailmantalouden muutoksille. Kyvykkäänä toimijana yrittäjä oli varovainen investoimaan raaka-aineisiin tai täyttämään varastoja, joita olisi mahdollisesti vaikea saada myydyksi jalostuksen jälkeen. Samaan aikaan tuli toinen yllätys verotuksen taholta: verot kasvoivat yhä suuremmiksi. Verolaissa voitto on määritelty tulona, joka jää yrittäjälle hänen vähennettyään kulut. Mutta tässä tilanteessa yrittäjä näki ennusteen kuluneiden kuukausien perusteella, että trendi oli muuttumassa ja puutavaran kysyntä laskussa. Se ei kuitenkaan ole verottajan tunnistamaa aineistoa, faktaa, jossa vuoden aikana hankittu verotettava voitto oli suora merkki aiempien vuosien kaltaisesta kannattavuudesta ja yrityksen kasvusta. Verotuksessa kohtaa kaksi kokemusmaailmaa: yrittäjän kokema ja verovirkailijan selvitettävä kannattavuus. Virkailijalla on tavoitteena eristää itsensä objektista,

kannattavuudesta, ja tarkastella sitä ainoastaan matemaattisesti. Virkailijalla on uskomus, että hän pystyy ulkopuolisena havainnoimaan kannattavuutta ja siten luomaan perusteet oikeudenmukaiselle verotukselle.

Jos tarkastellaan veroa kulttuurituotteena eli myytin tasolla, se on muoto, merkitsijä, joka on jo täysi tulkinta diskursiivisella tasolla. Muodon sisältö, vero, on tunnepitoisesti latautunut. Se ei ole pelkkä laskettu abstrakti luku kuten sanakirja ehdottaa, vaan myytissä vero voi olla ymmärretty ainoastaan konseptin yhteydessä.

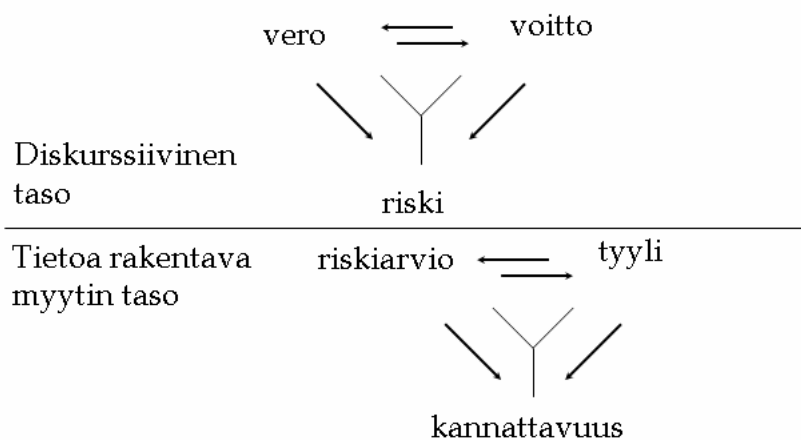
Kannattavuuden kokemus on yrittäjälle riskinottamista. Avain myytin konseptiin on sen tietoa-antavassa toiminnassa niille, jotka tunnistavat sen merkityksellisyyden. Verovirkailija ei näe riskissä subjektiivista, herkkää ole-musta tai hänellä ei ole siitä tietoa oman kokemuksen tai perinteen puuttumisen takia. Riskinotto muuttuu kokemukseksi ja merkityksellistyy vain yrittäjälle ja hänen perheelleen. Kun verot ja riskikäyttäytyminen tulkitaan yhdessä kannattavuutena, se on yrittäjälle mielekästä – rationaalisen toiminnan tapa. Merkityksellisyys seuraa tästä. Kannattavuuden puute pakottaisi liiketoiminnan lopettamiseen ja vero on se merkki, joka avoimesti ilmaisee sidosryhmille yrityksen hyvän tai huonon menestyksen. Erityisesti pienille yrityksille verotarkastajat saattavat edustaa negatiivisia kontakteja, keräten tietoja konkurssseja tai omaisuuden ulosmittausta varten. Näin diskursiivisella tasolla verovirkailijan kyvykkyys tehdä työtään joutuu epäilyksen alaiseksi.

Myytin merkityksellisyys ei ole ilmiselvää niille, jotka eivät ole myytin vallassa. Yhdistäminen kollektiivisiin arvoihin johtaa eroon instrumentaalista rationaalisuudesta. Siten kannattavuus on yrittäjälle ikään kuin alibi, joka on alituisesti läsnä toiminnoissa ja motivoi arkikäytännöissä. Verotuksessa yrittäjä peilaa itseään ja kyvykkyytään, ja siksi heikkenevä kannattavuus ja konkurssi ovat vaikeita. Se heijastuu siinä neuvottelussa, jossa yrittäjä koettaa saada muutetuksi oman kokemuksensa mitattavaksi verotuksen faktaksi. Tarkkailijat ja ulkopuoliset eivät voi sitä ymmärtää, koska laskelmat ja luvut kertovat heille ainoastaan tyhjän kannattavuuden sisällön.

Tarkastellessa, kuinka sahan kannattavuuden myytti sai alkunsa ja mikä sen asema on nyt perheyrityksessä, on tärkeää se ympäristö ja aika, jossa myytti kehittyi. Myytin syntyhän edellyttää tyhjää käsitteellistä tilaa, joka vaatii muuttuneen elämänpiirin uutta ymmärtämistä. Vuonna 1905, kun yritys perustettiin, kollektiiviset merkitykset ja konseptit nojasivat talonpoikaisympäristöön. Kannattavuuden idea oli sidoksissa vuoden kiertokulkuun ja sadon joutumiseen. Uutta oli metsän arvon ymmärtäminen toisella tavalla kuin aiempien sukupolvi-en omistuksessa, ja sen mukana kasvoi rahatalouden merkitys aiemmin omavaraisessa maalaisympäristössä. 1920-luvun kirjanpidon mukaan yrityksen koko toiminta tapahtui kylän lähiympäristössä ja 1940-luvulla on vielä merkintöjä vaihtoon perustuvasta toiminnasta. Liikevoitto ja yksityinen talous olivat sekoittuneet keskenään. Sitä vastoin aineistossa on lukuisia sopimuksia ja maanhankinta-asiakirjoja, jotka antoivat oikeuksia maankäyttöön. Spekulaatiivista vaihtoa ja kaupankäyntiä oli harjoitettu jo pitkän aikaa, mutta varsinaisesti vasta metsiin kohdistunut arvonnousu johti liiketoimintaan, joka ylitti paikallisuuden ja kylän

rajat. Tähän liittyvä rahamarkkinakäyttäytymisen oppiminen on vienyt aikaa vuosikymmeniä kuten luvussa 2 kuvattu Paakkulan tilan myyntikin jo osoitti.

Talonpoikaisen elämämaailman käsitteisiin sahayrittäjäperhe omaksui elementtejä, joita ympäröivässä kylässä ei aiemmin oltu tavoitettu tai hyväksyty. Ensimmäisen polven yrittäjä oli nuorena työskennellyt amerikkalaisessa suurteollisuusyrityksessä ja palattuaan kotiseudulle tuonut oppimansa teollisen tuotannon periaatteet mukanaan. Myytin uudet osat oli liitetty vanhaan runkoon ja ne vähitellen muuttivat taustalla olevia uskomuksia toimeentulon hankinnan keinoista. Palattuaan kotiseudulle yrittäjä liittyi vastaperustettuun kunnanhallintoon ja vaikutti siinä paikallisena luottamusmiehenä. Hän oli lautamiehenä, verolautakunnan jäsenenä, asutuskassan hoitajana jne., ja sai näissä tehtävissä tilaisuuden seurata viranomaisten päätöksentekoa. Vielä 1920-luvulla, jolloin hän oli jo vastuullinen yrittäjä, verotus tapahtui erityisesti maatalouden ehdoilla ja vasta myöhemmin, esimerkiksi 1970-luvulla, yritykset ja suuryhtiöt toivat suuremmat verokertymät kuntien talouteen. Verotus perustui osittain harkintaan (Alha 1920), ja etenkin pienet yritykset olivat vaikeassa asemassa, jos peräkkäisten vuosien tulos ei ollut verolautakunnan mielestä odotusten mukainen. Yrittäjä kertoikin yrittäneensä pysytellä taka-alalla, ”jotta ei huomattaisi”. Kilpailu ja kansainväliset trendit olivat vielä tuolloin outoja ilmiöitä suurelle osalle verolautakunnan jäseniä heidän talonpoikaisen asennetaustansa takia.

KUVIO 17 Kannattavuuden myytti verotusta koskevien kertomusten avulla analysoituna.

1980-luvulla uusi verotusjärjestelmä otettiin käyttöön myös kunnallisverotuksessa, ja samaan aikaan yrityksessä tapahtui toinen sukupolvenvaihdos. Toisen polven yrittäjän aikana tuotanto oli jo tarpeeksi laajaa vientiin, mutta sen markkinointi ja käytännön toteutus oli annettu agenttien tai yhteistyökumppanien hoidettavaksi, jättäen sahall tapahtuvan toiminnanpiirin ennalleen paikallisuuteen keskittyneeksi. Kannattavuutta tarkasteltiin laskelmina myös verotusta suorittavien, muodollisesti kouluttautuneiden verovirkailijoiden toimesta. Muodollinen kannattavuuden idea kehittyi hitaasti yrityksen sisällä, ja kolmannen sukupolven mennessä on yritys täydellisesti sisäistänyt kannattavuuden mitattavuuden konseptin rationaaliseksi toiminnaksi. Yrittäjän laajempi muo-

dollinen koulutus ja yrityksen tietoliikennevalmiudet ovat helpottaneet tiedon hankkimista kansainvälisistä markkinoista, joten yrittäjä kykenee kommunikoimaan suoraan ulkomaisten asiakkaiden kanssa. Näistä yhteyksistä kannattavuuteen on jälleen lisätty aivan uusia elementtejä ja sen mukaan kannattavuutta arvioidaan kansainvälisesti markkinoitavien tuotteiden kautta, kuten jo osoitin luvussa 3. Veron merkitys riskinä ja kannattavuuden merkitsijänä on heikentynyt. Tuotteen verotettava osa lasketaan joka päivä erikseen jokaisen toimituksen osalta. Nämä muodolliset käyttäytymistavat yrittäjä oppii jo osana koulutusta, joten verojen maksamisen strategia on hyväksytty, koska verotuksen ei katsota olevan täysin mielivaltaista. Näin verotuksesta on jäänyt pois aiempi tunnepitoinen osa ja se on muuttunut pelkäsi tavaksi.

Kuitenkin perheyrittäjien verotuksessa on toisena puolena omistajuuden verotus (KTM 2005). Tunteet ja moraalikeskustelut, jotka aiemmin olivat yhdistettynä tuloverotukseen, ovat nyt siirrettyinä kiinteistöjen tai muun omaisuuden pääomaverotukseen. Aikaisempien sukupolvien verot olivat pääasiassa yrittäjätuloon kohdistuneita ja nämä tietenkin heikensivät yrittäjän mahdollisuuksia suunnitella tai jopa jatkaa yritystoimintaa. Saman tyylinen riskinottamisen konsepti on yhä olemassa pääoman karttumisen ja sen verottamisen muodossa. Esimerkiksi verosuunnittelulla aikaansaatu verojen lykkääminen voi tulla yllättävän sukupolvenvaihdostilanteen johdosta maksettavaksi ja näin sukupolvenvaihdoksen verotus edustaa kannattavuuden merkityksellisyyttä ja myytin valtaa. Tällainen hitaasti karttunut ymmärrys, perheyrittäjyyden eetos, saattaa johtaa yrittäjyyden elämäntavasta luopumiseen. Tai jos yksilöllinen asenne on yrittäjyyshenkinen, se sovitetaan itsetuntemukseen. Myynti pitää vallassaan myös muuttuneessa ympäristössä, vaikka konteksti on toinen.

5.1.2 Myynti tulevaisuuden rakentajana

Barthes määrittelee myytin tehtävän kaksinaiseksi: se on osoittava ja ilmoittava sekä yhtä aikaa selittävä ja pakottava (Barthes 1994, 179). Myytin on siis oltava dynaaminen, jotta se säilyttäisi tämän asemansa. Barthes selittääkin sen menetelmän, jolla myynti muuttaa historiallisen osansa, konseptin, avulla historian luonnoksi. Näin se tulee läpinäkyväksi ja paralleeliksi selitykseksi arkipäivän ongelmatilanteiden ratkaisuisissa. Myynti ottaa haltuunsa, ja sen jälkeen merkityksellistetty sanoma, joka on yhteinen arvo, on kyseenalaistamatonta – luonnollista, sanomattakin selvää. Myytin merkityksen muuttuminen muodoksi on se aines, jolla myynti pysyy ajanmukaisena ja juurruttaa sanomansa yhä uudelleen sen sisäistäneiden mieliin. Diskurssiivisen tason ohittanut merkki on myytin tason saavutettuaan jättänyt osoittamisen ja muuttunut ²¹ abstraktiksi merkitsijäksi, joka vaatii rinnalleen selittävän osan konseptista. Toisaalta konsepti on intentionaalinen ja aktiivinen ja se valtaa muodon omalla historialatauksellaan ja spatiaalisella sitoumuksellaan. Konsepti ei ole varsinaisesti todellisuutta, vaan määrättyä tietoa todellisuudesta (Barthes 1994, 181), jolla sanoma taipuu luonnoksi. Näin konsepti ikään kuin pakottaa tulkinnan esiin, ja siten myytistä

²¹ tai köyhdytetty ja kuollut, kuten Barthes ilmaisee.

tulee käskevä ja puhutteleva. Kuitenkin myytti on harhaanjohtava, koska se toimii semioottisena systeeminä, mutta vastaanottaja pitää sitä induktiivisena järjestelmänä. Toisin sanoen semioottinen myytti on arvojen järjestelmä, vaikka vastaanottaja pitää merkityksellistämistä tosiasioiden järjestelmänä (Barthes 1994, 192). Tässä on myytin voima uudistua ja pitää hallussaan.

Myytin dynamiikkaan viitattiin jo luvun alussa ja sen selvittämiseksi analysoidaan vielä liike-elämän menestyksen myyttiä ja kovanpäivän myyttiä yhdessä kannattavuuden myyttinä. Aineiston käsittelyssä muutoksen seuraaminen on ollut tarpeellista, koska sadan vuoden aikana myytin taustalla oleva yhteiskunta ja perhe ovat hitaasti muuttuneet. Kuten Swantz (1986, 72) ehdotti, on yksi myytin uudistumisen keino adaptoida sen vanhaan merkitykseen uusia muotoja. Selvimmin tämä tulee näkyviin, kun ajatellaan kannattavuuden riskin muutosta. Se on semioottisen mallin mukaan myytin merkitys diskursiivisella tasolla, jossa tapahtuu nopeaa muutosta. Riski ja riskiarvio ovat ajankohtaisia ja suuntautuneita tulevaisuuden strategioihin. Liike-elämän yrittäjyyden analyysissä huomattiin, että informaatiokustannukset ja osaaminen ovat ottaneet sijansa riskinhallinnassa, joka varhaisimpina aikoina oli lähinnä kiinnittynyt resursseihin ja pääomien hankintaan. Kustannustietoisuus on osaltaan nostanut esiin toisenlaisen suhtautumisen sosiaalisiin verkostoihin juuri tiedonhankinnan kanavana. Kovanpäivän myytissä keskustellaan riskistä työn ja tulojen karttumisen yhteydessä. Työnteko on teknologian kehittyessä muuttunut raskaasta ruumiillisesta työstä koulututtuneiden yrittäjien markkinointikeskeiseksi toiminnaksi, jossa neuvottelutaidot ja strategiset visiot muovaavat työn luonnetta enemmän kuin pitkät illat käytännön rutiininomaisessa työssä. Riskin liittyminen ennakoimattomaan luontoon tai toimialan suhdanteisiin, on muuttunut tulojen ja osaamisen kasvaneeseen merkitykseen koko yhteiskunnan muutoksen mukana. Kolmannen polven yrittäjällä ei ole tavoitteena tehdä kaikkea itse tai toimia ainoastaan työnjohtajana alaisilleen. Työ on järjestetty tiimien ja työnositusten avulla vastuulliseksi ja suhteiden verkostojen avulla aikaansaataviksi tuloksiksi.

Toinen myytin dynamiikkaan liittyvä tekijä on muotojen lainaaminen ulkopuolelta, joka muuttaa myös konseptin ymmärtämistä (Swantz 1986, 72). Konseptiin on sisäistetty kulttuurin historia ja moraali, jotka motivoivat myytin hyväksymistä. Selvimmin konseptin ymmärtämisen muutos näkyikin kovanpäivän myytissä, jossa nykypolvi sisäistää toisenlaisia piirteitä kuin aiemmat polvet. Koska riski muotona on lainautunut aluksi talonpoikaisyhteiskunnasta, on siihen liitetty työntöön tyyli yhdenmukaisena sään ja peltojen ehdoilla olevaan työhön. Mitä pidempiä päiviä jaksettiin tehdä, sitä paremmin voitiin varmistaa yrityksen kannattavuus. Samoin omavaraisuuden idean mukaisesti omalle työlle laskettiin erilainen panos kuin palkkatyölle. Toisaalta tyyliin liittyi luottamuksen varmistaminen, joka osoitettiin esimerkiksi antamalla jokaiselle perheenjäsenelle mahdollisuus lunastaa osuus yrityksestä. Asiakasluottamus syntyi kasvokkaisissa kohtaamisissa tai sahan alkuaikoina jopa vaihtokaupan periaatetta noudattaen. Tämä on tärkeä näkökohta juuri myytin sisältämän moraalisen viestin ymmärtämiseksi. Nykyään yrittäjän ja yrityksen on vahvistettava laadulliset tavoitteensa joka päivä saavuttaakseen asiakkaitensa luottamuk-

sen. Sukupolvenvaihdokseen ja perheen sitoutumisen varmistamiseen tarvitaan luottamusta osaamiseen pitkän tähtäimen kokemuksena. Tällainen luottamus ei synny hetkessä vaan sillä on historiansa ja moraalinsa, jonka myös perheenjäsenet tuntevat. Tämä menestyksen myytti onkin lähinnä perheyriytykseen liitetty, kun taas kannattavuuden myytti on osa länsimaista uskomusta liiketoiminnan periaatteista.

Kolmas mahdollisuus myytin muutokseen on ympäristön muutoksessa, jossa myytti saa uusia tulkintoja merkityksen säilyessä entisellään (Swantz 1986, 72). Verotuskertomuksen yhteydessä todettiin kannattavuuden tulkinnan olevan erilainen yrittäjällä ja verovirkailijalla. Myytin mahti oli tehnyt kannattavuudesta osan luontoa, johon myös ympäristön muutos sovitettiin. Verotuksen kertomusta ei ollut ennen kuin yritysverotukseen liitettiin harkintaverotuksen peruste, jolloin yrittäjän näkökulmasta verot saivat muodon, jota ei voinut ottaa haltuun. Verotuksesta tuli kannattavuuden merkki, mutta kun harkintaverotus poistui uuden lain mukana, tuli tilalle uusi normi, joka ei enää toiminut kannattavuutta uhaten. Sen sijaan semioosi liitti kannattavuuden myytin perintöverotukseen ja laajensi näin riskin kohdistumaan perijöihin tasapuolisesti. Se on mahdollinen, koska yrittäjäksi ryhtyvällä nuorella on harvoin riittäviä keinoja hallita omaisuutta, joka takaisi yrityksen jatkuvuuden ja kannattavuuden sukupolvenvaihdoksen monimutkaisissa järjestelyissä. Myytin merkityksellisyys on siten säilynyt, mutta se on asettautunut uuteen tilanteeseen.

Neljäs tapa myytin muutokseen on sitä tukevien symbolien, rituaalien tai myyttien säilyttäminen muuttuneessa kontekstissa uskomatta niihin enää (Swantz 1986, 72). Ensimmäisen polven yrittäjä jäljitteli työn kestoon liittyvää käyttäytymistä ympäristöstään talonpoikien työpäivästä. Pitkä päivä pelloilla tuotti paremman tuloksen kuin palkanansaitsijan tuntien laskeminen kellon mukaan. Kausittainen työajan vaihtelu tasasi riittävästi kuormitusta, jota seuraavassa polvessa toimiva yrittäjä ei enää voinut toteuttaa. Kuitenkin myytin konseptin muutosta ei tapahtunut vielä tässä vaiheessa, vaan toimialan sesonkiluontoisuus paremminkin kannusti jatkamaan entiseen tapaan, ja rituaalista tuli esimerkki myös muille perheenjäsenille. Kannattavuuden ja osittain kasvun myytti on läpäissyt myös muut työnteon tavat ja näyttää siltä, että yksilön riittämättömyys on saanut ihmiset yhä käyttäytymään samalla tavalla kuin sata vuotta sitten uskomatta todella itsekään, että tällainen työnteon riitti voisi ratkaista tilannetta.

Swantz pohtii myytin sijoittamista uuteen tilanteeseen siten, että se siirretään alunperin myytille vieraaseen tilanteeseen (Swantz 1986, 72). Esimerkiksi sopii yrittäjyyden kannattavuuden siirtyminen perheenjäsenten mukana yrityksen ulkopuolelle. Kannattavuus on silloin menettänyt merkitystään, mutta siihen liittynyt tyyli tai työnteon malli seuraa uuteen ympäristöön. Kun yrittäjäperheenjäsenistä osa on siirtynyt muiden ammattien osaajiksi, heistä kuitenkin huomattava määrä on suuntautunut teknisille aloille. Näissä toimissa heillä on mahdollista ainakin osittain seurata samaa tyyliä, mihin heidät oli jo lapsena sosiaalistettu. Vielä selvemmin myytti kannattavuudesta on adaptoinut vieraasta tietoisuudesta, kun siihen on liitetty uusi informaation synteessin ja oppimisen strategia. Kannattavuuden idea on muuttumassa fragmentaariseksi toisella

tapaa kuin ennen. Vielä toisen polven yrittäjän tehtävänä oli oppia toimialan käyttäytyminen, jolloin oli riittävää, kun seurasi kehitystä reaktiivisesti verkostojen kautta. Tulevaisuuden yrittäjän kannattavuusidea on siirtymässä lähemmäksi symbolisten arvojen kulutusta, jossa erilaisten ryhmien väliset laadulliset arvostukset määrittävät hintoja enemmän kuin määrälliset tai funktionaaliset arvostukset. Kannattavuuden mittaaminen on tällaista kulutuskäyttämistä palvelevassa toiminnassa epäolennaista. Symboliset arvot sijoittuvat tuotteisiin mielikuvina ja referensseinä siitä, mitä ne edustavat. (mm. Lawrence & Phillipis 2000, Touraine 1995.) Osoituksena tämänsuuntaisesta kysynnästä ovat luonnonsuojeluun liittyvät keskustelut puunkäytön yhteydessä. Perinteisen puualan kehityksessä se on harppausta tuntemattomalle alueelle, jota vieraiden kulttuurien kulutustottumukset hallitsevat. Myytissä tyylin siirtyminen luottamuksen ja eettisyyden suuntaan on kannattavuuden moraalisen konseptin avulla kuitenkin perusteltua ja pakottavaa. Sen uskotaan takaavan kannattavuuden ja sitä kautta menestyksen.

5.2 Löytöretkeilijä luonnostaan

Luvussa 3 tarkasteltiin yrityksen toimintaa lokeromallin avulla, jossa huomattiin sen olevan tärkeä ajattelutausta selittämään yrittäjän merkitystä lokeron kulttuuripääoman ylläpitäjänä. Yrittäjä pystyy innovatiivisuudellaan uudistamaan yritystä, vaikka ympäristöolosuhteet muuttuvatkin. Tällöin yrittäjältä vaaditaan proaktiivisuutta ja kykyä seikkailla vielä tuntemattomaankin tulevaisuuteen. Semioosin periaatetta noudattaen havaittiin, että seikkailija ei toimi vastuuttomasti, vaan suhteuttaa omat visionsa siihen todellisuuteen, joka on jo elettyä. Riskit arvioiva yrittäjä pystyy saattamaan uudet mahdollisuudet taloudelliseksi tulokseksi ainoastaan sopivalla opportunismilla ja avautumisella ulospäin. Kuitenkin huomattiin, että yrittäjällä on tarve autonomiaan, joka samalla tavalla reflektoi löytöretkeilijän riippumattomuutta uuden kohtaamisessa. (kuvio 12.)

Vertailukohteeksi voidaan ottaa Bertaux ja Bertaux-Wiamen tutkimus, jossa Etelä-Euroopan maaseudulla asuvien nuorten ammatinvalintamahdollisuuksia kuvataan kolmena pääluokkana: itsenäinen työskentelijä/yrittäjä, virkamies tai palkattu työntekijä. Itsenäinen työskentelijä eroaa toisten luokkien palkanansaitsijoista siinä, että hän on alituisessa vaarassa menettää työpaikkansa, kun taas virkamies edustaa vahvasti etuihin sidottua ja yhteiskunnan muutoksista riippumatonta alaisuussuhdetta. Ei olekaan ihme, että turvallisuusorientoituneet vanhemmat kannustavat lapsiaan valitsemaan opettajan, hoitajan tai jonkin muun virkamieskoulutuksen, edustavathan ne täydellisesti riskivapaata riippumattomuutta. (Bertaux & Bertaux-Wiame 1997, 97.) Palkkatyön katsotaan olevan turvattua juuri yhteiskunnassa vallitsevien sopimuskäytäntöjen takia. Kuitenkin talouden avoimuus on johtanut tilanteeseen, jossa myös virkamiehen ura saattaa jäädä lyhyeksi. Siitä huolimatta yhäkin harva nuori ryhtyy yrittäjäksi (Hyrsky & Lipponen 2004), ja Bertaux ja Bertaux-Wiamen mukaan se on

luonnollista, koska käsitykset yrittäjyyden luonteesta muuttuvat hitaasti. Itsenäisyyteen ja vastuuntuntoon kasvava aikuinen sen sijaan osaa arvostaa myös riippumattomuuttaan, mutta harkitsee omaa kyvykkyyttään muissa suhteissa. Optimistisesti tai pessimistisesti suuntautunut ajattelutapa saattaa vaikuttaa yrittäjäksi ryhtyneen elämismailmaan, ja tällä suhtautumisella on vaikutusta niihin kertomuksiin ja asenteisiin, joita hän tulee siirtäneeksi edelleen.

Taloudellisen kannattavuuden arviointia on suoritettu mittaamalla ja etsimällä syy-seuraus -suhteita resurssien, markkinoiden ja strategioiden käytössä (esimerkiksi Sutton 1998, Olve, Roy & Wetter 1997). Sen sijaan etsittäessä kulttuurisia tekijöitä tulevat esille yrityselämän kollektiiviset muodot. Mytologisoinnin dynamiikassa on vielä tarkasteltavana, mitä se merkitsee perheelle ja yrittäjälle, ja miksi yrittäjyys aiheuttaa jännitettä muodollisten instituutioiden kuten verottajan kanssa. Kannattavuuden käsitettä analysoitiin jo aiemmin luvuissa 3 ja 4 Ricoeurin viitekehyksen (2000b) avulla. Ricoeur on käyttänyt sitä tutkiessaan oikeuden käsitettä muuttuvassa historiallisessa kontekstissa. Se perustuu antropologiseen filosofiaan, jossa synteetin avulla on mahdollista saavuttaa ymmärrys käsitteen alasta ja merkittävydestä. Tuon tämän näkökulman esille juuri mytologisoinnin yhteydessä, koska Ricoeurin käsittelemä itsetuntemus ja itsekunnioitus täydentävät sitä tarvetta, joka on myytin pakottavuuden taustalla. Käsitellen vielä verotuskertomusta tästä näkökulmasta.

Kannattavuutta tarkastellaan semioottisessa tilassa²², jossa kahdella erillisellä aineiston lukemisella paikannetaan erilaiset kannattavuuden ulottuvuudet. Ensimmäisellä lukemisella horisontaalinen akseli paikallistaa toimijan eli yrittäjän subjektina. Subjektin suhde toiseen on dialoginen suhde (Ricoeur 2000b, xii), ja tulee diskurssina esille haastatteluissa tai talouselämän teksteissä ja yleisön arvioinneissa. Toisella lukemisella vertikaaliakseli erittelee hierarkkisen rakenteen. Se on subjektin moraalinen suhde instituutioihin ja käyttäytymiseen (Ricoeur 2000b, xiv). Yrittäjälle kannattavuus on voittoa ja rahaa, joka on tulosta riskistä, ahkeruudesta, kyvykkyydestä jne. Se on tiukasti sidottu yrityksen aloittamiseen ja sitä pidetään yllä turvaamaan jatkuvuutta. Antropologiselta kannalta se on kertomus alkuperästä (Lévi-Strauss 1979, Swantz 1986, Rushing 2002), jolla pidetään yllä uskoa liike-elämän perusteista. Kun yritys on nuori ja sen toiminta on vasta alussa, kannattavuus ei ole niin merkittävää, ja myös yhteistyötahot sallivat heikomman tuloksen. Kun aikaa kuluu, ulkopuoliset velvollisuudet kasvavat suuremmiksi, ja kannattamaton yritys joutuu vaikeuksiin ja vastaamaan yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. Toimintaa vaativa dimensio määrittää historiallisen osan konseptista, joka velvoittaa yksilön sitoutumaan toimintaan (Ricoeur 2000b, xxi). Jokaisella yrityksellä on tila ja aika, jossa sen tulos tapahtuu (Kearney 1995). Kuitenkin sitoutuminen yhteen paikkaan on tyypillistä pienille yrityksille, kun taas sitoutuminen pitkäkestoisesti on tyypillistä perheyriksille.

²² Veivo & Huttunen (1999, 143-145) puhuvat semioottisesta tilasta, semiosfääristä, rajatusta tilasta, jossa merkit toimivat kulttuurin hierarkkisessa rakenteessa: ihminen – teksti – kulttuuri – semiosfääri.

Voidakseen oikeuttaa oman elämänsä jokainen joutuu konstruoimaan rajoja ja uskomuksia, jotka mahdollistavat todellisuuden kehyyksen ja olemassaolon ontologian. Kulttuurintutkimus katsoo näitä uskomuksia ja lähtökohtia mytologisten elementtien lähtökohtina: myyttien kategoriassa alkuperäkertomukset ovat kestäväntä ja kauimmin säilyvää. Niitä vahvistetaan rituaalisin käytännöin ja symbolein, jotka edustavat todellisuutta myös muutoksen vaiheessa. Rituaalit ja symbolit säilyttävät elämismaailman sellaisena kuin se oli, koska myytin sanoma on niissä mukana joka päivä käyttäytymisen, kuvien ja esineiden muodossa. Kuitenkin haastatellut yrittäjät ovat olleet eteenpäin katsovia. Myyttiä tai rituaaleja ei tiedosteta, ne vain ovat osa normaalia, joka mahdollistaa tulevan.

Alkuperäkertomus kannattavuudesta ei ole yksi tarina. Myyttiset hetket ovat usein sidottuja tarinoihin jumalista, luonnosta ja yliluonnollisesta, mutta ne ovat läsnä myös nyt, joten myyteissä on olennaista, että tarvitsemme niitä koko ajan (Cooper 2003). Kannattavuuden myytissä on mukana koko länsimainen kulttuurimme, ja kannattavuutta tehdään joka paikassa spatiaalisista lähtökohdista. Oleellista tässä on, että uskomme tarvitsevamme kannattavuutta, jotta elämismaailmamme säilyisi. Yhteiskunta odottaa yrittäjältä voittoa, ja että hän jakaa sitä lain ja normien mukaan yhteisön käyttöön (Virtanen 2004,69). Haastatteluissa ja etnografisessa tekstissä on tarinoita, joita kerrottiin lainkäytöstä ja viranomaisten toiminnasta. Tässä onkin horisontaalin ja vertikaalin akselin poikkileikkaus; tavassa lukea todellisuutta, joka järjestää yrittäjän maailmankäsityksen suhteessa muiden perheenjäsenten, ystävien ja erityisesti kenen tahansa yhteiskunnan jäsenen käsitykseen. Ricoeur nimittää sitä traagiseksi dimensioksi, joka tässä tarkastelussa jäsentyy oikeutukseksi olla yrittäjä.

Yrittäjä on yhteiskunnan ja yhteisönsä jäsen, jonka edellytetään kunnioittavan – ja joka kunnioittaa – lakeja ja normeja. Ricoeur (2000b) väittää, että tämä tapahtuu, koska ihmisellä on universaali tahto hyvään elämään ja tahto toteuttaa sitä yhdessä yhteisönsä muiden jäsenten kanssa. Sen johdosta yrittäjän toimet ovat merkityksellisiä suhteessa perheeseen ja yrityksen yhteistyötahoihin, mutta ne ovat myös mielekkäitä tahtona toimia hyvin suhteessa yhteisön ja yhteiskunnan instituutioihin. Verovirkailijan kohdatessaan yrittäjä luo oman horisontaaliakselin, joka lujittaa hänen itseluottamustaan dialogin aikana. Tällaisia kohtaamisen areenoita ja dialogin lähteitä ovat esimerkiksi verolomakkeen täyttämisen tai veron maksaminen ja verotarkastus. Lain totteleminen tai veronkierto ovat riippuvia subjektin omastatunnosta ja muiden kunnioittamisesta. Niiden arviointi tarkoittaa, että mikään ihmisen toimi ei ole neutraali tai vapaa moraalista. Yrittäjän tehtävä, hänen näkökulmastaan veronmaksajana, on reflektiota spontaanista arviosta ja halusta hyvään elämään. Hänen omatuntonsa määrää moraalilukuisessa tilanteessa, ja hän määrittää sillä orientaationsa verovirastoa kohtaan. Kysymys ei ole, mitä yrittäjän pitäisi tehdä, vaan kuinka hän haluaisi elää elämäänsä. (Ricoeur 2000b, 146-148.)

Vertikaaliakseli eli hierarkkinen rakenne määrittää yrittäjän toimia normatiiviselta pohjalta. Verojen ja lain sanoma on yhdistetty toisaalta vastuunhaluun ja toisaalta sääntöjen negatiiviseen ilmaisuun ja vaatimusten yleismaailmalliseen hyvän ja pahan luonteeseen. Kollektiivisten sopimusten negatiivinen muo-

to on akselin rakenteellista toimintaa. (Ricoeur 2000b, 148-149.) Esimerkiksi progressiivinen vero suhteessa voittoon, tai että verovähennykset voivat tapahtua vain rajatun ajan kuluessa todellisten kulujen tapahduttua (Alha 1920), tuntuvat pitkänkeston yrittäjyydessä keinotekoisilta ja johtavat ainoastaan spekulatiiviseen käyttäytymiseen, jossa varsinainen yrittäjyyden substanssi hämärtyy.

Väite, että verolait ovat yleisiä, moraalisia normeja, riippuu ajasta ja paikasta. Sosiaalisina sopimuksina ne ovat jossain muodossa voimassa yhteiskunnissa ja yhteisöissä, jotka antavat jäsenilleen myös sosiaalisia oikeuksia. Yksilölliset subjektiiviset oikeudet ja autonomia ovat vastakohtana ulkopuolisesti annetuille velvollisuuksille ja tottelevaisuudelle, jota uhataan rangaistuksin. Tässä luokassa punnitaan, mikä hinta maksetaan tottelevaisuudesta, jonka toinen puoli on itsetunto. Liiketoiminnan kannattavuus on läheisesti sidottu velvollisuuksiin ja kasvottomaan, ankaraan lakiin, joka puolueettomasti pakottaa yrittäjää. (Ricoeur 2000b, 149-152.) Etsiessään apua verotusongelmissaan yrittäjä samalla selvittää suhdettaan hierarkkiseen lakiin vertikaalilla akselilla ja sijaintiaan lain toimijoiden suhteen vertikaalilla akselilla.

Toiminnan traaginen dimensio ankkuroi normin tottelevaisuuden tiettyyn erityistapaukseen tai tilanteeseen. Tässä, verottajan kohtaamisessa, käytännöllinen arkipäivän arviointi tapahtuu alkuperäisenä ja se yhdistää kaksi tulkinnan prosessia, veron ja moraalin. Tapaukset otetaan loogisina tarinoina, joihin on kudottu sisään historia ja kokemus, ja ne asettavat verotuksen esimerkit tietyn normin kohteiksi. Mutta aina ei ole selvää, mitä normia tulisi noudattaa. Yrittäjän ja verovirkailijan loogisuuteen perustuva argumentointi tavoittelee oikeudenmukaista tulkintaa johtopäätöksen tekemiseksi. Sen esittäjänä on ”harvinainen verojohtaja”, joka tapaukseen tutustuttuaan asettuu puoltamaan yrittäjän näkemystä. Tässä suhteessa on kysymys puolueettomuudesta, jolla arvioidaan veroviranomaisen moraalialueen hänen valta-asemassaan. Konfliktitilanteessa yleisten lakien kunnioitus on asetettu vastakkain yksilön kanssa ja vähentääkseen vallankäytön mielivaltaisuuksia on käytännöllistä käyttää asian ratkaisemiseksi järkeä ja sitä, mitä kutsumme yhteiseksi hyväksi. Tätä vakaumusta voisimme kutsua käytännönjärjeksi tai maalaisjärjeksi, joka antaa toiminnan traagiselle dimensiolle liimapinnan lainkäytön eettisessä analyysissä (Ricoeur 2000b, 152-155.)

Näin toiminnan traaginen dimensio perustelee antropologisen vastauksen kysymykseen niistä piirteistä, jotka johtavat yrittäjän pystyväksi sosiaaliseen sitoutumiseen ja itsetuntemukseen, jota sitoutuminen vaatii. Yrittäjällä on siis halu elää itseään toteuttavaa elämää, sitoutua velvollisuuksiin ja odottaa viisasta kohtelua. Nämä piirteet ovat tarpeellisia olosuhteita itsekunnioitukselle ja kestäväälle liiketoiminnalle. Vaikka kannattavuutta on yleensä tutkittu taloustieteellisissä tutkimuksissa mittausten perusteella, tämä analyysi on osoittanut, että kannattavuuden osoittimet ovat enemmänkin uskomuksiin, arvoihin ja tapoihin perustuva elämismaailman käsitteellistämistä, jotta siitä tulisi merkityksellinen osa toimintaa. Ricoeurin mukaan ilman instituutioiden välitystä yksilö onkin vain alustava luonnos ihmisestä (2000b, 10). Perheyrittäjyyden instituutio tekee hänestä historiallisen olennon, ja myytti saattaa hänet osaksi luontoa ja siten oikeuttaa hänen toimintansa. Innovatiivisuuden ja autonomian yhteinen katseensuunta kannustaa häntä löytöretkiin ja jatkuvasti havaitsemaan ja ihmettelemään kaikkea

outoa ympärillään. Tämä auttaa käsittämään, miksi Verkasalon perheyrittys on hallinnut lokeroaan ja säilynyt ikään kuin luonnostaan.

5.3 Semioottisia päätelmiä: toimintaa ja vastuuta

Semioosissa pidetään keskeisenä toiminnan säännön- tai tavanomaisuutta (Veivo & Huttunen 1999, 59). Semioosin merkkijoukko noudattaa myyтин järjestelmällisyyttä ja sääntöä ja niiden avulla voidaan tulkita tekoja, jotka muodostuvat ympäristöstään erottautuviksi merkeiksi. Myytti on aina yhteisesti omistettua, joten sen avulla erottautuu yksilön ja yhteisön tai yhteiskunnan jäsentämät yrittäjyyttä merkitsevät tekijät. Esimerkiksi nopea raaka-aineen läpivirtaus ei kerro sahan ulkopuolella oleville yrittäjätoiminnan luonteesta ja tilasta, koska näkyviä muutoksen merkkejä ei ole havaittavissa. Nopea raaka-aineen saanti ja käsittelyn kitkattomuus ovat kuitenkin yrittäjälle merkkejä kannattavuudesta. Tuotantolaitos on ulkopäin jatkuvasti samanlainen. Vielä 1970-luvulla sahan ympäristöön kohosivat lautatapulit tai tukkilaanit, joiden perusteella ohikulkevat päätelivät, kuinka kannattavaa yrittäjätoiminta oli. 2000-luvulla on keskitytty höyläämisen ydintoimintaan ja se tapahtuu tuotantohalleissa, joista ei voi ulkopäin päätellä, mitä sisällä tapahtuu. Näin yritys on menettänyt osan roolistaan välittää paikallisesti viestiä talouden muutoksista. Yrityksessä on kannattavuutta tavoiteltu ulkoistamalla mahdolliset ydintoiminnan ulkopuolelle jäävät osat ja yrittäjyyttä harjoitetaan ammatillisena johtamisena. Näistä strategisista muutoksista voi päätellä yrittäjätoiminnan muutosta, johon kannattavuus on kiinnittynyt. Näin ollen voidaan todeta, että myytti on entistä selvemmin rajautunut perheyrittäjien omistajien ja yrityksen ulkopuolisten tahojen erilaiseksi elämismalliksi.

Kulttuurisemioosin avulla voidaan käsittää myytti aivan uudella tavalla: se pitää huolen yhteisöstä. Lisätessäni myyтин malliin nuolet, jotka osoittavat rakenteiden välistä suhdetta dynaamiseksi ja dialogiseksi, olen samalla havainnollistanut pragmatistista tapaa tuottavaa uutta elämismallin perustaa. Kuten verotusesimerkin analyysissä osoitin, nuolet suuntautuvat aluksi riskin suuntaan. Veron ja tuloksen liitto ei ole pysyvä ja kiinniliimattu, vaan se vaihtelee sen mukaan, kuinka yrityksen ympäristö vaihtelee ja kuinka yrittäjä toimijana vastaa näihin vaikutuksiin. Niistä muodostuu riski ja riskiarvio semioottisena merkinä. Siirtyminen myyтин tasolle on siirtymistä syvemmälle yleiselle tasolle kollektiivisen ja yksilöllisen vuoropuhelussa. Riski ei ole enää pelkästään henkilökohtaista, mutta ei myöskään universaalisti yrittäjyyteen kuuluvaa. Riski sitoutuu kulttuuriseen tyyliin. Vuoropuhelu käydään paikallisesti ja ajallisesti tapahtumahetkellä, mutta kulttuuri tekee siitä historiallisen ja ajattoman oloisen. Riski kohtaa kulttuurin, ja siinä kohtaamisessa on mahdollisuus muutokseen. Vuoropuhelun tulosta on myös kannattavuuden merkki myyttinä. Riskin riisuminen henkilökohtaisesta on motivaatiota, jolla on suurempi motivoiva voima kuin pelkällä spekulatiivisella opportunistisella. Kannattavuudesta tulee velvoittava arvo, joka vaatii yrittäjää toimimaan – toimimaan vastuullisesti. My-

tologisointi, jota nuolet mallissani edustavat, on vastuullista perheyrittäjyyden liiketoimintaa yli sukupolvien.

Kun tarkastellaan perheyrittäjyyden kulttuuripääomaa, siihen liitetään perheyrittäjyyden arvot ja uskomukset liiketoimintaan vaikuttavina elementteinä. Toisaalta yrittäjät, jotka pitävät yritystään perheyrittäjyydenä, ottavat mitä todennäköisimmin huomioon toisten perheenjäsenten mielipiteen ja suhteuttavat ne yrityksen toimintaan. Pitkäkestoinen perheen sitoutuminen yrittäjyyteen on kehittynyt yrityksen menestyksen ja yhteisten arvojen vaikutuksesta. Menestys ja arvot luovat yrittäjille ja heidän perheenjäsenilleen henkilökohtaista uskoa ja kannatusta yrityksen päämääriä ja tavoitteita kohtaan, halua toimia yrityksen hyväksi, ja toiveen olla jollakin tavalla yrityksessä mukana. (Astrachan, Klein & Smyrnios 2002, 51.) Sukupolvien välinen ristiriita, jonka Mannheim näkee perheen ja suvun piiristä erkautumisena ja yhteiskuntaa mobilisoivana projektina, ei ole perheyrittäjyyttä dynamisoiva piirre. Sen avulla on löydettävissä niitä yhteisiä arvoja, jotka johtavat yrittäjyydestä luopumiseen eli hetkeen, jolloin kannattavuus lakkaa olemasta merkityksellinen myyttinen rationaalisuus. Siihen liittyvä uskomus yrityksen menestymisestä ja omista yrittäjyyden mahdollisuuksista ei enää ole voimassa.

Vastuullisuuden kysymykset ovat semioottisesti tulkittavissa juuri myytin ja ideologian yhteytenä. Vaikka edellä on kuvattu pientä perheyrittäjyyttä, sen kannattama myytti voidaan tunnistaa kaikissa länsimaissa²³ ja saattaa sitä kannattavat hämääntyneiksi, koska se kiinnittyy moniin versioihin ja paikallisuuteen. Barthes yhdistää myytin porvaristoon ja sen kannattamaan ideologiaan. Tarasti pelkistää semiotiikan merkitystä sen kyvyllä tehdä ideologisista hyveistä todellisuutta. "Nykyisin ajatellaan, että globaali markkinatalous on todellista ja kaikki muut järjestykset ovat ideologisia" (Tarasti 2004, 167). Taloutta tutkivalle tieteelle nämä ideologiset piirteet ovat kiinnostavia tutkimuksen lähtökoh- tien avauksia.

Kansantalouden käsitteen voi pelkistetysti esittää muodostuvan tulokses- ta, työllisyydestä ja pääomasta. Klassisesti käsitteen sisältö riippuu siitä, kuinka talouden arvo on määritetty: onko se yksinkertaisesti laskettavissa ajan mu- kaan, joka käytetään tuotantoon, vai perusresurssien (maa, työ ja pääoma) saa- tavuudesta ja kyvykkyydestä yhdistää nämä resurssit tuotantoon, jota kulutta- jat haluavat. (Weeks 1978, 21.) Kuten huomattiin, antropologisessa analyysissä tästä klassisesta ajattelusta seuraa ongelmia, koska talouden arvo tulisi mitata, mikä johtaa kulttuurisesti vain osaan elämänalueesta, joka tulee arvioitavaksi. Kansantuote ei olekaan ollut hyvä mittari, kun on vertailtu etäisiä kulttuureja keskenään. Kun kaupankäynnin kohteena oleva hyödyke ja panos arvioidaan, jää muu alue, esimerkiksi kotona tehty työ, vapaaehtoiset lahjoitukset tai tal- kootyö, kokonaan arvion ulkopuolelle. Kriittisen antropologian kirjoituksissa onkin arvosteltu, lähinnä kehitysmaiden ja teollisuusmaiden vertailussa, että talouden laskennallinen malli johtaa vallan ja kasvuodotusten avulla pienten talouksien erkanemiseen kehityksestä. Malli ei johda yksilön valinnanvapauden

²³ Osoituksena tästä on muun muassa Family Business Review -aikakauskirjan vuoden 2005 vastuullisen omistajuuden teema.

lisääntymiseen (Weeks 1978, 22), vaan kahlitsee institutionaalisuuteen ja samantyyppisuuden arvostamiseen.

Olen edellä pohtinut, *kuinka kulttuurinen pääoma vaikuttaa taloudessa*. Pitkän perheyrittäjyyden taustalla on myös perustoimintaa, jota voidaan uusia. Tästä esimerkkinä on vuosisatojen yli kantanut palveluun perustuva majoitusyritys tai kuten sahatoiminnassa perusraaka-aineeseen liittyvä yritystoiminta. Molempien jatkumiselle on ollut ratkaisevaa rakenteelliset yhteiskunnan poliittisen ja kulttuurisen edellytykset, joka osaltaan on suosinut kulttuurisen pääoman kartuttamista. Perheyrittäjyyden osalta se tulee näkyvimmin esille juuri sukupolvenvaihdoksessa. Perhe pohtii, kuinka on arvioitavissa tavarat ja panokset, jotka eivät ole kaupan. Voisikin olettaa, että pääoman ja vallan kasvu on perheyrittäjyydessä erityisen herkkä sosiaalisten suhteiden ja tuotantjärjestelyjen sekä omistuksen välillä. Siinä konkretisoituu ero yrittäjän ja perheyrittäjän välillä. Yrittäjän, joka luopuu yrityksestä oman uran päätyttyä, voitot ovat materiaalista laatua ja päätyvät lopulta sijoituksina spekulatiivisille markkinoille. Perheyrittäjän pääoma jää kasvattamaan yrittäjyyttä perheen jälkipolvien hallussa. Kriittisen antropologian edustajat esittävät, että talouden teorioilla ja kapitalistisella ideologialla on yhteys sosiaalisen järjestyksen ja laajenemistavoitteiden muodossa. Niissä molemmissa on opportunistinen arvolataus, joka pitää ne koossa ja kannatettuina (Weeks 1978, 27). Paikallisesti pitkänkeston yritys on luomassa verkostoja ja on siten sitouttamassa ympäristöönsä pysymään kehityksen mukana. Verkostojen avulla yrityksen tietotaito ja kyvykkyys leviää ja toisaalta verkostoilta saatu kannatus vahvistaa yritystä suoriutumaan uusiutumisen haasteistaan.

Tarkasteluni kohdistui pieneen yritykseen, mutta samalla tavalla Marcus otaksuu, että suuryhtiöissä on tapahtumassa kulttuuriin sitoutumista, koska poliittiset ja valtiolliset liitot eivät ole enää kantavia. Sosiaalisten muutosten hallinta on ymmärrettävämpää ja mahdollista, jos kulttuuri on tullut yhtiöiden toiminnan osaksi. Yhtiöiden johdon luottamuksen lasku on luettu juuri kulttuurisen osaamattomuuden tiliin. "Symbolianalyttikot" ja ylikansalliset johtajat muodostavat uutta kapitalismia, jossa sosiaalisten muutosten epävarmuus ylikansallisissa interventioissa olisi selvää ja ylipäättään hallittavissa. (Marcus 1998, 7.) Tämä aie ei ole mitenkään uutta, vaan se ilmeni jo antropologisissa havainnoissa eksoottisilla saarilla tai kolonialistisissa kirjeissä emämaahan. Kulttuurista pääomaa voidaan käyttää vallan välineenä ja perheyrittäjyyteen sidottuna se saattaa ilmetä juuri ympäristöstä eristäytymisenä ja rajattuun sukuun tai perheeseen keskittymisenä. Suuryhtiömuodossa tällaisella perheyrittäjyydellä on aivan toiset strategiset mahdollisuudet kuin pienillä paikallisilla yrityksillä.

Tavoitteena ollut perheyrittäjyyden uusi kuvaus johti kysymyksiin, joita voidaan esittää nykyaikaiselle, mutta pitkällä juurilla seisovalle yrittäjyydelle. Esimerkiksi arvioitaessa perheyrittäjyyden tilaa sukupolvenvaihdoksen yhteydessä tai paikallisen merkittävyyden suhteen, on sen määrittely suoritettava tapauskohtaisesti, jolloin sen pohjana voidaan käyttää muun muassa seuraavia kysymyksiä, jotka nojautuvat kuvioissa 12 ja 16 esitettyihin teoreettisiin lokeroon ja myytin malleihin. Perheyrittäjyyden asema paikallisena vaikuttajana on toteutunut nykyään joissakin tapauksissa. Yrittäjyyden asiantuntijana perheyrit-

täjät ovat kuitenkin vielä hyödynnettävissä oleva voimavara, joka avaisi uusia visioita yhteiskunnallisessa kehityksessä. Asiantuntijuutta voidaan toteuttaa mentoroiden tai yksilöihin keskittyvin kehityshankkein, mutta aivan toiset puitteet se voisi saada taantuvilla alueilla olevien paikallisten yhteyksien asiantuntijuudessa. Kuten edellä tässä tutkimuksessa keskusteltiin, on yrittäjä paitsi innovoija myös välittäjä, joka solmii sitovia sopimuksia. Tällä halukkuudelle sitoutuneisuuteen voitaisiin etsiä kannustavia ja tukevia ympäristöjä suomalaisella maaseudulla. Tähän antavat viitteitä uudenlaiset mallit verkostojen muodostumisesta ja niiden taustalla olevista toimijoiden ja tapojen endogeenisista organisaatioista. Uusia tutkimuksia tarvittaisiin selvittämään laajemmin tässä tutkimuksessa esiin nostettuja kysymyksiä.

Asetetut kysymykset	Analyysin tuloksena saadut vastaukset
Mitkä ovat ne perusasiat, jotka ohjaavat kaikkia perheyrittäjien arkipäivän toimia?	Tässä yrityksessä ne tulivat esille kannattavuuden ja orientoitumisena arviointina, jotka ilmenivät yrityssopimuksena sekä liiketoiminnan kustannuksissa ja perheessä sukupolven orientoitumisena.
Millainen on se ympäristön kulttuuri, joka määrittää rajoja perheyrittäjien ja ympäristön välillä?	Tässä tapauksessa se oli pitkänkestön muutoksessa avautuvaa; paikallisesta kohti globaalia, jossa informaatiovirrat, kuten esimerkiksi rahavirrat, asiakaspalautteet tai tavarakuljetukset muodostavat siteitä yli rajojen.
Kuka perheessä kiinnostuu yrittäjäksi ryhtymisestä?	Sen päättämiseen tarvitaan tietoa myytin dynamiikasta, jolla ihmiset voivat perustella elämismäänsä järkevyyttä. Kiinnostus on sekä yksilökohtaista motivaatiota että kulttuurin muutoksen mukaista rationaalista ajattelua.

KUVIO 18 Perheyrittäjyyden avoin määrittely johtaa kysymyksiin, joihin voidaan etsiä vastauksia synteettisen yrityksen teorian, lokeromallin tai myytin dynamiikan avulla.

Avoimessa taloudessa sahayrittäjyyden menestyminen on kulttuurista menestymistä. Kehitetyt mallit ovat antaneet idean kehittää niitä edelleen laajempien aineistojen avulla testattaviksi ja monipuoliseen tai fragmentaariseen ympäristöön sovitettaviksi. Se, että tuloksissa päädyin uusiin kysymyksiin ja vastausvaihtoehtoihin, on analogista alussa kuvaamani uskontokäsityksen kanssa. Siinä luomiskertomusta, elämää hallitsevana suurena kertomuksena, jatketaan päättymättömänä dialogina. Perheyrittäjyydessä tällä on vastineena yrityksen määrittelemätön elämäntapa ja kollektiivinen ”logos” – järki ja rationaalisuus luovana toimintana.

6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Mitä antropologisella menetelmällä voisi etsiä taloutta tutkittaessa? Perinteisesti antropologi saapuu kentälle johonkin kaukaiseen ja alkukantaiseen paikkaan, kirjoittaa muistiinpanoihin kaiken näkemänsä, laskee esineet, ihmiset ja asumukset. Hän perehtyy tapoihin, jotka huomaa kentällä olon aikana, ja haastattelee tapaamansa ihmiset. Kenttätöön jälkeen hän järjestää aineiston, laskee tilastoja tai piirtää sukulaisuuskaavioita, kirjoittaa monografian ja olettaa, että on saanut vangituksi todellisuuden. Aivan hyvä. Sahan tutkiminen olisi voinut tapahtua samalla periaatteella – positivistisesti. Mutta toinen antropologi, joka tutkii samaa kylää eri laidalta tai samaa kylänlaitaa eri aikana, päätyy aivan toisenlaiseen todellisuuteen. Siksi antropologina olen tietoinen rajoitteista, jotka menetelmänvalinnalla asetin. En voinut etukäteen tiukasti rajata käsitteitä tai teoreettisia asemia, saati sitten asettaa metodologisia rajoituksia, jotka kangistavat ainoastaan oman alan käytäntöihin. Jo aineiston keruu ihmisten keskuudessa johtaa sattumuksiin, joita ei voi ennalta suunnitella ja näin myös tutkijana joutuu käyttämään omaa luovuuttaan tilanteen vaatimalla tavalla. Kategorisointi saattaa auttaa kommunikaatiossa, mutta se saattaa myös luoda keinotekoisia tieteenalan rajoja. Olenkin päinvastoin etsinyt ulokkeita muilta tieteen kentiltä: antropologia on tutkimusta ihmisestä. Tieteenharjoittamisen rituaalit voivat rikastua rajoja ylittävän dialogin ansiosta, ja rajan tunteminen auttaa näkemään maailman yksittäisen tapauksen läpi. Jos tutkimustani luokitellaan, on se mielestäni poikkitieteellistä antropologian ja taloustieteen osalta ja monitieteistä makro- ja mikrotaloustieteen osalta. Tämän lisäksi ihmistä tutkivat tieteet ovat olleet läsnä varsinkin niiden keskustelujen, seminaari-istuntojen ja konferenssien aikana, joihin olen osallistunut tutkimuksen kirjoittamisvaiheen aikana.

Antropologinen kenttätö antaa perustietämyksen kulttuurista, vieraasta/toisesta joka on "siellä" jossakin (Swantz 1972, 3,19). Tässä tapauksessa kylässä, joka sijaitsee noin 300 kilometrin matkan päässä "täältä": yliopistosta, seminaareista, esitelmistä ja keskusteluista kollegoiden kanssa. Nykyaikaisen antropologian tehtävänä on nykyhetken kulttuurin tutkimus, jossa antropologi pystyy kääntämään jonkin etäisen kulttuurin kielen ymmärrettäväksi (Ruohonen 1997, 75.), ja jossa antropologinen tulkinta ottaa huomioon menneen ja tu-

levan nykyhetkeen vaikuttavana kulttuurin resurssina. Tutkimuksessani etäiseksi, antropologin saareksi, on ymmärretty suomalainen maaseutu ja siellä yrittävät ihmiset. Yliopiston kontekstissa tämä on eksoottista, ja sen maailman löytäminen perheyrittäjyyden historiallisesta taustasta käsin on eräänlainen ymmärtämisen mallinnus, jossa kolonialismiin rakentuneet antropologiset teorit ovat joutuneet kriittisesti tulkittaviksi. Perheyrittäjyyden ja taloustieteiden opiskelu ja kirjallisuus on johdattanut toisenlaiseen tutkimustraditioon, jossa tiukka käsitteiden määrittely ja tutkimusongelman täsmentäminen on tutkimuksen lähtöpiste. Olen näissä istunnoissa jäänyt monta kertaa hiljaiseksi, koska lukemani kirjallisuus ei aluksi vastannut aineistosta lähteviin viesteihin. Sopivaa määritelmää yrityksestä ei ollut valmiina, vaikka kirjallisuus ja viimeaikainen väitöskirjatutkimus oli perustunut perinpohjaiseen käsiteanalyysiin. Havahduin vasta, kun oivalsin suomalaisen kulttuurin ottaneen vallan perheyrittäjästä ja sen viitoittamana luovuin etsimästä laadun tai määrän mittareita, kyvykkyyden mallia tai muita tärkeitä liiketoiminnan ongelmien ratkaisuun liitettjä kysymyksenasetteluja.

Samalla joutui kulttuurin käsitteeni uudelleen arvioitavaksi. Kun saksalaiseen romantiikkaan nojaava kansankulttuurin tutkimus määritteli kansallisvaltioissa asuvien ja sinne juurtuneiden ihmisten piirteitä, tai vastaavasti kolonialismin mukaisesti vertailtiin vierasta oman kulttuurin mittapuulla, on nykykulttuurin tutkimus hyvin mosaiikista. Globaalin ihmisen on vaikea nähdä lähellä asuvia omana kokonaisuena ryhmänä, jolle olisi ominaista yhteiset piirteet. Maailmankatsomus ei rajoitu formaaleihin rajoihin, ei myöskään keskuksiin tai periferiaan, vaan maailma on erillisiä kulttuureja, joita on mahdollista sitoa identiteettien ja toisiaan limittävien tai läpäisevien monimutkaisen tilojen ja uusien luokittelutapojen avulla. Lähellä asuvien ihmisten kesken ei jaeta yhteistä kulttuuria, vaan kosketukset tapahtuvat ihmisten kanssa, jotka ovat hajallaan ympäri maailman, johtaen lisääntyviin yhteydenottoihin ja kanssakäymiseen teknologian avulla. Samalla se johtaa epävirallisiin luokitteluihin, jossa ihmiset niiden mukaisesti joko kuuluvat tiettyyn ryhmään tai ovat sen ulkopuolella (Kearney 1995, 556-558.), mutta jossa luokkaan ryhmäytyminen ei ole pysyvä tila, vaan dynaaminen syke. Yrittäjän välittäjän tehtävässä on tunnettava ne muodot, jotka ovat vallalla myös epävirallisessa sosiaalisessa tilassa, kuten epävirallisessa taloudessa tai kansallisuuksien sisällä olevissa uskallisuuksissa. Vaikka ne eivät ole yrittäjän omien verkostojen sisällä, niistä aiheutuva muutos tai sattumat vaikuttavat avoimeen yritysysteemiin.

Antropologinen tutkimus tutusta, omasta kulttuurista on autobiografisen tutkimusotteen myötä löytänyt sijaa toinen-vieras -kategorioiden rinnalla. Rooiin joutuminen kentällä oltaessa tapahtui sikäli poikkeuksellisesti, että hyväksyntää ei tarvinnut saavuttaa, kuten vieraalle maalle muutettaessa. Tutkijanrooli oli kuitenkin sisäisesti mukana velvollisuutena tarkkailla tilanteita ja kaikkea eteen tulevaa. Kun kysyin tai haastattelin, en tehnyt sitä pelkästään saadakseni tietoa, kuinka asiat ovat tai mitä todella tapahtui, vaan kysymykseeni sisältyi tutkimusongelmaan liittyen halu saada vastauksia, jotka avaavat vastausten mukana olevaa ajattelutapaa, elämismaailman hahmottamista: sitä, mikä on käynyt minulle vieraaksi jouduttuani eroon kylästä ja kyläläisistä. Toki oma

elämäkokemukseni yrittäjänä on ollut myös pulmallinen (Suojanen 1997, 155). Se on ohjannut monille poluille, ja varsinkin teoreettisen taustan löytämiseen kului runsaasti aikaa. Tuntui, että perspektiivi katoaa liian läheltä katsoessa. Näin ollen tutkimusteema on muotoutunut vasta aivan viime vaiheissa, jolloin tekstiä on ollut riittävästi karsittavaksi. Ajattelua kehittävät kysymykset ovat nousseet esille aineistolähtöisessä lukutavassa, jossa aineisto on ollut ensin ja kirjallisuus tullut mukaan sitä tukemaan ja herättämään uusia lukutapoja aineiston läpikäymiseen. Kun tutkimusta aloittaessani halusin löytää uudelleen yrittäjien ketjun perheyriityksen historian läpi ja tutkia siihen liittyneitä muutoksia, on semioottinen lähestyminen avannut uudet kysymykset niistä rakenteista, joilla mielikuvamme muodostuvat ja siten mahdollistavat luovuuden, jolla muutamme elämismaailmaamme. Se tapahtuu yrittämisen avulla, joskus vieden eteenpäin, mutta aivan yhtä hyvin myös kaikkiin muihin suuntiin.

Käyttämäni etnografisen tutkimusotteen tärkeys on tullut mielestäni ajan-kohtaiseksi jo senkin vuoksi, että yliopistojen tehtäväalueeseen on tutkimuksen ja opetuksen lisäksi tullut alueellinen vaikuttaminen. Näin tutkijoita kehoitetaan osallistumaan entistä enemmän lähiympäristönsä toimintaan ja kommunikoidaan sen kanssa. Tässä tutkimuksessa olen korostanut tätä seikkaa pyrkimällä esteettisyyteen tutkimuksen raportoinnissa. Tarkoitan tällä filosofista esteettisyyttä, jossa pyritään harmonisuuteen tutkimusraportin ymmärrettävyyden parantamiseksi (Humphreys, Brown & Hatch 2003, 20). Se ei tarkoita, että olisin tarkoituksella karsinut raportoitavaksi kelpaavaa tutkimusainesta, jotta ristiriitaisuuksilta vältyttäisiin. Vaan pyrkimystä teorian ja empirian sovittamiseksi, jotta myös lukija voisi saada elämyksiä, jotka ovat avanneet ajattelusuuntiani. Pelkkä kentälle meno ja siellä olo ei ole riittänyt, vaan olen joutunut kerta toisensa jälkeen luomaan tutkimusasetelmaa uudelleen. Tämän prosessin kuvaamisella olen pyrkinyt saamaan myös lukijat käsittämään, mitä todella tapahtui ja miksi. Pelkkä havainnointi ei olisi tuottanut samaa ymmärrystä, johon yhdessä tekeminen - siis osallistuva havainnointi ja dialogi - on antanut tilaisuuden (Swantz 1972, 12). Tarinoiden kertominen on ollut luontevaa työn ohessa, ei niin, että minulle kerrottaisiin "kaikki" ja siten voisin sulautua huomaamattomasti yhteisöön, vaan vierailijana, jolloin pysyin vapaana niistä voimista, joihin yrittäjät ja perheenjäsenet joutuvat sopeutumaan (Tenhunen 1997, 94).

Etnografinen tutkimus arvioidaan toisin kuin muut tutkimukset. Siinä tutkijan persoona on niin lomittunut koko tutkimuksen kulkuun, että toistettavuuteen tai objektiivisuuteen pyrkivien metodien kriteerit eivät riitä tutkimusta lukevien avuksi. Tämä tutkimus olisi otettava ideografisena. Olen lähtenyt siitä, että etnografia ei ole pelkkä tutkimusaineiston kuvausmenetelmä, vaan koko tutkimus suunnittelusta loppuarviointiin asti kuuluu siihen mukaan. Näin ollen käytän arvioinnin kriteeristönä etnografian kolmea kaanonia, jotka olivat teoreettinen puolueettomuus ja suoruus, tutkijan polku ja muistiinpanojen todistusvoima (Sanjek 1993, 395 - 404), kuten alussa luotettavuutta käsitelleessä luvussa esittelin.

Ensimmäinen kaanon puuttuu teorioiden valintaan. Sen mukaan jo tutkimusta suunniteltaessa on luotava teorialat, jotka ohjaavat kenttätöitä ja auttavat tutkijaa tässä vaiheessa systematisoimaan havaintojaan ja muistiinpanojaan.

Teoriat liittyivät lähinnä yrittäjyyden ja liiketoiminnan perusteorioihin sekä sukulaisuuden ja paikallisuuden identiteetin muodostumiseen. Näiden teorioiden oli tarkoitus ohjata näkemään kentällä, mitä olin etsimässä. Toisessa tutkimuksen vaiheessa aineiston järjestely taas ohjasi uusiin teorioihin ja osaltaan hellitti emotionaalista otetta kohteesta. Vaikka tutkijana olen osa tutkimusta, työväline jolla tutkitaan ja havaitaan - jos havaitaan - on tutkimusprosessissa tärkeää eläytymisen ja etääntymisen vuorottelu, jotta vältetään sitoutumiselta (Gothóni 1997, 142-143) kentän arkielämään ja siten lukkiutumiselta niihin tulkintoihin, joita se tuottaa lakkaamatta. Tutkimukseen vedetyt teoriat ovat monipuolisia ja sen takia niitä voi kutsua kuvion 3 mukaan eritasoisiksi. Ne ovat jäsentäneet koko ymmärrystä ja adaptiivisen yleisen teorian tasolla auttaneet käsittämään perheyrittäjyyden arjen kulttuuria.

Kun tutkimusvälineeksi on otettu tulkinta, sen ongelmana on lopullisuuden puuttuminen: ilmiö pakenee lakkaamattomaan uudelleen tulkintaan (Kaarto 2004, 33) ja konteksulisuutensa takia dekonstruointiin, jossa kerran saavutettu kuvaus ja käsite näyttäytyy aivan uutena. Tällainen ymmärtäminen ei kuulu positivistisen käsiteanalyysin piiriin, joten sen mukainen objektivisuus puuttuu tästä tutkimuksesta. Sen sijaan mukana ovat tutkijan ja kentän arvolataukset, joita lukijalle on pyritty välittämään ymmärtämisen ja käsittämisen taustaksi. Kriittisen teorian mukainen relativismi on mukana tässä tulkinnessa. Tutkimuksen objektiivisuus on käännettynä (Becker 2000, 228-230) tutkimuksen kuvitteelliselle kielelle, ja samalla on teoreettisen kritiikin avulla sitouduttu empiriseen näkemiseen – yrittäjän katseeseen. Aineistollisina muistiinpanoina on käytetty omia tekstejä, mutta myös yrittäjäperheen eri vuosikymmeninä tuottamia kirjoituksia. Tärkeitä todellisuuden takaajia ovat olleet ne palautteet, joita olen saanut kaikissa tutkimuksenkulun vaiheissa. Ne olen ottanut huomioon ja ne ovat auttaneet osaltaan pääsemään mukaan ajatusmaailmaan. Ei niin, että tutkijalle sanellaan kirjoitettavia tekstejä, vaan olen pyrkinyt jäsentämään palautteet osaksi tulkintaani ja ymmärtämistä.

Semioosin mukaan ajateltuna tutkimuksen tavoite ymmärtää perheyrittäjyyttä on ristiriitainen. Ymmärtäminen mielletään jonkinlaiseksi kattavuudeksi ja kyvyksi hallita uusia ilmiöitä olemassa olevan tiedon avulla. Tässä piilee vaara, että ymmärrämme vain jotain, joka on entisen kaltaista. Eli ymmärrämme vain sen osan, joka on tiedossa, ja luultavasti vielä osa tai jopa suurin osa on pimennossa. Ymmärtäminen mukauttaa uuden vanhaan, uniikin yleiseen. Tutkimuksen kannalta onkin hedelmällistä myös väärinymmärtää, koska se avaa mallin, jolla jo omaksuttu tieto voi laajentua. Ymmärtämisen kannalta merkkien kontekstuaalisuus on tärkeä, koska tulkintaan voidaan ottaa näin mukaan arvauksia ja olettamuksia tuntemattomasta. Aktiiviseksi ymmärtäminen muuttuu juuri silloin, kun merkit eivät toimi (Veivo & Huttunen 1999, 114) ja niiden tavanomaisuus on hävinnyt. Yrittäjän luovuuden suhteen tämä on kuitenkin arvokas malli, jonka perusteella hän voi valppaana ollessaan havaita ja ymmärtää sellaista, joka myöhemmin on johtava uusien mahdollisuuksien tai innovaatioiden luomiseen. Sahayrityksen arkipäivän tiivistä kuvausta on käytetty paitsi ymmärtämisen taustoittajana myös case-tutkimuksen käyttökelpoisena strate-

giana. Tutkimussuunnitelmassa on Yiniä mukailleen viisi kohtaa ja niitä ovat tässä tutkimuksessa:

- Tutkimuskysymys: kuinka perheyrittäjyyden kulttuuri ilmenee pitkään toimineen yrityksen arjessa? Kysymys jakautui vielä alakysymyksiin, jotka kehittyivät tutkimuksen kuluessa: Kuinka kulttuurista pääomaa käytetään niin, että yritys kykenee jatkamaan toimintaa yli sukupolvien, ja kuinka myytin muutos auttaa käsittämään koko kulttuurin muutosta?
- Taustaoletuksina olivat perusteoriat perheyrittäjäyksessä vallitsevista liiketoiminnan, perheen ja omistuksen vuorovaikutuksesta omina tarkastelunäkökulmiina sekä kontekstuaalisen paikallisen ja globaalin elämismaailman adaptiivinen suodattuminen yrittäjyyteen. Tutkimuksen tarkoitus oli ymmärtää perheyrittäjyyttä kulttuurisesti.
- Analysointiyksikköinä pidettiin yrittäjää, perhettä tai sukua, sekä yritystä ja sen tuotantotapaa.
- Logiikka, jolla data ja taustaoletukset linkittyvät toisiinsa perustui avoimen systeemin ja toimijan malliin, jossa vaikuttaa pragmatistinen uskomusten syntyminen ja tendenssi myytin mallin mukaisesti.
- Tulosten tulkinnan tunnusmerkkinä voidaan pitää tulkinnan esteettisyyttä, jolla tutkijana olen pyrkinyt ymmärtämään perheyrittäjyyttä ja jolla lukija voisi käsittää, kuinka arjen kulttuuri vaikuttaa muutokseen ja jatkuvuuteen. (Yin 1994, 20)

Rationaalisuus on painunut syvälle tieteellisessä ja teknisessä kulttuurissamme. Sen periaatteiden mukaisesti kehityksemme on jokin kiinteä ja järjestelmällinen luonnonilmiö, jonka tarkka tuntemus on välttämättömyys maailman saattamiseksi entistä hallitumpaan tilaan. Luonnontieteet itsessään pitävät yllä uskosta metodologisista ja teoreettisista määritelmistä, joiden avulla kriisit ovat vältettävissä ilman, että varsinaisesti puututaan ihmisten elämismaailmaan sosiaalitieteiden menetelmin. Tässä tutkimuksessa on pyritty ymmärtämään, kuinka tämä luonnontieteiden mitattavuudesta lainattu kannattavuuden käsitäminen on muutettu kulttuuripääoman muunnoksessa taloudelliseksi pääomaksi. Tämän muunnoksen välittäjinä toimivat yrittäjät, perheyrittäjyys ja myytit, ja se kohdistuu tuotantoprosessiin, jossa tukki muuttuu kulttuurituotteeksi, höylätyksi laudaksi, jonka piirteet vaihtelevat eri kulttuurien makutotumusten mukaan. Erityistieteisiin syntyvät painotukset ja tutkimuskohteiden valinta antavat vastauksia näihin teemoihin, ja kriittiset teoriat kyseenalaistavat puhtaan positivistisen suuntautuneisuuden pätevyyden idealismina. (Laine & Kuhmonen 1995, 86- 94.)

On ehkä tärkeää miettiä, kenelle tutkimus on suunnattu ja kuinka laajaa lukijakuntaa tutkimuksen ennustetaan kiinnostavan. Etnografia on aina aikaan ja paikkaan sidottua, joten se kiinnostaa vain pientä yleisöä, mutta saattaa olla varsinkin tietyille tutkijakunnalle tervetullutta tietoa juuri spatiaalisuuden takia. Tutkimus saattaa kiinnostaa Verkasaloja ja mahdollisesti Alpuassa asuvia. Kohde perheyrittäjäyksensä on sukupolvenvaihdokseen valmistautuville suunnattu kertomus, jonka opetuksena on huomioida myös perheyrittäjyys suhtautumistapana ja autonomisena elämismaailmana, joka parhaimmillaan luo vaurautta ja turvallisuutta, ei ainoastaan kovaa työtä ja hallitsemattomia riskejä. Tutkimuksen aihe saattaa olla tieteenalalle merkityksellinen lisä juuri sisältönsä ta-

kia. Kirjallisena tuotoksena sen merkitys perustuu uuteen näkemykseen ja teoriaan, ei siihen, mikä jo on tiedetty ja todistettu. (Hammersley 1992, 73.) Yritysteorian osalta pohdinta on keskittynyt teorian uudelleen määrittelyyn. Monimutkaisen yrityksen käsite auttaa käsittämään, miksi perinteisen toimialan perheyritys voi uudistua ja tiedon syntetisoinnin avulla jatkaa ja menestyä. Tutkimuksen kohteena on perheyrittäjyyden synty ja kehittyminen: sen ymmärtämistä olisi vaikea saavuttaa, jos tutkitaan pelkästään tyypillisiä perheyrittäjiä tai jos kohteeksi valitaan suuri ja taloudellisesti merkittävä yritys. Kulttuurinen erityisyys on havaittavissa juuri reuna-alueilla, siellä missä ei toimita aivan vallan ytimessä. Erityinen tapaus nostaa esille rajoja, joita perheen ja yrityksen on ylitettävä menestyäkseen. Juuri vuosisadan ajan vallinnut modernin tuotantotavan kehitys on saanut liikkeelle yrittäjät, jotka vallan rajoja koettelevina kokevat henkilökohtaisesti sen, mikä on yleistä ja keskeistä valtaa pitävien sanelemille normeille ja arvoille. Tämä kohtaaminen on mytologisoitunutta todellisuutta, joka aktualisoituu perheyrittäjyyden arkipäivässä.

6.1 Loppujen lopuksi

Historiallisen perspektiivin tutkiminen elämäkertamuotoisten haastattelujen pohjalta antaa mahdollisuuden kuunnella niitä, jotka todella ovat eläneet tuon historian. Kertomus on kerrottu nykyhetkessä ja sen funktiona on tehdä ymmärrettäväksi tätä nykyistä elämää. Siten jokainen tutkimukseen osallistunut on ollut "tutkija", joka katsoo tulevaisuuteen kertomustensa taustalta ja materialisoi sen kertomuksiensa tekoina. Nämä kertomukset eroavat toisistaan ainoastaan tieteellisen tutkimuksen käyttämien käsitteiden ja diskurssien suhteen, joita soveltaen sosiaalisen ja inhimillisen tiedon tulokset ovat kaikkien saavutettavissa. (Bertaux-Wiame 1981, 264). Kriittinen antropologia ja taloustutkimus suuntautuvat tulevaisuuteen. Sitä tutkiessa kohtaa hajanaisuutta ja pirstoutuneita muotoja ja rakenteita. Tulevaisuutta on vaikea etäännyttää, koska se ei ole täydellinen vaan alituisessa liikkeessä. Tulevaisuus ei ole tietämyksen objekti, vaan parhaimmillaankin toiveita ja odotuksia, innostusta tai periksi antamista. Tutkimusta selventääkseni sijoitin yhteen yritykseen, tiettyyn paikkaan, joka on kartalla, mutta tutkimuksen kohteena on laajempi halu ymmärtää perheyrittäjiä. Paikasta tuleekin paikattomuutta, tilaa (Söderholm 1997, 108), jossa teen yrityksiä ymmärtää kulttuurimuotoa, jota määrittävät koneet ja laitteet, raha ja ihmisten suhde niihin. Antropologian taipumus ajatella suhteiden kautta voi tehdä myös nykyisyyden ymmärrettäväksi, valottaa myös ristiriitaisilta ja yhteismitattomilta vaikuttavien tekijöiden keskinäisiä suhteita (Tapaninen 1997, 132). Perheyritystä jatkaneet ja oman yrityksen perustaneet perheenjäsenet kuuluivat samanlaisuuteen. Niin myös muut suvun ammatinvalinnat ovat muotoutuneet hyvin teknispainotteisesti niin kauan kuin yhdessä kasvaminen ja kanssakäyminen on ollut vilkasta. Suhteiden lisäksi päädyin myyttien kategorioihin ja arvolutauksiin sekä niiden kykyyn auttaa ymmärtämään ja luomaan tulevai-

suutta. Myyttinen perustelu kannattavasta liiketoiminnasta ei rajoitu yhteen yritykseen, vaan sitä kannattavat kaikki länsimaat ja yhteisillä ehdoilla toimivat yritykset. Tämä taustoittaa perheyrittäjyksen mahdollisuutta jatkuvuuden strategioihin.

Päädyin myös paradokseihin. Kun historia on selitettävissä jaksoina ja käänteinä, ajallisina tapahtumina, jotka leimasivat aikakausia ja antoivat merkityksiä ihmisten elämäntavalle, ne näyttävät sattumilta tai valinnoilta, ja vasta arvioiva jälkipolvi tietää, mihin polku on johtanut. Tulevaisuutta suunniteltaessa joudumme valitsemaan oman tietämyksemme mukaisesti ja siksi yhdistämme valintoihin mukaan elementtejä, joilla varmistamme onnistumisemme. Olemmeko luomassa systeemiä, joka on oudolta tuntuva yhdistelmä globaalia riippumattomuutta ja rajoittunutta maalaistapaa elää omissa oloissaan? Leimaako se seuraavaa aikakautta? (Geertz 2002, 13.) Paradoksien tutkimus on antropologin näkökulmasta juuri globaalin ja lokaalin sulautumista yhdeksi elämäntavaksi. Siinä persoona ja järki tekevät sulattamisen yhdeksi kokonaisuudeksi, vaikka ympäristö näyttää hajautuvan yhä pirstaleisemmiksi osiksi, joissa oman alansa tietämys kehittyy ja eristyy. Saha-alan yrityksessä se merkitsi sahausesta luopumista, koska kilpailun ehdot olivat suuria pääomia ja resursseja vaativia. Tapahtui tuote-erikoistuminen ja nykyinen saha on toiminnaltaan höyläämö, joka keskittämällä osaamisen menestyy kilpailussa etäällä olevilla markkinoilla.

Semioottisen otteen mukaisesti ymmärsin kulttuurin yksilön kaltaiseksi niiltä osin, kuin se on yksilöistä koostuvan yhteisön yhteistä muistia. Kulttuuri on ikään kuin kollektiivinen yksilö tai yliyksilöllinen järki, joka täydentää inhimillisiä puutteitamme. Myytit ottavat haltuunsa ja ohjaavat toimissamme niin, että tiedämme, kuinka toimia oikein. Niihin sisältyy kulttuurin perusarvot, joilla suhteutamme persoonaamme myös traagisen dimension yllättävät tilanteet. Rationaalisen mekanismina se tiivistää ja säilyttää yhteisön edustajien merkityksellisinä pitämiä asioita. Siihen tarvitaan kuitenkin kulttuurituotteita - myyntejä, tapoja, rituaaleja jne. – jotka ovat kulttuurin ja yhteisön muistia kantavia perusyksiköitä. (Veivo & Huttunen 1999, 130.) Perheyrittäjyyden suhteen myytit yhdistävät liiketoiminnan kulttuurisen lokeron sekä paikkaan että ihmisiin yrityksen kulttuuriseksi pääomaksi. Nämä molemmat mallit ovat sitä dynamiikkaa, joka on auttanut sahayritystä muuntautumaan monimutkaiseksi yritykseksi. Dynamiikan ansiosta muutos ja jatkuvuus eivät ole ristiriidassa keskenään, vaan takaavat menestymisen kestävästi.

Tutkimuksen teoreettiset kehittelyt, avoin perheyrittäjyyden lokeromalli ja dynaaminen myytin malli, ovat molemmat avauksia, joiden tarkempi soveltuvuus myös tämän tutkimusaineiston ulkopuolelle voisi tuoda esille uudenlaista ymmärrystä ilmiöistä. Esimerkiksi perheyrittäjyksen suunniteltaessa kansainvälistymistä uuteen sijoituspaikkaan nousee esille kysymyksiä, joita molemmilla malleilla voidaan testata. Mallit soveltuvat myös tarkastelunäkökulmiksi paikallisen tason kehitystä suunniteltaessa, esimerkiksi kuntatasolla. Tämä yhteys olisi antoisaa erityisesti mallien jatkokehittelyn seuraavaa vaihetta varten. Koska molemmilla malleilla on pragmatistinen filosofinen perusta, ne soveltuvat myös moniin muihin yhteyksiin – ei ainoastaan perheyrittäjyyteen.

Tutkimuksen julkaisu on yksi tie yleisön arvioitavaksi, mutta lopullinen arviointi tapahtuu lukiessa. Näin tutkimus on osa narratiivista genreä, jossa lopullinen käsittäminen ja sitä kautta mahdollinen yleistäminen jää lukijalle. Tutkimuksen lopullinen tavoite ei ole opinnäytetyön tai tutkijan uran etappi, vaan se on ollut todellista puuttumista siihen elämismailmaan, josta tutkimus kertoo. Yrittäjien osuus ennen julkaisua on eettinen välttämättömyys tapaustutkimuksessa. Kiitos siitä.

SUMMARY

The Everyday Culture of Entrepreneurship – Family Business over Three Generations

This family business study is a multidisciplinary project based on economic and business approaches. The systems of family and business are divided into separate levels, which give the study their characteristic views. The alternative proposition has been to examine various essential sub-areas or to conceptualise the characteristics and domain of a family business. The focus and theme in this study is the culture and everyday living world of the family business. In this study, the concept of a family business is defined as an actor, and one of its objectives is a plan for moving the business activities, management or control on to the next generation.

The empirical case of this study is a hundred-year old sawmill located in a small village in the Northern Finland. The firm has grown so that the volume of production is reasonable large for the small number of employees. The owner-entrepreneurs come from a nuclear family and members of the other branches of the family tree have either started own firms or found their future in the technical industry. The data consist of recent interviews and photographs, old legal documents, bookkeeping and records of selling as well as stories of wood production. Included are also a few classroom-studies written by young family members and memoirs found from attics as well as local histories. Participant observation is used to complete the view and to explain the inaccurate parts of the data. The thick description and thematic analysis follows the ethnographic approach. The abductive method is rooted in anthropological methodology.

The objective of this study is to describe how the culture of a family business shows in every day living of the long-perspective firm. In relation to this, it is examined how the family business culture is transferred to the next generation. From the theme of the study rises a further question: how does the cultural capital strengthen the business, so that it is able to continue through successions. The cultural living world and the values change during the centuries. Theoretically the change is tied to the model of myth and it is viewed as the mythologisation of profitability.

The neo-classical definitions of a firm in economic theories have been based on either the goals or objectives of a firm, or it has been assumed that a firm is functioning as an actor while the entrepreneur has been left out. Entrepreneurship and family business entrepreneurship differ from each other and the difference is described in the metaphor of a complex firm, which is thought to be the basis for the idea of longitudinal entrepreneurship. The entrepreneur's goal is to use the change in order to achieve market growth and to find new opportunities of profit. This process is a model of adaptive and autonomic cultural niche, where the cultural capital has an important role in transforming the wood material into suitable products for new markets by

using external information and communication. The technical and business knowledge of the firm are culturally completed in the beliefs that are strong preconditions for international business, and the basis of the commitment to the family business.

The thick description of this study is rooted in the scenery of narratives and biographies of the village, family and entrepreneurs. The empirical part is the analytical support of comparative theoretical interpretation of meanings. The themes of family and ownership are involved in the succession and the transfer of the heritage of the entrepreneurship. The transfer is discussed through to the society and family as dynamics mixed into the desirability of the entrepreneurial lifestyle that is seen as mobility affecting the individuals with world-wide impulses and family business values. The family supports these values, and they are experienced as rationality that are, then, viewed as normal behaviour.

The essential part of the business idea is profitability, and it is made transparent here as a cultural myth. The meaning and the concept of the myth changes in a hundred years time, and it follows the change of the family business context. The risk-consciousness and entrepreneurial mission maintain hold of the family so that is able to develop and renew the business. The myth of the profitability is understood to be a belief that applies all of western world trade, and forms the basis of the norms and decisions in capitalism. This is way the myth of profitability can be interpreted from various alternative points of view. For example, the entrepreneur tells of long working days in the sawmill, and of all different tasks that fill his days that he then anchors to the success of the firm. So, in this way the style of working and the way to experience risks give the significance of profitability. The new concepts that are related to profitability enable the change of family business entrepreneurship to be analysed over generations. It is the change of the cultural capital to the financial capital at the level of everyday culture.

The sawmill is a relatively small business that has, through times, employed men from the village, outside of the family. The reasonable production volume follows the trend set by industrial development. It supports the family and a remarkable amount of the profit is invested in production and the plant. From the beginning 1905, to the 1950'es, the times the business activities started, production was labour-intensive and based on rent-services. The material supply from wood resources started under the management of the second generation. The post-war building activity helped in fast growth of the firm. From the 1970'es to the 1990'es the technical development boosted the automation, and the export of sawmill products in this family business reach the share of 90 %. In the past, resources of know-how focused on the quantity of the production, while the third generation in the 1990'es focused on the quality of the products and reliability of the operations as competitive advantages. The share of the export grew and the strong point of the family business was in paying attention to how the needs of the customers vary in different market areas. The expansion of the business has never been or even been considered to take place at the cost of losing family control in the firm. Consequently, the key

factor of the entrepreneurship is a role of an intermediary - the communicative and alert entrepreneur can discover new profit opportunities. Theoretically this takes place in semiosis, where the beliefs and habits are the means that create meanings, which puts an individual in successful path towards achieving the entrepreneurial mission.

Ownership in the family business is literally tied to the person of the entrepreneur. The tales regarding taxation is one example of this, where the entrepreneur and faceless bureaucracy meet each other. Here, the analyses of these tales are derived from the model of myth that show, how the self-reliance and self-esteem are the essence of the moral in everyday activities. This helps us in understanding, why the promotion of family business also promotes the reform of the village and Finnish Society.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aaltio-Marjosola, I. 1992. Organisaatiot kulttuurin tuotteina ja tuottajina. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisu D-168.
- Ahvenainen, J. 1984. Suomen sahateollisuuden historia. Helsinki: WSOY.
- Alanko, J. 2002. Siipien alla ilmaa. Liikenneilmailun lentotoiminnan johtaminen liikennelentäjien miehistönkäytön tehokkuudella ja kustannuksilla mitattuna, empiirisenä kohteena Finnair Oy 1980- ja 1990-luvulla. Jyväskylä Studies in Business and Economics, 21.
- Alapuro, R. 1995. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Alvesson, M. 1994. Critical Theory and Consumer Marketing. *Scandinavian Journal of Management* 10(3), 291-313.
- Alvesson, M. & Billing, Y. D. 1997. *Understanding Gender and Organizations*. Lontoo: Sage.
- Amit, R., Glosten, L. & Muller, E. 1993. Challenges to Theory Development in Entrepreneurship Research. *Journal of Management Studies* 30/5, 815-834.
- Anderson, A. R., Jack, S. L., Dodd, S. D. 2005. The Role of Family Members in Entrepreneurial Networks: Beyond the Boundaries of the Family Firm. *Family Business Review* 18(2), 135-154.
- Anttila, V. 1974. Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaisuutinen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Apo, S. & Kinnunen E-L. 2001. Perinteentutkimuksen terminologia. *Folkloristiikka* 2001. Helsingin yliopiston kulttuurientutkimuksen laitos.
- Arbnoor, I. & Björn B. 1977. *Företagsekonomisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur.
- Arbnoor, I. & Björn B. 1997. *Methodology for Creating Business Knowledge*. California: Sage.
- Aro, Laura 1996: Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. Helsinki: Suomen kirjallisuudenseuran toimituksia 650.
- Astrachan, J. & Kolenko, T. 1996. A Neglected Factor Explaining Family Business Success. *Human Resource Practices*. Teoksessa Beckhard, R. (toim.) *The Best of Family Business Review: A Celebration*, 119-124.
- Astrachan, J. H., Klein, S. B. & Smyrnios, K. X. 2002. The F-PEC Scale of Family Influence. A Proposal for Solving the Family Business Definition Problem. *Family Business Review* 15(1), 45-58.
- Astrachan, J. H., Shanker, M. 2003. Family businesses' contribution to the U.S. economy: A closer look. *Family Business Review* 16(3), 211-219.
- Ayres, G. R. 1998. Rough Corporate Justice. *Family Business Review* 11(2), 91-106.

- Barthes, R. 1985. Valoisa huone. Suomentanut Martti Lintunen, Esa Sironen & Leevi Lehto. Helsinki: Kansankulttuuri Oy (Alkuteos julk. 1980).
- Barthes, R. 1993. Tekstin hurma. Tampere: Vastapaino.
- Barthes, R. 1994. Mytologioita. Suomentanut Panu Minkkinen. Helsinki. Gaudeamus (Alkuteos julk. 1957).
- Becker, H. S. 2000. Cases, Causes, Conjectures, Stories and Imagery. Teoksessa Gomm, R., Hammersley, M. & Foster, P. (toim.). Case Study Method. Key Issues, Key Texts. Lontoo: Sage, 223-233.
- Belardinelli, Sergio 2002. The Evolution of Family Institution and Its Impact on Society and Business. Family Business Review 15(3). 169-173.
- Benedict, R. 1949. Patterns of Culture. New York: Mentor Books.
- Bennett, J. W. 1976. The Ecological Transition. Cultural Anthropology and Human Adaptation. New York: Pergamon Press Inc.
- Berglund, E. 2003. Finland as Information Society. An Anthropological Critique. Suomen Antropologi 28(4), 2-16.
- Bertaux, D. (toim.) 1981. Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences. Lontoo: Sage.
- Bertaux, D. & Bertaux-Wiame, I. 1981. Life Stories in the Bakers' Trade. Teoksessa Bertaux, D. (toim.) Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences. Lontoo: Sage, 169-189.
- Bertaux, D. & Bertaux-Wiame, I. 1997. Heritage and its Lineage: A Case History of Transmission and Social Mobility over Five Generations. Teoksessa Bertaux, D. & Thompson, P. (toim.) Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility. Oxford: Clarendon Press., 62-97.
- Bertaux, D. & Thompson, P. 1997. Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility. Oxford: Clarendon Press.
- Bertaux-Wiame, I. 1981. The Life History Approach to the Study of Internal Migration. Teoksessa Bertaux, D. (toim.) Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences. Lontoo: Sage, 249-265.
- Blackmore, S. 2000. Meemit – kulttuurigeenit. Kääntänyt Osmo Saarinen. Helsinki: Art House.
- Bolton, W. 1997. The University Handbook on Enterprise Development. Pariisi: Columbus.
- Borell, K. 2002. Reflexiv intimitet och blodsband. En introduktion till senmoderna släktskapskonstruktioner. Suomen antropologi 4, 38-50.
- Bourdieu, P 1977. Outline of a theory of practice. Kääntänyt Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. 1985. Sosiologian kysymyksiä. Kääntänyt J. P. Roos. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, P. & Passeron, J-C. 1990. Reproduction in Education, Society and Culture. Kääntänyt englanniksi Richard Nice. (3. muutettu painos) Lontoo: Sage.
- Bradley, H., Erickson, M., Stephenson, C. & Williams, S. 2000. Myths at Work. Cambridge: Polity Press.

- Broms, H. & Gahmberg, H. 1982. *Mythology in Management Culture*. Helsingin kaupparkeakoulun julkaisuja D58.
- Broms, H. & Gahmberg, H. 1983. *Communication to Self in Organizations and Cultures*. *Administrative Science Quarterly* 28(3), 482-495.
- Brown, G. & George Y. 1984. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brunåker, S. 1999. *Understanding the succession process in family business*. Teoksessa Johannisson, B. & Landström, H. (toim.). *Images of Entrepreneurship and Small Business*. Lund: Studielitteratur, 35-57.
- Burrell, G. & Morgan, G. 1979. *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. Aldershot: Gower Publishing.
- Camargo, A. A. 1981. *The Actor and the system. Trajectory of the Brazilian Political Elites*. Oral History, Life History and the Formulation of Hypothesis. Teoksessa Bertaux, D. (toim.) *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Lontoo: Sage Publications, 191-201.
- Casson, M. 1999. *Entrepreneurship and the theory of the firm*. Teoksessa Acs, Z. J., Carlsson, B. & Karlsson, C. (toim.) *Entrepreneurship, Small and Medium-Sized Enterprises and the Macroeconomy*. Cambridge: University Press, 45-78.
- Catani, M. 1981. *Social-Life History as Ritualized Oral Exchange*. Teoksessa Bertaux, D. (toim.) *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Lontoo: Sage, 211-222.
- Clammer, J. 1976. *Literacy and Social Change. A Case Study of Fiji*. Leiden: E.J.Brill.
- Clammer, J. 1978. *Concepts and Objects in Economic Anthropology*. Teoksessa Clammer, J. (toim.) *The New Economic Anthropology*. New York: St. Martin's Press, 1-20.
- Clifford, James 1990. *Notes on Fieldnotes*. Teoksessa Sanjek, R. (toim.) *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. (3. painos) Lontoo: Cornell University Press. 47-70.
- Cooper, C. C. 2003. *Myth, Rumour, and History. The Yankee Whittling Boys as Heroes and Villains*. *Technology and Culture* 44(1), 82-96.
- Dalley, J., Hamilton, B. 2000. *Knowledge, Context and Learning in the Small Business*. *International Small Business Journal* 18(3), 51-59.
- Davis, P. S. & Harveston P. D. 2001. *The Phenomenon of Substantive Conflict in the Family Firm. A Cross-Generational Study*. *Journal of Small Business Management* 39(1), 14-30.
- Davis, P. & Stern, D. 1988. *Adaptation, Survival, and Growth of the Family Business. An Integrated Systems Perspective*. *Family Business Review* 1(1), 69-85.
- Deal, T. E. & Allan A. K. 1982. *Corporate Cultures. The Rites and Rituals of Corporate Life*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Deleuze, G. & Guattari, F. 1987. *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia*. Kääntänyt englanniksi B. Massumi. Minneapolis: University Press.

- Dennet, D. C. 1996. *Miten mieli toimii*. Suomentanut Leena Nivala. Porvoo: WSOY.
- Denzin, N. K. 1981. The Interactionalist Study of Social Organization. A Note on Method. Teoksessa Bertaux, D. (toim.) *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Lontoo: Sage. 149-167.
- Dyer, W. G. Jr. 1986. Cultural Change in Family Firms. Anticipating and managing Business and Family Transitions. San Francisco: Jossey-Bass.
- Dyer, W. G. Jr. 1996. Culture and Continuity in Family Firms. *The Best of Family Business Review*. Celebration, 14-20.
- Dyer, W. G. Jr. & Handler, W. 1994. Entrepreneurship and Family Business. Exploring the Connections. *Entrepreneurship Theory and Practice* 19(1), 71-83.
- Elliot, B. 1997. Migration, Mobility, and Social Process. Scottish Migrants in Canada. Teoksessa Bertaux, D. & Thompson, P. (toim.) *Pathways to Social Class. A Qualitative Approach to Social Mobility*. Oxford: Clarendon Press, 198-229.
- Foucault, M. 1986. The Care of the Self. Volume 3 of *The History of Sexuality*. Kääntänyt Robert Hurley. New York: Vintage Books (Alkuteos julk. 1984)
- Forster, G. M. 1979. *Tzintzuntzan. Mexican Peasants in a Changing World*. Boston: Little, Brown.
- Frank, H. & Landström, H. 1997. Entrepreneurship and small business in Europe – economic background and academic infrastructure. Teoksessa Landström, H., Frank, H. & Veniana, J., M. (toim.) *Entrepreneurship and Small Business Research in Europe. An ECSB Survey*. Aldershot: Avebury. 1-13.
- Fukuyama, F. 1995. *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Lontoo: Penguin Books.
- Gatfield, T. & Youseff, M- 2001. A Critical Examination of and Reflection on the Chinese Family Business Unit and the Chinese Business Clan. *Family Business Review* 14(2), 153-158.
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. 1983. *Local Knowledge. Further Essays in Interpretive Anthropology*. Lontoo: Fontana Press.
- Geertz, C. 2002. An Inconstant Profession. *The Anthropological Life in Interesting Times. Annual Review of Anthropology* 31, 1-19.
- Gersick, K., Davis, J., McCollon Hampton, M. & Landsberg, I. (toim.) 1997. *Genetation to Generation. Life Cycles of the Family Business*. Boston: Harvard Business School Press.
- Gersick, K., Landsberg, I., Desjardins, M. & Dunn, B. 1999. Stages and Traditions. Managing change in the family business, *Family Business Review* 12(4), 287-297.
- Gibb, A. A. 2000. SME Policy, Academic Research and the Growth of Ignorance, Mythical Concepts, Myths, Assumptions, Rituals and Confusions. *International Small Business Journal* 18(3), 13-35.

- Gilley, K. M., McGee, J. E. & Rasheed, A. A. 2004. Perceived Environmental Dynamism and Managerial Risk Aversion as Antecedents of Manufacturing Outsourcing. The Moderating Effects of Firm Maturity. *Journal of Small Business Management* 42(2). 117-133.
- Goffman, E. 1959. *Arkielämän roolit*. Porvoo: WSOY.
- Gothóni, R. 1997. Eläytyminen ja etääntyminen kenttätutkimuksessa. Teoksessa Viljanen A.M. & Lahti, M. (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätutkimuksesta*. Suomen Antropologinen Seura, 136-148.
- Grenander-Nyberg, G. 1985. *En charkuterifabrik med tradition. Folklivsskildring från 1950-talets Stockholm*. Tukholma: Stockholmsmonografier bd 64.
- Haaksluoto, H. & Kortelainen, K. (toim.) 1999. *Vaaran laelta veden ääreen. Niinivaaran ja Penttilän entistä elämää*. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Haavio-Mannila, E. 1958. *Kylätappelut. Sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta*. Porvoo: WSOY.
- Habbershon, T. G. & Willaims, M. L. 1999. A Resource-Based Framework for Assessing the Strategic Advantages of Family Firms. *Family Business Review* 12(1), 1-25.
- Hall, A., Melin, L. & Nordqvist, M. 2001. Entrepreneurship as Radical Change in the Family Business. Exploring the Role of Cultural Patterns. *Family Business Review* 14(3), 193-208.
- Halttunen, J. 2004. Teollisten perheyriyten kasvudynamiikan systeemiteoreettinen tarkastelu. *Jyväskylän tutkimus ja talous* 30.
- Hammersley, M. 1992. *What's Wrong with Ethnography? Methodological explorations*. Lontoo: Routledge.
- Hampden-Turner, C. 1991. *Yrityskulttuuri. Yrityksen vahvuus ja mahdollisuus*. Helsinki. Weilin+Göös.
- Hautamäki, L. 2000. *Maaseudun menestyjät. Yritykset kehityksen vetureina. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut no 23*.
- Havusela, Raimo 2001. *Kulttuuri yrittäjyyden taustalla. Tutkimus Lappajärven kutomoalan yrittäjyyden synnystä ja kehityksestä*. Jyväskylän yliopiston taloustieteellisen tiedekunnan Working papers 244/2001.
- Heinonen, J. 2000a. Entrepreneurship and SME Research in Finland – Reasoning this Publication. Teoksessa Heinonen, J. (toim.) *Emerging Aspects on Entrepreneurship and SME Research in Finland*. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus A1/2000, 11-16.
- Heinonen, J. 2000b. Widening the Concept of Entrepreneurship into Public Sector Organisations. Teoksessa Heinonen, J. (toim.) *Emerging Aspects on Entrepreneurship and SME Research in Finland*. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus A1/2000, 118-133.
- Heinrich, J. 2001. Cultural Transmission and the Diffusion of Innovations. *Adaption Dynamics Indicate That Biased Cultural Transmission Is the*

- Predominate Force in Behavioral Change. *American Anthropologist* 103(4), 992-1013.
- Heiskala, R. 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Heller, A. 1984. *Everyday Life*. Kääntänyt G. L. Campbell. Lontoo: Routledge & Kegan Paul. (Alkuteos julk. 1970).
- Hjerpe, R. 1993. Ulkomaankauppa alimmillaan sodan ja säännöstelytalouden aikana. Teoksessa Itälä, J. (toim.) *Suomalaisten tarina*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hoy, F. & Verser, T. G. 1994. Emerging Business, Emerging Field. *Entrepreneurship and the Family Firm*. *Entrepreneurship Theory and Practice* 19(1), 9-23.
- Humphreys, M., Brown, A. D. & Hatch, M. J. 2003. Is Ethnography Jazz? *Organization* 10, 5-31.
- Hyrsky, K. & Lipponen, H. 2004. Yrittäjyyskatsaus 2004. KTM elinkeino-osasto, julkaisuja 18/2004.
- Hyrsky, K. 2001. Reflections on the Advent of a More Enterprising Culture in Finland. An Exploratory Study. *Jyväskylä Studies in Business and Economics* 10.
- IFERA (International Family Enterprise Academy) 2003. Family Business Dominate. *Family Business Review* 16(4), 235-240.
- International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore. Volume 1. 1960. UNESCO Kööpenhamina: International Commission on Folk Arts and Folklore.
- Jackson, J. E. 1990. "I Am a Fieldnote". *Fieldnotes as a Symbol of Professional Identity*. Teoksessa Sanjek, R. (toim.) *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. (3.painos) Lontoo: Cornell University Press, 3-33.
- Jallinoja, R. 2000. *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jochim, M. A. 1981. *Strategies for Survival. Cultural Behavior in an Ecological Context*. New York: Academic Press.
- Johannisson, B. 1990. The Nordic perspective. Self-reliant local development in four Scandinavian countries. Teoksessa Stöhr, W. B. (toim.) *Global Challenge and Local Response. Initiatives for Economic Regeneration in Contemporary Europe*. Lontoo: Mansell, 57-89.
- Johannisson, B. & Huse, M. 2000. Recruiting Outside Board Members in the Small Family Business. An Ideological Challenge. *Entrepreneurship & Regional Development* 12, 353-378.
- Jokinen, R., Juhila, K. & Soininen, S. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, K. & Saaristo, K. 2002. *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- Kaarto, T. 2004. Uudelleenkontekstualisointi ja etiikka. Vieraannuttamisefekti, dekonstruktio ja Alivaltiosihteri. *Kulttuurin tutkimus* 21(4), 21-36.
- Kamppinen, M. 1989. *Cognitive Systems and Cultural models of Illness. A Study of Two Mestizo Peasant Communities of the Peruvian Amazon*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

- Kamppinen, M. 2000. Ajat muuttuvat. Esseitä ajasta, riskeistä ja tieteellisestä maailmankuvasta. Helsinki: Suomalainen kirjallisuuden seura.
- Kanter, R. M. 1989. Work and Family in the United States. A Critical Review and Agenda for Research and Policy. *Family Business Review* 11(1), 77-114.
- Kanter, R. M. 1995. Thriving Locally in the Global Economy. *Harvard Business Review*. September-October, 151-160.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1992. The contexts of narrating. Teoksessa Reimud Kvideland (toim.) *Folklore processed*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaye, K. 1999. Mate Selection and Family Business Success. *Family Business Review* 12(2), 107-115
- Kearney M. 1995. The Local and the Global. *The Anthropology of Globalization and Transnationalism. Annual Review of Anthropology* 24, 547-565.
- Koiranen, M. 2000. Exploring the Entrepreneurial Prerequisites of Family Business. A Finnish Perspective. Teoksessa Heinonen, J. (toim.) *Emerging Aspects on Entrepreneurship and SME Research in Finland*. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus A1/2000, 108-117.
- Koiranen, M. 2002. Over 100 Years of Age But Still Entrepreneurially Active in Business. Exploring the Values and Family Characteristics of Old Finnish Family Firms. *Family Business Review* 15(3), 175-187.
- Komsi, P., Lindström, J. & Zetterberg, S. 2002. Omistamisen taito. Perheyrietykset kansakunnan rakentajina. Helsinki: Otava.
- Korhonen, T. 1993. Vesimyllyt. Historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa. Kajaani: Kainuun Museo ja Museovirasto.
- Kortelainen, K. 1996. Saunassakin sahattiin. Tehdastyöyhteisön yleinen sauna ja pyykkitupa kerronnan kohteena. Teoksessa Kortelainen, K. & Vakimo, S. (toim.) *Tradition edessä. Kirjoituksia perinteestä ja kulttuurista*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Joensuun yliopisto, 134-146.
- Kortteinen, M. 1997. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Koski, R. 2002. Pohjalaisen yrittäjyyden synty, leviäminen ja alueellinen eriytyminen. *Acta Wasaensia* No 101 Aluetiede 7.
- Kovalainen, A. 1993. At the Margins of the Economy. Women's Self-Employment in Finland 1960-1990. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja A 9.
- Kovalainen, A. 2000. The Big Question of Epistemology, Entrepreneurship and Business Studies. Teoksessa Heinonen, J. (toim.). *Emerging Aspects on Entrepreneurship and SME Research in Finland*. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus A1/2000, 41-51.
- KTM 2005. Perheyrittäjäyys. Perheyrietykset jatkuvuuden, uusiutumisen ja kasvuhakuisuuden moottorina. KTM Elinkeino-osaston julkaisuja 16/2005.

- Kuisma, M. 1990. Teollisuuden vuosisata 1890-1990. Teollisuusvakuutus ja sen edeltäjät 100 vuotta. Keuruu: Otava.
- Kuisma, M. 1993. Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620 - 1920. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kuronen, A. 1979. Erään maalaistalon asunto, toiminta-alue ja toiminnan rytmi. Talo ja perhe Symposiumi 26.3.1979. Helsinki: Seurasaarisäätiön toimitteita 4.
- Kyrö, P. 1996. The points of Transition in Reforming the Understanding and Meaning of Entrepreneurship. *Academy of Entrepreneurship Journal. European Edition* 2(1), 71-64.
- Kyrö, P. 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävät ajan murroksessa. *Jyväskylä Studies in Computer Science, Economics and Statistics* 38.
- Lackman, M. 1991. Raahan tienoon historia III. Raahan kaupunki, Pattijoen (Salon emäseurakunnan), Saloisten ja Vihannin kunnat sekä seurakunnat 1870-luvulta vuoteen 1975. Jyväskylä: Raahan kaupunki, Pattijoen ja Vihannin kunnat sekä Raahan, Saloisten, Pattijoen ja Vihannin seurakunnat.
- Lagus, A. J., Lillrank, P. & Helin, K. 2001. *Managing Change – developing performance excellence*. Finnish Society for Quality. Helsinki: CEF Norden Media.
- Laine, T. & Kuhmonen, P. 1995. Filosofinen antropologia. Ihmisen kokonaisuutta etsimässä. Jyväskylä: Ateena Kustannus Oy.
- Landsberg, I. 1988. Succession Conspiracy. *Family Business Review* 1(2), 119-143.
- Lank, A. K. 1996. A Conversation with Stephen Schmidheiny. *The Best of Family Business Review. Celebration*, 192-200.
- Lappalainen, A. 1998. Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa. Etnologinen analyysi kalastuskulttuurin muuttumisesta Pohjois-Karjalan Höytiäisellä 1890-luvulta 1990-luvulle. Riihimäki: Kalastusmuseoyhdistys r.y. Julkaisuja 13.
- Lawrence, T. B. & Phillips, N. 2002. Understanding Cultural Industries. *Journal of Management Inquiry* 11(4), 430-441.
- Lee, B. & Urban, G. (toim.) 1989. *Semiotics, Self, and Society. Approaches to Semiotics* 84. Berliini: Mouton de Gruyter.
- Leenders, M. & Waarts, E. 2003. Competitiveness and Evolution of Family Business. The Role of Family and Business Orientation. *European Management Journal* 21(6), 686-697.
- Lett, J. 1987. *The Human Enterprise. A Critical Introduction to Anthropological Theory*. Colorado: Westview Press.
- Levison, S. C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lévi-Strauss, C. 1979. *Myth and Meaning*. New York: Schocken Books.
- Le Wita, B. 1994. *French bourgeois culture*. Kääntänyt J. A. Underwood. Pariisi: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme ja Cambridge University Press.

- Lumpkin, G.T. & Dess, G. G. 1996. Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking It to Performance. *Academy of Management Review* 21(1), 135-172.
- Lönnqvist, B., Norlund, I., Ståhls, M. & Båsk, K. 1997. Industrisamhälle och Arbetarkultur. En etnologisk studie över Tolkis cellulosafabrik i Borgå landskommun 1893-1975. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Malecki, E. J. 1991. Technology and Economic Development. The Dynamics of Local, Regional and National Competitiveness. Lontoo: Wesley Longman Ltd.
- Mannheim, K. 1992. The Problem of Generations. Teoksessa Kecskemeti, P. (toim.) *Essays on the sociology of knowledge*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul Ltd. 2. painos. (Alkuteos julk. 1959)
- Manninen, P- 2001. Yritys vaihtaa omistajaa. Sukupolvenvaihdos ja yritys-kauppa käytännössä. Helsinki: WSOY.
- Marcus, G. E. & Fischer, M. J. 1986. *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Marcus, G. E. 1991. Law in the Development of Dynastic Families Among American Business Elites. *The Domestication of Capital and the Capitalization of Family*. *Family Business Review* 4(1), 75-111.
- Marcus, G. E. (toim.) 1998. *Corporate Futures. The diffusion of the culturally sensitive corporate form*. Chicago. The University of Chicago Press.
- McGoldrick, M., Gerson, R. ja Shellenberger, S. 1999. *Genograms. Assessment and Intervention*. 2. painos. New York: W.W. Norton & Company.
- Mead, M. 1970. *Culture and Commitment. A Study of the Generation Gap*. Lontoo: The Bodley Head.
- Meurling, B. 1996. *Sarons liljor? En etnologisk studie av prästfruars könskontitering*. Tukholma: Carlsson Bokförlag.
- Miller, N. J., McLeod, H. & Young Ob, K. 2001. Managing Family Business in Small Communities. *Journal of Small Business Management* 39(1), 73-87.
- Mintzberg, H. & Waters, J. A. 1990. Tracking Strategy in an Entrepreneurial Firm. *Family Business Review* 3(3), 285-315.
- Morrison, A., Breen, J. & Shameem, A. 2003. Small Business Growth. Intention, Ability, and Opportunity. *Journal of Small Business Management* 41(1), 417-425.
- Murray, B. 2003. The Succession Transition Process. A Longitudinal Perspective. *Family Business Review* 16(1), 17-34.
- Neubauer, F. & Lank, A. 1998. *The Family Business. Its Governance for Sustainability*. Lontoo: MacMillan Press Ltd.
- Niemelä, T. 2003. *Inter-Firm Co-operation Capability. A Processual Empirical Study on Networking Family Firms*. University of Jyväskylä Studies in Business and Economics 22.
- Niiniluoto, I. 1985. *Tieteenfilosofisia näkökulmia kulttuuritutkimukseen*. Teoksessa Pennanen, J., Sammallahti, L. & Haapalainen-Tiainen, H. (toim.)

- Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa. *Ethnos* 1(8-18).
- Niskanen, J. & Niskanen, M. 2003. Yritysrahoitus. 3. painos. Helsinki: Edita.
- Nurmi-Nielsen, A. 1979. Kaupunkilaisperheen asunto, toiminta-alue ja toiminnan rytmi. Talo ja perhe Symposiumi 26.3.1979. Helsinki. Seurasäätiön toimitteita 4.
- Nykysuomen sanakirja osat 1 ja 3 1978. Helsinki: WSOY.
- Ojala, J. 1999. Tehokasta liiketaloustoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800-luvulla. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Ojala, J. 2000. Kerran porvareita. Suomalaisten kauppiassukujen sosioekonomisen aseman muutos. Teoksessa Oittinen, R. & Rahikainen, M. (toim.) Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Oksa, J. 1998. Syrjäkylä muutoksessa. Joensuun korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 30.
- Olve, N-G., Roy, J. & Wetter, M 1997. Balanced Scorecard. Yrityksen strateginen ohjausjärjestelmä. Helsinki: WSOY.
- Paasio, A. & Heinonen, J. 1993. Perheyrittäjyys Suomessa. Helsinki: Suomen Yrittäjien Keskusliitto ry.
- Peirce, C. S. 2001. Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia. Valinnut ja suomentanut Markus Lång. Tampere: Vastapaino.
- Peletz, M. G. 1995. Kinship studies in late twentieth-century anthropology. *Annual Review of Anthropology* 24, 343-372.
- Pelto, P. J. & Pelto, G. H. 1978. *Anthropological Fieldwork. The Structure of Inquiry*. 2. painos. New York: Cambridge University Press.
- Peltonen, M. 1999. *Mikrohistoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- Peltonen, M. 1985. *Yrittäjyys*. Helsinki: Otava.
- Pennanen, J. 1985. Kulttuuriekonominen näkökulma. Teoksessa Pennanen, J., Sammallahti, L. & Haapalainen-Tiainen, H. (toim.) *Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa*. *Ethnos* 1, 55-64.
- Penrose, E. 1995. *The Theory of the Growth of the Firm*. New York: Oxford University Press. (Alkuteos julk. 1957)
- Petrisalo, K. 2001. Menneisyys matkakohteena. Kulttuuriantropologinen ja historiallinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Pink, S. 2001. *Doing Visual Ethnography. Images, Media and Representation in Research*. Lontoo: Sage.
- Pistrui, J. and Habbershon, T. G. 2002. Enterprising Families Domain. Family-influenced Ownership Groups in Pursuit of Transgenerational Wealth. Konferanssijulkaisussa Koironen, M. & Karlsson, N. (toim.) *The Future of Family Business Values and Social Responsibility*. Research Forum Proceedings. University of Jyväskylä, 5-22.
- Pope, Ralph A. 2002. Why Small Firms Export. Another Look. *Journal of Small Business Management* 40(1), 17-26.

- Porter, M. E. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*, Lontoo: Macmillan Press.
- Pöysä, J. 2001. *Histories in the Field*. Suomen antropologi 26, 58-71.
- Ricoeur, P. 1988. *Från text till handling*. En antologi on hermeneutik redigerad av Peter Kemp och Bengt Kristensson. Tukholma: Symposium Bokförlag & Tryckeri.
- Ricoeur, P. 2000a. *Tulkinnan teoria*. Diskurssi ja merkityksen lisä. Kääntänyt Heikki Kujansivu Helsinki: Tutkijaliiton julkaisu 98. (Alkuteos julkaistu 1976)
- Ricoeur, P. 2000b. *The Just*. Kääntänyt David Pellauer. Chicago: University of Chicago Press. (Alkuteos julkaistu 1995).
- Riggs, P. J. 1992. *Whys and Ways of Science*. Introducing Philosophical and Sociological Theories of Science. Carlton: Melbourne University Press.
- Roessl, D. 2005. *Family Business and Interfirm Cooperation*. Family Business Review 18(3), 203-214.
- Rogers, E. D., Carsrud, A. L. & Krueger, N. F. Jr. 1996. *Chiefdoms and Family Firm Regimes*. Variations on the Same Anthropological Themes. Family Business Review 9(1), 15-27.
- Roos, J. P. 1988. *Elämäntavasta elämäkertaan*. Elämäntapaa etsimässä 2. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Rose, D. 1990. *Living the Ethnographic Life*. London: Sage.
- Ruohonen, I. 1997. *Etäisyyden ja läheisyyden peili*. Teoksessa Viljanen A. M. & Lahti, M. (toim.) *Kaukaa haettua*. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä. Suomen Antropologinen Seura, 69-76.
- Rushing, J. H. (2002). *Erotic Mentoring*. Pygmalion and Galatea at the University. Teoksessa Bocher, A. P. & Ellis, C. (toim.) *Ethnographically speaking*. Autoethnography, Literature, and Aesthetics. Walnut Creek: Altimira Press.
- Sanjek, R. 1993. *On Ethnographic Validity*. Teoksessa Sanjek, R. (toim.) *Fieldnotes*. The Makings of Anthropology. (3.painos) Lontoo: Cornell University Press, 385-418.
- Sarmela, M. 1984. *Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sarmela, M. 1989. *Rakennemuutos tulevaisuuteen*. Postlokaalinen maailma ja Suomi. Helsinki: WSOY.
- Sautet, F. E. 2000. *An Entrepreneurial Theory of the Firm*. Lontoo: Routledge.
- Schein, E. H. 1995. *The Role of the Founder in Creating Organizational Culture*. Family Business Review 8(3), 221-238.
- Schulze, W. S., Lubatkin, M. H. & Dino, R. N. 2003. *Towards a theory of Agency and altruism in family firms*. Journal of Business Venturing 18, 473-490.
- Schumpeter, J. A. 1974. *Capitalism, socialism and democracy*. 5. p. Lontoo: Allen & Unwin.
- Selby, J. A. 1984. *Enterpreneurs in rural areas*. A humanistic approach to the study of small sawmills in North Karelia, Finland. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 146.

- Selby, J. A. 1989. An exploratory investigation of entrepreneurial space. The case of small sawmills, North Karelia, Finland. *Acta Forestalia Fennica* 205.
- Sen, A. 1991. *Rationality, Ethics and Economics*. Helsinki: Työväen taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimusjulkaisuja 104.
- Sinisalo, Hannu 1981. Ihmisen ja työn kuvia. Valokuvia 1920- ja 1930-luvun kansanelämästä. Kuopio: Kimy kustannus Oy.
- Sirelius, U. T. 1989. Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia 2. Helsinki: Kansallistuote Oy.
- Siren, K. 1999. Suuresta suvusta pieneen perheeseen, Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Steier, L. 2001. Next-Generation Entrepreneurs and Succession. An Exploratory of Modes and Means of Managing Social Capital. *Family Business Review* 14(3), 259-276.
- Stoller, P. 1989. *The Taste of Ethnographic Things. The Senses in Anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Swantz, M-L. 1972. Osallistuva havainnointi etnologisena tutkimusmenetelmänä Afrikassa suoritetun kenttätöön valossa. *Ethnologia Fennica* 2, 3-20.
- Swantz, M-L. 1986. Ritual and symbol in transitional Zaramo society with special reference to women. (2. painos) Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies. (Alkuteos julk. 1970).
- Suojanen, P. 1997. Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa Viljanen, A. M. & Lahti, M. (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätöistä*. Suomen Antropologinen Seura, 149-157.
- Suojanen P. 1999. Folkloren tutkimuksen metodiikkaa. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisuja 2.
- Suppe, F. 1977. *The Structure of Scientific Theories*. (2. painos). Urbana: University of Illinois Press.
- Sutton, C. 1998. *Strategic Concepts*. Lontoo: Macmillan Press.
- Söderholm, S. 1997. Kartan piste vai moderni uusheimo? Teoksessa Viljanen, A. M. & Lahti, M. (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätöistä*. Suomen Antropologinen Seura 107-115.
- Tagiuri, R. & Davis, J. A. 1996. Bivalent Attributes of the Family Firm. *Family Business Review* 9(2), 199-208.
- Talve, I. 1962. Suomen sahatyöläisen työstä, työajasta ja palkkaustavasta ennen 1920-lukua. Turku: Sananjalka 4.
- Tapaninen, A-M. 1997. Paljaat totuudet ja etnografiset illuusioid. Teoksessa Viljanen, A. M. & Lahti, M. (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätöistä*. Suomen Antropologinen Seura, 116-133.
- Tarasti, E. 2004. *Arvot ja merkit. Johdatus eksistentiaalisemiottiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tedlock, D. 1991. *The Spoken Word and the Work of Interpretation*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. (Alkuteos julk. 1983).

- Tenhunen, S. 1997. Paljastavia kohtaamisia Kalkutassa. Teoksessa Viljanen, A. M. & Lahti, M. (toim.) *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätutkimuksesta*. Suomen Antropologinen Seura, 87-94.
- Thompson, P. 1981. *Life Histories and the Analysis of Social Change*. Teoksessa Bertaux, D. (toim.) *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Lontoo: Sage, 289-306.
- Touraine, A. 1995. *Critique of Modernity*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Tuominen, M. 1991. Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvu suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.
- Tuomi-Nikula, O. 1985. Kulttuuriekologinen näkökulma. Teoksessa Pennanen, J., Samallahti, L. & Haapalainen-Tiainen, H. (toim.) *Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa*. Ethnos 1, 44-54.
- Ulin, R. 1984. *Understanding cultures. Perspectives in Anthropology and Social Theory*. Austin: University of Texas Press.
- Urban, G. 2001. How "We" moves through the World. Suomen Antropologi 26(4), 19-63.
- Van Gennep, A. 1992. *The Rites of Passage*. Chicago: The University of Chicago Press. (Alkuteos julk. 1960)
- Van Maanen, J. 1988. *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. Chicago: Chicago University Press.
- Veivo, H. & Huttunen, T. 1999. *Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Edita.
- Virtanen, A. 2004. Rahoituksen laskentatoimi yksilömoraalin näkökulmasta. Sanktioita, normeja, hyötyjä ja velvollisuuksia. Liiketaloudellinen aikakauskirja 1(4), 56-70.
- Virtanen, M. 2001. Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Vološinov, V. 1990. *Kielen dialogisuus. Kääntänyt Tapani Laine*. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos julk. 1929).
- Väätäinen, E. 1978. Työväenkulttuuri osakulttuurina – teollisuustyöväestön yhdistys- ja yhteistoiminnasta sekä vuorovaikutustilanteista Kymin Tiutisessa vuoteen 1943 asti. Jyväskylä yliopisto. Etnologian laitos.
- Ward, J. & Dolan, C. 1998. Defining and Describing Family Business Ownership Configurations. *Family Business Review* 11(4), 305-310.
- Waris, H. 1961. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Helsinki: Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu 5. laitos. Tutkimuksia 8.
- Warren, C. A.B. 1990. *Gender Issues in Field Research. Qualitative Research Methods Series 9*. (2. painos.) Lontoo: Sage.
- Weeks, J. 1978. *Fundamental Economic Concepts and their Application to Social Phenomena*. Teoksessa Clammer, J. (toim.) *The New Economic Anthropology*. New York: St. Martin's Press, 21-30.
- Westhead, P. & Cowling, M. 1998. The Need for a Methodological Rethink. *Entrepreneurship Theory and Practice* 23(1), 31-53.

- White, H. 1987. *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*. Lontoo: The John Hopkins Press Ltd.
- Wilenius, M. 2004. *Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana*. Helsinki: Edita.
- Wolcott, H. F. 1995. *The Art of Fieldwork*. Lontoo: Sage.
- Yin, R. K. 1994. *Case Study Research. Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Yow, V. R. 1994. *Recording Oral History. A Practical Guide for Social Scientists*. Lontoo: Sage.
- Åström, L. 1990. *Fäder och söner. Bland svenska män i tre generationer*. Stocholm: Carlsson.

Aineistolähteet ja painamattomat tutkielmat

- Ahla J. E. (toim.) 1920. *Laki tulojen ilmoittamisvelvollisuudesta kunnallisverotusta varten sekä muu kunnallisverotusta koskeva lainsäädäntö*. Helsinki: Otavan asetuskokoelma 36.
- Hytönen, J. 2000. *Sortteerimiehestä tukkilajittelijaan, raamista veistosahaan ja taapelista kuivaamoon – Sahatyön, -tekniikan ja -teknologian muutos ja sen kokeminen Mikkelin maalaiskunnan Otavassa 1890-luvulta 1990-luvulle. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksessa.*
- Johannisson, B. 1998. *Entrepreneurship as a Collective Phenomenon*. Esitelmä konferenssissa RENT XII, Lyon, France. 26.-27.11.1998.
- Junnila, M. 2002. *Aurinkoinen Alpua*. www.vihanti.fi/alpua/. 3.4.2002.
- Karjalainen, M. (toim.) 1977. *Vihannin kirja 1. Vihannin kunta*.
- Laitala, T. (toim.) 2001. *Lampinsaaren kyläkirja. Sinkistä se alkoi*. Vihanti: Lampinsaaren kyläyhdistys ry.
- Laitala, T. (toim.) 2005. *Suur-Alpuasta kolmeksi. Alpuan, Lumimetsän ja Kuusiratin kyläkirja*. Vihanti: Alpuan, Lumimetsän ja Kuusiratin kyläyhdistykset, Oulas-opisto.
- Laukkanen, M. & Niittykangas, H. 2001. *Local developers as virtual entrepreneurs – do difficult surroundings need more active interventions?* Esitelmä konferenssissa ICSB World Conference 2000, Brisbane, Australia. 7.-10.6.2000.
- Mellqvist, K. 1897. *Käytännöllinen neuvonantaja metsien omistajille y.m. sekä Pelkkiä Numeroita III*. Pori: Satakunnan kirjakauppa.
- Mikkilä, K., Verkasalo, M., Verkasalo, P., Siponmaa, S. ja Erkkilä, I. (toim.) 2000. *Verkasalot. Vihantilainen talonpoikaissuku. Yrjö Juhonpoika Verkasalon jälkeläiset*. Vihanti: Werkasalon sukuseura ry.
- Paavilainen, M. 2002. *Elämän työ. Teollisuusneuvos Hannu Auramon elämä ja työ 1905 – 1991*. Helsinki: Edita.
- Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet osa 3. 1993. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto A117.
- Törmäkangas, R. 2001. *Yrittämisen eetos. Kulttuuriantropologinen tutkimus perheyrytyksestä*. Pro gradu. Taloustieteiden tiedekunta, Jyväskylän yliopisto.

Nauhoitteet ja muu aineisto (tekijän hallussa)

Haa1	2. polvi (s. 1927) yrittäjän sisar ja (s. 1923) hänen puolisonsa
Haa2	2. polvi (s. 1933) yrittäjän sisar ja (s. 1928) hänen puolisonsa
Haa3,6	2. polvi (s. 1921) yrittäjän veli
Haa4	työntekijä (s.1925)
Haa5	tilallinen ja pankin esimies (s. 1900)
Haa7	3. polvi (s. 1952) yrittäjän veli
Haa8	2. polvi (s. 1924) yrittäjän sisar
Haa9	2. polvi (s. 1923) yrittäjän puoliso
Haa10,12,13	2. polvi (s. 1920) yrittäjä
Haa11	1. polvi (s. 1895) yrittäjän puoliso
Haa14	3. polvi (s. 1955) yrittäjä ja havainnointimuistiinpanot ja raportit
Haa15	1953. Sahan ja myllyn historiikki. Raahen seminaarin harjoitustyö
Haa16	1965. Kotiseutuni saha. Kansakoulun perinnekerhon työ
Haa17	4. polvi (s.1972) pikkuserkku (oma yritys)
Haa18	2001. Markkinointiharjoittelun raportti
Saha1.bmp – Saha105.bmp digitaalinen valokuva-arkisto	

LIITTEET

LIITE 1 Empiirinen saha-aineisto

Haastattelunauhoitusten litteroidut tekstit on merkitty viitteissä Haa1-Haa13.

- Haa1. Yrittäjän sisar 2. polvi (s. 1927) ja (s. 1923) hänen puolisonsa, Alpuassa 17.10.1995, 3 tuntia
- Haa2. Yrittäjän sisar 2. polvi (s. 1933) ja (s. 1928) hänen puolisonsa, Alpuassa 20.12.1995, 3 tuntia
- Haa3. Yrittäjän veli 2. polvi (s. 1921), Alpuassa 19.12.1995, 3 tuntia
- Haa4. Työntekijä (s.1925), Alpuassa 23.12.1986, 3 tuntia
- Haa5. Tilallinen ja pankin esimies (s. 1900), Alpuassa 1.8.1985, 2 tuntia 30 min, haastattelija Markku Verkasalo
- Haa6. Yrittäjän veli 2. polvi (s. 1921), Alpuassa 28.12.1986, 2 tuntia, haastattelijana Markku Verkasalo
- Haa7. Yrittäjän veli 3. polvi (s. 1952), Helsingissä, 23.6.1996, 2 tuntia
- Haa8. Yrittäjän sisar 2. polvi (s. 1924), Alpuassa 6.4.1996, 2 tuntia
- Haa9. Yrittäjän puoliso 2. polvi (s. 1923), Alpuassa 18.10.1995m, 2 tuntia
- Haa10. Yrittäjä 2. polvi (s. 1920), Alpuassa 19.12.1995, 4 tuntia
- Haa11. Yrittäjän puoliso 1. polvi (s. 1895), Vihannissa pitkänä perjantaina 1989, 1 tuntia, haastattelija Elma Kotila
- Haa12. Yrittäjä 2. polvi (s. 1920), Alpuassa 9.5.1995, 4 tuntia
- Haa13. Yrittäjä 2. polvi (s. 1920), Alpuassa 3.7.1995, 4 tuntia
- Haa14. 3. polvi (s. 1955) yrittäjä ja havainnointimuistiinpanot, joita ovat kenttämuistiinpanoista syntyneet tekstit, joissa on muistiinpanoja erilaisissa muodoissa lyhyistä yhteenvedoista ja muistiinmerkityistä ohjeista päiväkirjaomaisiin muistiinpanoihin tapahtumista ja tapaamisista. Näistä on pyritty kokoamaan vihkoja, joissa on havainnointijaksojen mukaisesti kronologinen järjestys. Tähän ryhmään kuuluvat kauppakirjat ja muut säilyneet muistiinpanot, jotka ovat yrittäjien hallussa.
- Haa15. 1953. Sahan ja myllyn historiikki. Raahen seminaarin harjoitustyö. Yrittäjän sisar 2. polvi. Perustuu 1. polven yrittäjän muisteluun. 4 sivua.
- Haa16. 1965. Kotiseutuni saha. Kansakoulun perinnekerhon työ. Yrittäjän veli 3. Polvi. Perustuu 1. polven muisteluun. 2 sivua.
- Haa17. Yrittäjä 3. polvi (s. 1972), Vihannissa, 6.2.2002, 2 tuntia. Oma puukalusteita tuottava perheyrittäjä, jossa poika ja vanhemmat (haastateltu Haa1 nauhoituksessa) ovat mukana. Yritys työllisti noin kymmenen henkeä.
- Haa18. Yrittäjän puoliso 3.polvi Työelämään tutustumisraportti 2001. Saha1.bmp – Saha105.bmp digitaalinen valokuva-arkisto vuosilta 1957-2003.

LIITE 2 Kuvasto sahauksen tuotantolinjasta 1980-luvulla

Kuvatekstit on laadittu sahalla käytetyn kielen avulla. Tuotantolinjassa tukit sahataan lankuiksi. 1990-luvulla päätuotantolinja noudattaa höyläystä. Kuvannut Markku Verkasalo.

Tukit metsässä sahalle kuljetusta varten.

Ensimmäinen vaihe sahalla on kuoriminen ja lajittelu.

Kuorimon kuljetin vie kuoret kasoihin.

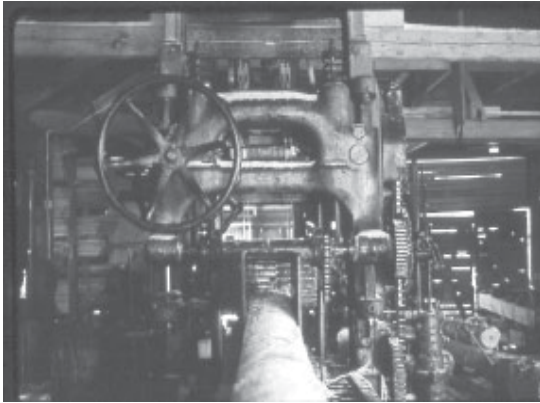
Tukkien lajittelukarsinat, josta ketjukuljetin vie tukit sahaan.

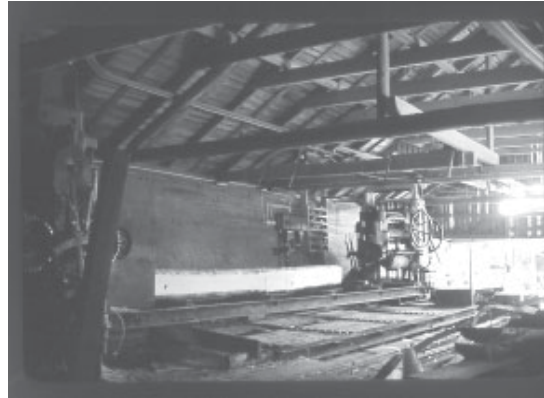
Repsikka siirtää tukit kuljetusketjulle. Työssä tarvitaan oikeaa nostotekniikkaa.

Työnjohdon neuvottelutauolla Ahti ja Laitalan Arvo.

Tukki tulee ykkösraamille sahattavaksi.

Tukki kakkosraamilla, jossa sahataan suunnitellun tällin mukaisia lankkuja ja lautoja.

Pintalaudat menevät kanttikoneen läpi.

Tasauspöydällä katkotaan lankut ja laudanpäät tasaisiksi

Lajittelupöydältä osa laudoista tippuu suoraan kasaan, osa viedään vaunuille, laadun ja koon mukaisiin nippuihin.

Lautakasojen rimoitus tehdään kuivausta varten.

Lautahaarukalla varustettu trukki siirtää laudat pinoihin.

Laudat jäävät lautatarhaan kuivumaan.

Ketjukuljettimet siirtävät jätteen muhakasoihin ja laudan päät tehdään hakkeeksi.

Hake lastataan rekkaan ja kuljetetaan paperitehtaalle.